

عملیات فتح المبین

«قرارگاه کربلا»

به همراه لوح فشرده اسناد و مدارک عملیات در ۹۵۲ صفحه

«فهرست اسناد در پایان کتاب»

نویسنده: سید علی اکبر موسوی قویدل

سرشناسنه	: موسوی قویدل، علی اکبر، ۱۳۱۵-
عنوان و نام پدید آور	: عملیات فتح المبین قرارگاه کربلا به همراه لوح فشرده اسناد و مدارک عملیات در ۹۵۲ صفحه/نویسنده علی اکبر موسوی قویدل، با همکاری هیئت معارف جنگ شهید سپهبد علی صیاد شیرازی.
مشخصات نشر	: تهران: ایران سبز، ۱۳۸۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۶ ص. : مصور. + یک لوح فشرده.
شابک	: ۳۰۰۰۰ ریال: ۳-۴۸-۷۶۰۷-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷ -- عملیات فتح المبین.
موضوع	: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷ -- اسناد و مدارک.
شناسه افزوده	: ایران. ارتش. هیئت معارف جنگ شهید سپهبد علی صیاد شیرازی.
رد بندی کنگره	: DSR۱۶۰۷/ف۲م۸ ۱۳۸۶
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۰۸۴۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۱۸۳۵۹۳

نویسنده : سیدعلی اکبر موسوی قویدل

نوبت و سال چاپ : اول / ۱۳۸۷

طرح روی جلد : حمید رضا خزاعی

لیتوگرافی و چاپ و صحافی :

شمارگان : ۳۰۰۰

قیمت : ۴۰۰۰ تومان

ناشر : انتشارات ایران سبز ص پ ۳۶۹۷-۱۶۷۶۵

شابک : ۳-۴۸-۷۶۰۷-۹۶۴-۹۷۸

مرکز پخش : صندوق پستی ۱۷۱-۱۹۵۶۵ تلفن: ۲۲۴۵۱۳۴۴ نمابر ۲۲۴۴۰۹۲۶

حق چاپ برای هیئت معارف جنگ «شهید سپهبد علی صیاد شیرازی» محفوظ است.

از همه نگارندگان حوادث جنگ و همه
کسانی که توان انجام وظیفه در این مهم را
دارند، درخواست می‌کنم از ثبت و ضبط جزئیات
این دوران غفلت نکنند و این گنجینه تمام
نشدنی را برای آیندگان به ودیعه بگذارند.

امام خمینی(ره)

می‌خواهم بگویم که این جنگ، یک گنج
است. آیا خواهیم توانست از این گنج استفاده
کنیم؟ آن هشت سال جنگ بایستی تاریخ ما را
تغذیه کند.

مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

همکاران هیئت معارف جنگ «شهید سپهبد علی صیاد شیرازی»

برای کتاب «عملیات فتح المبين - قرارگاه کربلا»

بنیان‌گذار هیئت:

شهید سپهبد علی صیاد شیرازی

سرپرست هیئت:

سرتیپ ستاد ناصر آراسته

شورای سیاست‌گذاری:

سرتیپ ستاد ناصر آراسته

سرتیپ ستاد سیدحسام هاشمی

سرتیپ ستاد اسدالله حیدری

سرتیپ ستاد رضا خرم‌طوسی

بررسی‌کنندگان:

سرتیپ ۲ ستاد نجات‌علی صادقی‌گویا

سرتیپ ۲ ستاد محمد کامیاب

سرتیپ ۲ حمید شکیا

مؤلف:

سرتیپ ۲ زرهی ستاد سیدعلی‌اکبر موسوی قویدل

فهرست

چکیده

معارف جنگ

پیشگفتار

معرفی نویسنده

فصل اول: اقدامات ۱۸ ماهه قبل از عملیات فتح‌المبین

۱۷	کلیات
21	مقدمه
23	اوضاع جغرافیایی منطقه دزفول، شوش و غرب آن
25	حوادث در منطقه غرب دزفول، شوش تا آغاز حمله ارتش عراق
28	رویدادهای منطقه غرب دزفول، شوش از آغاز تجاوز تا تثبیت متجاوز
29	وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۱
31	وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۲
33	وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۳
35	وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۴
36	وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۵
39	وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۶
42	وقایع روزهای ۱۳۵۹/۷/۷ الی ۱۳۵۹/۷/۱۲
42	وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۱۳

43	وقایع روزهای ۱۳۵۹/۷/۱۴ الی ۱۳۵۹/۷/۲۱
45	وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۲۲
45	وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۲۳
47	وقایع روزهای ۱۳۵۹/۷/۲۴ الی ۱۳۵۹/۸/۸
47	وقایع روز ۱۳۵۹/۸/۹
50	نتایج عملیات از آغاز تجاوز تا تثبیت نیروهای دشمن در منطقه غرب دزفول - شوش
52	اقدامات نیروهای خودی از تثبیت نیروهای دشمن تا اجرای عملیات فتح المبین
53	آتش ها و عملیات ایذایی در منطقه غرب دزفول - شوش
55	تک های محدود در منطقه دزفول - شوش
58	دستاوردهای عملیات ایذایی و تک های محدود
59	فعالیت های یکان های توپخانه در منطقه غرب دزفول - شوش

فصل دوم: طرح‌ریزی عملیات کربلا ۲

61	مقدمه
64	طرح‌ریزی مقدماتی عملیات کربلا ۲
64	مستخرجه بررسی منطقه عملیات
66	مستخرجه برآورد وضعیت عملیاتی شماره ۱
70	تصمیم فرماندهی نیروی زمینی
70	اهم حوادث ایجاد شده در منطقه با اجرای عملیات طریق‌القدس
71	طرح عملیاتی شماره ۱ کربلا ۲
75	اقدامات متقابل یکان‌های ارتش عراق در منطقه عملیات طریق‌القدس
76	تجدید نظر در طرح عملیاتی شماره ۱ کربلا ۲
77	طرح عملیاتی کربلا ۲ (تجدیدنظر شده)
82	اقدامات ارتش عراق در منطقه غرب رودخانه کرخه
83	- تحلیل اطلاعاتی سرفرماندهی کل نیروهای مسلح عراق
84	- طرح پدافندی سپاه ۴ عراق
88	- تک‌های مختل‌کننده ارتش عراق در شوش و رقابیه

فصل سوم: اجرا و هدايت عمليات فتح المبين

93	مقدمه
94	وقايع روز ۱۳۶۱/۱/۲
101	وقايع روز ۱۳۶۱/۱/۳
104	وقايع روز ۱۳۶۱/۱/۴
111	وقايع روز ۱۳۶۱/۱/۵
113	وقايع روز ۱۳۶۱/۱/۶
115	وقايع روز ۱۳۶۱/۱/۷
119	وقايع روز ۱۳۶۱/۱/۸
121	فعاليت يکان های پشتيبانی رزمی در عمليات فتح المبين
122	- توپخانه صحرايي
122	- هوانيروز
123	- نيروی هوایی
124	- پدافند هوایی
124	- مهندسی رزمی
125	- فعاليت نهجا در عمليات فتح المبين

فصل چهارم: خاتمه عملیات فتح‌المبین

133	دستاوردهای عملیات فتح‌المبین
135	تجزیه و تحلیل عملیات فتح‌المبین
136	نکات برجسته نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در عملیات فتح‌المبین
142	نکات ضعف نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در عملیات فتح‌المبین
145	نکات برجسته ارتش عراق در عملیات فتح‌المبین
146	نکات ضعف ارتش عراق در عملیات فتح‌المبین
148	پیام امام خمینی (ره) به رزمندگان اسلام
149	بازتاب‌های عملیات فتح‌المبین
153	منابع
155	عکس‌ها و تصاویر
173	فهرست اسناد لوح فشرده
181	نمایه

چکیده

پس از دو عملیات موفقیت آمیز ثامن الائمه (ع) - شکست حصر آبادان - در تاریخ ۱۳۶۰/۷/۵ و طریق القدس - آزادسازی بستان و مناطق غرب سوسنگرد - در تاریخ ۱۳۶۰/۹/۸، عملیات فتح المبین در تاریخ ۲ فروردین ماه ۱۳۶۱ در جبهه شمالی خوزستان و غرب رودخانه کرخه - منطقه عمومی دزفول و شوش - به مرحله اجرا درآمد. این عملیات از نظر استعداد نیروهای عمل کننده، وسعت منطقه و نتایج حاصله، از عملیات های عمده آفندی خودی در جنگ تحمیلی محسوب می شود.

این کتاب مرور اجمالی دارد به حوادث و رویدادهای منطقه قبل از تهاجم دشمن، پس از تهاجم تا تثبیت متجاوز، اقدامات انجام شده برای به دست آوردن شرایط مناسب برای اجرای عملیات آفندی، وقایع نخستین روزهای جنگ و تک های متوالی توسط دشمن تا آبان ماه ۱۳۵۹.

همچنین اشاره دارد به چگونگی طرح ریزی مقدماتی عملیات کربلای ۲ در آبان ماه ۱۳۶۰، تهیه طرح تکمیلی در دی ماه ۱۳۶۰، لزوم تغییرات در طرح عملیاتی شماره ۱ و سازماندهی قرارگاه قدس در شمال غربی منطقه - به منظور اجرای مانور احاطه ای دوطرفه - و طرح تجدیدنظر شده کربلای ۲ در اسفند ماه ۱۳۶۰.

دشمن که از عملیات خود در منطقه جزایه نتیجه نگرفته بود، برای مقابله با آفند قریب الوقوع نیروهای خودی، در تاریخ ۲۸ و ۲۹ اسفندماه ۱۳۶۰ در منطقه شوش و رقابیه اقدام به انجام تک های مختل کننده کرد که توسط رزمندگان قرارگاه های فجر و فتح متوقف و به شکست انجامید.

عملیات کربلای ۲ در ساعت ۰۰۳۰ دوم فروردین ماه ۱۳۶۱ به اجرا درآمد.

در فصل های سوم و چهارم کتاب به وقایع روزهای نبرد، چگونگی هدایت عملیات، نتایج کلی و تجزیه و تحلیل عملیات اشاره شده است.

معارف جنگ

« معارف جنگ » مجموعه‌ای از بازیافته‌ها، ذخایر و دستاوردهای جبهه‌های نبرد حق علیه باطل است که خداوند متعال به پاس فداکاری‌ها، ایثارگری‌ها و برکت خون شهدای والامقام، نصیب رزمندگان اسلام کرده و از سینه‌های جوشان آنها به سینه‌های پاک و تشنه نسل جوان انقلاب اسلامی منتقل می‌شود.

سازمان افتخاری « هیئت معارف جنگ » که از پاییز سال ۱۳۷۳، با بنیانگذاری امیر سرافراز ارتش اسلام « شهید سپهبد علی صیاد شیرازی » و حمایت‌های مادی و معنوی مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا، این رسالت مهم را با روحیه متعالی بسیجی برعهده گرفته، مفتخر است که با الهام از کلام نورانی خدای متعال مبنی بر « وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ »، با صداقت و تلاش دسته جمعی در این وادی مقدس گام نهاده و این رسالت افتخارآمیز را که با گرایش « پژوهشی - آموزشی » شکل گرفته است ادامه دهد و در این راه امید به لطف و یاری خدا دارد.

شیوه کار هیئت معارف جنگ در گردآوری تجارب جبهه‌های نبرد بدین ترتیب بوده است که براساس زمان و مکان هر عملیات، جمعی از رزمندگان اسلام که در آن عملیات نقش مهمی را بر عهده داشته‌اند، به منطقه عملیات عزیمت کرده و با یادآوری خاطرات خود در صحنه نبرد و برداشت‌های تحریری، صوتی و تصویری، مجموعه‌ای از حقایق و واقعیت‌های تلخ و شیرین را گردآوری کرده و در نهایت بعد از تطبیق آنها با مدارک و اسناد جبهه‌های نبرد در مسیر تدوین قرار می‌دهند. آموزش معارف جنگ نیز از سال ۱۳۷۴ به صورت آموزش نظری و میدانی برای هر دوره از دانشجویان سال ۳ دانشگاه افسری نیروی زمینی و از سال ۱۳۸۲ برای هر سه دانشگاه افسری زمینی، هوایی و دریایی به اجرا درآمده و تا زمان چاپ این کتاب ادامه دارد و به یاری پروردگار ادامه خواهد داشت.

هیئت معارف جنگ « شهید سپهبد علی صیاد شیرازی »

پيشگفتار

«عملیات فتح المبين - قرارگاه کربلا» عنوان کتابی بود که از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۲ توسط چهار نفر از فرماندهان و طراحان پیشکسوت و از چهره‌های شاخص دفاع مقدس به اسامی مشروحه زیر (به ترتیب حروف الفبا) به سفارش هیئت معارف جنگ به صورت پاره‌وقت گردآوری، تهیه و ارائه شد.

سرتیپ ۲ توپخانه ستاد غلامحسن امیربیگی

سرتیپ توپخانه ستاد منوچهر دژکام

سرتیپ ۲ پیاده ستاد عبدالحسین مفید

سرتیپ ۲ زرهی ستاد سید علی اکبر موسوی قویدل

پس از دریافت کار انجام شده ملاحظه شد که کتاب مورد نظر، حجم و دامنه مطالب از چگونگی اقدامات ارتش بعد از پیروزی انقلاب اسلامی تا شروع جنگ تحمیلی، از شروع جنگ تا شروع عملیات فتح المبين و سرانجام اجرای عملیات فتح المبين تا پایان آن را در بر گرفته است.

شکل و ساختار چیدمان مطالب نیز به گونه‌ای بود که امکان جداسازی مطالب مربوط به عملیات فتح المبين و انتشار جداگانه آن میسر نبود. بنابراین با وجود تمام مطالب پرارزش و معتبر تهیه شده و ارج نهادن به زحمات تدوین‌کنندگان آن تصمیم گرفته شد، از آن جایی که دامنه و حجم مطالب کتاب صرفاً با عنوان عملیات فتح المبين تناسب نداشت در رابطه با عنوان عملیات فتح المبين قرارگاه کربلا کتاب دیگری تهیه و انتشار یابد. کتابی که حاصل زحمات طولانی مدت همکاران بزرگوار یادشده است، با عنوان شایسته در زمان مناسب دیگری در مرحله تکمیل و انتشار قرار گیرد.

این کتاب حاصل بازنویسی و تألیف مجدد امیر سرتیپ ۲ زرهی سید علی اکبر موسوی قویدل از اساتید و کارشناسان عالی نظامی و از همکاران تدوین‌کننده مجموعه قبلی است که حضور خوانندگان محترم ارائه می‌شود. امید است مطالب این کتاب که مواردی از تاریخ نظامی دفاع مقدس را در بر داشته و در صفحات پرافتخار تاریخ کشور جای گرفته، مورد بهره‌برداری نسل دانش‌دوست حال و آینده قرار گیرد.

مجموعه اسناد و مدارک عملیات فتح المبين در ۹۵۲ صفحه، که در مرکز اسناد هیئت معارف جنگ موجود بود در لوح فشرده نیز به ضمیمه این کتاب می‌باشد. فهرست این اسناد، در پایان کتاب موجود است.

هیئت معارف جنگ «شهید سپهد علی صیادشیرازی»

معرفی نویسنده

سرتیپ دوم بازنشسته سید علی اکبر موسوی قویدل

در سال ۱۳۱۵ در تبریز متولد شد. تحصیلات ابتدایی و چهار سال از دوره متوسطه را در تبریز و پنجم علمی و ششم ریاضی را در دبیرستان نظام تهران گذراند.

در سال ۱۳۳۶ وارد دانشکده افسری شد و پس از فارغ التحصیلی رسته زرهی را انتخاب و در سال‌های ۱۳۳۹، ۱۳۴۸ و ۱۳۵۲ دوره‌های مقدماتی و عالی رسته زرهی و دانشکده فرماندهی و ستاد را طی کرد.

در مشاغل فرماندهی در دسته، گروهان، گردان، و تیپ و در مشاغل ستادی رئیس رکن سوم - عملیات، آموزش و سازمان - گردان، تیپ و لشکر خدمت کرد. با پیروزی انقلاب اسلامی رئیس ستاد لشکر و با آغاز جنگ تحمیلی جانشین عملیاتی فرمانده لشکر با حضور فعال در صحنه عملیات خوزستان، سپس معاون اطلاعات و عملیات نیروی زمینی ارتش ضمن حفظ شغل سازمانی با حضور مداوم در مناطق عملیاتی از دومین سال جنگ تحمیلی تا سال ۱۳۶۶ در مشاغل مشروحه زیر انجام وظیفه کرد.

- رئیس رکن سوم قرارگاه مقدم نیروی زمینی ارتش در جنوب و همزمان افسر ارشد عملیات ارتش در قرارگاه مشترک کربلا - اولین رئیس ستاد قرارگاه عملیاتی خاتم الانبیا(ص)

در سال ۱۳۶۶ مشاور فرمانده نیروی زمینی ارتش و در اسفندماه همان سال به افتخار بازنشستگی نائل آمد.

از سال ۱۳۶۷ با دعوت رسمی سپاه پاسداران به مدت ده سال در دانشکده فرماندهی و ستاد ضمن تدریس و انتقال تجارب جنگی، مدارک آموزشی مورد نیاز دافوس را تدوین و از سال ۱۳۷۷ همکاری افتخاری با هیئت معارف جنگ شهید سپهبد علی صیاد شیرازی را آغاز و ضمن تدوین مدارک و تألیف کتب در دانشگاه‌های نظامی ارتش، تجربیات دوران دفاع مقدس را در کلاس‌ها و اردوگاه‌ها به فرماندهان آینده نیروهای زمینی، دریایی و هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران انتقال می‌دهد. این همکاری کماکان ادامه دارد.

فصل اول

اقدامات ۱۸ ماهه قبل از عملیات فتح‌المبین

کلیات

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و برقراری حکومت جمهوری اسلامی ایران، راهبرد دفاعی بلوک غرب به‌ویژه آمریکا را در منطقه خاورمیانه و آسیای غربی متزلزل کرد. نکته وحشتناک برای راهبردشناسان آمریکایی این نبود که رژیم طرفدار آنها از بین رفته، بلکه نگرانی آنها از این بود که اظهارات دولت‌مردان رژیم انقلابی ایران از اولین روزهای پیروزی، نشانگر ضدآمریکایی بودن آنها است و در آبان‌ماه ۱۳۵۸ با تسخیر لانه جاسوسی، اعتراضات به‌طور علنی آشکار شد. پیروی رژیم حاکم، از فرهنگ غنی اسلام برای آمریکا قابل تحمل نبود زیرا که بزرگترین کشور منطقه با تسلط بر کل سواحل شمالی خلیج فارس و دریای عمان با دارا بودن انرژی فراوان، خطمشی سیاسی، اقتصادی و فرهنگی خود را خلاف خواسته‌های آمریکا اتخاذ کرده بود. آمریکا نه تنها باید از کلیه منافع خود در این کشور چشم‌پوشی کند، بلکه تأثیرات عقیدتی انقلاب اسلامی ایران بر شیعیان و کل جامعه اسلامی منطقه ممکن است برنامه‌های سیاسی و اقتصادی آمریکا را در خاورمیانه به‌ویژه در منطقه خلیج فارس با خطر مواجه سازد، پس مبارزه با رژیم نوپا باید در راهبرد سیاسی آمریکا قرار بگیرد. ایجاد آشوب و ناامنی در شهرهای مختلف و توسعه اغتشاشات توسط گروهک‌های ضدانقلاب - تجزیه‌طلبان داخلی - که از دستیابی به منافع خود ناکام مانده بودند بهترین و آسان‌ترین روشی بود که می‌توانست رژیم نوپای جمهوری اسلامی را تضعیف و زمینه‌های تجزیه کشور را فراهم و در صورت امکان با سرنگونی جمهوری اسلامی، اهداف آمریکا را تأمین کند. گروهک‌های ضدانقلاب به‌منظور نیل به اهداف خود و تأمین نیات ارباب‌های سرسپرده، آشوب و شورش‌هایی را در شهرهای مختلف کشور به‌راه انداختند و چون در اولین فعالیت‌ها با عکس‌العمل یکان‌های ارتش همراه با نیروهای مردمی مواجه شدند، تضعیف و انحلال ارتش را در دستور کار خود قرار داده و با نفوذ به سازمان‌های دولتی و یکان‌های ارتش با تنش‌های داخلی و شعارهای ضدارتشی موجبات کاهش استعداد نیروی انسانی، متلاشی‌کردن سامانه فرماندهی با تسویه فرماندهان رده بالا و تشکیل شوراهای غارت و تاراج وسایل و تجهیزات پاره‌ای از یکان‌ها و شایعه انحلال ارتش - برای از بین بردن روحیه کارکنان پایور و توسعه بی‌انضباطی در بین سربازان وظیفه - قدرت رزمی ارتش را کاهش و هنگامی که با رهنمودهای حکیمانه امام راحل توطئه آنان در انحلال ارتش ناکام و موجودیت ارتش حفظ شد، آشوب و ناامنی‌ها را در استان‌های آذربایجان غربی، کردستان و کرمانشاه متمرکز و بیش از ۵۰ درصد قدرت رزمی نیروی زمینی ارتش در منطقه‌ای گسترده برای مبارزه با آشوبگران، تأمین امنیت ملی، صیانت از انقلاب و دفاع از تمامیت ارضی کشور در پایگاه‌ها مستقر شدند. لشکرهای ۲۸ و ۶۴ پیاده، تیپ‌های ۳۰ پیاده و ۲۳ نوهده به‌طور کامل، بیش از دو سوم لشکر ۱۶ زرهی، بیش از یک سوم لشکر ۸۱ زرهی - شش گردان پیاده، هر

گردان از سرجمع یک تیپ پیاده- تعدادی یکان‌های غیرسازمانی داوطلب و تعدادی آتشبار توپخانه - هر آتشبار از سرجمع یک گردان توپخانه از سایر قرارگاه‌های عمده- که درگیری اکثر این یکان‌ها تا دو سال بعد از تهاجم ارتش عراق ادامه داشت. هنگامی که فعالیت‌های ضدانقلاب در انحلال ارتش و تجزیه کشور بی‌نتیجه ماند و نیات آمریکا و استکبار جهانی تأمین نشد، آمریکا دو اقدام دیگر را برای ضربه‌زدن به انقلاب اسلامی و سرنگونی حکومت نوپای اسلامی در دستور کار خود قرار داد. ابتدا در پنجم اردیبهشت ماه ۱۳۵۹ عملیات نظامی را در صحرای طبس به‌منظور آزادسازی جاسوسان دستگیر شده در لانه جاسوسی‌اش و ضربه‌زدن به انقلاب اسلامی اجرا کرد، ولی به خواست خداوند متعال گرفتار طوفان شن شد و نیروهای متجاوز آمریکایی با به‌جا گذاشتن وسایل خود متواری و این حرکت نظامی به شکست انجامید. اقدام بعدی آمریکا طرح توطئه کودتای نوژه بود که بازم به لطف پروردگار در ۲۰ تیر ماه ۱۳۵۹ قبل از اجرا، کشف و خنثی شد ولی به سامانه فرماندهی و مهار ارتش آسیب رساند. مناسب‌ترین راهکار بعدی برای آمریکا تجاوز نظامی یکی از کشورهای هم‌مرز ایران بود و در همین زمینه کشور عراق با توجه به سوابق تاریخی و اختلافات دیرینه، بهترین گزینه بود. مسئولین کشور عراق اختلافات دیرینه‌ای با دولت ایران داشتند، ولی به سبب قدرت نظامی برتر ایران هرگز قادر به اقدام نظامی نبودند و چون نیات آمریکا و استکبار جهانی برای سران کشور عراق آشکار شده بود و از طرفی در اثر اقدامات ضدانقلاب که خود پشتیبانی‌کننده فعالیت‌های آنها در استان‌های مرزی بودند، از وضعیت یکان‌های ارتش باخبر بوده و می‌دانستند قدرت رزمی ارتش ایران به کمتر از ۵۰ درصد کاهش یافته و بیش از ۵۰ درصد آن نیز در مناطق آشوب‌زده درگیر و بقیه نیز فاقد آمادگی رزمی هستند. (استعداد نیروی انسانی ارتش از ۴۱۰ هزار نفر به ۱۹۵ هزار نفر تقلیل و در مدت بیش از دو سال اجرای آموزش‌های مصوبه و انجام اعمال سرویس و نگهداری وسایل و تجهیزات که از ارکان اصلی آمادگی رزمی هستند، در کلیه یکان‌ها به فراموشی سپرده شده بود و به سبب تحریم‌های اقتصادی و عدم فروش تسلیحات نظامی، جایگزینی کسورات میسر نمی‌شد.) از طرف دیگر مسئولین کشور عراق از اواسط دهه ۱۳۵۰ در جهت تقویت ارتش، برنامه‌ریزی گسترده‌ای را آغاز کرده بود. در همین دوره زمانی استعداد نیروی انسانی ارتش را از ۱۶۰ هزار نفر به ۲۲۰ هزار نفر افزایش و ۸۰ هزار نفر نیروی ذخیره و احتیاط را احضار و با خرید بیش از ۳۱ میلیارد دلار تسلیحات نظامی جدید علاوه بر تجدید سازمان و جایگزین کسورات ۱۰ لشکر قبلی - پنج لشکر پیاده، ۲ لشکر مکانیزه و ۳ لشکر زرهی- ۲ لشکر زرهی، ۵ تیپ مستقل - ۳ تیپ نیروی مخصوص، یک تیپ مکانیزه و یک تیپ زرهی- و ۲۵ تیپ پیاده احتیاط و گارد مرزی جدید تشکیل و سازماندهی کردند.

صدام حسین در مصاحبه با رسانه‌های خبری در ۳۱ تیرماه اعلام کرد:

«اکنون ما نیروی نظامی کامل برای بازپس گرفتن سه جزیره عربی اشغال شده توسط ایران را فراهم کرده‌ایم.»

سرانجام صدام حسین چراغ سبز آمریکا را برای حمله به ایران دریافت کرد. در این زمینه روزنامه فیگارو در مورد ملاقات برژینسکی - مشاور امنیت ملی رئیس جمهور آمریکا- با صدام حسین در مرز دو کشور عراق و اردن در تیرماه ۱۳۵۹ می‌نویسد:

«آمریکا با آرزوی عراق در مورد شطالعرب - اروندرود - و احتمالاً برقراری یک جمهوری عربستان در این منطقه، مخالفی نخواهد کرد و از او حمایت خواهد نمود.»

طارق عزیز وزیر امور خارجه وقت عراق در تابستان ۱۳۵۹ اظهار کرد:

«امروز ارتش ایران از هم پاشیده است. وجود پنج ایران کوچکتر بهتر از یک ایران واحد خواهد بود. ما از شورش ملت‌های ایران پشتیبانی خواهیم کرد و سعی خود را متوجه تجزیه ایران خواهیم نمود.»

روزنامه کریستین ساینس مانیتور بر اساس مذاکرات سران حزب بعث می‌نویسد:

«با سقوط نظام شاهنشاهی و درهم پاشیدن ارتش ایران، این کشور قادر به اجرای نقشی که تاکنون بر عهده داشت نخواهد بود و تنها کشوری که می‌تواند خلأ موجود را در مسائل امنیت خلیج فارس پر کند عراق است.»

سرانجام صدام حسین در اجلاس سران عرب در طائف عربستان سعودی در مرداد ماه ۱۳۵۹ اظهار می‌کند:

«حمله به ایران برای ارتش قهرمان عراق بیش از یک تفریح نظامی نیست.»

تسلط بر استان خوزستان حداقل چیزی بود که می‌توانست تسلط عراق را بر شمال خلیج فارس اعمال و بر حوزه نفتی آن مسلط، ادعاهای توسعه‌طلبانه حزب بعث عراق را به رخ اعراب منطقه کشیده، جمهوری اسلامی ایران را از نظر سیاسی، اقتصادی و اجتماعی تحت فشار قرار داده و خواسته‌های آمریکا را در منطقه تأمین کند.

دسترسی مداوم به تسلیحات نظامی جدید بلوک غرب و شرق، برقراری روابط دوستانه با کشورهای عرب منطقه، برخورداری از ذخایر سرشار و حمایت مالی آنان، تقلیل قدرت بازدارندگی ارتش ایران، افزایش قدرت نظامی ارتش عراق و دریافت چراغ سبز از آمریکا، اطمینان خاطری را برای سران رژیم عراق فراهم و صدام حسین در پی افکار توسعه‌طلبانه و عقاید حزب بعث پس از مقدمه‌چینی‌ها و ایجاد جو تشنج در روابط دو کشور و تلاش در مشوش کردن اذهان عمومی، سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی دستور حرکت نیروهای عراقی را به مواضع تک در پشت نوار مرزی صادر و در ۲۶ شهریورماه ۱۳۵۹ به‌طور یک‌جانبه قرارداد الجزایر را لغو و رسماً به ایران اعلام جنگ داد و به‌دنبال آن در ۳۱ شهریور ماه با هجوم هواپیماها و در اولین ساعات روز یکم مهر ماه ۱۳۵۹ - ۲۳ سپتامبر ۱۹۸۰ - نیروی زمینی ارتش عراق با عبور از مرز حمله گسترده و همه‌جانبه‌ای را با سه سپاه به ایران اسلامی آغاز کرد.

۱- سپاه یکم - لشکر ۷ پیاده و لشکر ۱۱ پیاده منهای یک تیپ و تعدادی تیپ‌های احتیاط و گارد مرزی - در منطقه شمال غرب به‌منظور تصرف ارتفاعات مرزی، پشتیبانی از گروهک‌های ضدانقلاب و جلوگیری از رهایی نیروهای ایرانی مستقر در پایگاه‌ها.

۲- سپاه دوم - لشکرهای ۲ و ۴ و ۸ پیاده و ۶ و ۱۲ زرهی و تیپ‌های ۳۲ نیروی مخصوص و ۱۰ زرهی و تعدادی تیپ‌های احتیاط و گارد مرزی - در منطقه غرب - صحنه عملیات کرمانشاه و ایلام - به‌منظور تصرف شهرهای سرپل ذهاب و گیلان غرب و ارتفاعات حساس منطقه در غرب این دو شهر - پاتاق، قلاجه و ... -

۳- سپاه سوم - لشکرهای ۱ و ۵ مکانیزه و ۹ و ۱۰ زرهی و تیپ‌های مستقل ۳۱ و ۳۳ نیروی مخصوص و تیپ گارد جمهوری و چندین تیپ پیاده، احتیاط و گارد مرزی - در منطقه جنوب در صحنه عملیات خوزستان در سه جبهه: جبهه شمالی - منطقه غرب دزفول شوش - جبهه میانه - منطقه سوسنگرد - اهواز - و جبهه جنوبی منطقه خرمشهر - آبادان - به‌منظور تصرف استان خوزستان و رسیدن به سواحل شمالی خلیج فارس.

مقدمه

پس از دو عملیات آفندی موفقیت‌آمیز ثامن‌الائمه(ع) - شکست حصر آبادان- و طریق‌القدس - آزادسازی بستان و مناطق غرب سوسنگرد تا مرز- نبرد فتح‌المبین در دوم فروردین ماه ۱۳۶۱ پس از ۱۸ ماه از آغاز تجاوز ارتش عراق در جبهه شمالی، صحنه عملیات خوزستان - منطقه غرب دزفول - شوش- به مرحله اجرا درآمد. این عملیات در مقایسه با نبردهای متعددی که در این مدت بین دو نیروی متخاصم به وقوع پیوسته بود از نظر وسعت منطقه عملیات و استعداد نیروهای عمل‌کننده بزرگترین و عظیم‌ترین آنها بود. در این نبرد رزمندگان اسلام موفق شدند با به‌کار بردن رزمایش‌های متعدد و اجرای پی در پی مراحل عملیات، ابتکار عمل را از دشمن سلب و اراده خود را به دشمن تحمیل و با وارد کردن تلفات و خسارات سنگین به دشمن، خفت‌بارترین شکست را در طول جنگ تحمیلی به متجاوزین وارد کنند؛ به طوری که در دو روز پایانی نبرد نیروهای ارتش عراق در هر درجه و مقام در فرار از صحنه نبرد از همدیگر سبقت می‌گرفتند.

قبل از تشریح مراحل طرح‌ریزی، اجرا و هدایت این عملیات، مرور اجمالی حوادث و رویدادها در قبل از تهاجم دشمن، پس از تهاجم تا تثبیت متجاوز، سپس انجام اقدامات اساسی برای شرایط مناسب به‌منظور اجرای عملیات آفندی گسترده در این منطقه، حقایق ارزنده‌ای را آشکار می‌سازد که آگاهی از آنها برای هر ایرانی به‌خصوص کارکنان نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران بسیار ارزشمند است. بدیهی است این مهم زمانی سودمند و اثرگذار است که توسط شاهدان عینی بیان شود.

پس از ماه‌ها درگیری‌های کوچک و بزرگ بین نیروهای ایرانی و عراقی در پاسگاه‌های مرزی که عمدتاً به صورت تبادل آتش و گاه همراه با تجاوز نیروهای عراقی به پاسگاه‌های مرزی در استان‌های کرمانشاه، ایلام و خوزستان بود، حمله سراسری ارتش عراق آغاز شد. بدون تردید تصرف و جداکردن استان خوزستان هدف اصلی و اساسی نیروهای دشمن در این تجاوز بود و این امر ضرورتاً با عبور از رودخانه کرخه در جبهه شمالی - منطقه غرب دزفول - شوش- و وصول به پل حسینی - گلوگاه حیاتی و راهبرد- و قطع ارتباط زمینی خوزستان از استان‌های شمالی آن میسر می‌شود.

نیروهای مأمور پدافند در این جبهه با حداقل امکانات موجود در شرایط بسیار ناگوار فرماندهی و پایش در سرزمین‌های گسترده با مقاومت و پایداری و بهره‌برداری از نقاط ضعف عملیاتی یکان‌های ارتش عراق حداکثر تأخیر را در پیشروی یکان‌های متجاوز که از توان رزمی برتر و تحرک عالی در سرزمین‌های مناسب برخوردار بودند، ایجاد و هجوم او را در غرب رودخانه کرخه مهار و سپس با انجام اقداماتی ابتکار عمل را از فرماندهان دشمن سلب و نهایتاً نیروهای دشمن را در سرزمین‌های نامناسب و آسیب‌پذیر زمین‌گیر و متجاوزین به ناچار در

زمین‌های ناخواسته وضعیت پدافندی اتخاذ کردند. یکان‌های مستقر در این منطقه پس از تثبیت تک دشمن تا فراهم شدن امکانات لازم برای آزادکردن سرزمین‌های اشغالی ضمن سازماندهی پدافند، تلاش در جهت افزایش قدرت رزمی، آتش‌های ایدایی و تک‌های محدود را برای ایجاد تسهیلات جهت اجرای عملیات آفندی گسترده در این منطقه به عمل آوردند که در این فصل اهم این اقدامات تشریح می‌شود.

اوضاع جغرافیایی منطقه دزفول - شوش (نقشه شماره ۱)

موقعیت

این منطقه جلگه ایست صاف با عوارض محدود که در جنوب سد کوهستانی سلسله جبال زاگرس - رشته ارتفاعات کبیرکوه - قرار دارد. از طرف شمال به منطقه پشتکوه و پیشکوه - ایلام و لرستان - از طرف خاور به رشته کوه سیاه، از طرف جنوب به تپه های رملی لخیضر و دشت چهیلا و از طرف باختر به کشور عراق - رشته ارتفاعات مرزی حمیرین - محدود می شود.

ارتفاعات

(۱) دامنه های جنوبی ارتفاعات کبیرکوه که در این منطقه به نام های محلی اسکندر خندان، تپه چشمه، سپتون، تپه ۳۵۰، شاوریه، کمر سرخ، ممله و . . نامیده می شود.

(۲) ارتفاعات جنوبی رشته ارتفاعات مرزی حمیرین تا پاسگاه فکه.

(۳) تپه های تینه که در قسمت شمال آن عین خوش و در منتهی الیه جنوبی آن تپه برقازه و دوسلک قرار دارد.

(۴) تپه های ابوصلیبی خات در غرب شهر شوش و رودخانه کرخه با ارتفاع ۲۰۳ متر از سطح دریا معروف به تپه های رادار.

رودخانه ها

(۱) رودخانه دویرج که از شرق دهلران وارد دشت شده و پس از طی مسافتی در حوالی شهر موسیان تغییر مسیر داده و به طرف جنوب شرقی حرکت و در شمال پاسگاه فکه وارد خاک عراق می شود.

(۲) رودخانه فصلی چیخواب که از ارتفاعات شمال منطقه - دالپری و کمر سرخ - سرزیر و پس از طی مسافتی به سمت جنوب در چم سری - جنوب شهر موسیان - به رودخانه دویرج می ریزد.

(۳) رودخانه کرخه از شمال دشت خوزستان وارد و پس از طی مسافتی به طرف جنوب در نزدیکی آبادی الحایی تغییر مسیر داده و به طرف غرب جریان می یابد و در شاخه هایی با نام های مختلف به هورالعظیم می ریزد.

(۴) رودخانه دز از شمال دشت خوزستان وارد و پس از عبور از شهر دزفول در بندقیر - شمال اهواز - به رودخانه کارون می ریزد.

(۵) رودخانه شطیپ و گرگر به موازات رودخانه دز به طرف جنوب سرازیر و در بندقیر با رودخانه دز به اتفاق رودخانه کارون را تشکیل و به طرف جنوب سرازیر می‌شوند.

آب و هوا

منطقه دزفول - شوش یک منطقه گرمسیری است که نسبت به شهرهای جنوبی خوزستان تا حدودی خنک‌تر است. فصل گرمای آن از فروردین‌ماه شروع و تا آبان‌ماه ادامه دارد. باران‌های گرمسیری از آبان‌ماه شروع و تا فروردین‌ماه ریزش دارد. دو نوع باد در منطقه جریان دارد. بادهای شمالی که از کوهستان می‌وزد و عموماً خنک است و بادهای جنوب‌غربی که از سمت عربستان و خلیج فارس می‌وزد و پس از عبور از جنوب خوزستان به این منطقه وارد می‌شوند. این بادهای گرم و عموماً گرد و غبار همراه دارد و به آن باد سام یا باد سرخ می‌گویند.

شهرها

شهرهای دزفول و اندیمشک در شمال شرقی و شهر شوش در مرکز منطقه در ساحل شرقی رودخانه کرخه قرار دارد.

راهها

- (۱) دزفول - اندیمشک - شوش به طرف اهواز - اصلی‌ترین راه منطقه -
- (۲) دزفول - صفی‌آباد - هفت تپه به طرف اهواز
- (۳) اندیمشک - خرم‌آباد - راه اصلی اتصالی استان خوزستان با استان‌های شمالی آن -
- (۴) اندیمشک - سهرای دهلران - پل سرخه‌نادری - سهرای قهوه‌خانه، یک مسیر به طرف عین‌خوش و دهلران و یک مسیر به طرف تپه ابوصلیبی خات - برقازه - فکه.

توضیح

پس از عملیات فتح‌المبین و آزادشدن سرزمین‌های اشغالی، راه‌های متعددی در غرب کرخه احداث شده که در این بررسی منظور نشده است.

حوادث در منطقه غرب دزفول - شوش تا آغاز حمله ارتش عراق

درحالی‌که تجاوزات مرزی و نقض حریم هوایی در طول سال ۱۳۵۸ با تهاجم به پاسگاه‌های مرزی جریان داشت، در سال ۱۳۵۹ از شدت بیشتری برخوردار شد. در ۱۷ فروردین‌ماه یک گروهان تانک برای تقویت پاسگاه نهرعنبر و یک گروهان مکانیزه برای تقویت پاسگاه چیلات از تیپ ۲ زرهی دزفول اعزام شد و در دوم اردیبهشت ماه تیپ ۳۷ زرهی شیراز به منطقه چنانچه - در غرب شوش - اعزام و یگان‌های این تیپ در طول ۵۰ کیلومتر از پاسگاه سمیده تا بُستان مستقر شدند. در خردادماه، تجاوزات مرزی شدت یافت و در پاسگاه فکه درگیری شدیدی به‌وجود آمد و روابط مرزبانی بین دو کشور به حال تعلیق درآمد. در ماه‌های تیر و مرداد، آرامش نسبی در منطقه برقرار شد و از این‌رو گروه رزمی ۳۷ زرهی با سه گروهان تانک، یک گروهان مختلط نفربر و اسکورپین و یک آتشبار توپخانه و عناصر پشتیبانی خدمات رزمی - سرجمع تیپ - در منطقه ابقا و بقیه عناصر تیپ ۳۷ زرهی به شیراز مراجعت کرد. در شهریورماه، درگیری‌های مرزی از سر گرفته شد. در ۱۵ شهریورماه پاسگاه مرزی چیلات - غرب دهلران - و در ۱۸ شهریورماه پاسگاه مرزی سمیده - شمال فکه - و چاه‌های نفت شماره ۱ و ۷ در حوالی پاسگاه مزبور زیر آتش دشمن قرار گرفت. در بیستم شهریورماه، حرکت یگان‌های دشمن به سمت مناطق مرزی آغاز شد و لشکر ۱۰ زرهی در حوالی پل رمیله - روی رودخانه طیب - و لشکر ۱ مکانیزه در شرق حلفاییه و تیپ ۱۲ زرهی ابن‌الولید احتیاط سپاه سوم در این منطقه در مناطق تجمع مربوطه مستقر شدند. با آشکار شدن قراین و شواهد تک قریب‌الوقوع دشمن، در اجرای دستور نیروی زمینی، لشکر ۹۲ زرهی به یگان‌های تابعه ابلاغ کرد که طرح پدافندی خُر را اجرا و یگان‌ها مواضع پدافندی را در مناطق مربوطه اشغال کنند. در اجرای همین طرح تیپ ۲ زرهی در مواضع پدافندی عین‌خوش و گردان ۲۸۳ سوار زرهی نیروی پوشش لشکر از پاسگاه نهرعنبر تا پاسگاه سمیده - حدود ۳۵ کیلومتر - مستقر و احتیاط تیپ در تپه‌های علی‌گه‌زد مواضع سدکننده‌ای را اشغال کرد. گروه رزمی ۳۷ زرهی که با یک گروهان پیاده از مرکز پیاده شیراز و یک آتشبار توپخانه از گروه ۵۵ توپخانه تقویت شده بود، ارتفاعات مرزی را از پاسگاه سمیده تا پاسگاه دویرج اشغال و عناصر تأمینی خود را در شرق پاسگاه‌های سمیده و فکه مستقر کرد و گروه رزمی ۱۳۸ پیاده - گردان ۱۳۸ پیاده به‌علاوه یک گروهان تانک چیفتن - اعزامی لشکر ۲۱ حمزه در ۱۳۵۹/۶/۲۳ به‌عنوان احتیاط لشکر در تپه‌های برقازه، مواضع سدکننده‌ای را تهیه و اشغال کرد. ناگفته نماند در پاسگاه‌های مرزی و در هر دو معبر بالا، نیروهای مردمی به صورت خودجوش در کنار یگان‌های نیروی زمینی ارتش مستقر و با امکانات موجود و محدود خود، برادران ارتشی خود را همراهی و یاری می‌دادند. (نقشه شماره ۲)

هر یک از یگان‌های مستقر در این منطقه با ستاد و فرمانده لشکر در اهواز در تماس و هدایت می‌شدند و این امر به سبب مسافت زیاد - بیش از ۱۴۰ کیلومتر - و وابستگی دو معبر شمالی - عین‌خوش، علی‌گه‌زد، سهراهی قهوه‌خانه و پای پل کرخه - و جنوبی - فکه، تپه برقازه، تپه ابوصلیبی‌خات، سهراهی قهوه‌خانه و پای پل کرخه - به همدیگر به‌خصوص در پای پل کرخه از نظر فرماندهی و مهار مشکلات فراوانی برای لشکر و یگان‌های عمل‌کننده فراهم کرده بود. یگان‌های مأمور پدافند به‌دلیل کمبود نیرو، کسورات وسایل و تجهیزات و گستردگی بیش از حد استاندارد مناطق مسئولیت و عدم وجود وسایل سنگین مهندسی - لودر، بولدوزر و... - برای آرایش مواضع دفاعی با مشکلات زیادی مواجه بودند و موجودی لشکر هم در منطقه وسیع به هیچ وجه جوابگو نبود. در نتیجه سامانه

پدافندی یکان‌ها به شدت آسیب‌پذیر بود. روز ۲۴ شهریور ماه چاه نفت شماره ۷ در مجاورت پاسگاه سمیده زیر آتش شدید توپخانه دشمن قرار گرفت و در روز ۲۵ شهریور ماه، نیروهای عراقی چاه نفت شماره ۱ را محاصره و در چاه نفت شماره ۵۸ در حوالی پاسگاه بیات درگیری آغاز شد. تیپ ۲ دزفول یک دسته پیاده مکانیزه از پاسگاه چیلان برای حفاظت چاه نفت ۵۸ اعزام کرد. در همین روز پاسگاه‌های دویرج و فکه مورد تهاجم نیروهای عراقی قرار گرفت که در اثر مقاومت نیروهای پاسگاه‌ها و اعزام نیروهای تقویتی از سقوط آنها جلوگیری شد. روز ۲۶ شهریورماه، بحرانی‌ترین روز قبل از تهاجم عراق در این منطقه بود. آتش سنگین توپخانه روی پاسگاه‌های طرفین اجرا می‌شد، به‌طوری‌که پاسگاه‌های فکه و دویرج ایران و کارخانه سیمان فکه عراق آسیب دیده و تعدادی از خودروهای راهسازی عراق منهدم شد. نیروهای عراقی شش بار برای تصرف پاسگاه‌های فکه و دویرج حمله کردند، ولی گروه رزمی ۳۷ با پشتیبانی توپخانه و نیروی هوایی، حملات را دفع و ۱۸ دستگاه تانک دشمن را منهدم کرد. تلاش دشمن برای تصرف تپه‌های شمال پاسگاه فکه - جبل فوقی - در اثر مقاومت نیروهای ایرانی خنثی شد. سرانجام صدام حسین در شب ۲۶ شهریور ماه طی یک سخنرانی با لغو قرارداد الجزایر به ایران اعلان جنگ کرد و به دنبال آن مسئولیت پاسگاه‌های مرزی از ژاندارمری به نیروهای ارتش واگذار شد. روزهای ۲۷ و ۲۸ شهریورماه به سبب جابه‌جایی نیروهای عراقی در داخل کشور خود درگیری خاصی به‌وجود نیامد. در روز ۲۹ شهریور ماه، دشمن به پاسگاه مرزی دویرج حمله و ارتباط زمینی پاسگاه را قطع کرد، ولی با عکس‌العمل نیروهای خودی مواجه و با به‌جا گذاشتن تعدادی کشته و اسیر و از دست دادن ۲۶ دستگاه تانک مجبور به عقب‌نشینی شد. - استاندار خوزستان وضعیت جبهه نبرد را از نزدیک مشاهده و اسرای عراقی نیز آن را تأیید کردند. در همین روز گردان ۲۸۳ سوار زرهی نیز ضمن مبادله آتش با دشمن درگیر شد و تقاضای واگذاری یکان توپخانه کرد ولی تیپ ۲ زرهی دزفول و لشکر به دلیل محدودیت نتوانستند اقدام مؤثری به‌عمل آورند. در اجرای دستور نیروی زمینی باقیمانده تیپ ۸۴ خرم‌آباد از طریق محور اندیمشک - پای پل - امامزاده عباس - دهلران برای تقویت نیروهای پدافندی در مهران حرکت و در روز ۳۰ شهریور ماه به منطقه پای پل کرخه وارد شد. در طول روز ۳۰ شهریور ماه مبادله آتش بین نیروهای طرفین جریان داشت. لشکر ۱ مکانیزه پس از اجرای آتش سنگین بر روی پاسگاه فکه در ساعت ۰۴۰۰ روز ۳۱ شهریور ماه یکان‌های پیاده لشکر از محور سمیده پاسگاه فکه را دور زده و اشغال کردند و پرچم عراق را بر فراز آن بالا بردند. عناصر گروه رزمی ۳۷ متقابلاً به پاسگاه فکه حمله و در یک نبرد تن به تن فرمانده گردان عراقی را کشته و جسد او را به پاسگاه آوردند و با تصرف پاسگاه فکه، پرچم عراق پایین کشیده شد. در ساعت ۱۰۰۰ همین روز فرمانده دسته تانک مستقر در پاسگاه دویرج اعلام داشت که به محاصره کامل نیروهای عراقی درآمده است. با شهادت این فرمانده دسته، پاسگاه مزبور سقوط و تنها یک دستگاه تانک و یک نفربر حامل خمپاره‌انداز موفق به خروج از محاصره شده و به نیروهای خودی در پاسگاه فکه ملحق شدند. در ساعت ۱۸۰۰ تیپ ۳۴ زرهی لشکر ۱ مکانیزه عراق با پشتیبانی آتش شدید توپخانه تجاوز مجددی را آغاز و پاسگاه فکه را تصرف و پیشروی را به سمت یکان‌های گروه رزمی ۳۷ مستقر در تپه‌های شمال پاسگاه فکه ادامه داد، ولی با مقاومت مدافعان مواجه و با از دست دادن ۲ دستگاه تانک و تعدادی تلفات مجبور به عقب‌نشینی شد. سپس پاسگاه فکه زیر آتش شدید نیروهای خودی قرار گرفت و دشمن به‌منظور اجتناب از تلفات بیشتر، پاسگاه فکه را تخلیه کرد. در

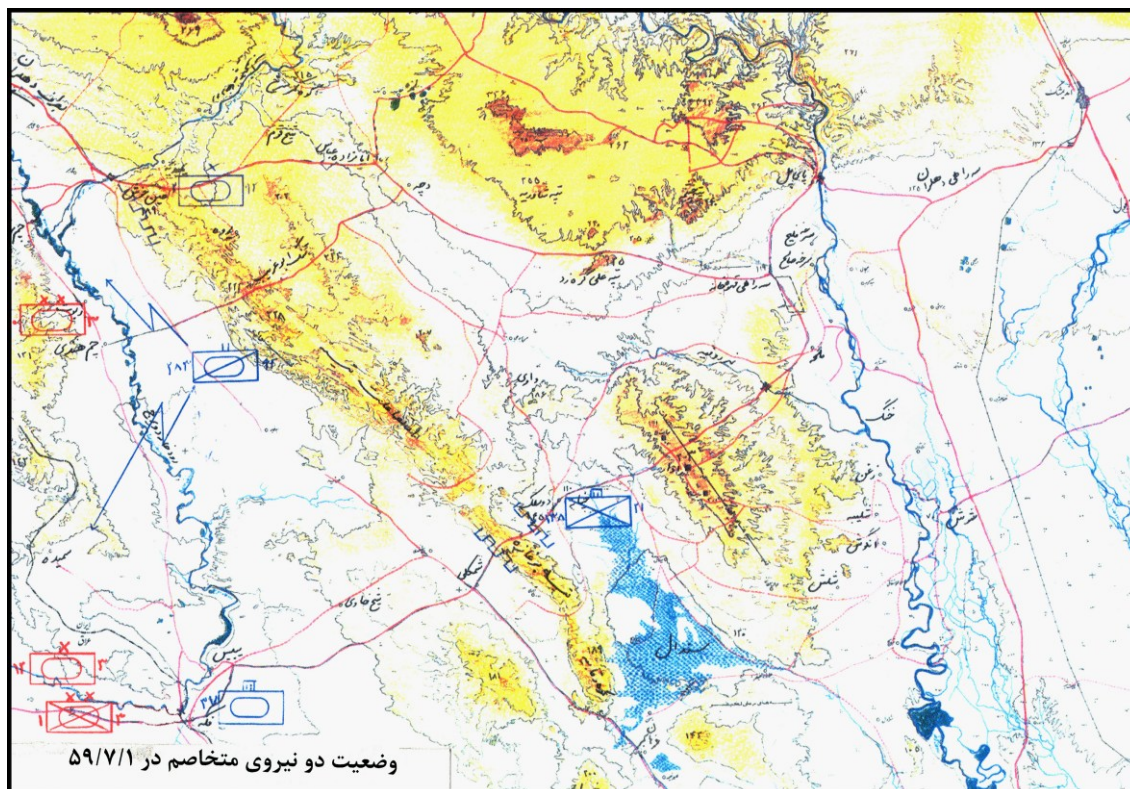
اقدامات ۱۸ ماهه قبل از عملیات فتح‌المبین / ۲۷

خاتمه این درگیری‌ها در اجرای دستورع یک دسته تانک چیفتن از گروهان تانک گروه رزمی ۱۳۸ پیاده - احتیاط لشکر- برای تقویت گروه رزمی ۳۷ زرهی اعزام شد.

در همین روز، باقیمانده تیپ ۸۴ پیاده خرم‌آباد با زیر امرگرفتن یک آتشبار تقویت شده کاتیوشا از گروه ۳۳ توپخانه در طول روز و شب از طریق جاده پای پل کرخه - امامزاده عباس - عین‌خوش - دهلران به منطقه مهران وارد و در اولین ساعات روز اول مهرماه در دشت حسین‌آباد واقع در ۱۲ کیلومتری جنوب مهران مستقر شد.

رویدادهای منطقه غرب دزفول - شوش از آغاز تجاوز دشمن تا تثبیت متجاوز

در حالی که روز ۳۱ شهریورماه ۱۳۵۹ درگیری در پاسگاه‌های مرزی جریان داشت، نیروی هوایی ارتش عراق در ساعت ۱۲۳۰، تهاجم خود را با ۱۹۲ فروند هواپیمای جنگنده برای بمباران هدف‌های حساس و حیاتی به شهرهای ایران اسلامی آغاز کرد و در اولین ساعات بامداد روز اول مهر ماه با هجوم یگان‌های نیروی زمینی ارتش عراق، ناقوس جنگ در مناطق مرزی غرب رودخانه کرخه همزمان با سایر مناطق به صدا درآمد. لشکر ۱۰ زرهی به فرماندهی سرتیپ هشام صباح‌الفخری شامل تیپ ۲۴ مکانیزه - سه گردان مکانیزه و یک گردان تانک - تیپ‌های ۱۷ و ۴۲ زرهی - هر یک با یک گردان مکانیزه و سه گردان تانک - گردان شناسایی النصر و ۵ گردان توپخانه از منطقه تجمع خود واقع در حوالی پل رمیله حرکت و با عبور از خط مرز در شهرانی و زبیدات در معبر شمالی در مسیر عین‌خوش، علی‌گره‌زد، پای‌پل سرخه‌نادری و عبور از رودخانه کرخه و ادامه پیشروی به طرف شرق به منظور اشغال شهرهای اندیمشک و دزفول، تصرف پایگاه هوایی و پادگان تیپ ۲ زرهی دزفول و تأسیسات آمادی نیروی زمینی و بستن گلوگاه شمالی استان خوزستان و لشکر ۱ مکانیزه به فرماندهی سرتیپ ناصر حمدالمحمود شامل تیپ‌های ۱ و ۲۷ مکانیزه - هر یک با سه گردان مکانیزه و یک گردان تانک - و تیپ ۳۴ زرهی - یک گردان مکانیزه و سه گردان تانک - گردان شناسایی قدس و ۴ گردان توپخانه از منطقه تجمع خود در شرق شهر حلفاییه حرکت و با عبور از خط مرز در فکه، در معبر جنوبی در مسیر تپه‌های برق‌زده - ابوصلیبی‌خات (رادار) و عبور از رودخانه کرخه، تصرف شهر شوش و ادامه پیشروی به طرف شرق به منظور بستن جاده اندیمشک - اهواز و محاصره شهر اهواز از شمال آن تک را آغاز کردند.

وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۱

معبّر شمالی

لشکر ۱۰ زرهی با تیپ ۱۷ زرهی در خط و تیپ‌های ۲۴ مکانیزه و ۴۲ زرهی در احتیاط و گردان شناسایی النصر جلودار لشکر، از خطوط مرزی شرفانی و زبیدات عبور و پیشروی را آغاز کردند. گردان ۲۸۳ سوار زرهی شروع تهاجم دشمن را به تیپ ۲ زرهی دزفول و لشکر گزارش کرد. یکان‌های تک‌ور لشکر ۱۰ زرهی در ساعت ۰۵۳۰ موفق شدند پاسگاه‌های مرزی ربوط و چم‌سری واقع در غرب رودخانه دویرج را تصرف و نیروهای آنها را اسیر یا شهید کنند. گردان ۲۸۳ سوار زرهی علی‌رغم پایین بودن آمادگی رزمی - هفت دستگاه اسکورپین از ۲۱ دستگاه، سه قبضه موشک تاو - حدود ۳۰ درصد استعداد سازمانی، عرض زیاد منطقه - حدود ۳۵ کیلومتر - و عدم برخورداری از آتش توپخانه مناسب - یکان توپخانه واگذار نشده بود و گردان توپخانه کمک مستقیم تیپ ۲ زرهی با حداکثر برد ۱۴ کیلومتر قادر نبود در فاصله ۱۸ کیلومتری گردان مزبور را با آتش پشتیبانی کند و فقط از آتش محدود ۴ قبضه توپخانه ۱۳۰ میلیمتری اختصاص داده شده به تیپ برخوردار بود - وظیفه خود را به‌عنوان نیروی تأمین در حد پاسدار عمومی به‌طور کامل انجام، ضمن ارسال اطلاعات لازم از دشمن، حرکت یکان‌های تک‌ور متجاوز را در طول روز کند و موفق شد لشکر ۱۰ زرهی را وادار به گسترش کند. نیروهای عراقی با تصرف زمین‌های غرب رودخانه دویرج و دامنه‌های شرقی تپه‌های مرزی حمیرین از یک موضع مناسب برای ادامه پیشروی برخوردار و با به جلو کشیدن توپخانه لشکر بر حجم آتش خود روی مواضع تیپ ۲ دزفول و گردان سوار زرهی افزودند و در پایان روز یکم خساراتی به یکان‌های ایرانی وارد و با تخریب رادیو رله، ارتباط تیپ با لشکر از طریق رادیو رله قطع شد. لشکر ۱۰ زرهی یکانی را به سمت موسیان و دهلران اعزام و جاده عین‌خوش - دهلران را زیر آتش شدید توپخانه قرار داد و بدین ترتیب تردد به طرف دهلران مختل، تهدید موسیان و دهلران جدی‌تر و امکان دور زدن مواضع عین‌خوش از شمال آن تهدید بالقوه‌ای شد که در هر زمان اجرای آن میسر بود.

معبّر جنوبی

لشکر ۱ مکانیزه با دو تیپ ۱ و ۲۷ مکانیزه در خط و تیپ ۳۴ زرهی در احتیاط پیشروی را از خطوط مرزی منطقه فکه شروع کرد. مقاومت سرسختانه نیروهای گروه رزمی ۳۷ زرهی و وضعیت زمین منطقه در شرق پاسگاه فکه که با دارا بودن تپه‌های کم‌ارتفاع، موقعیت خوبی را برای پدافند فراهم کرده بود موجب شد یکان‌های تک‌ور دشمن با از دست دادن ۱۰ دستگاه تانک و تحمل تلفات و ضایعات، مجبور به توقف شوند. در ساعت ۱۰۰۰ دشمن تصمیم گرفت با دور زدن پاسگاه‌های فکه و دویرج از طریق جنوب شرقی، پاسگاه‌های مزبور را محاصره و پیشروی را به سمت تپه برقازه ادامه دهد؛ باز هم پیشروی دشمن توسط مدافعین سد شد. توان رزمی گروه ۳۷ زرهی هم به هیچ وجه قابل مقایسه با توان رزمی لشکر ۱ مکانیزه و متناسب با منطقه واگذاری نبود. این گروه رزمی با حداقل امکانات موجود در منطقه‌ای به عرض ۲۰ کیلومتر از دالان سمیده تا پاسگاه دویرج گسترش

یافته بود، از این رو از لشکر ۹۲ زرهی درخواست کرد که گروه رزمی ۱۳۸ پیاده را برای تقویت مدافعین به منطقه فکه اعزام کند. لشکر نمی‌توانست در اولین روز نبرد تنها احتیاط کوچک خود را وارد عمل کند، از این رو به گروه رزمی ۳۷ آزادی عمل داد تا به هر نحوی که شرایط ایجاب می‌کند مقاومت و یا به تپه‌های برقازه عقب‌نشینی نماید. دشمن مجدداً در بعدازظهر تک را به سمت پاسگاه فکه شروع کرد که این بار نیز با از دست دادن ۱۲ دستگاه تانک و قبول تلفات و خسارات، مجبور به توقف شد. - افسر اسیر عراقی سه حمله ناموفق لشکر ۱ مکانیزه و از دست دادن ۲۴ دستگاه تانک را در همین روز تأیید کرد. حمله مجدد دشمن با اجرای آتش سنگین توپخانه تکرار و لحظه به لحظه به فشار خود ادامه می‌داد. خستگی و آسیب‌دیدگی مدافعان که سه حمله قبلی را دفع کرده بودند، موجب عقب‌نشینی به مواضع ۵۰۰ متر عقب‌تر از مواضع اولیه شد و بدین ترتیب کلیه پاسگاه‌های مرزی در این منطقه به تصرف دشمن درآمد. در طول شب آتش شدید دشمن موجب انهدام بیسیم گروه رزمی ۳۷ و در نتیجه ارتباط آن با لشکر ۹۲ زرهی قطع شد. از این رو برای برقراری ارتباط با اعزام پیک به سایت پایگاه هوایی در سه‌راهی دهلران و با استفاده از رادیو رله مستقر در آنجا انجام می‌شد. با درخواست نیروی تقویتی، فرمانده لشکر مجدداً به گروه رزمی ۳۷ اعلام کرد با توجه به وضعیت موجود مجاز است در محل مقاومت و یا با اجرای عملیات تأخیری در تپه برقازه مستقر شود.

نتیجه عملیات در روز اول (نقشه شماره ۱)

اولین روز نبرد در منطقه عین‌خوش و فکه در شرایطی به پایان رسید که نیروهای متجاوز عراقی بخشی از سرزمین ایران اسلامی را تصرف و جاده عین‌خوش - دهلران را با آتش مه‌بار می‌کردند. در همین روز ادامه حرکت باقیمانده تیپ ۸۴ خرم‌آباد به طرف مهران به سبب سقوط مهران غیرممکن و قسمتی از گروه رزمی این تیپ که قبلاً در منطقه مهران در مواضع پدافندی بودند، در اثر فشار دشمن عقب‌نشینی و به تیپ مربوطه ملحق شدند. از طرف دیگر با مهار جاده عین‌خوش - دهلران توسط دشمن امکان حرکت یکان تانک تیپ ۸۴ خرم‌آباد برای الحاق به تیپ مربوطه میسر نشد و در شرق رودخانه کرخه باقی ماند. ارتش عراق با آگاهی از اینکه در صورت تصرف دشت مهران در شمال دهلیز، دشت دهلران ساقط شده است تلاشی برای تصرف شهر و دشت دهلران به عمل نیاورد و لذا گروهان‌های ژاندارمری دهلران و موسیان و اهالی و کارمندان غیرنظامی در این دو شهر به کار خود مشغول بودند در حالی که شمال و جنوب هر دو شهر بسته شده بود. بنا بر درخواست استاندار ایلام و دستور نیروی زمینی عناصر تیپ ۸۴ خرم‌آباد برای حفاظت شهر دهلران در جنوب‌غربی و شرق شهر مستقر شدند. در اجرای دستور نیروی زمینی، لشکر ۲۱ پیاده حمزه گروه رزمی ۱۴۱ پیاده - گردان ۱۴۱ پیاده به‌علاوه یک گروهان تانک چیفتن- را در همین روز از تهران حرکت داد تا در اهواز زیر امر لشکر ۹۲ زرهی قرار گیرد. در این روز نیروی هوایی در پشتیبانی از یکان‌های پدافندی نیروهای تک‌ور دشمن را مورد هجوم وسیع قرار داده و تلفات و خساراتی به آنها وارد کرد.

وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۲

معبّر شمالی

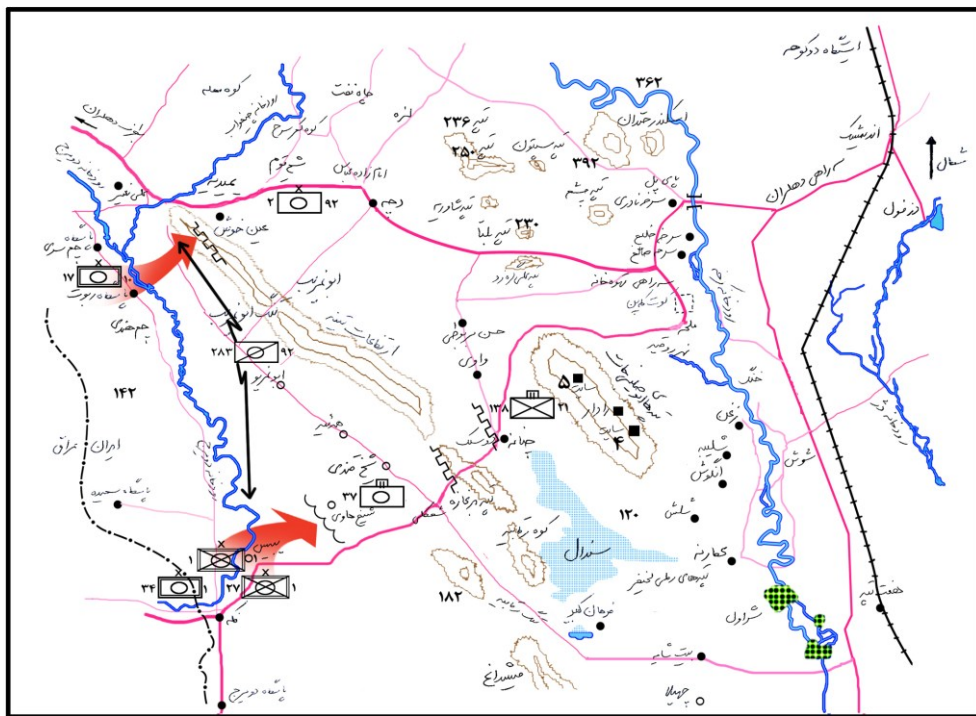
از آغاز روشنایی، آتش توپخانه لشکر ۱۰ زرهی روی مواضع مدافعین ایرانی گشوده شد و تیپ ۱۷ زرهی با اجرای مانور احاطه دو طرفه به مواضع گردان ۲۸۳ سوار زرهی حمله کرده و تلفات و ضایعات سنگینی وارد کرد. - تعدادی از نیروهای گردان شهید، زخمی و اسیر، چهار دستگاه تانک اسکورپین، یک دستگاه نفربر حامل موشک تاو، یک قبضه تفنگ ۱۰۶ میلیمتری و یک دستگاه نفربر فرماندهی منهدم- و فرمانده گردان ضمن گزارش وضعیت خود اعلام کرد که مواضع عین‌خوش در تهدید محاصره دشمن است. فرمانده لشکر دستور داد عناصر باقیمانده گردان تا شب مقاومت و در آغاز تاریکی به تپه‌های عین‌خوش عقب‌نشینی کند. یکان‌های تیپ ۲ دزفول و گردان سوار زرهی مصمم بودند با امکانات موجود در مقابل پیشروی دشمن سرسختانه مقاومت و موفق شدند ۱۲ دستگاه تانک دشمن را منهدم و یک دستگاه تانک را به غنیمت بگیرند. ایستادگی مدافعان تیپ ۲ زرهی در مواضع عین‌خوش و عناصر گردان ۲۸۳ سوار زرهی در ارتفاعات غرب عین‌خوش موجب شد متجاوز در شرق رودخانه دویرج و در دامنه تپه‌های غربی عین‌خوش و حوالی آن مجبور به توقف شود. گرچه بنا بر درخواست سرپرست تیپ ۲ مبنی بر عقب‌نشینی در تاریکی به تپه‌های علی‌گزه‌زد، لشکر اجرای هرگونه عمل و تصمیم را به سرپرست تیپ محول کرد ولی سرپرست تیپ اعلام کرد تا اخذ دستور صریح از لشکر به مقاومت در مواضع عین‌خوش ادامه خواهد داد. درحالی‌که امکان دور زدن توسط نیروهای تک‌ور دشمن از طریق موسیان و دشت دهلران در شمال عین‌خوش و محاصره آنها وجود داشت.

معبّر جنوبی

گروه رزمی ۳۷ زرهی با اینکه بر اساس دستور روز قبل لشکر می‌توانست به تپه‌های برقازه عقب‌نشینی کند، ولی در نیمه شب دوم مهر ماه با اجرای عملیات تأخیری از تپه‌های فکه به اولین موضع مناسب در شرق آبادی بیس در شمال جاده نفت تغییر موضع داد. در ساعت ۰۶۰۰ تپه‌های شمال و مجاور فکه زیر آتش شدید توپخانه دشمن قرار گرفت و تا ساعت ۱۲۰۰ به اجرای آتش ادامه داد و سپس یکان‌های تانک دشمن تپه مزبور را اشغال کردند. در این درگیری‌ها ۲۰ نفر از نیروهای گروه رزمی شهید و ۱۵ نفر زخمی شدند. در بعدازظهر دشمن با اجرای آتش، پیشروی را آغاز و پس از یک نبرد سنگین مدافعین موضع خود را که به علت اشغال تعجیلی و عدم آرایش مناسب آسیب‌پذیر بود تخلیه و با اجرای عملیات تأخیری در مواضع نسبتاً مناسب بعدی در حوالی شیخ‌حای - غرب تپه‌های برقازه- مستقر شدند.

نتیجه عملیات روز دوم (نقشه شماره ۱)

خط عمومی پدافند در پایان روز دوم در معبر شمالی در امتداد غرب تپه‌های تینه از شمال عین‌خوش تا جنوب و در معبر جنوبی در دامنه غربی تپه‌های تینه در حوالی شیخ‌حاوی بود. در این روز تأسیسات نظامی اطراف دزفول و آمادگاه مهمات دوکوهه توسط هواپیماهای دشمن بمباران و خط راه‌آهن تهران - اهواز در شمال اندیشک قطع شد. کاهش تدریجی نیروی یکان‌های مدافع در اثر تلفات، کمبود آتش توپخانه برای پاسخگویی به آتش توپخانه دشمن (کمتر از ۲ گردان توپخانه در مقابل ۹ گردان توپخانه دشمن)، خستگی روحی و جسمی پرسنل در اثر نبردهای چند روز اخیر و نامناسب بودن مواضع پدافندی و عدم امکان آرایش مواضع موجب شد که فرمانده هر دو یکان مستقر در معابر شمالی و جنوبی از لشکر درخواست کمک نمایند ولی به سبب در اختیار نبودن امکانات واگذاری هر نوع کمک میسر نگردید. در این روز نیز نیروی هوایی با کوشش فراوان علاوه بر

نقشه شماره ۱: وضعیت دو نیروی متخاصم در ۵۹/۷/۲

درگیری هوایی در فراز فضای منطقه از یکان‌های پدافندکننده در حد امکان پشتیبانی به عمل آورد.

وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۳

معبر شمالی

لشکر ۱۰ زرهی دشمن در طول شب با تغییر آرایش تیپ ۴۲ زرهی را نیز در خط قرار داده و بدین‌وسیله در این روز با دو تیپ ۱۷ و ۴۲ زرهی در خط و تیپ ۲۴ مکانیزه در احتیاط آماده‌آدمه تک شد. متجاوز در ساعات اولیه با اجرای آتش شدید توپخانه روی مواضع عین‌خوش، پیشروی را آغاز کرد. گرچه در چند ساعت اولیه روز در اثر مقاومت مدافعین پیشروی متجاوز سد شد، ولی تیپ ۲ زرهی دزفول با عناصر باقیمانده گردان ۲۸۳ سوار زرهی تحت فشار نیروهای دشمن و نگرانی از دور خوردن در مواضع عین‌خوش از شمال آن با اجرای عملیات تأخیری زمین‌های باز و بدون عارضه دشت‌عباس را پشت سر گذاشته عناصر تأمینی تیپ در حوالی دچه و یکان‌های تیپ و عناصر باقیمانده گردان ۲۸۳ سوار زرهی در تپه‌های شاوریه و علی‌گه‌زد مستقر شدند.

معبر جنوبی

لشکر ۱ مکانیزه از سپیده‌دم با اجرای آتش شدید توپخانه روی مواضع مدافعین با آرایش روز قبل پیشروی را آغاز کرد. گرچه حرکت یکان‌های تک‌ور در اثر مقاومت مدافعین کند بود، ولی مانع پیشروی آنها نشد و گروه رزمی ۳۷ در اثر فشار مهاجمین با اجرای عملیات تأخیری در تپه‌های برقازه مستقر شد. با استقرار گروه رزمی ۳۷ زرهی در تپه‌های برقازه و همچنین استقرار گروه رزمی ۱۳۸ پیاده از قبل در همین تپه‌ها در مواضع سد‌کننده به‌عنوان احتیاط لشکر امکان پدافند مناسب‌تری برای هر دو یکان فراهم شد و تلاش هجومی دشمن برای وصول به تپه‌های برقازه بی‌نتیجه ماند. جناح جنوبی (چپ) مدافعین در روی تپه‌های برقازه متکی به تپه‌های رملی که برای حرکت و عبور یکان‌های مکانیزه و تانک دشمن نامناسب و امکان دور خوردن از سمت جنوب منتفی بود ولی دور خوردن از جناح شمالی (راست) یکان‌ها را تهدید می‌کرد. زیرا چنانچه تیپ ۲ زرهی از مواضع عین‌خوش عقب‌نشینی می‌کرد، دشمن می‌توانست ضمن پیشروی به سمت شرق و به‌طرف پای‌پل کرخه با حرکت دادن یکانی از شمال به جنوب از طریق امامزاده عباس - واوی - چنانه به عقبه یکان‌های مستقر در برقازه دسترسی و آنها را محاصره کند. (نقشه شماره ۲) ارتباط بین گروه رزمی ۳۷ زرهی و تیپ ۲ دزفول برقرار نبود و لذا اطلاع صحیحی از چگونگی عقب‌نشینی تیپ ۲ زرهی به مواضع علی‌گه‌زد وجود نداشت.

نتیجه عملیات روز سوم

روز سوم در حالی پایان یافت که یکان‌های دشمن در معبر شمالی مواضع عین‌خوش را تصرف و در حوالی دچه با عناصر تأمینی تیپ ۲ زرهی دزفول تماس برقرار کرده بودند. ولی در معبر جنوبی در غرب تپه‌های برقازه متوقف شده بودند. در این روز فرمانده جدید لشکر ۹۲ زرهی وارد اهواز شد و در اولین اقدام خود معاون لشکر را که تا روز جاری سرپرست لشکر بود با تشکیل یک قرارگاه تاکتیکی برای فرماندهی و مهار و هدایت یکان‌های منطقه غرب دزفول - شوش اعزام کرد. گروه رزمی ۱۴۱ پیاده لشکر ۲۱ حمزه به‌دلیل قطع خط راه‌آهن در شمال اندیمشک اجباراً در دوکوهه از قطار پیاده و به سمت کرخه حرکت و در حوالی فرودگاه اضطراری در شرق رودخانه کرخه مستقر و در آغاز تاریکی از پل رودخانه کرخه عبور و برای کمک به مدافعین معبر جنوبی و پوشش

جناح شمالی یکان‌ها در تپه‌های برق‌زده اعزام شد. نیروی هوایی در این روز با ۲۰ سورتی پرواز، یکان‌های پدافندی در این منطقه را پشتیبانی کردند که طبق آخرین گزارشات تأیید شده دو فروند از هواپیماهای اعزامی به پایگاه خود مراجعت نکردند و دو فروند دیگر هم مجبور به فرود اجباری در باند اضطراری فرودگاه اسلام‌آباد غرب شدند.

وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۴

معبر شمالی

ساعت ۰۵۳۰ دشمن با آرایش روز قبل پیشروی را با پشتیبانی آتش توپخانه آغاز و در حوالی سهرای دچه با مقاومت عناصر تأمینی تیپ دزفول مواجه شده ولی متجاوز، مقاومت‌های پراکنده نیروهای ایرانی را منهدم و تیپ ۲۴ مکانیزه احتیاط لشکر (نیروی تازه نفس) در شمال از تیپ ۴۲ زرهی عبور از خط کرده و در بعدازظهر به پیشروی ادامه دادند ولی در اثر آتش‌های ضدتانک مدافعین مجبور به توقف شدند. فرمانده لشکر به خیال اینکه در این منطقه با مواضع پیش ساخته مواجه شده و مقاومت عمده‌ای را در مقابل دارد تا توسعه وضعیت از ادامه پیشروی منصرف شد. گردان ۲۸۳ سوار زرهی که تأمین جناح جنوبی تیپ دزفول را به‌عهده داشت با تحمل تلفات و خسارات سنگین چون به‌هیچ وجه توان ادامه مبارزه را نداشت در اجرای دستور فرمانده منطقه دزفول زیر امر تیپ ۲ زرهی قرار گرفت.

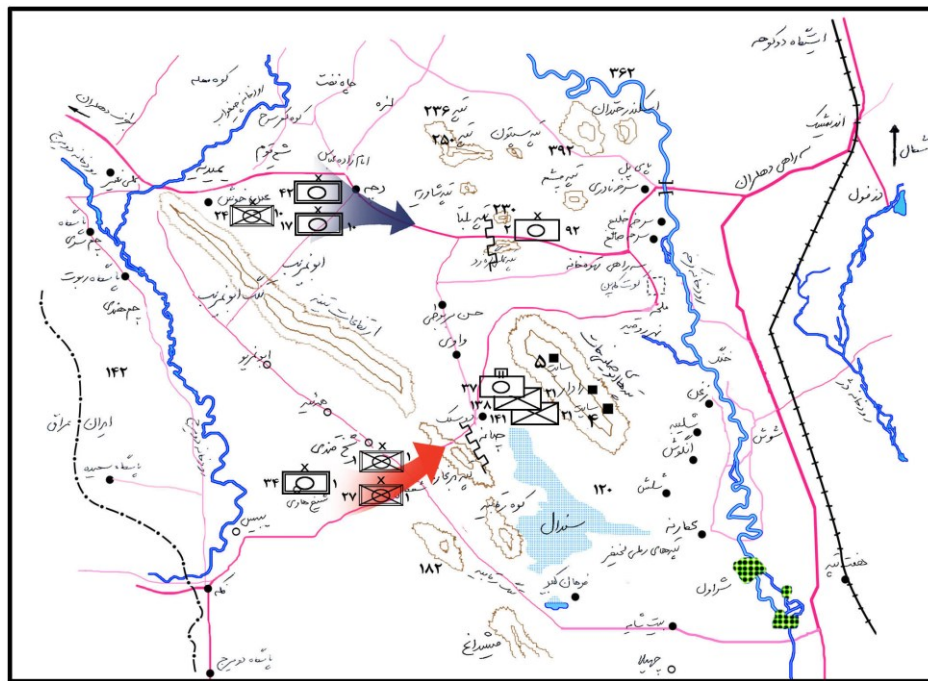
معبر جنوبی

پس از استقرار گروه‌های رزمی ۱۳۸ و ۱۴۱ پیاده و ۳۷ زرهی در مواضع برقازه به‌دستور فرمانده منطقه دزفول برای ایجاد وحدت فرماندهی و پایش و هماهنگی بیشتر عملیات، ارشدترین فرمانده گروه رزمی به‌عنوان فرمانده یگان‌های عمل‌کننده در این معبر انتخاب و گزارشات و مکاتبات با نام گروه رزمی ۳۷ زرهی (اولین یگان مستقر در این معبر) انجام می‌شد. لشکر ۱ مکانیزه که در ادامه پیشروی از لشکر ۱۰ زرهی عقب مانده و هنوز از تپه‌های تینه عبور نکرده بود در سپیده‌دم همین روز با اجرای آتش سنگین توپخانه روی مواضع برقازه با آرایش روز قبل پیشروی را آغاز کرد، اما مقاومت سرسختانه مدافعین در موضع مناسب امکان هرگونه پیشروی را از دشمن سلب کرد و مدافعین موفق شدند با انهدام تعدادی تانک و نفربر دشمن از پیشروی متجاوزین جلوگیری و آنها را زمین‌گیر کنند.

نتیجه عملیات روز چهارم (نقشه شماره ۲)

روز چهارم در حالی به پایان رسید که یگان‌های لشکر ۱۰ زرهی در معبر شمالی در حوالی دچه در دشت‌عباس متوقف و یگان‌های لشکر ۱ مکانیزه در معبر جنوبی همانند روز سوم در جلوی مواضع برقازه در غرب تپه‌های تینه زمین‌گیر شدند. قدرت رزمی یگان‌های خودی در معبر شمالی در اثر تلفات و خسارات و عدم امکان جایگزینی به‌شدت کاهش یافته بود و چشم‌اندازی برای تقویت و کمک‌رسانی وجود نداشت. گرچه با استقرار گروه رزمی ۱۴۱ پیاده در جناح شمالی مواضع برقازه امکان تهدید یگان‌های مستقر در معبر جنوبی از طریق دشت‌عباس کاهش یافت، ولی وابستگی عملیات تدافعی یگان‌ها در معابر شمالی و جنوبی به قوت خود باقی بود، زیرا چنانچه یگان‌های مستقر در علی‌گره‌زد مجبور به عقب‌نشینی می‌شدند و سهرای قهوه‌خانه و پل‌های مستقر در سرخه نادری توسط دشمن اشغال می‌شد، آماد راه اصلی نیروهای مستقر در تپه‌های برقازه مسدود و راه عقب‌نشینی آنها بسته شده و در محاصره دشمن قرار می‌گرفتند و یا اینکه مجبور بودند با قبول تلفات و خسارات

سنگین در منطقه شوش از آب‌های خروشان رودخانه کرخه عبور کنند. اگر دشمن موفق می‌شد مواضع برقازه را تصرف و از طریق دشت چنانه به تپه ابوصلیبی‌خات برسد، می‌توانست با اشغال سهرای قهوه‌خانه و پل‌های مستقر در سرخه نادری آماد راه اصلی یکان‌های مستقر در معبر شمالی را بسته و نیروها را محاصره کنند ولی این امکان با مقاومت دلاورانه نیروهای پدافندی در تپه برقازه منتفی شده بود. در همین روز در اجرای دستور نیروی زمینی به عناصر تیپ ۸۴ خرم‌آباد - مستقر در حوالی دهلران - مقرر شد تیپ با یکان‌های موجود آماده اجرای یک عملیات ایدایی و تهاجمی در منطقه عین‌خوش عقبه لشکر ۱۰ زرهی دشمن باشد.

نقشه شماره ۲: وضعیت دو نیروی متخاصم در ۵۹/۷/۴

وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۵

معبر شمالی

ساعت ۰۶:۰۰، لشکر ۱۰ زرهی عراق با دو تیپ در خط، تیپ ۱۷ زرهی در جناح راست - جنوب - و تیپ ۴۲ زرهی در جناح چپ - شمال - و تیپ ۲۴ مکانیزه احتیاط به دنبال تیپ ۱۷ زرهی با اجرای رزمایش احاطه‌ای دوطرفه تک را برای تصرف تپه‌های علی‌گره‌زد و شاوریه آغاز کرد. مقاومت مدافعین در ساعات اولیه بسیار عالی بود به طوری که تا ساعت ۰۹:۰۰ یکان‌های متجاوز موفق به پیشروی نشدند. فرمانده لشکر با تقویت یکان‌های تک‌ور مجدداً پیشروی را آغاز و رزم نزدیک بین نیروهای طرفین شروع شد. توپخانه دشمن به صورت تمرکزی مواضع سلاح‌های سنگین و عقبه نیروها را به شدت زیر آتش گرفته بود و نیروی هوایی با کسب برتری هوایی محلی، یکان‌های تک‌ور را پشتیبانی می‌کرد. نبرد تا ساعت ۱۲:۰۰ در همان مواضع تپه‌های شاوریه و علی‌گره‌زد ادامه داشت و تلفات و خسارات سنگینی به یکان‌های طرفین وارد شد. سرپرست تیپ ۲ زرهی ضمن گزارش وضعیت منطقه تقاضای عقب‌نشینی به شرق رودخانه را داشت، ولی فرمانده منطقه دزفول برای حفظ موجودیت

مدافعین در معبر جنوبی دستور ادامهٔ مقاومت را صادر کرد. رزمندگان تیپ ۲ زرهی دزفول پس از ده ساعت مقاومت و تحمّل تلفات و خسارات سنگین در ساعت ۱۶۳۰ مجبور به عقب‌نشینی شدند و تپه‌های علی‌گره‌زد و شاوریه به تصرف نیروهای دشمن درآمد و عناصر باقیمانده تیپ دزفول بصورت پراکنده در شرق رودخانهٔ کرخه و تپه‌های شمال منطقه در غرب رودخانهٔ کرخه مستقر شدند. فرمانده سپاه سوم با حضور در قرارگاه لشکر ۱۰ زرهی دستور داد: لشکر از موفقیت به‌دست آمده استفاده و با تداوم تک در شب، سواحل غربی رودخانهٔ کرخه را پاکسازی و از آن عبور کند. ضمناً به همین لشکر دستور داد که با یکان مناسبی از شمال به جنوب حرکت و تپه‌های ابوصلیبی‌خات را اشغال و عقبه نیروهای ایرانی را در تپه‌های برقازه تهدید و راه عقب‌نشینی آنها را مسدود کند. لشکر ۱۰ زرهی تک شبانه را با یک گروه رزمی از تیپ ۲۴ مکانیزه در شمال در امتداد جادهٔ علی‌گره‌زد - پای پل و یک گروه رزمی از تیپ ۱۷ زرهی در جنوب و تیپ‌های ۲۴ مکانیزه و ۱۷ زرهی به دنبال یکان‌های مربوطه در ساعت ۲۰۰۰ همان‌روز آغاز و چون مقاومت عناصر پراکنده تیپ ۲ زرهی دزفول ناچیز بود، از این‌رو نیروهای عراقی در کرانهٔ غربی رودخانهٔ کرخه، روستاهای سرخه فلیح، سرخه صالح و سرخه مشطط را تصرف کردند و در بلندی‌های اطراف روستاها مستقر شدند. دستور فرمانده سپاه سوم در زمینهٔ تصرف تپه‌های ابوصلیبی‌خات توسط فرمانده لشکر به تیپ ۲۴ مکانیزه ابلاغ شد ولی فرمانده تیپ اعلام کرد به علت نداشتن احتیاط قادر به اجرای این عملیات نیست. گردان ۱۰ مهندسی لشکر برای احداث پل تجهیزات لازم را به جلو اعزام کرد و تیپ ۴۲ زرهی احتیاط لشکر در حوالی تپه‌های علی‌گره‌زد مستقر و آماده شد که در روز بعد از رودخانهٔ کرخه عبور کند. (مستند به مدارک اغتنامی)

معبر جنوبی

در اولین ساعات روز، گروه رزمی ۳۷ زرهی با دریافت تعدادی نیروی تازه نفس اعزامی از شیراز و تجدید سازمان یکان، از وضعیت بهتری برخوردار شد. یک آتشبار ۱۳۰ میلیمتری اعزامی از اصفهان در تپه‌های ابوصلیبی‌خات اشغال موضع کرده و با افزایش حجم آتش وضعیت مناسبی برای مدافعین این معبر فراهم شد. در طول روز، یکان‌ها موفق شدند همانند روز قبل پیشروی نیروهای دشمن را در قبل و بعدازظهر متوقف کنند، ولی در اثر آتش‌های دشمن ۲ دستگاه تانک، ۳ دستگاه خودرو و چندین کوپه مهمات از جمله موشک‌های ضدتانک تاو منهدم و تعدادی از نیروها شهید و مجروح شدند. فرمانده سپاه سوم به سبب ناتوانی لشکر ۱ مکانیزه در اجرای مأموریت، تیپ ۱۲ زرهی ابن‌الولید (احتیاط سپاه) را زیر امر لشکر مزبور قرار داد. خبر عقب‌نشینی یکان‌های تیپ ۲ زرهی دزفول از تپه‌های علی‌گره‌زد و شاوریه و پیشروی نیروهای متجاوز به‌طرف رودخانهٔ کرخه در آخرین ساعات روز به فرماندهان گروه‌های رزمی رسید و موجب نگرانی شدید آنها شد. گزارش انهدام آمبولانس و اسارت سرنشینان آن در سهراهی قهوه‌خانه که زخمی‌ها را تخلیه می‌کرد، اطلاعات دریافتی از وضعیت معبر شمالی را تأیید کرد. فرمانده یکان‌های پدافند کننده در برقازه در اولین اقدام خود از فرمانده منطقهٔ دزفول درخواست کرد تا خاتمهٔ عقب‌نشینی یکان‌های مستقر در معبر جنوبی پل‌های سرخه نادری حفاظت و نگهداری شود و سپس فرماندهان با بررسی وضعیت موجود اطمینان پیدا کردند که با بسته شدن آماد راه اصلی، امکان رساندن مهمات و غذای نیروها غیرممکن و خطر محاصره و نابودی یکان‌ها قطعی است، گرچه متفقاً علاقه‌مند به حفظ مواضع و سد پیشروی دشمن بودند، ولی به‌منظور اجتناب از انهدام یکان‌ها در آغاز تاریکی شب تصمیم گرفتند با بهره‌برداری از تاریکی شب یکان‌های خود را از غرب رودخانهٔ کرخه خارج و در مواضع مناسب در شرق رودخانه مستقر و پدافند

کنند. برای پوشش عقب‌نشینی یکان‌ها، عناصری به استعداد حدود ۳۰ نفر نیرو داوطلب شهادت با جنگ‌افزارهای ضدتانک، سازماندهی و در تپه‌های برق‌زده در مواضع مناسب مستقر شدند.

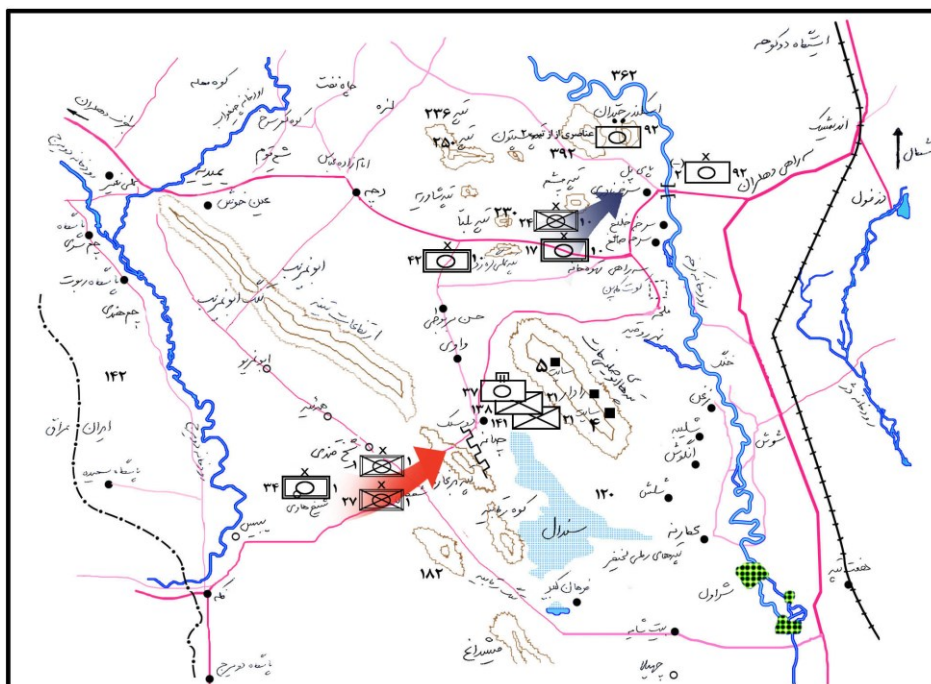
نتیجه عملیات روز پنجم (نقشه شماره ۳)

پل فلزی در شمال آبادی سرخه نادری روی رودخانه کرخه راه ارتباطی شرق و غرب رودخانه را برقرار و برای تردد خودروهای چرخدار و پل شناور پی. ام. پی در جنوب آن برای تردد خودروهای شنی‌دار احداث شده بود. در بعدازظهر روز پنجم با نزدیک شدن نیروهای دشمن در معبر شمالی تخریب آنها برای جلوگیری از استفاده دشمن مورد بحث قرار گرفت. این پل‌ها نه تنها برای رساندن تدارکات به غرب رودخانه کرخه منحصر به فرد بودند، بلکه برای عقب‌نشینی یکان‌ها به شرق رودخانه هم تنها راه مطمئن بودند، به همین دلیل با تأکید فرمانده لشکر ۹۲ زرهی از تخریب این پل‌ها خودداری شد. یکان‌های لشکر ۱۰ زرهی عراق درحالی‌که به سواحل غربی رودخانه رسیدند، پل‌ها و تپه‌های شمالی مشرف به پل‌ها را تصرف نکردند و برای عبور از رودخانه کرخه، منتظر اقدامات گردان مهندسی لشکر بودند.

نکته قابل توجه در این روز تعیین فرمانده جدید برای تیپ ۲ زرهی دزفول در سخت‌ترین شرایط جنگ در این منطقه بود. تلاش اولیه فرمانده تیپ جمع‌آوری نیروهای پراکنده و انسجام یکان‌ها در شرق و غرب رودخانه بود و تا حدودی در این امر موفق گردید.

تیپ ۸۴ خرم‌آباد ضمن سازماندهی نیروی مناسب و انجام شناسایی‌های لازم آمادگی خود را برای اجرای آفند متقابل در منطقه عین‌خوش اعلام کرد.

در همین روز نیروی زمینی به باقیمانده لشکر ۲۱ حمزه در تهران و لشکر ۱۶ زرهی قزوین که اخیراً از مناطق آشوب‌زده کردستان رها شده بود، دستور داد به طرف جنوب حرکت و در حوالی شهر دزفول در مناطق تجمع مناسب مستقر و آماده دریافت مأموریت باشند.

نقشه شماره ۳: وضعیت دو نیروی متخاصم در ۵/۷/۵۹

توجه: استقرار اولیه کلیه نیروهای اعزامی در منطقه دزفول صرفاً به منظور قطع شدن راه‌آهن سراسری در شمال اندیشک بود. ضمن اینکه موقعیت حساس این منطقه و گلوگاه راهبردی استان خوزستان در انتخاب محل استقرار اولیه بی‌تأثیر نبود.

لازم به توضیح است که لشکر ۲۱ پیاده حمزه در ۱۲ شهریورماه ۱۳۵۹ - ۱۹ روز قبل از تجاوز دشمن - با ادغام لشکرهای ۱ و ۲ پیاده تشکیل شد و با توطئه گروهک‌های خیانتکار و مزدور یکی از بهترین لشکرهای پیاده از سازمان نیروی زمینی حذف شد. در دهه سوم شهریورماه درحالی که لشکر درحال سازماندهی بود، دو گروه رزمی پیاده از این لشکر به منطقه دزفول اعزام شد و یک گردان پیاده هم در شهرستان بانه در مأموریت آرام‌سازی شرکت داشت. با آغاز تجاوز ارتش عراق، مسئولین لشکر آمادگی خود را با امکانات موجود برای حرکت به مناطق عملیاتی به نیروی زمینی اعلام و از ششم مهرماه حرکت یگان‌های لشکر با راه‌آهن از تهران به منطقه عمومی دزفول آغاز شد.

وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۶

معبّر شمالی

در اجرای دستور نیروی زمینی در بامداد همین روز عناصر تیپ ۸۴ خرم‌آباد پس از اجرای آتش تهیه هوایی و زمینی در منطقه عین‌خوش تک کرده و پاسگاه ربوط و نهرعنبر را تصرف و قسمتی از راه ارتباطی لشکر ۱۰ زرهی را قطع کردند.

فرمانده جدید تیپ ۲ زرهی دزفول در طول شب عناصر باقیمانده تیپ را که از یک گروه رزمی گردانی هم کمتر بود در مواضع مناسب در شرق و غرب رودخانه کرخه مستقر کرد. این مواضع در غرب رودخانه متکی به تپه‌های شمالی منطقه بود و دید و تیر خوبی به محل استقرار نیروهای تک‌ور دشمن فراهم کرده بود. بررسی مدارک اغتنامی نشانگر این است که در این روز به تیپ ۴۲ زرهی که در حوالی تپه‌های علی‌گره‌زد در احتیاط لشکر بود، دستور داده می‌شود که جهت پاک‌سازی عناصر باقیمانده نیروهای ایرانی و تصرف پل‌ها اقدام و گردان ۱۰ مهندسی لشکر آماده استقرار پل شناور پی.ام. پی بر روی رودخانه کرخه برای عبور نیروها باشد. یگان‌های لشکر که از طرف جناح شمالی یعنی تپه‌های خرولی، اسکندرخندان و... زیر دیده‌بانی و آتش‌های پراکنده تهدید می‌شدند به دو تیپ دیگر خود دستور دفع و از بین بردن تهدید را صادر کرد. درحالی که یگان‌های لشکر برای اجرای مأموریت‌های محوله آماده می‌شدند، فرمانده لشکر خبر فعالیت نیروهای ایرانی در منطقه عین‌خوش و تهدید شدن عقبه لشکر را دریافت می‌کند و از این‌رو از ادامه پیشروی به طرف شرق منصرف و به تیپ ۴۲ زرهی احتیاط لشکر دستور می‌دهد به طرف عین‌خوش حرکت و تهدید را برطرف کند. توقف لشکر ۱۰ زرهی در منطقه غرب رودخانه کرخه هرچند موقتی بود زیرا تلاش‌های بعدی برای عبور از رودخانه مؤید آن است، ولی برای نیروهای ایرانی فرصت به‌دست آمده بسیار ارزنده بود که در صفحات بعدی چگونگی آن بیان خواهد شد.

معبّر جنوبی

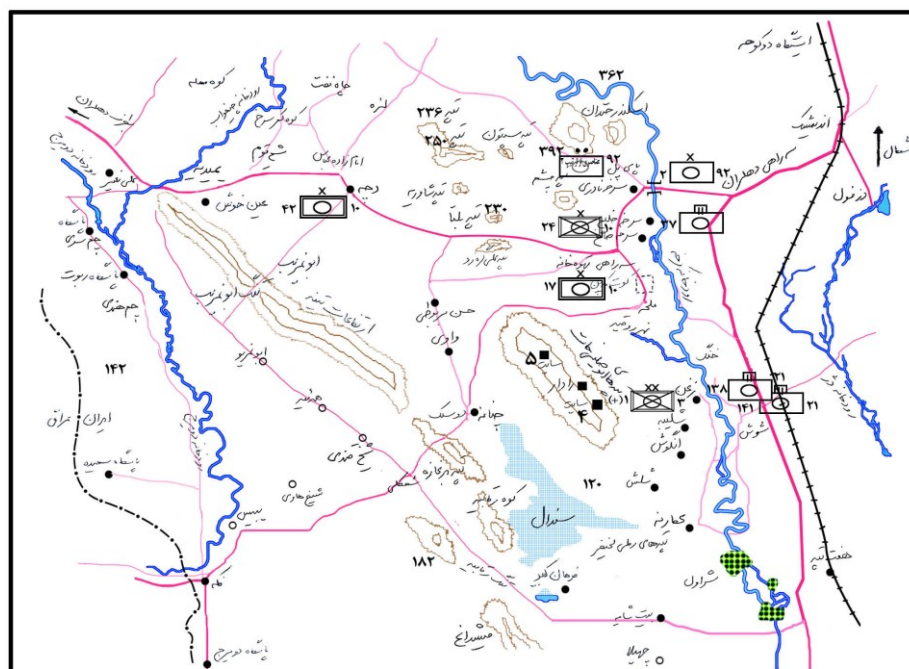
در حالی که لشکر ۱ مکانیزه با زیر امر گرفتن تیپ ۱۲ زرهی ابن‌الولید طرح حمله را برای اجرا در اولین ساعات روشنایی روز آماده می‌کرد، فرماندهان گروه‌های رزمی مستقر در مواضع برقازه چند ساعت قبل، در تاریکی شب یکان‌های خود را به عقب حرکت می‌دهند. ابتدا گروه رزمی ۳۷ زرهی از طریق جاده سایت ۵ و جاده خاکی حاشیه رودخانه کرخه از پل فلزی سرخه‌نادری و پل شناور عبور و در شرق رودخانه کرخه مستقر می‌شود. فرمانده گروه رزمی ۱۳۸ پیاده به دنبال گروه رزمی ۳۷ زرهی با مشاهده به آتش کشیده شدن سه دستگاه خودرو و نزدیک شدن دشمن به جاده غربی حاشیه رودخانه ترجیح می‌دهد که مستقیماً به سمت رودخانه کرخه در حوالی شوش حرکت کند و بالاچار با استفاده از گذارهای موجود از رودخانه عبور و به دنبال او گروه رزمی ۱۴۱ پیاده نیز به همین ترتیب از کرخه عبور می‌کند. هر دو گروه رزمی در عبور از رودخانه متحمل تلفات و خساراتی ناشی از عمق و شدت جریان آب رودخانه می‌شوند. اسناد اغتنامی که بعداً بدست آمد دشمن از دلاوری و سرسختی یکان‌های مستقر در برقازه و به‌ویژه دو گروه رزمی ۱۳۸ و ۱۴۱ پیاده و چگونگی مقاومت و نبرد این یکان‌ها که توانستند پیشروی لشکر ۱ مکانیزه را به تأخیر انداخته و یک عقب‌نشینی تاکتیکی حساب شده‌ای را به مرحله اجرا درآورند، ستایش شده است. لشکر ۱ مکانیزه تقویت شده در قبل از ظهر همین روز با سه تیپ در خط تک کرد. گزارش تیپ‌های در خط حاکی از این بود که موفق شدند تا ساعت ۱۷۰۰ نیروهای ایرانی را تا حوالی رودخانه کرخه عقب برانند در حالی که نیروهای ایرانی مقابل تیپ‌های در خط لشکر ۱ مکانیزه در این روز فقط ۳۰ نفر نیروی داوطلب تحت عنوان نیروی پوشش بودند.

نتیجه عملیات روز ششم (نقشه شماره ۴)

روز ششم در حالی که لشکر ۱ مکانیزه تقویت شده پس از سه روز تلاش بی‌ثمر در غرب مواضع برقازه به سبب عقب‌نشینی اختیاری نیروهای ایرانی به سواحل غربی رودخانه کرخه رسید. گزارش‌های واصله از تیپ ۸۴ خرم‌آباد و اظهارات شاهدان عینی حاکی از این بود که نیرویی در حدود یک تیپ زرهی دشمن در امتداد جاده علی‌گره‌زد به عین‌خوش به طرف غرب در حال حرکت بوده و یکان‌های دشمن در بعد از ظهر همین روز در حدود ۴ کیلومتری عین‌خوش برای بررسی و توسعه وضعیت متوقف و گسترش پیدا کردند و لشکر ۱۰ زرهی عراق تا تعیین تکلیف منطقه عقب لشکر، در غرب رودخانه کرخه باقیمانده است. در حالی که هنوز پل‌های سرخه‌نادری و تپه‌های شمال غربی پل‌ها - خرولی، اسکندرخندان و... - در مهار عناصر پراکنده تیپ ۲ زرهی دزفول باقیمانده بود؛ شرح وقایع ۶ روز اول مهرماه ۱۳۵۹ در منطقه غرب دزفول - شوش مستند به گزارشات، مدارک و اظهارات رزمندگانی که خود درگیر نبرد بودند، بیان شد. حال با یک تجزیه و تحلیل اجمالی از نحوه عملکرد یکان‌های مأمور پدافند در این منطقه بحث را به پایان می‌بریم:

عملیات پدافندی دارای اصول و قواعدی است که رعایت آنها می‌تواند عامل موفقیت باشد. بر مبنای اصول هر گردان رزمی با آمادگی رزمی مناسب قادر است در منطقه‌ای به عرض ۳ کیلومتر پدافند مطمئنی را سازماندهی و

هدایت کند کما اینکه گروه رزمی ۳۷ زرهی - عصاره تپ ۳۷ زرهی شیراز- به اتفاق گروه‌های رزمی ۱۳۸ و ۱۴۱ پیاده که از استعداد مناسب برخوردار بودند و در ابتدا فقط با ۸ قبضه توپ و سپس با ۱۴ قبضه توپ پشتیبانی می‌شدند، در مواضع برقازه با عرض بیش از ۶ کیلومتر پدافند مطمئنی را سازماندهی و هدایت و موفق شدند. پیشروی لشکر ۱ مکانیزه را با ۱۳ گردان مانوری با صددرصد آمادگی رزمی که با ۷۲ قبضه توپ پشتیبانی می‌شدند به مدت ۳ روز متوقف کنند. درحالی‌که اگر با پیشروی لشکر ۱۰ زرهی در معبر شمالی، تنها راه تدارکاتی آنها مسدود و عقبه آنها تهدید نمی‌شد و برای حفظ موجودیت یگان‌های خود مجبور به ترک مواضع خود نمی‌شدند، هرگز لشکر ۱ مکانیزه تقویت شده با تپ ۱۲ زرهی ابن‌الولید نیز موفق به شکستن خطوط دفاعی این نیروها در برقازه نمی‌شدند و اگر چنانچه تپ ۲ زرهی دزفول با سه گردان - یک گردان مکانیزه و دو گردان تانک- با کمتر از ۴۰ درصد استعداد سازمانی - ۴۰ دستگاه تانک- که فقط با ۱۸ قبضه توپ پشتیبانی می‌شد در مواضع عین‌خوش با عرض بیش از ۱۰ کیلومتر به صورت یک خط شکننده بدون پوشش شمالی، لشکر ۱۰ زرهی عراق را با ۱۳ گردان مانوری با صددرصد استعداد سازمانی - ۲۸۰ دستگاه تانک- که با ۹۰ قبضه توپ پشتیبانی می‌شدند با توجه به نابرابری‌های توان رزمی نسبی و زمین‌های مسطح دشت‌عباس و در شرایط بسیار نامناسب فرماندهی و پایش موفق می‌شود با مقاومت دلورانه در پیشروی یک لشکر صددرصد متحرک تأخیرهای لازم را ایجاد و در توقف لشکر ۱۰ زرهی در غرب رودخانه کرخه اثرگذار باشد؛ در قضاوت عادلانه عملکرد تپ قابل ستایش است. بررسی موارد بالا نشانگر این حقیقت است که در سطوح بالای صحنه جنگ، قرائن و شواهد تجاوز ارتش عراق به ایران، نادیده گرفته می‌شود و به موقع نسبت به تمرکز نیرو در منطقه، تصمیم‌گیری منطقی و اصولی اتخاذ نمی‌گردد، اما رده‌های پایین با حداقل امکانات موجود، در حد ایثار جانفشانی کرده و اجرای امر می‌کنند. بدون شک ناکامی دشمن در وصول به اهداف پیش‌بینی شده خود معلول مقاومت و از خود گذشتگی نیروهای مدافع ارتشی توأم با نیروهای خودجوش و داوطلب مردمی و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی بوده است.

نقشه شماره ۴: وضعیت دو نیروی متخاصم در ۵۹/۷/۶

وقایع روزهای ۱۳۵۹/۷/۷ تا ۱۳۵۹/۷/۱۲

صبح روز هفتم مهرماه، تیپ ۴۲ زرهی لشکر ۱۰ زرهی عراق به عناصر تیپ ۸۴ خرم‌آباد تک و با عقب راندن آنها تهدید عقبه را خنثی کرد. درحالی‌که لشکر در غرب رودخانه کرخه هم با اجرای آتش سنگین روی ارتفاعات شمال منطقه برای اشغال تپه‌ها و تصرف پل‌ها، پیشروی را آغاز کرد ولی در اثر آتش دقیق و دیده‌بانی‌شده مدافعین که توسط نیروی هوایی پشتیبانی می‌شدند، موفقیتی به‌دست نیاوردند. در ساعت ۱۸۰۰ تا ۱۹۰۰ حمله دیگری را اجرا کرد که باز هم در اثر مقاومت مدافعین متوقف شد. در این روز لشکر ۱ مکانیزه در بیشه‌های غربی رودخانه کرخه در حال تمرکز نیروها و اجرای آتش به داخل شهر شوش سپری کرد.

لشکر ۱۰ زرهی در بامداد روز هشتم مهرماه مجدداً با اجرای آتش سنگین و به‌کارگیری حداکثر توان خود، حمله گسترده‌ای را به‌منظور انهدام نیروهای ایرانی و پاک‌سازی منطقه شروع کرد، ولی فرمانده جدید تیپ ۲ زرهی دزفول با اندک نیروی سازمان‌داده‌شده توأم با آتش دقیق دیده‌بانی‌شده توپخانه و هجوم بالگردهای جنگنده و پشتیبانی مؤثر نیروی هوایی، موفق شد پیشروی دشمن را متوقف کند و یکان‌های لشکر ۱۰ زرهی در مناطق قبلی در سه‌راهی قهوه‌خانه مستقر شدند. لشکر ۱ مکانیزه در این روز در حال آماده شدن برای عبور از کرخه و اجرای آتش روی شهر شوش بود.

از بامداد روز نهم مهرماه تمرکز نیروهای دشمن در منطقه شوش توسط خلبانان بالگردها و عناصر باقیمانده گروه‌های رزمی ۱۳۸ و ۱۴۱ پیاده مستقر در شرق رودخانه کرخه در منطقه شوش گزارش شد. فعالیت آفندی لشکر ۱ مکانیزه با حرکت نفربرهای زرهی برای عبور از آب و اقدام به احداث پل شروع شد، ولی مدافعین با پشتیبانی بالگردهای جنگنده یک دستگاه تانک، ۵ دستگاه نفربر و یک خودرو حامل پل را منهدم و تلفات قابل توجهی به دشمن وارد کردند. درحالی‌که شهر شوش زیر آتش توپخانه دشمن قرار داشت یکان‌های لشکر ۱ مکانیزه پس از این ناکامی غرب رودخانه کرخه را ترک و در فاصله دو کیلومتری رودخانه در دامنه تپه‌های ابوصلیبی‌خات مستقر شدند.

در روزهای ۱۰، ۱۱ و ۱۲ مهرماه وصول و استقرار یکان‌های لشکرهای ۲۱ حمزه و ۱۶ زرهی در منطقه دزفول آغاز شد. قرارگاه مقدم نیروی زمینی و قرارگاه گروه ۵۵ توپخانه در این منطقه مستقر و گروه ۵۵ توپخانه با تشکیل مرکز تطبیق آتش طراحی و هدایت توپخانه‌های این منطقه را به‌عهده گرفت. در این سه روز حرکت عمده‌ای غیر از تبادل آتش از دشمن مشاهده نشد که به‌طور یقین وصول نیروهای تقویتی به منطقه تا روشن شدن وضعیت در اتخاذ تصمیم فرماندهان دشمن اثرگذار می‌توانست باشد.

وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۱۳

آرامش چند روزه در منطقه برای فرمانده تیپ ۲ زرهی دزفول فرصت مناسبی بود تا یکان‌های خود را به‌طور نسبی سازماندهی و عناصر گروه رزمی ۳۷ زرهی نیز در شرق رودخانه کرخه با تجدید سازمان یکان‌ها، آمادگی نسبی فراهم کرده بود.

در این روز در اجرای دستور قرارگاه مقدم نذاجا تیپ ۲ زرهی با زیر امرگرفتن گروه رزمی ۳۷ زرهی با عبور از رودخانه کرخه و اجرای یک عمل متهورانه درحالی که توسط گروه ۵۵ توپخانه، هوانیروز و نیروی هوایی پشتیبانی می‌شد، سرپلی به طول ۶ کیلومتر - از تپه خرولی تا رودخانه کرخه- و عمق ۳ تا ۵ کیلومتر در غرب رودخانه کرخه در سرخه‌نادری تصرف و در سرپل متصرفی مستقر و عناصر پراکنده مستقر در غرب رودخانه کرخه به تیپ مربوطه ملحق شدند. به سبب اخذ تماس با یکان‌های دشمن امکان توسعه سرپل میسر نشد و لشکر ۱۰ زرهی عراق نیز اقدامی در جهت عقب راندن نیروهای خودی مستقر در سرپل غرب رودخانه کرخه به عمل نیاورد. به نظر می‌رسد منتظر اقدام گسترده بعدی توسط لشکرهای تازه‌وارد به منطقه بود.

وقایع روزهای ۱۴ تا ۲۱ مهرماه ۱۳۵۹

حرکت و استقرار تدریجی یکان‌های لشکر ۲۱ پیاده حمزه و لشکر ۱۶ زرهی باعث شد مسئولین ارتش عراق تا روشن شدن وضعیت یکان‌های تقویتی از اجرای هرگونه اقدامی خودداری کنند. درحالی که قسمت اعظم یکان‌ها در مسیر راه روی قطار و یا در پادگان‌ها منتظر حرکت بودند. فرمانده نیروی زمینی ارتش تحت فشار افکار عمومی، اجرای آفند متقابلی را در منطقه دزفول در غرب رودخانه کرخه در دستور کار خود قرار داد. عدم مقاومت لشکر ۱۰ زرهی در ۱۳ مهرماه در اجرای آفند متقابل، اجتناب از هر نوع عکس‌العملی برای عقب راندن نیروهای مستقر در سرپل توسط لشکر ۱۰ زرهی و زمین‌گیر شدن یکان‌های لشکر ۱۰ زرهی در زمین‌های نامناسب از عوامل مؤثر در تصمیم اجرای آفند متقابل در این منطقه بر علیه همین لشکر دشمن بود. شایعه عملیات آفندی قریب‌الوقوع نیروهای ایرانی باعث شد یکان‌های دشمن مواضع پدافندی را آرایش و اشغال کنند. لازم به توضیح است که در روزهای اول جنگ برآورد مسئولین نظامی و غیرنظامی از قدرت رزمی ارتش ایران و عراق منطقی نبود. تصور بر این بود که یکان‌های ارتش عراق با توجه به امکانات محدود یکان‌های ارتش ایران توانسته است در ظرف ۵ و یا ۶ روز به غرب رودخانه کرخه برسد و اگر حملات متقابلی توسط ارتش ایران اجرا شود، نیروهای عراقی یارای مقاومت نداشته و فرار خواهند کرد و این طرز تفکر در فرماندهان رده بالای ارتش هم رسوخ کرده بود به‌طوری که در ابلاغ مأموریت‌های آفندی نیاز به تهیه، برآورد و طرح‌های منطقی و اصولی نمی‌دیدند. کما اینکه مأموریت تک لشکر ۲۱ حمزه نیز در ۱۹ مهرماه به‌صورت شفاهی ابلاغ شد که لشکر ظرف ۴۸ ساعت آینده تک کند - در ۲۰ مهرماه، مأموریت آفندی لشکر طی دستور جزء به جزء ابلاغ شد که آن هم فاقد هرگونه اطلاعات مورد نیاز از زمین و دشمن بود. - چون در مدت زمان کوتاه امکان شناسایی و طرح‌ریزی در رده‌های فرماندهی میسر نبود، با درخواست‌های مکرر مسئولین لشکر در به تأخیرانداختن زمان تک به‌منظور فراهم‌شدن امکانات و انجام اقدامات اصولی و ضروری فقط با دو روز تأخیر در اجرای تک موافقت شد و گروه رزمی ۲۹۱ تانک زیر امر لشکر قرار گرفت. پس از کسب اطلاعات محدود از افسران آشنا به منطقه و شناسایی تعجیلی از منطقه عملیات استفاده از دهلیزی مناسب که از پای پل کرخه با دور زدن ارتفاعات شمال منطقه - خرولی، اسکندرخندان، سپتون- به پشت تپه‌های علی‌گره‌زد

منتهی می‌شد، توجه گروه طرح‌ریزی لشکر را جلب کرد زیرا این مسیر برای اجرای یک مانور احاطه‌ای بدون برخورد به نیروهای دشمن عقبه یکان‌های متجاوز در تپه‌های علی‌گره‌زد را تهدید می‌کرد. با کاربرد یک تیپ پیاده، بسیار مناسب بود و لذا تدبیر عملیات لشکر با توجه به یکان‌های موجود به شرح زیر اتخاذ شد: (نقشه شماره ۵)

« لشکر تک را با تیپ ۳ پیاده (سه گردان پیاده) تلاش اصلی با دور زدن مواضع پدافندی دشمن از طریق دهلیز شمالی منطقه برای تصرف تپه‌های علی‌گره‌زد و تهدید عقبه دشمن و با تیپ ۱ پیاده (یک گردان پیاده و یک گردان تانک) تلاش پشتیبانی با عبور از عناصر تیپ ۲ زرهی دزفول در سرپل غرب رودخانه کرخه در سمت سهرای قهوه‌خانه - علی‌گره‌زد با انهدام نیروهای دشمن در تپه‌های علی‌گره‌زد با تیپ ۳ پیاده الحاق و گروه رزمی ۲۹۱ تانک (سازمانی لشکر ۷۷ پیاده) پس از عبور از عناصر تیپ ۲ زرهی دزفول در سرپل غرب رودخانه کرخه در سمت سهرای قهوه‌خانه - تپه‌های ابوصلیبی خات با انهدام نیروهای دشمن و تصرف تپه‌های ابوصلیبی خات اجرا می‌نماید. لشکر سپس آماده می‌شود در تپه‌های علی‌گره‌زد و ابوصلیبی خات پدافند و یا به عبور لشکر ۱۶ زرهی کمک و لشکر مزبور را دنبال و پشتیبانی نماید. گردان ۲۴۷ سوار زرهی جناح باختری (چپ) لشکر را حفاظت می‌نماید.»

در اجرای تدبیر متخذه قرار بود تیپ ۳ پیاده در آغاز تاریکی شب ۲۲ مهرماه حرکت و ارتفاعات شمال منطقه را دور زده و در آغاز روشنایی روز ۲۳ مهرماه ارتفاعات علی‌گره‌زد را تصرف کند. دستور عملیاتی لشکر بر مبنای تصمیم و تدبیر متخذه ظرف ۴۸ ساعت تهیه و به یکان‌های ذینفع ابلاغ شد و فرماندهان یکان‌های عمل‌کننده در پایان روز ۱۳۵۹/۷/۲۱ موفق شدند پس از دریافت دستور آفندی لشکر طرح مقدماتی را تهیه تا در روز بعد اقدامات خود را دنبال کنند.

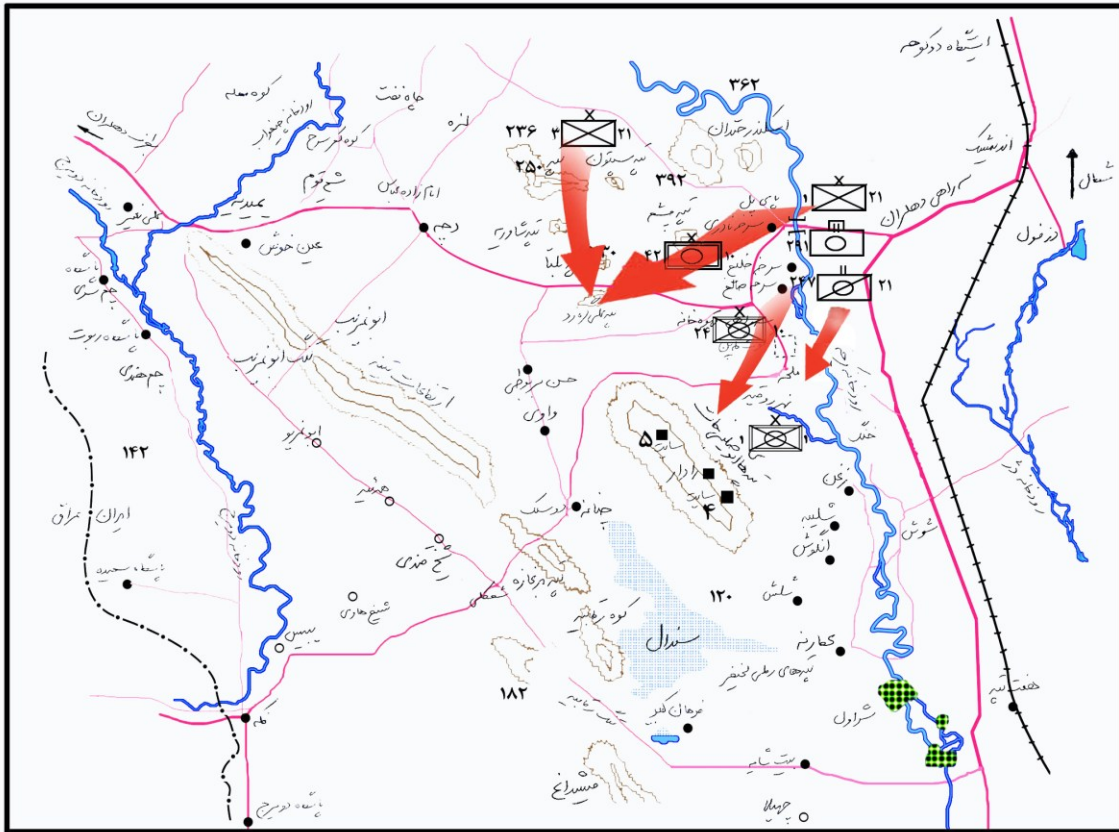
وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۲۲

در اولین ساعات همین روز، گروه فرماندهی تیپ ۳ پیاده لشکر ۲۱ حمزه برای شناسایی از مسیر دهلیز به منطقه عزیمت و فرماندهان تیپ ۱ پیاده، گروه رزمی ۲۹۱ تانک و گردان سوار زرهی برای شناسایی و انجام هماهنگی‌های لازم با یکان‌های عبور شونده به منطقه عزیمت تا طرح تک را برای عملیات روز بعد تکمیل کنند و فرماندهان یکان‌های توپخانه لشکر نیز شناسایی از منطقه در شرق رودخانه کرخه را برای انتخاب و آماده کردن مواضع شروع تا با آرایش مواضع و تهیه ثبت تیر از شروع تاریکی شب مواضع را اشغال کنند. درحالی‌که در بعدازظهر، فرماندهان عمل‌کننده یکان‌ها را برای حرکت و اشغال مواضع تک آماده می‌کردند، لشکر ۱۰ زرهی عراق با اطلاع دقیق از تک قریب‌الوقوع لشکر ۲۱ حمزه - به سبب عدم رعایت نیروها در حفاظت گفتار در اوایل جنگ - در ساعت ۱۶۰۰ همین روز با یک تیپ مکانیزه و یک تیپ زرهی درحالی‌که با آتش سنگین توپخانه پشتیبانی می‌شدند، به یکان‌های مستقر در سرپل سرخه‌نادری در غرب رودخانه کرخه تک کرد. فرمانده تیپ ۲ زرهی دزفول که تحت فشار شدید دشمن قرار گرفته بود، درخواست یکان کمکی کرد و از این‌رو در اجرای دستور قرارگاه مقدم نزاجا، لشکر ۲۱ حمزه تیپ ۳ پیاده را که آماده حرکت به مواضع تک خود بود در غرب رودخانه کرخه در اختیار تیپ ۲ زرهی دزفول قرار داد. گرچه نیروهای دشمن در اثر مقاومت دلاورانه مدافعین در ساعت ۲۱۰۰ با تحمل تلفات و ضایعات به مواضع اولیه خود مراجعت کردند ولی اگر نیت متجاوز از اجرای این حمله انهدام نیروهای ایرانی در سرپل و پاک‌سازی سواحل غربی رودخانه کرخه بود، موفقیتی نصیب دشمن نشد و اگر چنانچه حمله دشمن یک تک مختل‌کننده با اهداف اختلال در سازمان آفندی نیروهای ایرانی بود به کلیه اهداف خود رسید، زیرا تیپ ۳ فرصتی برای جمع‌آوری یکان‌ها و طی مسافت طولانی در دهلیز را نداشت و لذا امکان اجرای عملیات آفندی روز بعد از این تیپ - تلاش اصلی لشکر - سلب شد. ضمناً با درخواست مجدد لشکر برای تأخیر در اجرای تک موافقت نشد.

وقایع روز ۱۳۵۹/۷/۲۳ (نقشه شماره ۵)

در نیمه شب همین روز با عبور یکان‌های تک‌ور لشکر از پل‌های سرخه‌نادری عملیات آفندی لشکر ۲۱ پیاده حمزه در اولین ساعات روز بدون تلاش اصلی و فقط با تیپ ۱ پیاده و گروه رزمی ۲۹۱ تانک و گردان ۲۴۷ سوار زرهی آغاز شد. تعجیل در اجرای تک موجب شد امکان رعایت اصول عملیات آفندی - کسب اطلاعات از دشمن و زمین، شناسایی و طرح‌ریزی دقیق در رده‌های فرماندهی و آمادگی تیپ ۳ پیاده - میسر نشود و سه گردان مانوری موفق به شکستن خطوط پدافندی دو تیپ مکانیزه و زرهی دشمن نشدند و لذا موفقیتی حاصل نشد و درحالی‌که دشمن می‌توانست تلفات و خسارات سنگینی به لشکر وارد کند. با حسن تدبیر گروه فرماندهی لشکر با حضور در جوار یکان‌های تک‌ور در صحنه نبرد در طول روز و هدایت صحیح عملیات با حداقل تلفات و ضایعات - ۱۰۲ نفر شهید، ۱۶۱ نفر مجروح و ۳۱ نفر مفقودالثر و با بجا گذاشتن بیش از ۲۰ دستگاه تانک و نفربر - از صحنه کارزار خارج شد.

سلب ابتکار عمل از دشمن و ایجاد وقفه در ادامهٔ تک‌اوه، کسب زمان لازم برای وصول و استقرار یگان‌های تقویتی و سازماندهی و آرایش مواضع پدافندی و طرح‌ریزی آتش‌های دفاعی در فرصت به‌دست آمده از دستاوردهای ارزشمند این عملیات بود.

نقشه شماره ۵: طرح آفندی لشکر ۲۱ حمزه در ۵۹/۷/۲۳

وقایع روزهای ۱۳۵۹/۷/۲۴ تا ۱۳۵۹/۸/۸

حرکت و استقرار یکان‌های لشکرهای ۲۱ حمزه و ۱۶ زرهی که به سبب محدودیت امکانات راه‌آهن طولانی شده بود، در این دوره زمانی خاتمه یافت، چون هنوز ادامه تک دشمن در این منطقه منتفی نشده بود. از این‌رو نیروی زمینی در راستای سازماندهی پدافند مطمئن، به لشکر ۲۱ حمزه مأموریت داد در منطقه غرب دزفول - شوش پدافند کند. در اجرای مأموریت دریافتی لشکر از ۲۷ مهرماه ابتدا مواضع پدافندی را در شرق کرخه آرایش و اشغال کرد و سپس یکان‌های تیپ ۲ زرهی دزفول و گروه رزمی ۳۷ زرهی را در سرپل غرب رودخانه کرخه تعویض و با زیر امر گرفتن مجدد گروه رزمی ۲۹۱ تانک از ساعت ۰۶۰۰ روز ۷ آبان‌ماه مسئولیت پدافند از سرپل سرخه‌نادری تا عبدالله‌خان را در منطقه غرب دزفول - شوش به‌عهده گرفت و تیپ ۲ زرهی دزفول و گروه رزمی ۳۷ زرهی برای تقویت لشکر ۹۲ زرهی به منطقه اهواز اعزام شدند. لشکر ۲۱ حمزه در این دوره زمانی ضمن سازماندهی پدافند اقدامات اساسی در جهت بازگرداندن تانک‌ها و نفربرهای جامانده در غرب رودخانه کرخه در حمله روز ۲۳ مهرماه و تجدید سازمان یکان‌های آسیب‌دیده و بالا بردن آمادگی رزمی یکان‌ها به عمل آورد. در همین دوره توپخانه لشکر ۲۱ حمزه با ۵ گردان و گروه ۵۵ توپخانه با سه گردان توپخانه آتش‌های پدافندی را طرح‌ریزی و با استفاده از ارتفاعات سرکوب منطقه اجرای آتش‌های دقیق دیده‌بانی‌شده، میسر شد. هوانیروز یک گروه تاکتیکی را در پایگاه هوایی دزفول مستقر و با اعزام افسر رابط به قرارگاه نزاجا در جنوب و قرارگاه لشکر، درخواست گروه‌های آتش با انجام بررسی‌های ستادی طرح‌ریزی و اجرا می‌شد، به‌طوری‌که برابر گزارش‌های نوبه‌ای از ۱۳۵۹/۷/۲۷ الی ۱۳۵۹/۸/۸ روزانه با ۲۶ سورتی پرواز و تک به عقبه‌ها و جناحین دشمن تعداد ۲۶ دستگاه تانک، ۲۵ قبضه توپ و ۶۵ دستگاه خودرو دشمن را منهدم و بیش از ۴۲۰ نفر را کشته و یا زخمی کردند. در همین راستا پایگاه هوایی دزفول نیز با اعزام افسر رابط به قرارگاه مقدم نزاجا و لشکر درخواست‌های پشتیبانی نزدیک هوایی را به‌طور اصولی به جریان انداخت و نیروی هوایی ضمن بمباران اهداف مناسب و وارد کردن تلفات و خسارات سنگین به دشمن با برقرار کردن پوشش هوایی در سطح بالا یکان‌های زمینی را در منطقه حفاظت کرد.

وقایع روز ۱۳۵۹/۸/۹ (نقشه شماره ۶)

فرمانده لشکر ۱۰ عراق با وصول یکان‌های تابعه به کرانه‌های غربی رودخانه کرخه در پنجم مهرماه درحالی‌که مانع عمده‌ای برای ادامه پیشروی وجود نداشت و وسایل عبور از رودخانه هم به پای کار آورده شده بود، در عبور از رودخانه کرخه برای تکمیل مأموریت و یا تصرف و نگهداری سرپلی در شرق رودخانه و یا استقرار در سواحل غربی کرخه برای تسهیل عملیات آتی تعلق و کوتاهی کرد، هرچند که در یک بررسی اجمالی ملاحظه می‌شود که عوامل زیر نیز که موجبات سلب ابتکار عمل از دشمن را فراهم کرد، مؤثر بود:

- اجرای آفند متقابل عناصر تیپ ۸۴ خرم‌آباد در ششم مهرماه و تهدید عقبه لشکر ۱۰ زرهی در عین خوش
- مقاومت دلاورانه عناصر پراکنده تیپ ۲ زرهی دزفول در تپه‌های شمال‌غربی پل سرخه‌نادری که جناح شمالی یکان‌های عبورکننده و یا یکان‌های مستقر در سواحل غربی رودخانه را تهدید می‌کرد.
- سد پیشروی لشکر ۱ مکانیزه در تپه‌های برقازه تا پایان روز پنجم مهرماه و باز بودن جناح جنوبی یکان‌های عبورکننده لشکر.

به هر حال با خاتمه استقرار نیروهای تقویتی و بدنبال فعل و انفعالات عملیاتی در این منطقه هنگامی که لشکر ۲۱ حمزه در خطوط پدافندی مستقر شد و تیپ ۲ زرهی دزفول و گروه رزمی ۳۷ زرهی منطقه را به مقصد اهواز ترک کردند. فرمانده سپاه سوم عراق با اطمینان از این که در این منطقه اقدام دیگری از طرف نیروهای ایرانی

متصور و امکان‌پذیر نیست، دستور ادامهٔ تک را به لشکرهای ۱ مکانیزه و ۱۰ زرهی صادر و تیپ ۳۱ نیروی مخصوص را زیر امر لشکر ۱۰ زرهی قرار داد. تقدم تلاش لشکر ۱۰ زرهی به انهدام نیروهای ایرانی در سرپل غرب کرخه و تصرف پل‌های سرخه‌نادری متمرکز شده بود. یکان‌های لشکر ۲۱ حمزه از حملهٔ قریب‌الوقوع دشمن با خبر و با هوشیاری کامل، هرگونه حرکات دشمن را در شبانه‌روز پایش می‌کردند. سرانجام در ساعت ۰۱۱۵ نهم آبان‌ماه حرکات دشمن برای عناصر تأمینی یکان‌های در خط لشکر مستقر در سرپل مشخص و کلیه یکان‌ها آماده دفع تک دشمن شدند. با آشکار شدن تک قریب‌الوقوع دشمن ۱۰ دقیقه آتش ضدتهیه به‌منظور به‌هم زدن صورت‌بندی تک دشمن، وارد کردن تلفات و ضایعات به یکان‌های توپخانهٔ دشمن، اختلال در سامانهٔ فرماندهی، پایش، ارتباط و آسیب‌زدن به تأسیسات آمادی و قطع خطوط مواصلاتی متجاوز اجرا شد. اثرات آتش ضدتهیه برابر اظهارات سرگرد توپخانه فرمانده گردان کاتیوشای ارتش عراق که در ساعت ۰۶۰۰ همین روز به اسارت نیروهای ایرانی درآمد، قابل توجه است:

«در اجرای آتش انبوه توپخانه ارتش ایران تلفات و خسارات سنگینی به نیروها وارد و سازمان تک نیروهای ما را مختل کرد و همه برای تقلیل آسیب‌پذیری در حال تغییر موضع بودند و من هم برای مصون ماندن از اثرات آتش مجبور شدم از منطقه خارج که ناگاه خود را در میان نیروهای ایرانی دیدم و به اسارت آنها درآمدم.»

از ساعت ۰۳۵۵ همین روز آتش تهیهٔ دشمن به مدت ۱۰۵ دقیقه با شدت هرچه تمام‌تر بر روی یکان‌های پدافندی به‌خصوص در منطقهٔ سرپل سرخه‌نادری اجرا شد، درحالی‌که آتش سنگین در مدت طولانی می‌توانست تلفات و خسارات سنگینی به نیروهای پدافندی وارد و امکان مقاومت در مقابل پیشروی دشمن را از بین برده باشد ولی چون مواضع پدافندی را به نحو شایسته آرایش داده بودند تلفات نیروهای خودی جمعاً ۹ نفر شهید و مجروح بود و حتی یک گلوله روی مواضع توپخانه که معمولاً هدف اصلی آتش تهیه است اصابت نکرد.

تک دشمن در ساعت ۰۵۴۰ روز نهم آبان‌ماه با یکان‌های پیاده، کماندو و نیروی مخصوص از جناح راست و چپ در منطقه سرپل آغاز و در ساعت ۰۶۳۰ نفرات پیاده دشمن به فاصله ۳۰۰ تا ۴۰۰ متری مواضع پدافندی در سرپل رسیدند. دشمن با ایجاد پردهٔ دود، امکان دید و تیر را از نیروهای پدافندی سلب و در ساعت ۰۷۳۰ رزم تن به تن در داخل سنگرها شروع شد ولی مقاومت دلورانه مدافعین سبب گردید نیروهای تک‌ور دشمن با دادن تلفات سنگین مجبور به عقب‌نشینی شده و تک دشمن سرکوب شد. برای کمک و تقویت یکان‌های خط پدافندی گروه رزمی افشین - گردان ۲۴۲ تانک و یک گروهان پیاده - تنها احتیاط لشکر به منطقه سرپل اعزام شد.

خلبانان شجاع نیروی هوایی با جسارتی بی‌مانند در داخل فضای آکنده از آتش نیروهای طرفین از ساعت ۰۷۰۰ با کسب برتری هوایی محلی از ورود هواپیماهای دشمن به آسمان منطقه جلوگیری و عملیات یکان‌های پدافندی را با بمباران نیروهای تک‌ور و عقبهٔ دشمن پشتیبانی می‌کردند. بالگردهای جنگندهٔ هوانیروز از جناحین سرپل به متجاوزین عراقی هجوم و تلفات و خساراتی به آنها وارد می‌کردند. در این مرحله از عملیات یکان‌های توپخانه نیز با اجرای آتش روی مواضع جنگ‌افزارها، سامانهٔ دیده‌بانی و سایر عناصر پشتیبانی آتش یکان‌های دشمن، مدافعین را پشتیبانی می‌کردند.

تک مجدد دشمن در ساعت ۰۸۳۰ با یکان‌های مکانیزه باز هم از جناحین سرپل آغاز شد. گرچه توپخانه‌های دشمن با اجرای آتش سنگین ضمن پشتیبانی یکان‌های تک‌ور عقبه یکان‌های مستقر در سرپل را به‌منظور جلوگیری از تقویت نیروها و ایجاد اختلال در پشتیبانی‌های آمادی روی پل‌های سرخه‌نادری اجرا می‌کردند ولی در اثر مقاومت نیروهای پدافندی و عکس‌العمل مناسب و به‌موقع یکان‌های تانک و اجرای مؤثر آتش‌های توپخانه و پشتیبانی هوانیروز

پیشروی دشمن در این مرحله نیز متوقف و یکان‌های مکانیزه متجاوز با دادن تلفات و ضایعات قابل ملاحظه مجبور به عقب‌نشینی شدند.

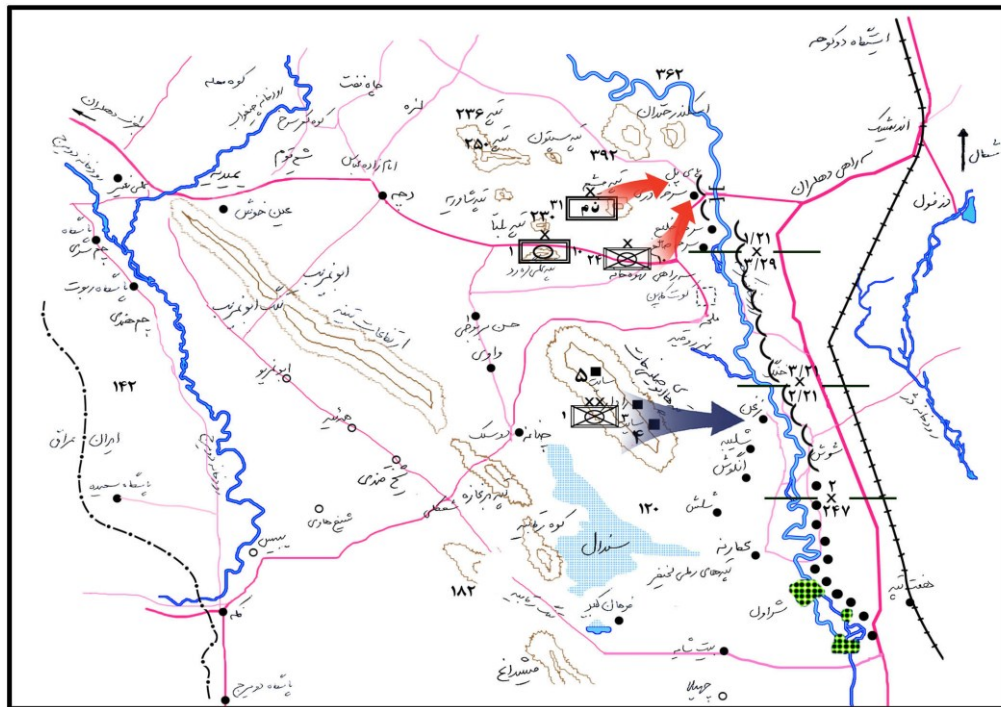
دشمن در ساعت ۱۱۰۰ مجدداً با یکان‌های تازه‌نفس پیاده از جناحین سرپل تک را شروع کرد و همزمان حرکت یکان‌هایی از لشکر ۱ مکانیزه در منطقه شوش به سمت رودخانه کرخه برای کمک به تک یکان‌های لشکر ۱۰ زرهی و درگیر کردن نیروهای ایرانی در دو جبهه آغاز شد. این بار نیز نیروهای پدافندی موفق شدند تک دشمن را در هر دو جبهه متوقف و با وارد کردن تلفات و خسارات و به اسارت گرفتن ۱۴ نفر از نیروهای عراقی آنها را وادار به عقب‌نشینی و فرار کنند و دو نفر از سربازان عراقی نیز به نیروهای ایرانی پناهنده شدند.

پشتیبانی آتش توپخانه، هوانیروز و نیروی هوایی در این مرحله نیز یاور مدافعین ایثارگر بود. در ساعت ۱۴۰۰ گزارشات واصله از دیده‌بان‌های توپخانه که در تپه‌های مشرف به منطقه مستقر بودند، حاکی از فرار نیروهای عراقی بود.

دشمن برای تداوم تک در مرحله چهارم و پنجم در ساعات ۱۵۰۰ و ۱۷۰۰ یکان‌های تانک را وارد عمل کرد. پیشروی یکان‌های تانک دشمن با رسیدن به برد مؤثر تانک‌ها و جنگ‌افزارهای ضدتانک مدافعین که توأم با ضایعات سنگین بود، متوقف و دشمن به منظور اجتناب از قبول خسارات بیشتر در هر دو مرحله مجبور به عقب‌نشینی شد. پشتیبانی توپخانه و حمله بالگردهای جنگنده هوانیروز در ناکامی دشمن در این دو مرحله اثرات به‌سزایی داشت.

فرماندهان عراقی با تصور اینکه نیروهای ایرانی در اثر تلفات و ضایعات با کاهش قدرت رزمی مواجه و در اثر خستگی به سبب ۱۲ ساعت نبرد مداوم ناتوان، فرسوده و قادر به ادامه نبرد نباشند، آخرین تلاش خود را در اجرای تک شبانه متمرکز کردند. از این‌رو در ساعت ۱۸۳۰ در آغاز تاریکی شب، پیشروی یکان‌های دشمن شروع شد، ولی تحت روشنایی گلوله‌های منور جنگ‌افزارهای یکان‌های رزمی و توپخانه که از قبل پیش‌بینی و طرح‌ریزی شده بود و با اجرای انبوه آتش‌های پشتیبانی و بازدارنده و هوشیاری و مقاومت دلورانه مدافعین تک شبانه دشمن نیز متوقف شد. در بررسی اجمالی عملیات در این روز طولانی ملاحظه می‌شود دشمن با بهره‌گیری از نیروی رزمایشی زبده و کارآمد با استعدادی بیش از سه برابر نیروی پدافندکننده در سرپل و انتخاب بهترین رزمایش و کاربرد نیروهای متنوع و تازه‌نفس و تداوم تک در ۶ مرحله در روز و شب که با بیش از ۱۲۰ قبضه توپ پشتیبانی می‌شد، موفقیت در تک را قطعی می‌دانست. اظهارات پناهندگان عراقی در این روز حاکی از این بود که فرمانده لشکر در صدور آخرین دستورات در روز قبل اعلام کرده بود که با قبول ۶۰ درصد تلفات، فردا نهار را در دزفول صرف خواهیم کرد.

بدین ترتیب در سایه الطاف خداوند، هدایت صحیح عملیات توسط گروه فرماندهی لشکر ۲۱ حمزه، مقاومت دلیرانه رزمندگان نستوه و خستگی‌ناپذیر لشکر، طرح‌ریزی و اجرای آتش‌های پشتیبانی دقیق و مؤثر توپخانه، دلاوری و رشادت خلبانان هوانیروز و نیروی هوایی موجب شد تک‌های متوالی دشمن در طول ۱۳ ساعت مداوم یکی پس از دیگری با شکست مواجه و متجاوز ضمن قبول تلفات و ضایعات سنگین در این منطقه زمین‌گیر و از اقدام به هر عمل دیگری خودداری کرد. مدارک به‌دست‌آمده از پیک موتورسوار عراقی که به وسیله بالگرد مورد اصابت قرار گرفته بود، تلفات ارتش عراق در عملیات روز نهم آبان‌ماه تعداد ۸۰۰ کشته گزارش شده بود.

نقشه شماره ۶: طرح حمله لشکرهای ۱ مکانیزه و ۱۰ زرهی در ۵۹/۸/۹

نتایج عملیات از آغاز تهاجم تا تثبیت نیروهای متجاوز در منطقه غرب دزفول - شوش

دستاوردهای لشکرهای ۱ مکانیزه و ۱۰ زرهی ارتش عراق پس از ۳۹ روز نبرد در این منطقه چه بود. در ابتدا یکان‌های محدودی از نیروی زمینی ارتش با وجود نارسایی‌ها و کاستی‌های فراوان و در شرایط بسیار ناگوار فرماندهی و پایش در مقابله با نیروی کثیر و کارآزموده دشمن، دلاورانه مقاومت و درحد توان خود حداکثر تأخیر را در پیشروی متجاوز فراهم و سپس در اثر ابتکارات منطقی و اصولی مسئولین در رده‌های مختلف، ابتکار عمل را از دشمن سلب و با به‌دست‌آوردن فرصت‌های طلایی، یکان‌های لشکر ۲۱ حمزه در مقابل دشمن صف‌آرایی و رزمندگان دلاور لشکر با ایثار جان خود از به‌وجود آمدن خونین شهرهای دیگر جلوگیری، از دست‌یابی متجاوزین به پایگاه هوایی، پادگان نظامی و تأسیسات آمادی ممانعت و مانع دسترسی دشمن به گلوگاه راهبردی استان خوزستان شدند. پس ساده‌اندیشی است اگر باور داشته باشیم که توقف لشکرهای ۱ مکانیزه و ۱۰ زرهی ارتش عراق ناشی از وصول به اهداف پیش‌بینی شده برابر طرح‌ریزی‌های قبلی خود بود، تجزیه و تحلیل کارشناسان نظامی نشانگر این است که لشکرهای مزبور به هیچ‌کدام از اهداف خود در این منطقه دست نیافتند و متجاوزین ناخواسته در سرزمین‌هایی زمین‌گیر شدند که در طول روز جهنمی از آتش توپخانه بدرقه آنان بود و در طول شب در اثر فعالیت‌های عملیاتی رزمندگان لشکر ۲۱ حمزه آرامش از آنها سلب شده بود.

اظهارات سرلشکر عراقی، رفیق السامرای در کتاب ویرانی‌های دروازه شرق، بیانات بالا را تأیید می‌کند.

اقدامات ۱۸ ماهه قبل از عملیات فتح‌المبین / ۵۱

«لشکرهای ۱ مکانیزه و ۱۰ زرهی مأموریت داشتند با استفاده از دو معبر وصولی (معبر العماره - فکه - چنانه - شوش و معبر علی‌غربی - شرهانی - عین‌خوش - جسرنادری - دزفول) با عبور از رودخانه کرخه و قطع جاده اهواز- اندیمشک محاصره شهر اهواز را از شمال و شهر دزفول را از جنوب کامل کنند.

لشکر ۱۰ زرهی به فرماندهی سرتیپ هشام صباح‌الفخری نتوانست تپه‌های نادری (خرولی، اسکندرخندان، سپتون و...) را برای عبور از رودخانه و فراهم ساختن مقدمات لازم برای قطع جاده اهواز- تهران و اشغال شهر دزفول و پایگاه هوایی تصرف نماید و لشکر ۱ مکانیزه به فرماندهی سرتیپ ناصرحمدالمحمود نیز موفق نشد در منطقه شوش از رودخانه کرخه عبور نماید.

«نیروهای ما در دشت‌ها در حالتی که از شدت بمباران ایران جهنمی به‌وجود آمده بود زمین‌گیر شدند. نیروهای ایرانی به کارگیری توپخانه را بطور ماهرانه و در سطحی وسیع آغاز نمودند. افسران دیده‌بان کار هدایت آتش را بخوبی انجام می‌دادند و از این رو نیروهای ما در مواضع آشکار و شکننده به شدت کوبیده می‌شدند.»

اقدامات نیروهای خودی در منطقه غرب دزفول - شوش از تثبیت نیروهای دشمن تا اجرای عملیات فتح المبين

هنگامی که امکان ادامه پیشروی از لشکرهای ۱ مکانیزه و ۱۰ زرهی دشمن سلب و متجاوزین در سرزمین‌های نامناسب زمین‌گیر شدند، ماندن در مواضع و خطوط تماس فعلی و حفظ سرزمین‌های متصرفی تنها راهکار مناسب برای آنان بود. از این‌رو با انجام فعالیت‌های مهندسی به ایجاد خاکریزهای مطمئن، تهیه جان‌پناه‌ها و احداث موانع مصنوعی (میادین مین، موانع ضدتانک و سیم‌های خاردار) مواضع پدافندی را آرایش و سازماندهی کردند. اما اساسی‌ترین وظیفه یکان‌های نیروی زمینی ارتش پس از تثبیت متجاوز که در سایر مناطق نیز موفق به آن شده بودند، بیرون راندن و انهدام نیروهای مهاجم و آزاد کردن کلیه سرزمین‌های اشغالی منجمله در همین منطقه بود، درحالی که ۵۰ درصد یکان‌های نیروی زمینی ارتش و اکثریت نیروهای سپاه پاسداران در استان‌های آشوب‌زده درگیر مبارزه با ضدانقلاب بودند و بقیه یکان‌های ارتش برای تثبیت متجاوزین در مواضع پدافندی مستقر شده بودند. نیروی مناسبی که قادر باشد متجاوزین را منهدم و سرزمین‌های اشغالی را آزاد کند وجود نداشت. کاربرد عجلوانه لشکر ۱۶ زرهی تنها یکان آزاد و احتیاط نیز که در منطقه دزفول مستقر بود، منطقی به نظر نمی‌رسید، زیرا از نظر اصول حمله یک لشکر با امکانات محدود به دو لشکر مکانیزه و زرهی در سرزمین گسترده و باز این منطقه غیرمنطقی بود. از طرفی گرچه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در اثر شرکت در عملیات آرام‌سازی، تجربیات ارزنده‌ای کسب کرده بود، ولی سازمان و تجهیزات لازم را برای رویارویی با یکان‌های سازمان یافته دشمن در یک جنگ منظم نداشت و در نیروهای مردمی نیز نظم و سازماندهی و تمرکز مدیریت برقرار نشده بود ضمن اینکه اجرای آفند گسترده و کارساز مستلزم صرف زمان برای فراهم کردن امکانات لازم، انتخاب منطقه عملیات متناسب با امکانات، انجام شناسایی در رده‌های فرماندهی و طرح‌ریزی دقیق و منطقی یعنی رعایت اصول عملیات آفندی بود. از این‌رو تا فراهم شدن شرایط مناسب، انجام اقدامات زیر در دستور کار یکان‌های نیروی زمینی در تمام مناطق عملیاتی قرار گرفت:

۱- سازماندهی پدافند به منظور آرایش مواضع پدافندی برای تقلیل تلفات و ضایعات در اثر آتش‌های دشمن و امکان دفع تک‌های احتمالی متجاوز و طرح‌ریزی آتش‌های پدافندی تا امکان وارد کردن حداکثر تلفات و خسارات بر دشمن فراهم شود. در این راستا در اجرای طرح پدافندی «بدر» نیروی زمینی که در ۱۳۵۹/۸/۳۰ صادر شد، در منطقه دزفول - شوش، تیپ ۸۴ پیاده خرم‌آباد در ارتفاعات شمالی دشت عباس و عین خوش - علی گشت، ممله، کمرسرخ، شمال تپه ۳۵۰ و... و لشکر ۲۱ پیاده حمزه در تپه‌های شمال غربی پل سرخه‌نادری - سپتون، اسکندرخندان و خرولی - و خط سرپل غرب رودخانه کرخه و در شرق رودخانه کرخه از پل سرخه‌نادری تا عبدالخان پدافند می‌کردند.

۲- تلاش در جهت افزایش قدرت رزمی

- تجدید سازمان و بازسازی یکان‌ها با تأمین کسورات نیروی انسانی، تعمیر وسایل باقیمانده در پادگان‌ها و آسیب‌دیده در جنگ و عملیاتی کردن نفربرهای پی.ام.پی ۱ که در جریان انقلاب به یکان‌ها تحویل شده و در پادگان‌ها باقیمانده بود.

- انسجام قرارگاه‌های عمده با جمع‌آوری یکان‌های متفرق و اختصاص آنها به قرارگاه عمده اصلی.
- تشکیل یکان‌های جدید در حد امکان.

۳- طرح‌ریزی و اجرای عملیات ایذایی و تک‌های محدود توسط یکان‌های در خط به‌منظور:
- نشان‌دادن عدم تحمل و پذیرش اشغال سرزمین‌های ایران اسلامی توسط دشمن.
- بالا بردن روحیه و ایجاد انگیزه آفندی در نیروهای خودی.
- بهبود در وضعیت خطوط پدافندی با تصرف عوارض حساس و بهره‌برداری از مزایای تاکتیکی آنها در عملیات آتی.
- وارد کردن تلفات و خسارات به دشمن، خسته و فرسوده کردن نیروهای او و از بین بردن روحیه و میل به جنگجویی نیروهای متجاوز.

پارهای از فعالیت‌های بالا در کلیه یکان‌ها به‌طور همزمان از آذر ماه شروع و انجام کامل آنها تا پایان اولین سال جنگ تحمیلی به‌طول انجامید. گرچه انجام اقدامات بالا برای ایجاد شرایط برای عملیات آفندی گسترده بود، ولی بی‌حرکی در جبهه‌ها مورد قبول مردم نبود و عامه مردم خواستار یک عملیات آفندی کوبنده و سریع بودند و این درخواست به کرات در سخنرانی‌ها و خطبه‌های نماز جمعه بیان می‌شد و لذا در اجرای تصمیم شورای عالی دفاع، لشکر ۱۶ زرهی - منهای تیپ ۲ زرهی- برای اجرای یک عملیات آفندی بزرگ از دزفول به اهواز عزیمت کرد. در این کتاب فقط به آتش‌ها و عملیات ایذایی و تک‌های محدود اجرا شده در این منطقه که تسهیلات فراوانی در طرح‌ریزی و اجرای عملیات فتح‌المبین فراهم کرد اکتفا و از تشریح سایر اقدامات و فعالیت‌های عملیاتی در سایر مناطق صرف‌نظر می‌شود.

آتش‌های ایذایی در منطقه غرب دزفول - شوش

آتش‌های ایذایی در منطقه عین‌خوش

در آذرماه با استقرار یک آتشبار ۱۳۰ میلیمتری در ارتفاعات شمالی دشت‌عباس آغاز شد. این آتشبار با اجرای آتش‌های مداوم و مؤثر روزانه و شبانه بر روی تأسیسات آمادی لشکر ۱۰ زرهی در منطقه عین‌خوش و اطراف آن، تلفات و ضایعات قابل ملاحظه‌ای به دشمن وارد کرد به‌طوری‌که در ۱۱ آذرماه و پنجم دی‌ماه ۱۳۵۹ دو انبار مهمات دشمن به آتش کشیده شد و به تأسیسات آمادی دشمن خساراتی وارد شد. دشمن برای مقابله با این تهدید در ۱۲ دی‌ماه به تپه‌های تیشه‌کن و دالپری تک کرد ولی در اثر عکس‌العمل یکان‌های رزمایشی مسئول تأمین این آتشبار مجبور به عقب‌نشینی شد، چون اجرای آتش‌های ایذایی همچنان خساراتی به دشمن وارد می‌کرد. مجدداً در ۱۶ دی‌ماه و ۱۸ اسفندماه با نیرویی بیشتر مبادرت به حمله کرد که بازهم بدون اخذ نتیجه مراجعت کرد. چون آتشباری همچنان روی دشمن مداومت داشت، حرکات و فعالیت‌های متجاوز به‌منظور تقلیل آسیب‌پذیری در تاریکی شب انجام می‌گرفت.

عملیات محدود در منطقه رقابیه با اجرای آتش‌های ایذایی

در دهه سوم بهمن‌ماه با استقرار یک گردان توپخانه ۱۳۰ میلیمتری در دشت چهپلا آغاز شد. با توجه به موقعیت جغرافیایی ارتفاعات میشداغ و تنگ سعده و استقرار یکان‌های پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی لشکر ۹ زرهی در حوالی شهر بستان، گردان توپخانه با اجرای آتش سنگین و مداوم تلفات و خساراتی به دشمن وارد کرد. تداوم اجرای آتش موجب شد که متجاوز محدوده تنگ سعده را با گشت هوایی پایش و در چهارم اسفندماه نیرویی با استعداد یک گردان پیاده - حدود ۴۰۰ نفر- را با اجرای عملیات هلی‌برن با بالگرد پیاده کرد تا فعالیت یکان توپخانه را خاموش کند. در اثر هوشیاری عناصر گردان سوار زرهی لشکر ۲۱ حمزه که تأمین گردان توپخانه را به‌عهده داشتند، دشمن نتوانست اقدام مؤثری انجام دهد و با به‌جا گذاشتن قسمتی از تجهیزات و وسایل خود منطقه را ترک کرد. در این درگیری دو نفر از نیروهای سوار زرهی شهید شدند و عناصر تأمینی با یک گروهان هوابرد تقویت شدند. در اثر مداومت اجرای آتش توپخانه که قطعاً تلفات و خساراتی به دشمن وارد شده بود، موجب شد متجاوز مجدداً در ۱۱ اسفندماه نیرویی به استعداد بیش از ۵۰۰ نفر را هلی‌برن و در حوالی تنگ سعده از بالگرد پیاده و به سمت نیروهای خودی پیشروی ولی پس از درگیری شدید، مهاجمین با دادن ۳۰ نفر کشته و تعدادی زخمی، متواری شدند. در این درگیری ۴ نفر از نیروهای خودی شهید و ۱۰ نفر مجروح شدند. پس از این درگیری مجدداً نیروهای تأمینی با یک گروهان مکانیزه و یک دسته خمپاره‌انداز ۱۲۰ میلیمتری تقویت شدند. با افزایش نیروهای ایرانی در دشت چهپلا تهدید جناح جنوبی و عقبه لشکر ۱ مکانیزه از طریق تنگ رقابیه و شمکلی موجبات نگرانی را برای فرماندهان عراقی فراهم و از این‌رو در ۱۳ اسفندماه ۱۳۵۹ لشکر ۱ مکانیزه، تیپ ۳۴ زرهی احتیاط لشکر را - یک گردان مکانیزه و دو گردان تانک- از مسیر تنگ رقابیه- بیت شایه برای انهدام نیروهای ایرانی و خنثی کردن تهدید احتمالی عقبه لشکر وارد عمل کرد. با آشکار شدن تک دشمن، گردان توپخانه با روانه کردن توپ‌ها بطرف تنگ رقابیه که قبلاً طرح‌ریزی شده بود، یکان‌های تک‌ور دشمن در مدخل تنگ را زیر آتش انبوه و شدید قرار داد. تلاش پیشروی دشمن در مدت ۴۸ ساعت توسط گردان توپخانه که بیش از ۴۸۰۰ گلوله توپ در داخل تنگ رقابیه روی یکان‌های دشمن شلیک کرد، بی‌نتیجه و متوقف شد. در این نبرد ۵ نفر از نیروهای دشمن توسط دیده‌بان‌های گردان توپخانه به اسارت گرفته شدند. تدارک مهمات کافی و به‌موقع توسط لشکر ۲۱ حمزه در موفقیت این عملیات اثر به‌سزایی داشت. با متوقف شدن پیشروی تیپ ۳۴ زرهی، فرمانده لشکر ۱ مکانیزه برای حفاظت عقبه لشکر دستور استقرار تیپ مزبور را در تنگ رقابیه صادر کرد و لشکر ۲۱ پیاده حمزه برای مقابله با هرگونه تهدید احتمالی دشمن، گروه رزمی شاهین را با اختصاص نیروی مناسب از یکان‌های مختلف سازماندهی و در منطقه مستقر کرد. در راستای انسجام یکان‌ها لشکر ۲۱ پیاده حمزه با زیرامرگرفتن تیپ ۲ لشکر ۱۶ زرهی، گروه رزمی شاهین را که از یکان‌های

مأمور و سازمانی تشکیل شده بود، منحل و یکان‌های متفرق را در اختیار یکان‌های اصلی آنها قرار داد و مسئولیت پدافند این منطقه از ۱۳۵۹/۱۲/۲۵ به تیپ ۲ زرهی لشکر ۱۶ واگذار شد.

تک‌های محدود در منطقه غرب دزفول - شوش

مسئولین لشکر ۲۱ پیاده حمزه می‌دانستند که سرپل موجود در منطقه پای پل‌نادری در غرب رودخانه کرخه به سبب محدودیت فضای آن آسیب‌پذیری مدافعین را در مقابل آتش‌های دشمن افزایش داده و برای بهره‌برداری در عملیات آفندی گسترده آتی جوابگوی تمرکز امکانات لازم نمی‌باشد لذا توسعه سرپل در عرض و عمق، توسط تیپ ۱ پیاده لشکر مستقر در آن و ایجاد سرپل‌های جدید در غرب رودخانه در مناطق تیپ‌های ۲ و ۳ که در شرق رودخانه کرخه مستقر بودند برای ایجاد تسهیلات لازم در عملیات آتی، ضروری تشخیص داده شد و لذا پس از تجدید سازمان نسبی یکان‌ها، شناسایی و طرح‌ریزی تک‌های محدود در اواخر سال ۱۳۵۹ انجام و از فروردین ماه ۱۳۶۰ به تدریج در مناطق مختلف به مرحله اجرا درآمد.

تک محدود در تپه چشمه

تپه چشمه در غرب پل نادری و در شمال شرقی تپه علی‌گره‌زد از موقعیت ویژه‌ای از نظر دید و تیر بر روی پل و جاده پای‌پل - سه‌راهی قهوه‌خانه - علی‌گره‌زد برخوردار است. به همین علت لشکر ۱۰ زرهی عراق در اولین روزهای مهرماه ۱۳۵۹ که به غرب رودخانه کرخه رسید یکانی را بر روی این تپه مستقر و از مزایای دید و تیر آن بهره‌مند شد. تصرف این تپه امتیازات زیر را برای تیپ ۱ لشکر ۲۱ حمزه فراهم می‌کرد:

- ۱- محروم کردن دشمن از دید و تیر مؤثر در منطقه پای‌پل
- ۲- فراهم کردن دید و تیر کامل به دشت و جاده واقع در جنوب آن
- ۳- امکان توسعه سرپل به طرف غرب و جنوب
- ۴- برقراری ارتباط نظری با یکان همجوار با پوشش شکاف موجود بین لشکر ۲۱ حمزه و تیپ ۸۴ خرم‌آباد
- ۵- ایجاد تسهیلات در عملیات آفندی آتی

تیپ ۱ پیاده در ساعت ۰۳۰۰ روز ۱۳/۱۳/۱۳۶۰ با یکانی با استعداد یک گروهان در منطقه غرب تپه چشمه به مواضع دشمن تک و ۲۰ نفر از نیروهای دشمن را به هلاکت رساند ولی در اثر عکس‌العمل دشمن به مواضع اولیه خود مراجعت کرد. سپس در ساعت ۰۳۰۰ روز ۱۵/۱۱/۱۳۶۰ با به‌کار بردن یک گروهان دیگر ضمن وارد کردن تلفاتی به دشمن و گرفتن ۷ اسیر، تپه ۲۴۲ (قسمت شرقی تپه چشمه) را تصرف کرد. همزمان با یک گروهان دیگر در جناح خاوری تپه چشمه به کانال هندلی شکل تک کرد. (کانال هندلی شکل در ۵ کیلومتری جنوب پل سرخه‌نادری از کرانه غربی رودخانه کرخه شروع و تا حدود سه‌راهی قهوه‌خانه برای آبیاری توسط مردم آبادی‌ها احداث شده بود. ارتفاع ۲ متری دیوارهای این کانال قسمتی از خط دفاعی یکان‌های لشکر ۱۰ زرهی را تشکیل داده بود.) یکان تک‌ور با گرفتن ۵۷ نفر اسیر و به هلاکت رساندن

۱۰۰ نفر از نیروهای دشمن کانال را تصرف کرد. پاتک دشمن از ساعت ۰۸۰۰ همان روز شروع و در اثر مقاومت نیروهای عمل کننده که با ۶ فروند بالگرد جنگنده پشتیبانی می شدند با از دست دادن ۱۷ دستگاه تانک دفع شد. دشمن که به موقعیت حساس این کانال در امتداد خطوط پدافندی خود واقف بود، مجدداً در بعدازظهر همان روز با به کارگیری یک گردان که با آتش شدید توپخانه پشتیبانی می شد پاتک کرد. نیروهای ایرانی مستقر در کانال که فرصتی برای تهیه و آرایش مواضع پدافندی نداشتند، به منظور اجتناب از تلفات زیاد در ساعت ۱۸۳۰ همان روز به مواضع اولیه عقب نشینی کردند.

تک محدود دیگر با یک گروهان در ساعت ۰۳۰۰ روز ۶۰/۲/۱۰ به بخش دیگر تپه چشمه اجرا و تپه ۲۴۶ به طور کامل تصرف شد. در این عملیات ضمن دفع پاتک های متعدد دشمن ۳۰ نفر از نیروهای دشمن اسیر و ۱۳۰ نفر کشته و تعدادی مجروح و دو دستگاه تانک دشمن منهدم شد. موقعیت منطقه نبرد طوری بود که طرفین قادر به تخلیه جنازه ها نبوده و بوی تعفن به شدت منطقه را آلوده کرده بود. با تصرف این تپه، سرپل حدود ۱۰ کیلومتر به سمت غرب توسعه پیدا کرد و دیده بان های توپخانه با تأمین کامل هرگونه حرکت دشمن را پایش و با هدایت آتش مؤثر توپخانه تلفات و ضایعات زیادی به دشمن وارد می کردند به طوری که دشمن کلیه حرکات خود را در شب با استفاده از تاریکی انجام می داد.

تیپ ۱ به منظور جلوگیری از رکود عملیات و توسعه روحیه آفندی نیروها در ساعت ۰۲۰۰ روز ۱۳۶۰/۶/۳۰ با دو گروهان به دو تپه مجاور تپه چشمه تک و با وارد کردن تلفات و ضایعات به دشمن برای اجتناب از تلفات خودی در ساعت ۰۴۳۰ همان روز به مواضع قبلی خود مراجعت کردند.

تک محدود در منطقه شلیبه و زغن

به سبب استقرار یکان های لشکر ۱ مکانیزه در دامنه های شرقی تپه های ابوصلیبی خات (تپه رادار) به ویژه در بلندی های مجاور آبادی های شلیبه و زغن مواضع تیپ ۲ لشکر ۲۱ حمزه در شرق رودخانه کرخه در منطقه شوش زیر آتش دیده بان های دشمن قرار داشت لذا تیپ به منظور خنثی کردن آتش دیده بان های دشمن و اشغال سرپلی در غرب رودخانه کرخه به منظور آماده سازی سواحل طرفین رودخانه برای احداث پل و ایجاد تسهیلات لازم برای عملیات آینده، شناسایی و طرح ریزی تک محدودی را در این منطقه انجام داد. عملیات با شرکت دو گروهان پیاده و در حدود یک گروهان از نیروهای داوطلب مردمی سازماندهی شده بوسیله سپاه پاسداران - اولین عملیات مشترک و ادغامی ارتش و سپاه پاسداران - در ساعت ۰۴۰۰ روز ۱۳۶۰/۱/۲۵ برای تصرف تپه های اطراف شلیبه و زغن که یک گردان مکانیزه دشمن پدافند می کرد، اجرا شد. تصرف این تپه ها در ساعات اولیه روز با موفقیت به انجام رسید و دشمن با دادن ۲۷ نفر اسیر و ۲۰۰ نفر کشته عقب نشینی کرد. پاتک های متعدد دشمن در همین روز و روز ۶۰/۱/۳۰ دفع و نیروهای خودی موفق شدند تعدادی از نیروهای دشمن را اسیر، شماری از آنها را کشته و مجروح، ۷ دستگاه تانک، دو خودرو و یک انبار مهمات را منهدم و یک فروند بالگرد دشمن را سرنگون کنند.

پشتیبانی آتش توپخانه و هجوم بالگردهای جنگنده هوانیروز در خنثی کردن پاتک‌های دشمن نقش شایانی داشت. تیپ با استقرار یک گردان پیاده در منطقه متصرفی قسمتی از خط پدافندی خود را به غرب رودخانه کرخه منتقل و سرپلی را در غرب رودخانه کرخه برای بهره‌برداری عملیات بعدی اشغال و نگهداری کرد.

تک محدود در منطقه انگوش و شلش

دشمن با استقرار یک گردان مکانیزه در تپه‌های مجاور آبادی‌های انگوش و شلش آتش دیده‌بانی‌شده‌ای را بر روی یکان‌های تیپ و جاده اندیمشک - اهواز اجرا می‌کرد. تیپ با به‌کار بردن یک گردان پیاده و شرکت نیروهای مردمی در ساعت ۰۳۱۵ روز ۱۳۶۰/۲/۳۱ تک و هدف‌های پیش‌بینی شده را تصرف کرد. در این عملیات ۱۲۶ نفر از نیروهای دشمن اسیر و حدود ۳۰۰ نفر کشته و مجروح و دو دستگاه تانک و مقداری خودرو متجاوز منهدم شد. پاتک‌های متوالی دشمن که از اولین ساعات همان‌روز آغاز شد، دفع و در این درگیری‌ها در حدود ۱۵۰ نفر از نیروهای رزمنده ارتش و سپاه پاسداران و نیروهای مردمی شهید یا مجروح شدند. تیپ ۲ موفق شد با توسعه سرپل قبلی به سمت جنوب و اتصال دو سرپل به هم، منطقه مناسبی را برای استقرار یکان‌های تیپ در غرب رودخانه کرخه فراهم و ارتباط زمینی در غرب رودخانه با تیپ ۲ زرهی لشکر ۱۶ زرهی مستقر در رقابیه برقرار شد.

تک محدود در تپه ۳۵۰

تپه ۳۵۰ در غرب سپتون و در شمال تپه شاوریه قرار دارد. بین سپتون و تپه ۳۵۰ دهلیزی وجود دارد که از شرق تپه شاوریه به سمت شمال تا رودخانه کرخه ادامه دارد. تصرف این تپه امکانات زیر را فراهم می‌کرد:

۱- دید و تیر مناسب به دشت عباس و جاده علی‌گه‌ز - سه‌راهی دچه

۲- پایش دهلیز نفوذی در شرق آن

۳- توسعه سرپل غرب رودخانه کرخه به طرف غرب

۴- ایجاد تسهیلات برای عملیات آینده برای وصول به تپه‌های شاوریه و علی‌گه‌زد

دشمن برای نگهداری تپه مزبور و تپه‌های اطراف آن نیرویی در حدود یک گردان مکانیزه و دو گردان تانک مستقر کرده بود. تیپ ۸۴ پیاده خرم‌آباد که مسئولیت پدافند در این منطقه را به عهده داشت، با به‌کارگیری یک گردان پیاده، نیرویی از سپاه پاسداران، عناصری از گروه جنگ‌های نامنظم با پشتیبانی یکان‌های توپخانه کافی در ساعت ۰۴۰۰ روز ۱۲ مرداد ماه ۱۳۶۰ با رعایت غافلگیری برای تصرف تپه ۳۵۰ تک کرد. علی‌رغم گرمای شدید هوا، کوهستانی بودن منطقه و برتری قدرت رزمی دشمن درگیری تا ساعت ۱۸۰۰ همان‌روز ادامه پیدا کرد و سرانجام تپه ۳۵۰ و تپه‌های اطراف آن به تصرف نیروهای تک‌ور درآمد و دشمن با قبول تلفات و خسارات سنگین به تپه‌های شاوریه و بلتا و دهلیز عقب‌نشینی کرد. پاتک‌های متعدد دشمن در همان‌روز دفع شد. پاتک‌های مداوم دشمن در روز بعد موجب شد که دشمن تپه ۳۴۲ و دهلیز را تصرف کند ولی تپه ۳۵۰ و تپه‌های غربی آن توسط

گردان پیاده تیپ نگهداری گردید. لشکر ۲۱ حمزه با استقرار یک گروهان پیاده در غرب تپه سپتون موفق شد پیشروی دشمن را در داخل دهلیز سد و جناح شرقی یکان‌های تیپ ۸۴ خرم‌آباد تأمین گردید. پاتک بعدی دشمن در ساعت ۰۴۰۰ روز ۱۴ مردادماه اجرا شد ولی در اثر مقاومت مدافعین دفع شد. در این عملیات نیروهای خودی ۱۳ نفر شهید و ۲۱ نفر مجروح داشتند درحالی‌که تلفات و ضایعات دشمن بیش از ۲۲۰ کشته و زخمی، انهدام ۳۲ دستگاه تانک و نفربر و یک انبار مهمات دشمن منفجر شد. تصرف و نگهداری تپه ۳۵۰ کلیه منظوره‌های بالا را فراهم کرد.

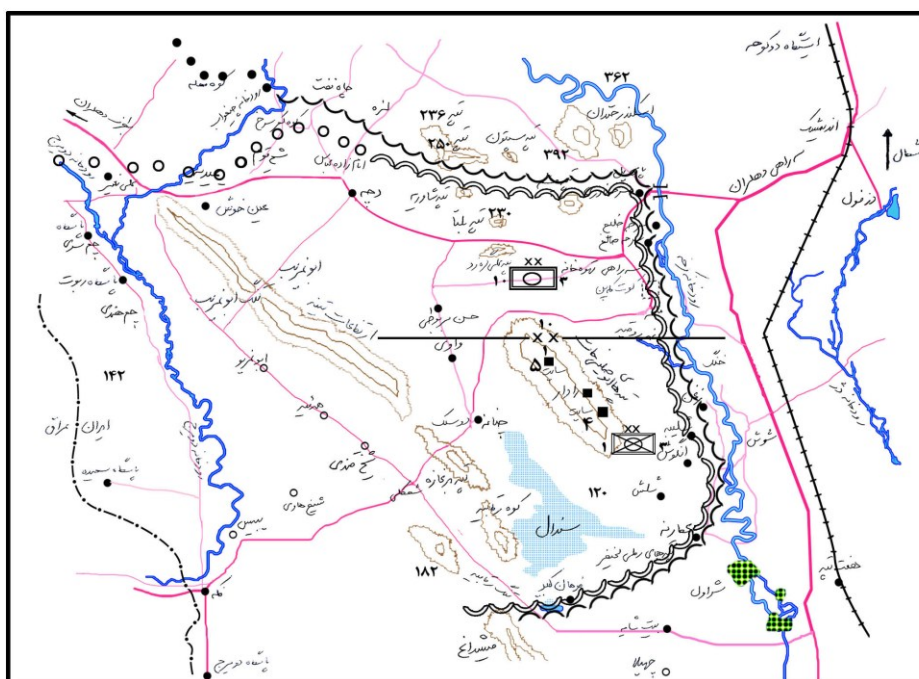
تک محدود در منطقه کوت کاپون

تیپ ۳ لشکر ۲۱ پیاده حمزه در شرق رودخانه کرخه از جنوب پل نادری تا دره خنگ مستقر بود. تیپ به‌منظور اشغال سرپلی در غرب رودخانه کرخه و آماده‌سازی سواحل طرفین رودخانه برای احداث پل و ایجاد تسهیلات لازم برای عملیات آینده با اعزام گشتی‌های شناسایی و رزمی بررسی‌های کامل را در غرب کرخه معمول و یک گردان پیاده را در اوایل اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۶۰ در تپه سبز و شمال رودخانه رفاییه که خالی از نیروهای دشمن بود مستقر کرد و برای توسعه سرپل در ساعت ۰۳۰۰ روز ۱۳۶۰/۲/۳۱ با رعایت غافلگیری یک گردان پیاده دیگر را با وسایل ابتکاری از رودخانه کرخه عبور داده در جناح جنوبی کوت کاپون تپه یکم را تصرف، دو نفر دیده‌بان عراقی را اسیر و با گردان مستقر در تپه سبز ارتباط برقرار کرد. احداث خاکریز که یکان‌ها در پشت آن پدافند مطمئنی را سازماندهی کنند تلفات و خساراتی را به همراه داشت و سرانجام در نیمه دوم شهریورماه ۱۳۶۰ با انجام اقدامات تاکتیکی و فعالیت‌های مهندسی خاکریز مناسب احداث و سرپل مطمئنی در غرب رودخانه کرخه فراهم و با احداث یک پل شناور پی. ام. پی کلیه یکان‌های تیپ در سرپل متصرفی مستقر شدند.

دستاوردهای آتش‌های ایذایی و تک‌های محدود در منطقه غرب دزفول - شوش (نقشه شماره ۷)

در بررسی نتایج آتش‌های ایذایی و عملیات در رقابیه و ۸ تک محدود اجرا شده در این منطقه ملاحظه می‌شود که اکثریت آنها با موفقیت به انجام رسیده است، زیرا که طرح‌ریزی و هدایت هر یک از آنها بر اساس برآوردهای منطقی و رعایت اصول عملیات آفندی به مرحله اجرا درمی‌آمد. هر چند که دستاوردهای نظامی تک‌های محدود ظاهراً ناچیز و از تصرف یک عارضه حساس و یا یک سرزمین کوچک فراتر نمی‌رفت و تلفات و ضایعات سنگینی بر دشمن وارد نمی‌شد - بیش از ۱۰۰۰ کشته، ۲۶۰ نفر اسیر و تعداد بیشماری زخمی، انهدام ۶۰ دستگاه تانک و نفربر، سرنگونی یک فروند بالگرد و به آتش کشیده شدن سه انبار مهمات - و تلفاتی به نیروهای خودی نیز وارد می‌شد، ولی با تصرف هر تپه موجبات افزایش روحیه آفندی در نیروهای خودی و تقلیل روحیه و از بین رفتن میل به جنگجویی در نیروهای دشمن فراهم می‌شد. هرچند که دشمن در خاتمه هر عملیات با اجرای پاتک‌های متعدد برای بازپس‌گیری مناطق آزاد شده تلاش می‌کرد و در اثر مقاومت دلاورانه نیروهای ایرانی و به‌منظور

اجتناب از تحمل تلفات و خسارات بیشتر از ادامه پاتک‌ها منصرف می‌شد ولی تا اواسط اسفندماه ۱۳۶۰ اهمیت عوارض حساس از دست‌داده و پی‌آمدهای تاکتیکی سرپل‌های متصرفی در غرب کرخه و توسعه سرپل قبلی تا ارتفاعات شمال منطقه و استقرار نیروها در رقابیه آشکار نشده بود. هنگامی که گسترش نیروهای ایرانی برای اجرای عملیات فتح‌المبین مشخص شد، مسئولین ارتش عراق پی بردند که نیروهای ایرانی در شمال، شرق و جنوب منطقه با استقرار در مناسب‌ترین عوارض زمین نیروهای متجاوز را از سه طرف احاطه کرده‌اند و لذا اهمیت فاجعه بزرگی که در انتظار آنها بود ظاهر شد. استقرار یکان‌های عمل‌کننده در سرپل‌های توسعه یافته و متصرفی امکان دسترسی به جناح و جناحین نیروهای دشمن را برای رزمندگان اسلام فراهم و بهره‌برداری اصولی از آنها در موفقیت عملیات فتح‌المبین اثرات بسزایی داشت.

نقشه شماره ۷: خط تماس بعد از تک‌های محدود و محصور شدن دشمن در غرب کرخه

فعالیت‌های یکان‌های توپخانه در منطقه غرب دزفول - شوش

اقدامات یکان‌های توپخانه، هوانیروز و نیروی هوایی در تشریح جریان نبرد نیروهای مانوری از اولین سال جنگ تحمیلی در این منطقه اجمالاً بررسی شد. به نظر می‌رسید توضیح مختصری از فعالیت این یکان‌ها که در موفقیت یکان‌های رزمایشی در عملیات پدافندی، تثبیت متجاوز و آتش‌های ایذایی و عملیات آفندی محدود اثرات بسزایی داشت گسترده‌تری تلاش آنها را بهتر آشکار می‌سازد. اوج فعالیت یکان‌های توپخانه در حمله ۱۳۵۹/۸/۹ دشمن در منطقه پای‌پل کرخه و دفع هجوم دشمن در ۱۳۵۹/۱۲/۱۳ در منطقه رقابیه متجلی شد. گرچه به سبب محدودیت مهمات، تک‌های محدود در شب و بدون آتش اجرا می‌شد ولی سرکوب پاتک‌های متوالی دشمن در طول روز بعد مسئله‌ای نبود که صرفه‌جویی را مراعات کرد. به‌عنوان مثال برای دفع پاتک‌های دشمن در ۱۳۶۰/۱/۱۵ در

تپه چشمه (سرپل غرب پای پل کرخه) بیش از ۴۰۰۰ گلوله و در ۱۳۶۰/۲/۳۱ در انگوش و شلیبه (غرب شوش) بیش از ۲۵۰۰ گلوله تیراندازی شد.

برابر اسناد و مدارک موجود از آغاز تجاوز دشمن تا پایان تک‌های محدود در منطقه غرب دزفول - شوش ۱۱ گردان توپخانه - از مجموع ۶۶ گردان توپخانه نیروی زمینی - بیش از یک میلیون گلوله روی متجاوزین عراقی شلیک کردند. با توجه به کسورات نیرو و کمبود وسایل ترابری، اهمیت فعالیت این یکان‌ها و تلاش نیروها در بارگیری، حمل و تخلیه مهمات مزبور از آمادگاه‌ها تا پای قبضه‌ها و همچنین ابتکار فرماندهان آتشبار و گردان در تهیه زاغه مهمات مناسب در نزدیکی مواضع توپ‌ها برای انبار کردن مهمات به‌طوری‌که در مقابل آتش‌های ضد آتشبار و بمباران‌های هوایی دشمن حداقل آسیب‌پذیری را داشته و سهولت دسترسی هم برای مصرف و تیراندازی به‌موقع فراهم شد قابل تحسین می‌باشد. ضمن اینکه نگهداری به‌موقع و اصولی از توپ‌ها که تداوم تیراندازی را فراهم کرد، نشانگر تلاش نیروهای این یکان‌ها است.

در دومین سال جنگ تحمیلی با آغاز عملیات آفندی گسترده ثامن‌الائمه (ع) و طریق‌القدس و درگیری‌های بعدی، یکان‌های توپخانه مستقر در غرب دزفول - شوش با رعایت صرفه‌جویی در مهمات فقط به تبادل آتش پرداختند و لذا امکان ذخیره کافی برای پشتیبانی از عملیات کربلا ۲ را فراهم کردند.

فصل دوم

طرح‌ریزی عملیات کربلا ۲

مقدمه

قبل از آغاز طرح‌ریزی عملیات کربلا ۲ به سبب حوادثی تغییراتی در فرماندهی و ستاد قرارگاه مقدم نیروی زمینی در جنوب به عمل آمد که در نحوه طرح‌ریزی و اجرای عملیات کربلا ۲ اثرگذار بود، لذا اجمالاً جریان وقایع و فعل و انفعالات عملیاتی را مرور می‌کنیم.

در پنجم مهرماه ۱۳۶۰ عملیات ثامن‌الائمه(ع) به مرحله اجرا درآمد. در این عملیات رزمندگان اسلام موفق شدند با انهدام یک لشکر زرهی تقویت شده دشمن سرپل نیروهای متجاوز را در شرق کارون پاکسازی کرده و حصر آبادان را بشکنند. پس از اجرای این عملیات تعدادی از فرماندهان شایسته ارتش و سپاه پاسداران در اثر سانحه سقوط هواپیما به درجه رفیع شهادت نایل و دعوت حق را لبیک گفتند. با شهادت فرماندهان عالی‌رتبه ارتش تغییراتی در رده‌های فرماندهی ایجاد و سرهنگ توپخانه علی صیادشیرازی که یکی از سربازان متعهد و مخلص انقلاب بود به فرماندهی نیروی زمینی ارتش تعیین شد. انتصاب نامبرده فصل جدیدی را در همکاری مشترک نیروی زمینی ارتش و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به‌وجود آورد و تغییراتی در موقعیت و سازمان ستاد طرح‌ریزی ایجاد شد. نامبرده ابتدا برای همجواری و نزدیکی با قرارگاه سپاه پاسداران واقع در گلف اهواز (منتظران شهادت) دستور تغییر مکان قرارگاه مقدم نزاجا را از دزفول به اهواز صادر کرد تا در تشکیل جلسات مشترک، مبادله اطلاعات و تصمیم‌گیری تسهیلات لازم فراهم شود. سپس با انتخاب و انتصاب تعدادی از افسران با تجربه نیروی زمینی و اساتید دانشکده فرماندهی و ستاد، تغییراتی در ارکان ستاد قرارگاه به‌ویژه رکن سوم و دوم به‌وجود آورد. و در اولین خط مشی عملیاتی خود اعلام کرد که طرح‌ریزی و اجرا و هدایت عملیات آفندی با هماهنگی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی انجام خواهد شد و مقرر شد بررسی‌های مقدماتی جهت اجرای عملیات آفندی در یکی از مناطق صحنه عملیات خوزستان تهیه تا پس از هماهنگی با سپاه پاسداران تصمیمات مقتضی اتخاذ شود. بر همین اساس بررسی‌های ستادی به‌منظور تعیین تقدم اجرا در هریک از مناطق عملیاتی استان خوزستان آغاز شد. و چون تمام یکان‌های نیروی زمینی ارتش در پشت خاکریزها بودند، پس انتخاب هدف با به‌کارگیری نیروی مورد نیاز کمتر و امکان صرفه‌جویی قوا در صورت موفقیت توجیه شد. چون منطقه سوسنگرد - بستان (جبهه میانی) تا حدودی ویژگی‌های مورد نظر را دارا و تیپ ۲ لشکر ۹۲ زرهی تنها احتیاط نیروی زمینی در همان منطقه مستقر بود، لذا تقدم اجرای تک در جبهه میانی پیشنهاد شد. ضمن اینکه مسئولین سپاه

پاسداران نیز در بررسی‌های خود به همین نتیجه رسیده بودند. لذا در اولین جلسه مشترک هماهنگی حاصل و به دلایل زیر مورد توافق قرار گرفت:

- پس از موفقیت با بهره‌برداری از موقعیت جغرافیایی تنگ چزابه و موانع طبیعی (ساحل شرقی هورالعظیم و کرانه شمالی رودخانه نیسان) امکان صرفه‌جویی در قوا فراهم می‌شود.

- در صورت موفقیت پیوستگی خط ارتباطی دشمن در خوزستان قطع و در نتیجه جابجایی نیروهای دشمن فقط از غرب هورالعظیم در خاک عراق امکان‌پذیر می‌شود.

- تأمین نیروی مورد نیاز به سبب محدود بودن منطقه عملیات نسبت به سایر مناطق به سهولت و در کوتاه مدت انجام می‌شود ضمن اینکه با هدایت و کاربرد نیروی کمتر در منطقه محدودتر، فرماندهان و ستادهای مربوطه برای طرح‌ریزی و اجرای عملیات در مناطق وسیع‌تر تجربه و مهارت بیشتری کسب می‌کنند.

- انهدام نیرویی در حدود سه تیپ دشمن، موجبات کاهش قدرت رزمی دشمن را فراهم می‌کند.

- بهره‌برداری سیاسی، نظامی، تبلیغاتی و روانی با آزادسازی بستان و مناطق اشغالی تأمین می‌شوند. پس از تعیین منطقه عملیات نام قرارگاه مشترک برای طرح‌ریزی و هدایت عملیات به نام قرارگاه کربلا انتخاب و اسم طرح‌های عملیاتی نیز به ترتیب تقدم طرح‌ریزی و اجرا، کربلا ۱، کربلا ۲، کربلا ۳ و... تعیین شد. مرکز عملیات تاکتیکی قرارگاه مقدم نذاجا که بر مبنای نیازمندی‌های عملیاتی با نیروهای اطلاعات و عملیات (رکن ۲ و ۳)، عناصر پشتیبانی آتش، پشتیبانی هوایی تاکتیکی، هوانیروز، پدافند هوایی، مهندسی، مخابرات و قسمت اداری سازماندهی شده بود، قسمت کربلای ارتش را تشکیل داد. ضمناً در هدایت عملیات، گروه فرماندهی متشکل از فرمانده نیروی زمینی، رئیس رکن سوم و دوم و افسران دیگری در صورت لزوم با عناصر گروه فرماندهی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در پاسگاه تاکتیکی، مشترکاً عملیات یکان‌ها را از نزدیک هدایت می‌کردند.

مراتب طرح‌ریزی و اجرای عملیات کربلا ۱ (بعداً طریق‌القدس نامیده شد) طی دستور جزء به جزء در ۱۳۶۰/۸/۵ صادر شد. به‌منظور صرفه‌جویی در زمان و واردکردن ضربات متوالی به دشمن درحالی که طرح‌ریزی و فعالیت یکان‌ها برای اجرای عملیات کربلا ۱ در منطقه بستان در جریان بود، عناصر قرارگاه کربلا بررسی‌های ستادی را برای تعیین تقدم منطقه عملیات بعدی (منطقه غرب دزفول - شوش و یا منطقه جنوب‌غربی اهواز - خرمشهر) آغاز کردند. با وجود اینکه آزادسازی خرمشهر از اهمیت ویژه برخوردار بود ولی با اتفاق نظر عناصر قرارگاه کربلا به دلایل زیر تقدم به منطقه غرب دزفول - شوش داده شد.

- در صورت موفقیت و وصول به ارتفاعات تینه با پایش معابر اجباری آن امکان صرفه‌جویی در قوا فراهم می‌شد.

- به علت محدودیت منطقه (در حدود یک‌سوم منطقه جنوبی) تأمین نیروی مورد نیاز در کوتاه مدت امکان‌پذیرتر بود.

- با انهدام لشکرهای ۱ مکانیزه و ۱۰ زرهی و... دشمن، ضمن کاهش قابل‌توجه قدرت رزمی دشمن، زمینه‌های تزلزل روحی و روانی و ازبین رفتن میل جنگجویی در نیروهای متجاوز تشدید می‌شد.

- در صورت موفقیت شهرهای اندیمشک، دزفول و شوش از برد توپخانه خارج و امکان اسکان مردم بومی فراهم می‌شد.

- بهره‌برداری‌های سیاسی، نظامی، تبلیغاتی و روانی با آزاد شدن منطقه وسیعی از سرزمین‌های اشغالی فراهم می‌شد.

در همین راستا فرماندهی نیروی زمینی اولین یادداشت اداری (راهنمای طرح ریزی) را در ۱۳۶۰/۸/۱۹ برای آغاز طرح ریزی صادر کرد.

«ضمن اینکه طرح کربلا ۱ (عملیات منطقه بستان) به اجرا درمی‌آید طرح کربلا ۲ (عملیات منطقه غرب دزفول - شوش) را با به‌کارگیری لشکرهای ۲۱ و ۷۷ پیاده و تیپ‌های مستقل ۵۵ هوآبرد^۱ و ۸۴ پیاده آماده برای اقدام کنید و در مورد رهایی و به‌کارگیری تیپ یک لشکر ۹۲ زرهی از منطقه نورد اهواز توسط تیپ چهل سراب بررسی‌های لازم را به عمل آورید.»
بررسی‌های مقدماتی در گروه طرح ریزی کربلای ارتش نشانگر این بود که با توجه به گستردگی منطقه عملیات و نیروهای موجود دشمن در این منطقه کاربرد نیروی بیشتری مورد لزوم می‌باشد. در حالی که پدافند در شرق کارون با رهایی لشکر ۷۷ پیاده به سبب متکی بودن خطوط مقدم پدافندی به سواحل شرقی رودخانه کارون با نیروی کمتر امکان پذیر می‌باشد.

در صورت موفقیت عملیات کربلا ۱ امکان رهایی تیپ‌های ۲ و ۳ لشکر ۹۲ زرهی نیز میسر و در صورت رهایی تیپ یک لشکر مزبور توسط سپاه پاسداران، امکان کاربرد هر دو لشکر علاوه بر یکان موجود در منطقه فراهم می‌شود. فرمانده نیروی زمینی پس از دریافت پیشنهاد ستاد راهنمای طرح ریزی خود را تحت عنوان یادداشت اداری بعدی در ۲۵ آبان ماه ۱۳۶۰ جهت تهیه برآوردهای ستادی صادر کرد.

«طرح کربلا ۲ بایستی همزمان با طرح کربلا ۱ آماده شود. در برآوردهای ستادی علاوه بر یکان‌های اعلام شده در یادداشت اداری قبلی تمام یا قسمتی از لشکر ۹۲ زرهی هم در نظر گرفته شود. منطقه مسئولیت لشکر ۷۷ پیاده در جزیره آبادان به قرارگاه تاکتیکی تیپ ۲۳ نهد متشکل از یک گردان از تیپ نهد، عناصر سپاه پاسداران، یکان‌های ژاندارمری و نیروهایی از نداجا محول شود و منطقه پدافندی لشکر مزبور در شرق کارون (از سه‌راهی آبادان - ماهشهر - اهواز تا دارخوین) به تیپ ۳۷ زرهی که توسط قرارگاه تیپ چهل سراب و دو گردان پیاده تیپ مزبور تقویت می‌شود واگذار و لشکر ۷۷ پیاده پس از رهایی با استقرار در حوالی هفت‌تپه، تیپ دو لشکر ۲۱ حمزه را در غرب شوش تعویض و با زیر امر گرفتن تیپ ۵۵ هوآبرد پدافند از منطقه را از پل رودخانه روفیه تا رقابیه عهده‌دار شود. در مورد رهایی تیپ ۱ لشکر ۹۲ زرهی توسط یکان‌هایی از سپاه پاسداران با توسعه طرح آب بررسی‌های لازم معمول و در مورد رهایی لشکر ۹۲ زرهی (-) نیز در خاتمه عملیات کربلا ۱ اقدامات لازم را به عمل آورید. لشکر ۲۱ حمزه ضمن استقرار تیپ دو سازمانی در حوالی تپه شاوریه در تکمیل و عملیاتی کردن تیپ ۴ زرهی سازمانی خود با دو گردان تانک و یک گردان مکانیزه اقدام کند.»

- در طرح ریزی عملیات کربلا ۱ بنا به درخواست لشکر ۱۶ زرهی به منظور انسجام یکارهای لشکر و همپا شدن نیروهای عمل کننده، تیپ ۵۵ هوآبرد از زیرامر لشکر ۱۶ زرهی خارج و تیپ ۲ زرهی آن لشکر را در منطقه رقابیه تعویض و تیپ مزبور در اختیار لشکر مربوطه قرار گرفت.

طرح ریزی مقدماتی عملیات کربلا ۲

رکن سوم قرارگاه مقدم نذاجا در جنوب پس از انجام بررسی‌های ستادی و هماهنگی با فرماندهان قرارگاه‌های عمده ذی‌نفع و فرمانده عملیات سپاه پاسداران خوزستان اوامر فرماندهی نیروی زمینی ارتش را طی دستورالعمل شماره ۳۴۶-۱-۳۰۰۱ در ۲۹ آبان ماه ۱۳۶۰ ابلاغ و طرح ریزی مقدماتی آغاز شد.

مستخرجه بررسی منطقه عملیات

۱- منطقه عملیات کربلا ۲ از شمال به دامنه‌های جنوبی ارتفاعات کبیرکوه (خرولی، اسکندرخندان، سپتون، تپه ۳۵۰، شاوریه، ممله و علی‌کشت) از غرب به عین‌خوش، تپه‌های تینه و کوه میشداغ، از جنوب به تپه‌های رملی لخیضر و دشت چهپلا و از شرق به رودخانه کرخه محدود می‌شود.

۲- جنبه‌های نظامی منطقه

- موانع

- ۱- ارتفاعات شمالی منطقه در اکثر نقاط حرکات خودرویی را محدود می‌کند.
- ۲- ارتفاعات تینه مانع حرکات خودرویی از غرب به شرق و بالعکس شده و حرکات منحصرأ از برقازه و تنگ ابوغریب میسر می‌باشد.
- ۳- ارتفاعات رقابیه مانع حرکت خودرویی از شرق به غرب و بالعکس و حرکات منحصرأ از تنگ رقابیه امکان‌پذیر می‌باشد.
- ۴- ارتفاعات میشداغ مانع حرکات خودرویی از شرق به غرب و بالعکس و حرکات منحصرأ از تنگ ذلیجان میسر می‌باشد.
- ۵- باتلاق سندال واقع در جنوب‌شرقی چنانچه مانع حرکات خودرویی می‌باشد.
- ۶- تپه‌های رملی لخیضر مانع حرکت خودروهای چرخدار و در حرکت خودروهای شنی‌دار مشکلاتی ایجاد می‌کند.
- ۷- رودخانه کرخه فقط در محل پل‌ها و گذارها قابل عبور می‌باشد.

- عوارض حساس

- ۱- تپه‌های علی‌گروه‌زد و شاوریه که تصرف آنها حاکمیت بر محور پای‌پل - سه‌راهی قهوه‌خانه - امامزاده عباس را برای دسترسی به عین‌خوش و ارتفاعات تینه تسهیل می‌کند.
- ۲- تپه‌های ابوصلیبی‌خات (رادار) که تصرف این عارضه حاکمیت بر مناطق اطراف آن را فراهم و مبنای حرکتی به سمت غرب برای وصول به تپه‌های غرب چنانچه محسوب می‌شود.

۳- ارتفاعات عین خوش، تنگ ابوغریب و برقازه، تنگ رقابیه و تنگ ذلیجان که تصرف آنها حاکمیت بر مناطق شرقی رودخانه دویرج را فراهم و معابر عبوری از این تنگه‌ها را پایش می‌کند.

– معابر وصولی

- ۱- معبر پای پل - سهراهی قهوه‌خانه - علی‌گره‌زد - دچه - عین‌خوش (از دچه یک شاخه دیگر به تنگ ابوغریب منتهی می‌شود).
- ۲- معبر پای پل - سهراهی قهوه‌خانه - علی‌گره‌زد - حسن بربوطی - برقازه - فکه
- ۳- معبر پای پل - سهراهی قهوه‌خانه - تپه ابوصلیبی خات - تپه برقازه - فکه
- ۴- معبر ملحه - تپه رادار - چنانه - تپه برقازه - فکه
- ۵- معبر غرب شوش - تپه رادار - چنانه - تپه برقازه - فکه
- ۶- معبر شراول - عمارنه - تپه رادار
- ۷- معبر بیت شایه - تنگ رقابیه - شیخ قندی - فکه
- ۸- معبر چهیلا - تنگ ذلیجان - تنگ رقابیه که یک معبر نفوذی است.
- ۹- معبر لزه - امامزاده عباس - دچه - عین‌خوش (از دچه یک شاخه دیگر به تنگ ابوغریب می‌رود)
- ۱۰- معبر چاه نفت - کمرسرخ - عین‌خوش
- ۱۱- معبر ممله - دامداری - باغ شماره ۷ طالقانی - عین‌خوش

مستخرجه برآورد وضعیت عملیاتی

مأموریت

نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران با قسمتی از نیروهای تحت پایش قرارگاه مقدم نزاچا در جنوب در ساعت (س) روز (ر) به منظور انهدام نیروهای دشمن در منطقه عمومی دزفول تک کرده سپس در منطقه پدافند و آماده می‌شود. بنا به دستور تک را به سمت غرب جهت تأمین مرز ادامه دهد.

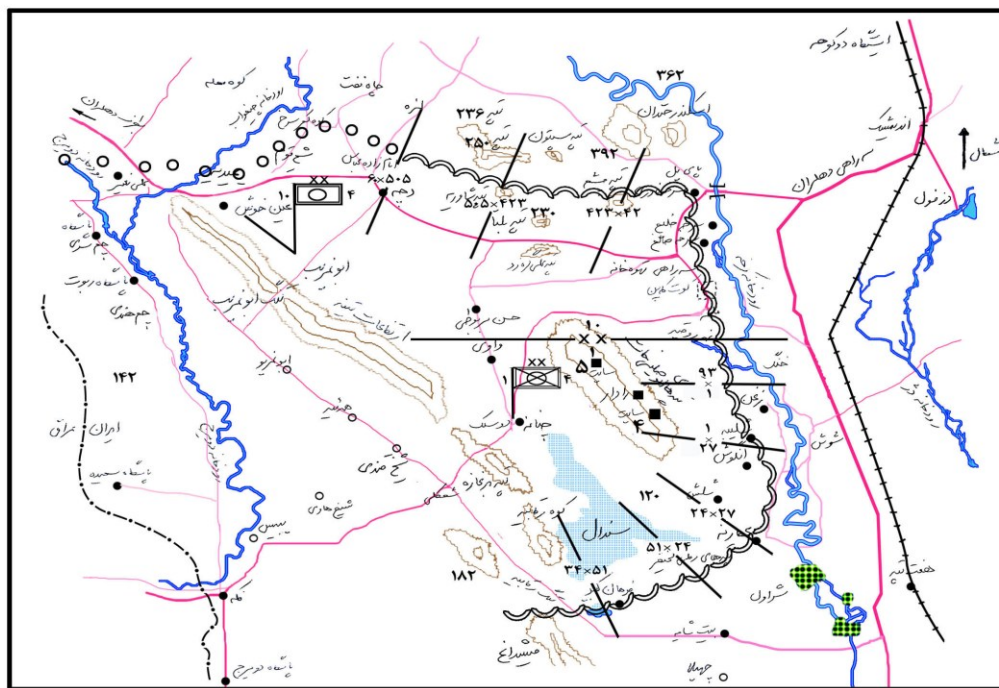
ترکیب نیروی خودی

- لشکر ۲۱ پیاده با ده گردان پیاده، یک گردان مکانیزه سه گردان تانک، یک گردان سوار زرهی و شش گردان توپخانه صحرائی.
- لشکر ۷۷ پیاده با ده گردان پیاده، دو گردان تانک، یک گردان سوار زرهی و پنج گردان توپخانه صحرائی.
- لشکر ۹۲ زرهی با یک گردان پیاده، پنج گردان مکانیزه، هفت گردان تانک، دو گردان سوار زرهی و چهار گردان توپخانه صحرائی.
- تیپ ۸۴ پیاده با سه گردان پیاده یک گردان تانک، یک گروهان سوار زرهی و یک گردان توپخانه.
- تیپ ۵۵ هوابرد با چهار گردان پیاده هوابرد، یک گردان تانک اعزامی از لشکر ۶۴ پیاده و یک گردان خمپاره‌انداز ۱۲۰ م
- سپاه پاسداران با نیرویی در حدود ۷۰۰۰ نفر از نیروهای مردمی (هر گردان ۳۰۰ نفر) در حدود ۲۳ گردان پیاده سبک.
- گروه ۳۳ توپخانه با سه گردان توپخانه ۱۳۰ م، یک گردان توپخانه ۱۲۲ کاتیوشا و یک گردان توپخانه ۱۷۵ م در عمل کلی تقویت.
- هوانیروز با ۲ گروه رزمی پشتیبانی مستقیم و یک گروه پشتیبانی عمومی جمعاً ۷۸ فرزند بالگرد.

ترکیب و استعداد دشمن

- در برآورد اطلاعاتی که در تاریخ ۱۳۶۰/۸/۲۸ تهیه شد ترکیب و استعداد نیروی دشمن به شرح زیر بوده است: (نقشه شماره ۸)
- قرارگاه سپاه ۴ با دو لشکر یک مکانیزه و ۱۰ زرهی که استقرار و گسترش و مناطق مسئولیت این دو لشکر همانند ماه‌های اول جنگ و بدون تغییر بود.

استعداد نیروهای درگیر و مستقر در خطوط تماس در حدود ۲۳ گردان که عمدتاً تانک و مکانیزه بوده و با هشت گردان توپخانه پشتیبانی می شدند. نیروهای تقویتی این یگان‌ها هشت گردان تانک و مکانیزه بود که به صورت گردان‌های مجزا در مناطق مختلف و در دسترس مستقر شده بودند. لازم به توضیح است که در این تاریخ دشمن تا حد ممکن یگان‌های مستقر در این منطقه را به منطقه بستان که عملیات کربلا ۱ (طریق القدس) در حال تکوین بود منتقل کرده بود.

نقشه شماره ۸: گسترش دشمن در ۶۰/۸/۲۸ تا دیماه ۱۳۶۰

راه‌های کار خودی

راهکار ۱: تک در ساعت (س) روز (ر) با لشکرهای ۲۱، ۷۷، ۹۲ و تیپ‌های ۸۴ و ۵۵ به منظور انهدام دشمن در منطقه عمومی دزفول با تأمین ارتفاعات علی‌گره‌زد و دامنه‌های جنوبی آن، ارتفاعات ابوصلیبی خات و تپه‌های شمال و غرب چنانه و تنگ رقابیه.

راهکار ۲: تک در ساعت (س) روز (ر) با لشکرهای ۲۱، ۷۷، ۹۲ و تیپ‌های ۸۴ و ۵۵ به منظور انهدام دشمن در منطقه عمومی دزفول با تأمین ارتفاعات عین‌خوش، علی‌گره‌زد و دامنه‌های جنوبی آن، ارتفاعات ابوصلیبی خات و تپه‌های شمال و غرب چنانه و تنگ رقابیه.

مقایسه راه‌های کار خودی (پس از تجزیه و تحلیل آنها)

محاسن راهکار ۱

- با تمرکز کلیه تلاش‌ها و امکانات در یک منطقه محدودتر (رزمایشی، پشتیبانی هوایی، آتش توپخانه، مهندسی، امکانات پایش و فرماندهی، پدافند هوایی، الکترونیکی، اطلاعاتی و پشتیبانی خدمات رزمی) امکان موفقیت بیشتر می‌شود.
- زمان انهدام قسمت عمده‌ای از نیروهای دشمن کوتاه شده و فشار بیشتری به دشمن برای تسلیم شدن تحمیل می‌شود.
- با انجام عمل الحاق نیروهای شمال و جنوب در خط رودخانه رفاییه راه فرار نیروهای دشمن در این منطقه بسته شده و منظور فرمانده برآورده می‌شود.
- با انهدام بخش عظیمی از نیروهای دشمن فرصت مناسبی برای تجدید سازمان و طرح‌ریزی یک تک هماهنگ شده دیگر به منظور انهدام باقیمانده نیروهای دشمن و تأمین مرز عاید می‌شود.

معایب راهکار ۱

- قسمتی از نیروهای دشمن بین منطقه علی‌گه‌رزد و عین‌خوش موفق به فرار می‌شوند.
- دشمن فرصت پیدا می‌کند در دشت‌عباس پدافند مجدد را سازمان داده و یا مواضع عین‌خوش را تحکیم بخشد.
- راه تقویت نیروهای دشمن در منطقه عین‌خوش قطع نمی‌شود.

محاسن راهکار ۲

- در صورت موفقیت قسمت بیشتری از نیروهای دشمن در منطقه منهدم می‌شود.
- در صورت موفقیت فرصت پدافند مجدد در مواضع عین‌خوش را از دشمن سلب می‌کند.
- در صورت موفقیت راه تقویت و فرار نیروهای دشمن در منطقه شرق عین‌خوش قطع می‌شود.
- در صورت موفقیت نیروهای ما قادر خواهند بود ضمن در اختیار داشتن مواضع سرکوب پایش مناسبی را روی سواحل رودخانه دویرج در منطقه غرب تپه‌های تینه را داشته باشند.
- در صورت موفقیت عملیات آینده تسهیل می‌شود.

معایب راهکار ۲

- تلاش‌ها و امکانات - رزمایشی - پشتیبانی - مهندسی - امکانات پایشی و فرماندهی، پدافند هوایی، الکترونیکی، اطلاعاتی و پشتیبانی خدمات رزمی- تجزیه شده و در یک منطقه متمرکز نمی‌شود و در نتیجه یکی از اصول عملیات آفندی نقض می‌شود.

- تفرقه بیش از حد نیروها و برداشت غیر منطقی نیروهای زرهی را در بر داشته و در نتیجه باعث تضعیف نیروهای تک‌کننده در منطقه علی‌گه‌زد و چنانچه شده و موفقیت نیروهای فوق را به خطر می‌اندازد.

- به علت عدم برتری هوایی و امکانات محدود پوشش هوایی و عدم پشتیبانی آتش کافی توپخانه - به علت عدم کاربرد توپخانه سبک و نبودن مواضع مناسب در منطقه- تلفات و ضایعات غیرقابل قبولی را در برداشته و این در حالی است که امکان تخلیه مجروحین از راه زمین تقریباً غیر مقدور می‌باشد.

- چنانچه منطقه عین‌خوش تصرف ولی عمل‌الحاق نیروها در منطقه علی‌گه‌زد و چنانچه به علت عدم تمرکز توان رزمی مطمئن و کافی با شکست مواجه شود. نیروهای دشمن به‌خاطر در اختیار داشتن فضای رزمایشی زیاد قادر به هر نوع بازسازی و تجدید سازمان گشته و حتی قادر خواهند بود مواضع عین‌خوش و سایر مناطق از دست‌داده را مجدداً تصرف و این فاجعه‌ای است که نباید به وقوع بپیوندد.

بحث

از مقایسه دو راهکار چنین استنباط می‌شود که تنها ضعف راهکار ۱ فرار احتمالی قسمت کمی از نیروی دشمن بوده و احتیاج به یک طرح‌ریزی و یک تک‌مجدد برای تأمین عین‌خوش دارد.

اما در عوض با تمرکز کلیه تلاش‌ها و امکانات در یک منطقه محدودتر امکان اجرای مأموریت به مراتب بیشتر است. در مقابل، مهم‌ترین ضعف راهکار ۲ این است که به‌خاطر برداشت نیروی زرهی از منطقه حساس علی‌گه‌زد و چنانچه موفقیت ما را در منطقه مزبور به‌خطر می‌اندازد و در صورت عدم موفقیت در منطقه علی‌گه‌زد نیروهای دشمن به‌خاطر در اختیار داشتن فضای مانور زیاد می‌توانند از فرصت استفاده کرده و ضمن تثبیت مواضع تجدید سازمان نموده و از دو طرف به عین‌خوش تک‌کنند و آن را مجدداً به تصرف خود درآورند و این حقیقتی است که باید جداً مورد توجه قرار گیرد و به وقوع پیوستن آن یک فاجعه است.

برای کسب موفقیت در منطقه علی‌گه‌زد و تپه ابوصلیبی‌خات و چنانچه احتیاج به ۳ قرارگاه لشکری ۱ قرارگاه تیپی مستقل و حداقل ۲۶ گردان پیاده، ۱۰ گردان زرهی و ۳ گردان مکانیزه و ۳ گردان سوار زرهی داریم. درحالی‌که مناطق فعلی بعضی از تپه‌ها نیز باید تقویت شده و ضمناً قرارگاه مقدم نزا‌جا در جنوب باید دارای احتیاط متحرک و مناسب نیز باشد. بنابراین هرگونه برداشت از این نیروها (به‌خصوص زرهی) منجر به عدم توانایی نیروهای برآورده شده در انجام مأموریت‌شان می‌شود. نقشه وضعیت رکن دو نشان می‌دهد که متجاوز نیروهای خود را به‌طور احمقانه‌ای در منطقه‌ای محاط بین رودخانه کرخه، تپه چشمه، لخیضر و تنگ رقابیه و

چنانچه متمرکز کرده است، باید از این اشتباه تاکتیکی و ضعف گسترش دشمن استفاده کنیم. راهکار ۱ به بهترین نحوی از این نقاط ضعیف بهره‌برداری می‌کند و نیروهای دشمن را در تنگنا قرار می‌دهد. درحالی‌که راهکار ۲ به دشمن میدان و فرصت فرار و احتمالاً تجدید سازمان را می‌دهد. در صورت اختصاص نیروی بیشتر با آتش کافی بیش از نیروهای محاسبه شده، تک به ارتفاعات عین‌خوش به نفع ما خواهد بود. در آن صورت باید در این برآورد تجدیدنظر شود.

نتیجه

راهکار ۱ بر راهکار ۲ در شرایط کنونی برتری دارد.

پیشنهاد

نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران با قسمتی از نیروهای تحت نظر قرارگاه مقدم جنوب در ساعت (س) روز (ر) به‌منظور انهدام نیروهای دشمن در منطقه عمومی دزفول تک کرده، سپس در منطقه پدافند می‌کنند و آماده می‌شوند بنا به دستور تک را به سمت غرب جهت تأمین مرز ادامه دهد. لشکر ۲۱ پیاده، در شمال تپه‌های علی‌گره‌زد و دامنه‌های جنوبی آن را تصرف و تأمین کرده و از فرار دشمن به سمت غرب جلوگیری می‌کند. لشکر ۷۷ پیاده در مرکز تپه‌های ابوصلیبی‌خات را تصرف و دشمن را در منطقه منهدم می‌کند. لشکر ۹۲ زرهی در جنوب ارتفاعات غرب چنانچه و شمال چنانچه و تنگ رقابیه را (با تیپ ۵۵) تصرف و تأمین کرده و از فرار دشمن به سمت غرب جلوگیری می‌کند. تیپ ۸۴ پیاده ضمن حفظ فشار به دشمن در سرتاسر منطقه مربوطه تپه شاوریه و دامنه‌های جنوبی کوه ممله و علی‌کشت را تصرف و نگهداری می‌کند.

تصمیم فرمانده در ۱۳۶۰/۹/۱۱

برای پیگیری جدی یگان‌های عمل‌کننده راهکار یکم را ابلاغ کنید ولی در مورد انتخاب راهکار هنوز به اطلاعات لازم از منطقه و دشمن و تغییرات احتمالی استعداد دشمن (متناسب با موفقیت در کربلا ۱) و سرانجام مقدار نیرویی که پس از عملیات کربلا ۱ می‌توانیم در عملیات کربلا ۲ بکار ببریم، نرسیده‌ایم. لذا در فرصتی که دست دهد نظریه خود را اعلام می‌کنم.

اهم حوادث ایجاد شده در منطقه با اجرای عملیات کربلا ۱ (طریق‌القدس)

در دقایق آغازین روز هشتم آذرماه ۱۳۶۰ عملیات کربلا ۱ (طریق‌القدس) در منطقه سوسنگرد - بستان شروع شد. هر چند که تنگ چزابه تصرف و شهر بستان آزاد شد و نیروها تا سواحل شمالی رودخانه سابله پیشروی کردند، ولی عدم موفقیت کامل یگان‌های عمل‌کننده در بین دو رودخانه سابله و نیسان سبب شد امکان

رہایی لشکر ۹۲ زرہی (-) غیرممکن شود و لذا برای انہدام یا عقب راندن نیروہای دشمن بین دو رودخانہ سابلہ و نیسان^۱ بہ منظور تکمیل مأموریت عملیات طریق‌القدس تیپ ۱ لشکر ۷۷ پیادہ از منطقہ شوش بہ شمال رودخانہ سابلہ اعزام شد. درحالی‌کہ اقدامات لازم برای محاصرہ نیروہای دشمن در این منطقہ بہ مرحلہ اجرایی نزدیک می‌شد، دشمن بہ منظور اجتناب از انہدام بیشتر نیروہایش در ۲۸ و ۲۹ آذرماہ در پناہ تاریکی شب بہ جنوب رودخانہ نیسان عقب‌نشینی و در نتیجہ کلیہ اهداف پیش‌بینی شدہ در عملیات طریق‌القدس تأمین شد. قرارگاہ مقدم نزاجا در مورخہ ۱۳۶۰/۱۰/۷ خاتمہ عملیات طریق‌القدس را اعلام و طی دستورالعمل شماره ۱۴۱۹-۱-۳۰۰۱ مورخہ ۱۳۶۰/۱۰/۲۰ مقرر شد لشکر ۹۲ زرہی (-) از منطقہ رها و تیپ ۳ زرہی را بہ عنوان احتیاط نیروی زمینی در منطقہ فولی‌آباد (غرب اہواز) و بقیہ لشکر و ہمچنین تیپ ۱ زرہی (مستقر در نورد اہواز) را پس از رہایی توسط سپاہ پاسداران منطقہ ۸ خوزستان در منطقہ شاور مستقر شوند. ضمن اینکہ تیپ ۱ لشکر ۷۷ پیادہ نیز بہ منطقہ ہفت‌تپہ حرکت و در اختیار لشکر مربوطہ قرار گیرد. چون در اثر فعل و انفعالات بالا لشکر ۷۷ پیادہ نتوانست بہ موقع در منطقہ ہفت‌تپہ مستقر شود بہ لشکر مزبور نیز دستور دادہ شد با تعویض تیپ دو لشکر ۲۱ حمزہ از ۶۰/۱۰/۲۷ مسئولیت منطقہ را بہ عہدہ گرفتہ و تیپ ۵۵ ہواہر را در کنترل عملیاتی بگیرد.

تہیہ طرح تکمیلی

درحالی‌کہ جابہ‌جایی و استقرار یکان‌ها در مناطق تعیین شدہ در حال انجام بود، قرارگاہ مقدم نزاجا بر مبنای برآورد عملیاتی و تصمیم فرماندہی نیروی زمینی ارتش و ہمہنگی با مسئولین سپاہ پاسداران قرارگاہ کربلا طرح عملیاتی شماره ۱ کربلا ۲ را در دی‌ماہ تہیہ و برای صدور بہ یکان‌ها آمادہ کرد. مستخرجہ‌ای از این طرح بہ شرح زیر می‌باشد:

لیست عہدہ‌ها

- لشکر ۲۱ پیادہ حمزہ - ۳ تیپ پیادہ + یک تیپ زرہی - بہ علاوہ تیپ ۸۴ پیادہ (در کنترل عملیاتی)
- لشکر ۷۷ پیادہ - سہ تیپ پیادہ -
- لشکر ۹۲ زرہی - سہ تیپ زرہی -
- تیپ ۵۵ ہواہر
- لشکر یک سپاہ پاسداران - تیپ‌های ۷، ۱۴ و ۲۷ پیادہ -
- لشکر سہ سپاہ پاسداران - تیپ‌های ۸، ۱۷ و ۲۵ پیادہ -
- لشکر پنج سپاہ پاسداران - تیپ‌های ۹ و ۱۰ پیادہ -

گروه ۳۳ توپخانه نیروی زمینی ارتش
گردان ۳۴۲ توپخانه ۱۳۰ م
گردان ۳۴۳ توپخانه ۱۳۰ م
گردان ۳۰۵ توپخانه مختلط (۱۳۰) م (از گروه ۲۲ توپخانه)
گردان ۳۷۲ توپخانه ۱۲۲ کاتیوشا منهای یک آتشبار
یک آتشبار از گردان ۳۶۲ توپخانه ۱۲۲ کاتیوشا (از گروه ۱۱ توپخانه)
یک آتشبار از گردان ۳۸۷ توپخانه ۱۷۵ م خودکشی (از گروه ۲۲ توپخانه)
یک آتشبار از گردان ۳۸۸ توپخانه ۱۷۵ م خودکشی
گردان ۳۶۵ پدافند هوایی ۲۳ م

هوانیروز

گروه رزمی پشتیبانی مستقیم شماره ۲
گروه رزمی پشتیبانی عمومی
گروهان هواپیمایی فرماندهی
گروهان عملیات مخابرات

نیروی هوایی ارتش ج.ا.

تعداد ۲۷ گردان به شرح زیر از پایگاه‌های همدان، دزفول، بوشهر، تبریز، اصفهان، شیراز و مهرآباد
مأموریت‌های آفندی و پدافند هوایی را در طول عملیات اجرا کردند.

جنگنده پرواز	۸ گردان
شکاری شناسایی	۱ گردان
شناسایی الکتریکی	۲ گردان
ترابری هوایی	۵ گردان
پدافند هوایی	۱۱ گردان

لازم به ذکر است که گردان‌های پروازی با ۹۱۸ سورتی پرواز توسط هواپیماهای شکاری و شکاری بمب افکن پشتیبانی هوایی و نزدیک هوایی را انجام دادند.

فرضیات

- در زمان اجرای طرح کلیه نیروها برابر فهرست عده‌ها در دسترس می‌باشد.

- در زمان اجرای تک در استعداد و گسترش نیروهای درگیر و تقویت دشمن تغییر عمده‌ای به وجود نخواهد آمد.
- نیروهای متشکل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و نیروهای بسیج مردمی به استعداد حداقل ۹۰۰۰ نفر - سه لشکر- تا پایان عملیات، هماهنگ با سایر یگان‌های ارتشی در عملیات شرکت می‌کنند.
- نیروی هوایی ارتش از (۲-ر) تا خاتمه عملیات پوشش هوایی منطقه عملیات را برقرار و از دخالت هواپیماهای دشمن در عملیات زمینی یگان‌های خودی جلوگیری می‌کند.
- دشمن در مدت عملیات از امکانات شیمیایی استفاده نخواهد کرد.
- دشمن قبل از تک ما اقدام به تک عمده در هیچکدام از مناطق عملیاتی قرارگاه مقدم نزاجا در جنوب نخواهد کرد.

مأموریت

فرماندهی عملیات کربلا ۲ در ساعت (س) روز (ر) به منظور انهدام دشمن در منطقه عمومی دزفول تک کرده ارتفاعات علی‌گره‌زد، ابوصلیبی‌خات و رادار، تنگ رقابیه، ارتفاعات غرب چنانه و عین‌خوش را تصرف و تأمین و در منطقه پدافند می‌کند و آماده می‌شود، بنا به دستور تک را به سمت غرب جهت تأمین خط مرز ادامه دهد.

تدبیر عملیات

۱- رزمایش: این عملیات در سه مرحله به شرح زیر اجرا می‌شود:

- مرحله ۱: فرماندهی عملیات کربلا با لشکرهای ۲۱، ۷۷ پیاده و تیپ ۵۵ هوابرد و لشکرهای ۱، ۳ و ۵ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در تاریکی شب توأم با غافلگیری تک کرده تپه‌های آزادی (علی‌گره‌زد)، توفیق (شاوریه)، پیروز (ابوصلیبی‌خات) و تنگ رقابیه را تصرف و تأمین می‌کند.
- لشکر ۲۱ پیاده توأم با تیپ‌های ۷ و ۱۴ لشکر ۱ سپاه پاسداران در شمال هدف‌های آزادی (علی‌گره‌زد) و توفیق (شاوریه)، لشکر ۷۷ پیاده توأم با تیپ‌های ۸ و ۱۷ لشکر ۳ سپاه پاسداران در مرکز هدف پیروز (تپه ابوصلیبی‌خات) را تصرف و تأمین می‌کنند. تیپ ۵۵ هوابرد و یگان‌هایی از سپاه پاسداران در جنوب، تنگ رقابیه را تصرف و خط سبز (ارتفاعات غرب چنانه) را تأمین می‌کنند.
- لشکر ۹۲ زرهی (-) توأم با تیپ ۲۵ لشکر ۳ سپاه پاسداران و تیپ ۲ لشکر ۹۲ توأم با تیپ ۲۷ لشکر ۱ سپاه پاسداران احتیاط‌های فرماندهی عملیات کربلا ۲ را به ترتیب در جنوب و شمال منطقه تشکیل می‌دهند.
- مرحله ۲: فرماندهی عملیات کربلا پس از تصرف و تأمین هدف‌های مرحله یکم به تک خود ادامه داده عین‌خوش و تپه‌های غرب چنانه را تصرف و تأمین می‌کند.
- لشکر ۲۱ پیاده در شمال با در اختیار گرفتن تیپ ۲ لشکر ۹۲، عین‌خوش را تصرف و تأمین کرده و با ادامه فشار، مقاومت‌های باقیمانده دشمن را در منطقه منهدم می‌کند.

لشکر ۹۲ زرهی (-) با عبور از میان عناصری از لشکر ۷۷ و تیپ ۵۵ هوابرد، تپه‌های غرب چنانه را تصرف و تأمین می‌کند.

لشکر ۷۷ پیاده همزمان با رسیدن لشکر ۹۲ زرهی به حوالی چنانه بنا به دستور، تک را به‌منظور تأمین زمین‌های شرق واوی به سمت باختر ادامه می‌دهد. یکان‌های سپاه پاسداران انقلاب اسلامی کماکان نیروهای ارتشی را در این مرحله همراهی می‌کنند.

یک تیپ از لشکر ۷۷ پیاده و یک تیپ از لشکر ۲۱ پیاده احتیاط فرماندهی عملیات کربلا ۲ را تشکیل می‌دهند.

مرحله ۳: پس از تأمین عین‌خوش و تپه‌های غرب چنانه فرماندهی عملیات کربلا بلادرنگ با دو لشکر درخط، لشکر ۲۱ پیاده در شمال و لشکر ۹۲ زرهی در جنوب منطقه پدافند می‌کند. یکان‌های سپاه پاسداران همچنان نیروهای ارتشی را همراهی می‌کنند.

لشکر ۷۷ پیاده پیروز و یک تیپ از لشکر ۲۱ پیاده احتیاط فرماندهی عملیات کربلا ۲ را تشکیل می‌دهند.

۲- آتش

(۱) آتش تهیه در مرحله یکم به مدت پانزده دقیقه طرح‌ریزی و در صورت کشف تک، بنا به‌دستور در منطقه مورد درخواست اجرا می‌شود. در مرحله ۲، آتش تهیه برای پشتیبانی از تک لشکر ۹۲ زرهی (-) و تیپ دو لشکر ۹۲ زرهی به‌مدت ۱۵ دقیقه طرح‌ریزی و بنا به دستور اجرا می‌شود.

(۲) هوایی: تقدم پشتیبانی نزدیک هوایی در مرحله یک به ترتیب با لشکرهای ۷۷ و ۲۱ و در مرحله دو به ترتیب با لشکرهای ۲۱ و ۹۲ و در مرحله ۳ با لشکر ۲۱ پیاده خواهد بود.

(۳) توپخانه صحرائی: تقدم در مرحله یک با لشکر ۷۷، در مرحله دو به ترتیب با لشکرهای ۹۲ و ۲۱ و در مرحله ۳ با لشکر ۲۱ خواهد بود.

(۴) پدافند هوایی: تقدم حفاظت هوایی در تمام مراحل با یکان‌های درخط و توپخانه می‌باشد.

طرح عملیاتی شماره یک کربلا ۲ در قبل از ظهر روز ۶۰/۱۱/۱۳ برای فرماندهان و رؤسای ارکان دوم و سوم قرارگاه‌های عمده عمل‌کننده نیروی زمینی ارتش و در ساعت ۱۵۰۰ همان‌روز در جلسه مشترک برای فرماندهان و مسئولین اطلاعات عملیات و مهندسی قرارگاه کربلا و قرارگاه‌های عمده تابعه تشریح و از نظر مأموریت و تأمین هدف‌های مورد نظر هماهنگی و مقرر شد از روز بعد، پنج قرارگاه تاکتیکی به شرح زیر در مناطق تعیین شده تشکیل و فرماندهان مشترک و مسئولین اطلاعات و عملیات هر قرارگاه ظرف یک هفته شناسایی و بررسی‌های لازم را انجام و طرح مقدماتی را تهیه و آماده ارائه کنند و مسئولین مهندسی قرارگاه مقدم نزاجا، سپاه پاسداران و جهاد سازندگی ضمن هماهنگی‌های لازم، جاده‌های شمالی منطقه را در اولویت برای جابه‌جایی یکان‌ها آماده کنند.

قرارگاه تاکتیکی لشکر ۲۱ پیاده حمزه در دزفول
قرارگاه تاکتیکی لشکر ۷۷ پیاده پیروز در هفت تپه

قرارگاه تاکتیکی لشکر ۹۲ زرهی (-) در دشت‌آباد

قرارگاه تاکتیکی تیپ ۵۵ هوابرد در بیت‌شایه

قرارگاه تاکتیکی تیپ ۲ لشکر ۹۲ زرهی در لزه

طرح عملیاتی شماره ۱ کربلا ۲ با پیوست‌های مربوطه در ۱۳۶۰/۱۱/۱۵ به کلیه یکان‌های ذینفع قرارگاه کربلا ارسال شد.

آفند متقابل یکان‌های ارتش عراق در منطقه عملیات طریق‌القدس

افزایش فعالیت فرماندهان در جهت شناسایی منطقه عملیات و اجرای تمرکزیات، قراین و شواهد تک نیروهای ایرانی را در منطقه غرب دزفول آشکار ساخت.^۱ ارتش عراق که از اولین روزهای سال ۱۳۶۰ متحمل آسیب‌های فراوان در اثر تک‌های محدود و دو نبرد کارساز ثامن‌الائمه(ع) و طریق‌القدس شده بود، تحمل یک شکست بزرگ دیگر برایش بسیار ناگوار بود و لذا فرماندهان ارتش عراق اجرای یک عملیات آفندی را با به‌کارگیری نیروی قابل‌ملاحظه در تنگ چزابه - منطقه عملیات طریق‌القدس - طرح‌ریزی تا با تصرف بستان ضمن بهره‌برداری‌های سیاسی، نظامی و تبلیغاتی، نیروهای ایرانی را از منطقه غرب دزفول - شوش به این منطقه بکشانند، از این‌رو تمرکز نیروهای دشمن در غرب تنگ چزابه شروع و تهدید بالقوه دشمن در این منطقه آشکار شد.

در سازماندهی پدافند نیروهای خودی، فرماندهان مسئول در منطقه با آگاهی از اهمیت تنگ چزابه به‌عنوان خطرناکترین معبر وصولی دشمن، سه رشته خاکریز به موازات هم به‌منظور عمق دادن به پدافند، احداث که در خاکریز اول نیروهای سپاه پاسداران و در خاکریز دوم و سوم که ارتفاع آنها از خاکریز اول بلندتر بود گردان ۱۲۵ مکانیزه و تعدادی تانک از تیپ ۲ لشکر ۱۶ زرهی مستقر شده بودند. با تمرکز نیروهای دشمن تبادل آتش بین نیروهای طرفین شدت پیدا کرد ولی از ساعت ۱۹۰۰ روز ۶۰/۱۱/۱۷ حجم آتش دشمن به‌طور بی‌سابقه افزایش یافت و تک نیروهای دشمن از ساعت ۲۴۰۰ در تنگ چزابه و تپه‌های رملی نبعه آغاز شد. این تک که در ۱۰ شب متوالی و هر شب با یک تیپ تازه نفس دنبال شد، یکی از سنگین‌ترین و پرماجرترین نبردها بود که تا این زمان بین نیروهای طرفین رخ داده بود - کاربرد ۱۰ تیپ پیاده عراقی در بازجویی از اسرای جنگی نیز تأیید شد -

نیروهای متجاوز با اجرای تک‌های متوالی موفق شدند اولین خاکریز نیروهای خودی و قسمتی از دومین خاکریز را اشغال کنند. مقاومت سرسختانه نیروهای پدافندی تلاش دشمن را در دستیابی به تمامی این خاکریز محروم کرد. عدم موفقیت در این قسمت دشمن را بر آن داشت که با عبور از تپه‌های رملی نبعه مواضع پدافندی تنگ چزابه را دور زده و عقبه نیروهای مستقر در خاکریزها را تهدید و تنگ چزابه را تصرف کنند. در این قسمت

۱- کتاب ویرانی دروازه شرقی صفحه ۷۳ «در آغاز سال ۱۹۸۲ و دقیقاً در ۱۹۸۲/۱۱/۲ (۶۰/۱۰/۱۲) اطلاعاتی به‌دست آوردیم که حاکی از آن بود که ایران خود را برای حمله‌ای در منطقه دزفول - شوش به طرف شرق استان میسان عراق آماده می‌کند.»

نیز فقط موفق شد دو تپه کوچک رملی را اشغال کند. سرانجام پس از چند روز نبرد بی‌وقفه، چون آثار خستگی در مدافعین آشکار شد و نگرانی از این که در اثر مداومت عملیات، نیروهای خودی قادر به نگهداری مواضع پدافندی نباشند، شدت گرفت.

در ۲۲ بهمن ماه به لشکر ۹۲ زرهی منهای تیپ یک زرهی دستور داده شد با کنترل عملیاتی گرفتن تیپ یک لشکر ۷۷ پیاده به منطقه عملیات طریق‌القدس حرکت و مسئولیت پدافندی در شمال کرخه را به‌عهده بگیرد. لشکر ۹۲ زرهی پس از استقرار در منطقه، در روزهای ۲۵ و ۲۶ بهمن‌ماه، یکان‌های مستقر در تنگ چزابه را تعویض کرد و دشمن از ۲۷ بهمن‌ماه به تک‌های نافرجام خود خاتمه داد. به فاصله چهار روز یعنی در ۶۰/۱۲/۱ تیپ یک لشکر ۷۷ پیاده و یکان‌هایی از سپاه پاسداران با اجرای آفند متقابل موفق شدند نیروهای متجاوز را عقب رانده و سرزمین‌های از دست رفته را پس بگیرند و نیروهای دوطرف متخاصم در مواضعی که قبل از ۶۰/۱۱/۱۷ مستقر بودند استقرار یافتند.

پس از برقرار شدن آرامش در منطقه عملیات طریق‌القدس، دستور داده شد لشکر ۱۶ زرهی یکان‌های لشکر ۹۲ زرهی (-) و تیپ یک لشکر ۷۷ پیاده را تا ۶۰/۱۲/۱۸ تعویض و یکان‌های مزبور بلافاصله به مناطق مربوطه در رقابیه و شوش حرکت و آماده اجرای مأموریت باشند. گرچه در این عملیات موفقیتی نصیب نیروهای متجاوز نشد ولی در اجرای عملیات کربلا ۲ یک ماه وقفه ایجاد شد.

تغییرات در طرح عملیاتی شماره ۱ کربلا ۲

در جریان درگیری یکان‌ها در تنگ چزابه، فعالیت فرماندهان و عناصر طرح‌ریزی قرارگاه‌های مشترک در جهت شناسایی و تکمیل طرح‌های عملیاتی بدون وقفه ادامه داشت و در همین رابطه مسئولین قرارگاه کربلا (سپاه)، تغییراتی را در قرارگاه‌های عمل‌کننده، نحوه اجرای مانور یکان‌ها و مرحله‌بندی عملیات در جلسه مشترک در ۶۰/۱۱/۳۰ مطرح کردند. گرچه طرح عملیاتی شماره یک کربلا ۲ در اجرای تصمیم فرماندهی مشترک قرارگاه کربلا مستند بر راهکار پیشنهادی در برآورد عملیاتی و با توجه به نیروهای منتخب و موجود ارتش، نیروهای متشکل سپاه پاسداران و بسیج مردمی حداقل به استعداد ۹۰۰۰ نفر تهیه و پس از توجیه حضوری کلیه فرماندهان مشترک و عناصر عملیات و اطلاعات آنها در ۱۵ بهمن‌ماه صادر شده بود ولی مسئولین قرارگاه کربلا (سپاه) با اطمینان از جذب و افزایش نیروهای مردمی تا حدود دو برابر نیروی برآورد شده قبلی تشکیل و ایجاد یک قرارگاه مشترک دیگر برای اجرای تک همزمان با دیگر قرارگاه‌های تابعه در منطقه عین‌خوش برای بستن راه اصلی لشکر ۱۰ زرهی را مطرح کردند. از طرفی اطلاعات واصله و تجزیه و تحلیل آنها در قرارگاه کربلا (ارتش) حاکی از این بود که فرماندهان ارتش عراق با استقرار لشکرهای ۷۷ پیاده و ۹۲ زرهی در منطقه شوش و رقابیه و تمرکز نیرو در این منطقه، تلاش اصلی نیروهای ایرانی را در جنوب‌غربی منطقه عملیات به‌منظور بستن عقبه لشکر ۱ مکانیزه و تهدید ارتفاعات ابوصلیبی‌خات از غرب قطعی و اقدام به تمرکز

یکان‌های احتیاط بیشتر و تقویت یکان‌های پدافندی در این منطقه را کرده‌اند. در ضمن همان‌طور که در بند بحث برآورد عملیاتی هم به صراحت تأکید شده بود:

«در صورت اختصاص نیروی بیشتر، آتش کافی بیش از نیروهای محاسبه شده، تک به ارتفاعات عین‌خوش به نفع ما خواهد بود و در آن صورت باید در این برآورد تجدیدنظر شود.»

از این‌رو مسئولین قرارگاه کربلا (ارتش) ضمن اعلام هماهنگی بلادرنگ، تیپ ۵۸ ذوالفقار را از صحنه عملیات کرمانشاه و تیپ ۳۷ زرهی را از شرق کارون رها و به ترکیب نیروی قبلی اضافه و فرمانده و عناصر ستادی قرارگاه جدید (قرارگاه قدس) را سازماندهی کردند. با تشکیل و اختصاص نیروی رزمایشی مناسب از هر دو ارگان و آتش پشتیبانی کافی از ارتش، قرارگاه کربلا امکان اجرای رزمایش احاطه‌ای دوطرفه را در شمال غربی و جنوب غربی منطقه عملیات فراهم کرد و به این ترتیب در صورت موفقیت هر دو بازوی احاطه با مسدود شدن راه‌های اصلی لشکر یک مکانیزه و ۱۰ زرهی و سایر یکان‌های مستقر در این مناطق، انهدام بیشتری از نیروهای دشمن فراهم می‌شد و در صورت ایجاد اشکال و یا عدم موفقیت یکی از دو بازوی احاطه عملیات کربلا ۲ با بن‌بست مواجه نمی‌شد ضمن اینکه چون دشمن عمده تلاش خود را در منطقه جنوب غربی متمرکز کرده بود و انتظار تهدید عمده‌ای را از طرف عین‌خوش نداشت لذا شانس موفقیت در این منطقه بیشتر شده بود.

طرح عملیاتی کربلا ۲ (تجدید نظر شده)

قرارگاه کربلا ضمن ابلاغ تغییرات به یکان‌ها طرح عملیاتی کربلا ۲ (تجدید نظر شده) را در اسرع وقت تهیه و در اسفندماه به قرارگاه‌های مشترک تابعه و سایر یکان‌های ذینفع ارسال کرد. چون تغییرات فقط در یکان‌های عمل‌کننده، تدبیر عملیات و پشتیبانی آتش به‌وجود آمده بود، از این‌رو به ذکر همین موارد اکتفا می‌شود:

یکان‌های مانوری و پشتیبانی آتش

قرارگاه قدس:

تیپ ۸۴ پیاده و تیپ ۲ زرهی لشکر ۹۲ زرهی از ارتش
تیپ ۱۴ امام حسین (ع)، تیپ ۴۱ ثارالله ...، تیپ ایلام و گردان مستقل علی‌اکبر از سپاه پاسداران

یکان‌های توپخانه ارتش شامل:

گردان ۳۰۳ توپخانه ۱۰۵ میلیمتری
گردان ۳۲۰ توپخانه ۱۵۵ میلیمتری خودکشی
آتشبار یکم گردان ۳۹۹ توپخانه ۱۳۰ مم در کنترل عملیاتی (از گروه ۵۵ توپخانه)
آتشبار مستقل ۳۶۳ توپخانه ۱۲۲ مم کاتیوشا در کنترل عملیاتی (از گروه ۵۵ توپخانه)
آتشبار یکم گردان ۳۷۲ توپخانه ۱۲۲ مم کاتیوشا در کنترل عملیاتی (از گروه ۳۳ توپخانه)

آتشبار ۲۰۳ م از گردان ۳۹۲ توپخانه گروه ۱۱ توپخانه در کنترل عملیاتی

قرارگاه نصر:

لشکر ۲۱ پیاده حمزه و تیپ ۵۸ ذوالفقار (در کنترل عملیاتی ل ۲۱) از ارتش
تیپ ۷ ولی عصر (عج) و تیپ ۲۷ محمد رسول الله (ص) از سپاه پاسداران
توپخانه لشکر ۲۱ پیاده

گردان ۳۲۷ توپخانه ۱۰۵ م

گردان ۳۱۳ توپخانه ۱۵۵ م

گردان ۳۵۰ توپخانه ۱۵۵ میلیمتری خودکشی

گردان ۳۴۷ توپخانه ۱۳۰ م

گردان ۳۹۷ توپخانه ۲۰۳ م

آتشبار یکم گردان ۳۷۶ توپخانه ۱۲۲ م کاتیوشا تقویت آتش توپخانه قرارگاه نصر و بنا به دستورالعمل

کلی (از گروه ۵۵ توپخانه)

گردان ۳۵۳ توپخانه پدافند هوایی ۲۳ م

گردان ۳۹۵ توپخانه پدافند هوایی ۲۳ م

قرارگاه فجر:

لشکر ۷۷ پیاده پیروز از ارتش

تیپ ۳۳ المهدی (عج)، تیپ ۱۷ علی ابن ابیطالب (ع) و تیپ ۳۵ امام سجاد (ع) از سپاه پاسداران.

توپخانه لشکر ۷۷ پیاده

گردان ۳۱۵ توپخانه ۱۰۵ م

گردان ۳۶۸ توپخانه ۱۰۵ م

گردان ۳۸۳ توپخانه ۱۰۵ م

گردان ۳۷۰ توپخانه ۱۵۵ م

گردان ۸۱۵ توپخانه ۱۵۵ م

گردان ۳۴۳ توپخانه ۱۳۰ م تقویت آتش توپخانه قرارگاه فجر (از گروه ۳۳ توپخانه)

آتشبار دوم گردان ۳۷۶ توپخانه ۱۲۲ م کاتیوشا تقویت آتش توپخانه قرارگاه فجر (از گروه ۵۵ توپخانه)

گردان ۳۹۸ توپخانه پدافند هوایی ۲۳ م

قرارگاه فتح:

لشکر ۹۲ زرهی (منهای تیپ ۲ زرهی) و تیپ ۵۵ هواورد (در کنترل عملیاتی) از ارتش

تیپ ۸ نجف، تیپ ۲۵ کربلا و تیپ ۴۶ فجر از سپاه پاسداران

توپخانه لشکر ۹۲ رزهی

گردان ۳۱۲ توپخانه ۱۵۵ میلیمتری خودکشی

گردان ۳۱۸ توپخانه ۱۵۵ میلیمتری خودکشی

گردان ۳۳۰ توپخانه ۱۵۵ میلیمتری خودکشی

گردان ۳۰۵ توپخانه ۱۳۰ مم تقویت آتش توپخانه قرارگاه فتح (از گروه ۲۲ توپخانه)

آتشبار دوم گردان ۳۷۲ توپخانه ۱۲۲ مم کاتیوشا تقویت آتش قرارگاه فتح (از گروه ۳۳ توپخانه)

گردان ۳۶۶ توپخانه پدافند هوایی ۵۷ مم خودکشی

گردان ۳۳۷ توپخانه پدافند هوایی ۲۳ مم شیلکا

احتیاط قرارگاه کربلا:

تیپ ۳۷ زرهی (-) با دو گردان تانک

توپخانه قرارگاه کربلا:

گروه ۳۳ توپخانه ارتش شامل:

گردان ۳۷۲ توپخانه ۱۲۲ مم کاتیوشا

گردان ۳۷۶ توپخانه ۱۲۲ مم کاتیوشا (از گروه ۵۵ توپخانه)

گردان ۳۰۵ توپخانه ۱۳۰ مم (از گروه ۲۲ توپخانه)

گردان ۳۴۲ توپخانه ۱۳۰ مم

گردان ۳۴۳ توپخانه ۱۳۰ مم

آتشبار ۱۷۵ مم از گردان ۳۸۷ توپخانه خودکشی (از گروه ۲۲ توپخانه)

آتشبار ۱۷۵ مم از گردان ۳۸۸ توپخانه خودکشی

آتشبار ۳۶۵ توپخانه پدافند هوایی ۲۳ مم

هوانیروز قرارگاه کربلا:

گروه رزمی پشتیبانی مستقیم شماره ۲

بالگرد کبرا، دوازده فروند

بالگرد ۲۱۴، دوازده فروند

بالگرد ۲۰۶، چهار فروند

بالگرد شنوک، چهار فروند

گروه رزمی پشتیبانی مستقیم شماره ۳

بالگرد کبرا، هشت فروند

بالگرد ۲۱۴، دوازده فروند

بالگرد ۲۰۶، چهار فروند

بالگرد شنوک، هشت فروند

گروه پشتیبانی عمومی

بالگرد کبرا، چهار فروند

بالگرد ۲۱۴، چهار فروند

بالگرد ۲۰۶، دو فروند

بالگرد شنوک، چهار فروند

گروهان هواپیمایی فرماندهی

هواپیمای تی سی یک فروند

هواپیمای اف - ۲۷ یک فروند

گروهان عملیات مخابرات

تدبیر عملیات (نقشه شماره ۹)

رزمایش: فرماندهی عملیاتی کربلا با قرارگاه‌های قدس، نصر، فجر و فتح با استفاده از تاریکی شب تک کرده هدف‌های استقلال، توفیق، آزادی، پیروز، ظفر، تنگ رقابیه و هدف فتح را تأمین و در امتداد ارتفاعات تینه پدافند می‌کند.

- قرارگاه قدس در شمال، ابتدا هدف استقلال (ارتفاعات عین‌خوش) و معبر ابوغریب را تأمین و از ورود دشمن از سمت جنوب شرقی دشت عباس جلوگیری کرده و سپس در امتداد ارتفاعات تینه در منطقه مربوطه پدافند می‌کند.

- قرارگاه نصر در شمال شرقی، ابتدا هدف‌های توفیق (شاوریه) و آزادی (علی‌گره‌زد) را تأمین و سپس با ادامه تک مقاومت‌های باقیمانده دشمن را منهدم و در امتداد ارتفاعات تینه در منطقه مربوطه پدافند می‌کند.

- قرارگاه فجر در مشرق، ابتدا هدف پیروز (ارتفاعات ابوصلیبی‌خات) را تأمین و سپس با ادامه تک هدف ظفر (واوی) را تصرف و احتیاط فرماندهی قرارگاه کربلا را تشکیل می‌دهد.

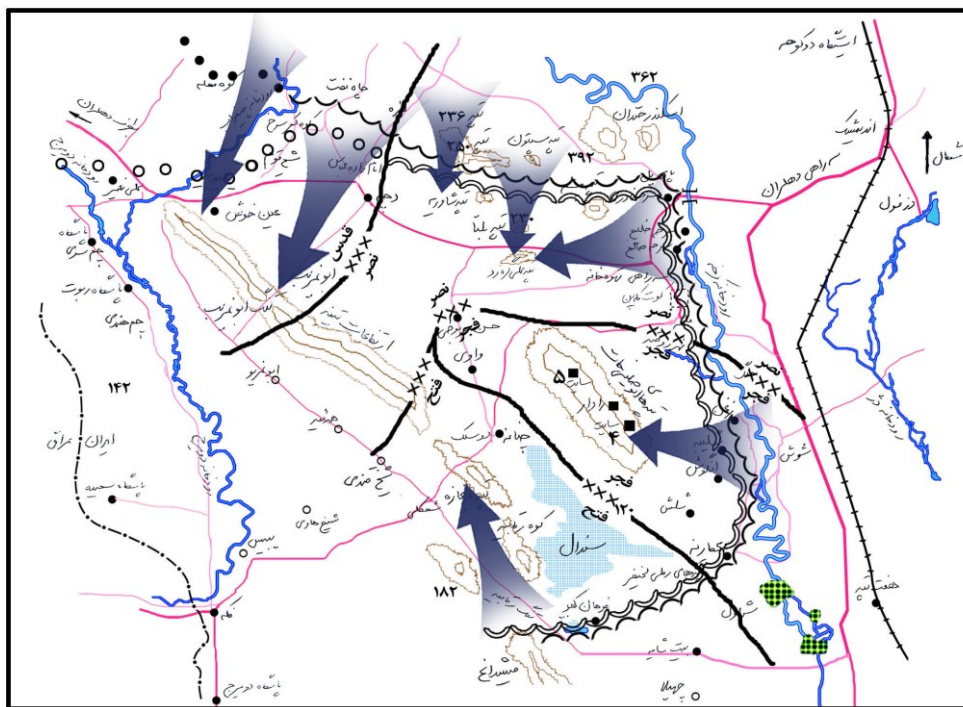
- قرارگاه فتح در جنوب شرقی، ابتدا تنگ رقابیه را تأمین و سپس با ادامه تک ارتفاعات غرب چانه را تصرف و در امتداد ارتفاعات تینه در منطقه مربوطه پدافند می‌کند.

- تیپ ۳۷ زرهی (-) احتیاط فرماندهی عملیات کربلا را تشکیل می‌دهد.

آتش

آتش تهیه به مدت بیست دقیقه طرح ریزی و در صورت کشف تک بنا به دستور در منطقه مورد درخواست اجرا می‌گردد. تقدم پشتیبانی نزدیک هوایی به ترتیب با قرارگاه‌های فتح، قدس، فجر و نصر خواهد بود و تقدم آتش توپخانه صحرائی به ترتیب با قرارگاه‌های فجر، فتح، قدس و نصر خواهد بود.

تقدم حفاظت هوایی به ترتیب به یگان‌های رزمایشی در خط و توپخانه‌ها داده می‌شود.

نقشه شماره ۹: تدبیر عملیات قرارگاه کربلا در عملیات فتح المبین

مستخرجهای از پیوست پشتیبانی آتش

پشتیبانی نزدیک هوایی

نیروی هوایی، عملیات یکانها را در روز تک با ۶ سورتی پرواز از ارتفاع پایین و ۱۴ سورتی از ارتفاع بالا (جمعاً ۲۰ سورتی) و در سایر روزها با ۶ سورتی از ارتفاع پایین و ۸ سورتی از ارتفاع بالا (جمعاً ۱۴ سورتی) و در موقع اضطراری با ۲۰ سورتی از ارتفاع پایین پشتیبانی و بنا به درخواست تا خاتمه عملیات پوشش هوایی منطقه را برقرار می‌کند. مرکز پشتیبانی مستقیم هوایی در جوار پاسگاه فرماندهی اصلی در پادگان دزفول دایر و به هر یک از قرارگاه‌های قدس، نصر، فجر و فتح یک افسر رابط اختصاص می‌دهد. همچنین نیازمندی‌های شناسایی و عکاسی هوایی را بنا به درخواست روزانه با یک سورتی پرواز به مدت پنج روز، سپس هفته‌ای دو بار تأمین می‌کند. ضمناً در دو روز اول عملیات یکانها را از لحاظ تخلیه مجروحین و حمل آماد اضطراری با دوازده سورتی و سپس تا روز پنجم عملیات با هشت سورتی هواپیمای سی - ۱۳۰ پشتیبانی می‌کند.

توپخانه صحرائی

گروه ۳۳ توپخانه مرکز تطبیق پشتیبانی آتش را در پادگان دزفول تشکیل و با بررسی طرح آتش قرارگاه‌های قدس، نصر، فجر و فتح روی تمام هدف‌های موجود شناخته شده در لیست آماج، کالک آماج، جدول آتش تهیه، جدول گروه‌های آماج و جدول سری آماج‌ها طرح‌ریزی آتش را انجام می‌دهد. در این طرح‌ریزی که با ۲۲ گردان توپخانه صحرائی جمعاً ۳۴۶ لوله از کالیبرهای مختلف و ۱۱۲۰ لوله کاتیوشا تمام منطقه و کلیه هدف‌ها پوشش داده شده بودند. از نظر مهمات علاوه بر اینکه میزان آماد موجود (مهمات) برای هر قبضه در روز پیش‌بینی شده بود با بررسی که به عمل آمد هر یک از یکان‌های توپخانه موفق شدند ۴ تا ۵ برابر مهمات بار مبنای عملیاتی را برای مواقع اضطراری ذخیره کنند که اجازه استفاده از آنها هم داده شد.

توپخانه پدافند هوایی

حفاظت هوایی منطقه عملیات در سه رینگ ارتفاع پایین، ارتفاع متوسط و ارتفاع بالا سازمان داده شده بود. چهار گردان توپخانه پدافند هوایی ۲۳ میلیمتری و یک گردان توپخانه پدافند هوایی ۲۳ میلیمتری شیلکا، یک گردان توپخانه پدافند هوایی ۵۷ میلیمتری و تعداد پنجاه قبضه توپ پدافند هوایی ۲۳ میلیمتری و ۱۴/۵ میلیمتری در اختیار یکانها به منظور حفاظت هوایی در سطح پایین. استقرار سه آتشبار موشک هاگ توسط نیروی هوایی در منطقه عمومی قرارگاه‌های نصر، فجر و فتح برای حفاظت هوایی منطقه در سطح متوسط و بالا. برقراری پوشش هوایی به وسیله هواپیماهای اف - ۱۴ و اف - ۴ برای حفاظت هوایی در سطح متوسط و بالا.

هوانیروز

در این عملیات گروه رزمی پشتیبانی مستقیم شماره سه در شمال منطقه عملیات قرارگاه‌های قدس، نصر و فجر و گروه رزمی پشتیبانی مستقیم شماره دو در جنوب منطقه عملیات قرارگاه فتح را پشتیبانی می‌کنند و بنا به دستور مجروحین اضطراری را تخلیه و نیروها و تجهیزات و مهمات ویژه و آماد اضطراری را به مناطق مورد لزوم حمل می‌کنند. گروه پشتیبانی عمومی بنا به دستور قرارگاه کربلا مأموریت‌های واگذاری را در منطقه اجرا می‌کند. همچنین گردان هوابیمایی پشتیبانی فرماندهی آمادگی داشت فرماندهی قرارگاه و آماد و نیروهای گروه‌های هوانیروز را ترابری کند. به‌همین منظور یک پست فرماندهی در قرارگاه کربلا مستقر و به هر یک از قرارگاه‌های قدس، نصر، فجر و فتح یک افسر رابط با وسایل ارتباطی مطمئن از گروهان عملیات مخابرات اختصاص داده شد.

اقدامات ارتش عراق در منطقه غرب رودخانه کرخه

با استقرار یگان‌های عمل‌کننده و خاتمه تمرکات، ارتش عراق از حمله گسترده قریب‌الوقوع نیروهای ایرانی در جبهه غرب دزفول - شوش مطلع شد. در این مورد سرلشکر عراقی وفیق السامرائی در کتاب ویرانه‌های دروازه شرق می‌نویسد: «میزان آماده‌باش نیروهایمان را به تدریج افزایش دادیم. و چند روز قبل از آغاز عملیات به آنها ابلاغ کردیم که نیروهای ایرانی عملیات خود را در ساعت ۰۱۰۰ روز ۲۱ مارس (۶۱/۱/۱) که مصادف با اولین ساعات آغاز سال جدید ایران بود شروع خواهند کرد.

دولت عراق تمام توان خود را از نظر فعالیت‌های سیاسی توسط سازمان‌های بین‌المللی به‌ویژه کنفرانس اسلامی برای انصراف دولت مردان ایران اسلامی از اجرای عملیات آفندی نیروهای مسلح ایران دنبال کرد ولی پاسخ دولت جمهوری اسلامی ایران به هیئت کنفرانس صلح که در روز دوشنبه ۶۰/۱۲/۱۷ در نخست‌وزیری برگزار شد، خروج بی قید و شرط، پرداخت خسارات و کیفر متجاوز و برگشت آوارگان عراقی بود. این پاسخ خواسته‌ای نبود که صدام بتواند قبول کند و به قول خودش جواب ملت خود را چه بدهد. لذا ارتش عراق تلاش کرد که به طریقی مانع اجرای عملیات در این منطقه شود و در صورت اجرای حمله آن را دفع کند. در همین راستا اهم فعالیت‌های خود را در تقویت خطوط مقدم پدافندی متمرکز کرد. ولی حضور نیروهای ایرانی در مناطق حساس غرب کرخه که این سرپل‌ها در اجرای عملیات ایذایی و تک‌های محدود در کوت‌کاپون، غرب شوش (شلش و زغن) و رقابیه اشغال و نگهداری شده و با تصرف قسمت‌هایی از تپه چشمه و تپه ۳۵۰ سرپل سرخه‌نادرى توسعه یافته بود، نه تنها نیروهای عراقی را از امتیازات مانع طبیعی رودخانه کرخه در سازماندهی خطوط مقدم پدافندی محروم کرده بود، بلکه جناح و جناحین یگان‌های خط مقدم او را مورد تهدید قرار داده و آسیب‌پذیر نموده بود. به‌خصوص موقعیت تپه ابوصلیبی خات و تنگ برقازه را به خطر انداخته بودند.

تحلیل اطلاعاتی سرفرماندهی کل نیروهای مسلح عراق

تحلیل اطلاعاتی زیر که از اسناد به دست آمده در قرارگاه تاکتیکی سپاه ۴ در برقازه بعد از پیروزی عملیات فتح المبین بدست آمد گویای این واقعیت است که ارتش عراق متوجه وضع وخیم سپاه ۴ و نقاط ضعف عملیاتی در این منطقه شده و هشدارهای لازم را به یکانها داده است.

بکلی سری

از: سرفرماندهی کل نیروهای مسلح عراق

به: فرماندهی قوای حطین (سپاه ۴) و کلیه یکانهای تابعه

موضوع: تحلیل مانورهای دشمن در منطقه دزفول و شوش

الف - بر اساس اطلاعات فراوان رسیده درباره فعالیت دشمن در مناطق شمالی مشخص شده است که دشمن قصد داشته اقدام به یک رشته یورشهای محدود و با هدف گمراه ساختن ما از اهداف واقعی حمله اصلی خود کند.

ب - با توجه به تحرکات دشمن در منطقه استقرار قوای حطین (سپاه ۴ عراق) چنین به نظر می رسد که دشمن قصد دورساختن واحدهای ما از شهرهای دزفول و شوش با هدف عقب زدن و انهدام هرچه بیشتر این نیروها را دارد.

بر همین اساس دشمن به زودی اقدام به اجرای عملیات جداسازی واحدهای ما از طریق نفوذ عمقی به خطوط پدافندی ما خواهد کرد، از این جهت مناطقی که در ذیل به آنها اشاره خواهیم کرد نقشی مهم و اساسی در این زمینه برای دشمن ایفا خواهند کرد و آنان تدابیر اصلی خود را بر این اساس استقرار کردند:

۱- پیشروی به سمت تنگ رقابیه، با هدف رسیدن به مواضع تیپ ۳۴ زرهی

۲- اقدام به پیشروی به طرف چنانه

تأثیرات

۱- تسهیل عملیات دشمن جهت رسیدن به منطقه چنانه، برای قطع خطوط مواصلاتی لشکر یک مکانیزه ما و عقب زدن واحدهای ما در منطقه شوش.

۲- در صورت توانایی دشمن نسبت به تصرف تنگ رقابیه و عدم توفیق دشمن در پس زدن قوای ما در چنانه، باز هم آنان خواهند توانست مواضع توپخانه ما را وادار به عقب نشینی تا منطقه امامیه (امامزاده عباس) کنند.

۳- اگر نیروهای دشمن بتوانند به چنانه یا دوسلک برسند خطوط ارتباطی یکانهای اصلی از ما قطع خواهد شد. اگر آنان بتوانند تنگه رقابیه را تصرف کنند، توپخانه آنان جلو خواهد آمد و دشمن این امکان را خواهد یافت تا مناطق زیادی را بکوبد که اثر مستقیم آن سقوط ارتفاعات رادار و سایتها (ابوصلیبی خات) خواهد بود.

یکی از فرماندهان اسیر عراقی که خود در این عملیات شرکت داشت و بعداً به اسارت درآمد اظهار می کند:

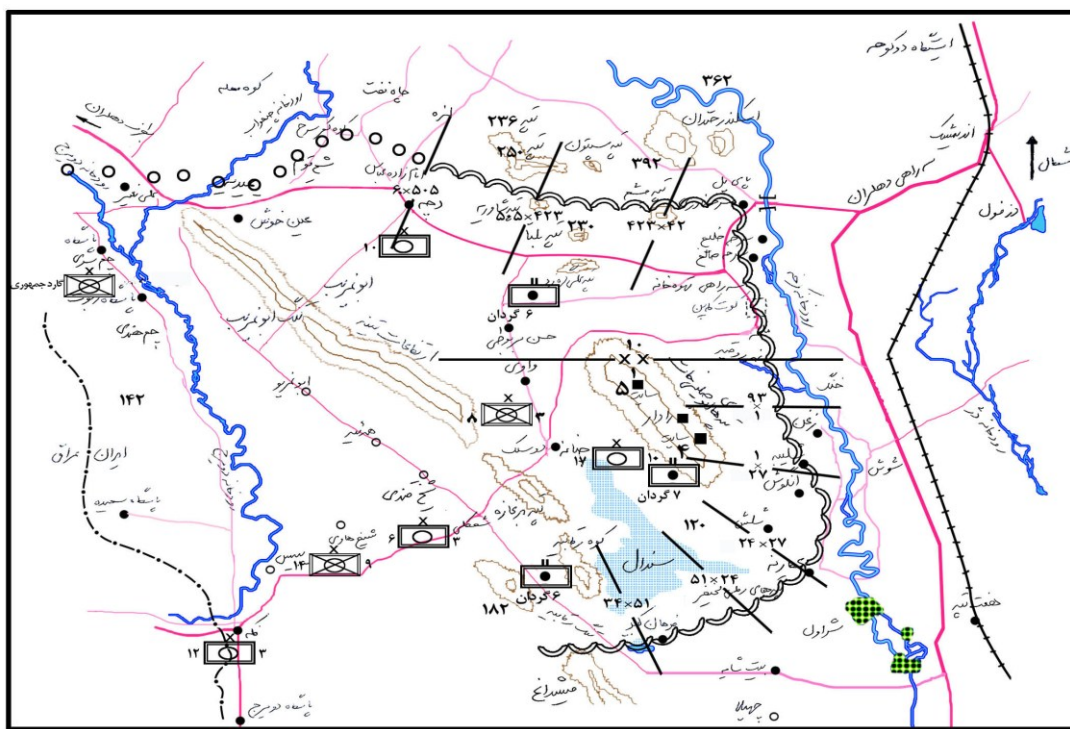
«صدام شخصاً از این منطقه بازدید کرد. درحالی که فکر انجام یک عملیات برای نابودی نیروهای ایرانی را در سر داشت، دستور داد واحدهای لشکر ۱ مکانیزه و تیپ ۱۰ زرهی و تیپ ۱۷ زرهی در منطقه دفاعی لشکر یکم (سرپل غرب شوش) و در سمت راست آن (رقابیه) به مواضع نیروهای ایرانی حمله کردند تا ضمن وارد ساختن تلفات و خسارات به این یکانها از حمله رزمندگان ایرانی در منطقه غرب دزفول جلوگیری کند اما پیروزیها بسیار محدود بود و اکثر واحدهای عراق نتوانستند به اهداف خود برسند.»

حال با این آگاهی و آمادگی و برآورد دشمن از تهدید قریبالوقوع نیروهای ایران، ببینیم سپاه ۴، چگونه، طرح پدافندی خود را سازماندهی کرد تا بتوانیم به نحو بهتری در صفحات بعدی (هدایت عملیات) عکس العملهای دشمن را ارزیابی کرده و متوجه طرح ریزی دقیق و حساب شده و هدایت مدبرانه فرماندهان و ایثار و فداکاری رزمندگان در این نبرد سرنوشت ساز شویم.

طرح پدافندی سپاه ۴ عراق به فرماندهی سپهبد ستاد هشام صباح الفخری (نقشه شماره ۱۰)

به طوری که گفته شد ارتش عراق با آگاهی کامل از تهدید دیگر و تهاجم رزمندگان اسلام در منطقه عملیات غرب کرخه تدابیر لازم را با تمام امکانات خود و با حضور فرماندهان ارشد و حتی شخص صدام در منطقه به کار گرفته بود. از آرایش دفاعی و نحوه استقرار یگان‌های سپاه ۴ و مفاد دستورالعمل بکلی سری فرماندهی کل نیروهای مسلح عراق به سپاه ۴ (نیروهای حطین) می‌توان به شرح زیر نحوه پدافند سپاه ۴ را تحلیل کرد. این سپاه لشکرهای ۱ مکانیزه، ۳ و ۱۰ زرهی که با ۱۹ قرارگاه تیپی تقویت شده بودند پایش می‌کرد.

نقشه شماره ۱۰: گسترش یگانهای سپاه ۴ عراق قبل از عملیات فتح المبین

منطقه لشکر ۱۰ زرهی (به فرماندهی سر تیپ ستاد ثابت السلطان التکریتی)

منطقه مسئولیت این لشکر به شرح زیر سازماندهی شده بود:

- در منطقه دشت دهلران سپاه ۴ برآورد می‌کند که به علت وجود ارتفاعات دینارکوه، سیاه کوه - زنارکشته و ممله به علت عدم امکان به پای کار آوردن یگان‌های زرهی، اگر نیروهای ایران بخواهند از طریق دشت دهلران و از شمال به جنوب روی عارضه حساس عین‌خوش وارد عمل شوند، علاوه بر وجود یگان‌های پیاده و زرهی که به صورت پایگاه گردانی و حتی گروهانی در منطقه مستقر بوده‌اند، عکس‌العمل اصلی توسط دو تیپ مکانیزه و زرهی

یعنی تیپ مکانیزه گارد جمهوری مستقر در چم‌سری و تیپ مستقل ده زرهی مستقر در جنوب دچه (عکس‌العمل از شرق و غرب عین‌خوش) به عمل خواهد آمد. و بدین ترتیب این عارضه حساس و آمادراه اصلی لشکر ۱۰ زرهی حفظ خواهد شد.

- در منطقه شمال دشت‌عباس (بین عین‌خوش و تپه‌های شاوریه) آرایش دشمن به‌صورت پایگاه گردانی و مرکب از یکان‌های پیاده بود که با سه آتشبار توپخانه پشتیبانی می‌شد. که خود مؤید بر کمبود یکان و نداشتن فرصت کافی برای ایجاد یک خط پدافندی پیوسته بوده و به صورت پوشش پدافند می‌شود.

اتکای سپاه ۴ در این منطقه به پانک و عکس‌العمل تیپ ۱۰ زرهی مستقر در جنوب دچه و در مرحله بعدی تیپ‌های زرهی و مکانیزه لشکر ۳ زرهی بوده که در منطقه عمومی چنانه و برقازه مستقر بودند.

- پدافند از منطقه بین شاوریه تا حدود تپه چشمه، که به‌علت وجود ارتفاعات و عدم کاربرد یکان‌های زرهی از طریق شمال آن یک پدافند منطقه‌ای با گردان‌های پیاده و پشتیبانی کامل آتش توپخانه به‌صورت یک خط پدافندی پیوسته آرایش داده شده بود.

از حدود تپه چشمه تا نهر روفاییه به علت برآورد تهدید زرهی از طرف ایران به علت دست داشتن سرپل غرب پای پل و پل‌های روی کرخه، توسط تیپ ۴۲ زرهی تقویت شده با یکان‌های پیاده و نه گروهان کماندو با آتش پشتیبانی کافی به‌صورت یک پدافند پیوسته و منطقه‌ای سازمان داده شده بود. احتیاط این منطقه، همان تیپ ۱۰ زرهی و در مرحله نیاز بعدی تیپ ۱۷ زرهی مستقر در غرب تپه ابوصلیبی‌خات پیش‌بینی شده بود.

منطقه لشکر ۱ مکانیزه (به فرماندهی سر تیپ ستاد نامر حمدالمحمود)

سرتاسر منطقه دفاعی این لشکر با بهره‌گیری از تپه‌های سرکوب به‌صورت یک پدافند منطقه‌ای سازماندهی شده بود.

- از نهر روفاییه تا شرق آبگرفتگی سندال، با به‌کارگیری یکان‌های پیاده و مکانیزه در خطوط تماس و آتش کافی پشتیبانی، یکان احتیاط این منطقه تیپ ۱۷ زرهی و در مراحل نیاز بعدی بسته به وضعیت سایر مناطق تیپ‌های زرهی و مکانیزه لشکر ۳ و حتی تیپ ۱۰ زرهی بوده است.

- منطقه محدوده آبگرفتگی فصلی سندال متکی به این مانع طبیعی، یکان‌های پیاده در جنوب آن و خطوط تماس مستقر شده بودند. و چون سمت تهدید اصلی (خطرناکترین معبر وصولی) را متوجه تپه‌های رقابیه و دوسلک و برقازه و قطع آمادراه اصلی لشکر ۱ برآورد کرده بودند. عکس‌العمل اصلی را در این منطقه در شمال سندال و شرق تپه رقابیه با استقرار یکان‌های متعدد پیاده و زرهی در نظر گرفته است.

- منطقه تنگ رقابیه: به‌طوری که گفته شد سرفرماندهی کل نیروهای مسلح عراق، تهدید اصلی و کارساز نیروهای ایرانی را با قصد نفوذ در عمق و جدا کردن واحدهای خطوط جلویی دانسته که اصلی‌ترین این تهدید پیشروی به طرف تنگ رقابیه و سپس پیشروی به طرف چنانه و قطع خطوط مواصلاتی لشکر ۱ می‌داند و از این‌رو بر اساس این برآورد، با توجه به وضع زمین، بیشترین یکان‌های پیاده و زرهی و توپخانه خود را چه به‌صورت استقرار در مواضع دفاعی و چه

به‌صورت احتیاط در مکان‌های مناسب مستقر کرده بود. علاوه بر این یکان‌ها حداقل دو تیپ زرهی و مکانیزه نیز در منطقه عمومی فکه در تقویت دور پیش‌بینی شده و مستقر شده بودند.

پدافند هوایی

پدافند هوایی نیز در هر سه سطح پایین (توسط توپخانه پدافند هوایی یکان‌های درخت) و متوسط (آتشبارها و سکوهاى پرتاب سام شش) و بالا (آتشبارهای سام دو) در سطح منطقه گسترش داده شده بود. علاوه بر آن پوشش هوایی منطقه برای اولین بار به هواپیمای میگ ۲۵ که تازه عملیاتی شده بودند واگذار شده بود.

استعداد دشمن در مناطق قرارگاه‌های عمل‌کننده

استعداد دشمن در منطقه قرارگاه قدس

یکان‌های درگیر

یک تیپ پیاده، یک تیپ زرهی با پشتیبانی یک گردان توپخانه که به‌صورت آتشبار در منطقه گسترش یافته بود.

یکان‌های احتیاط

یک گردان تانک در عین‌خوش، تیپ ۱۰ زرهی در جنوب دچه تیپ گارد جمهوری در چم‌سری.

استعداد دشمن در منطقه قرارگاه نصر

یکان‌های درگیر

۴ تیپ پیاده - ۳ گردان کماندو، ۲ تیپ زرهی یک گردان شناسایی با پشتیبانی ۶ گردان توپخانه

یکان‌های تقویت (احتیاط)

یک گردان تانک در علی‌گره‌زد - تیپ ۱۰ زرهی در جنوب دچه (همان احتیاط منطقه قرارگاه قدس) و در مرحله بعدی تیپ ۱۷ زرهی (در چنانه)

استعداد دشمن در منطقه قرارگاه فجر

یکان‌های درگیر

۳ تیپ پیاده و ۲ تیپ پیاده خلقی (مهمات خاصه) - ۳ تیپ مکانیزه با پشتیبانی ۷ گردان توپخانه

یکان‌های تقویت (احتیاط)

یک گردان تانک در تپه رادار، تیپ ۱۷ زرهی در دشت چنانه

استعداد دشمن در منطقه قرارگاه فتح

یکان‌های درگیر

۳ تیپ پیاده، ۴ تیپ مهمات خاصه ارتش خلقی به استعداد ۷۲۰۰ نفر، یک تیپ زرهی و دو گردان شناسایی با پشتیبانی ۶ گردان توپخانه

یکان‌های تقویت (احتیاط)

تیپ ۶ زرهی تقویت شده لشکر ۳ زرهی در شیخ قندی، تیپ ۱۴ مکانیزه لشکر ۹ زرهی در بییس، تیپ ۱۲ زرهی لشکر ۳ زرهی در جنوب فکه و تیپ ۸ مکانیزه لشکر ۳ زرهی در منطقه دوسلک

بررسی دستور به کلی سرتی سرفرماندهی ارتش عراق و اظهارات افسر عراقی نشانگر این است که سرفرماندهی کل نیروهای مسلح عراق تجزیه و تحلیل کاملی از وضعیت این منطقه به عمل نیاورده و اطلاعات کافی از موقعیت نیروهای ایرانی کسب نکرده بود، زیرا که به حضور یکان‌های خودی و فعالیت آنها در ارتفاعات شمال منطقه مشرف به عین‌خوش در منطقه سپاه ۴ توجه نشده بود در حالی که عقبه لشکر ۱۰ زرهی و سایر یکان‌های مستقر در معبر شمالی مورد تهدید و به شدت آسیب‌پذیر بودند. (این مورد در اجرای عملیات فتح‌المبین به اثبات رسید)

بهرحال ارتش عراق تمام توان خود را متوجه تقویت سپاه ۴ و دفع تهاجم نیروهای ایران کرد. مقایسه استعداد و تمرکزات سپاه ۴ از برآورد اطلاعاتی شماره ۹ مورخه ۱۳۶۰/۸/۲۸ و نیروهایی که در این نبرد در دهه اول فروردین‌ماه ۱۳۶۱ به مقابله با رزمندگان اسلام برخاستند و متحمل تلفات و ضایعات زیادی شدند، خود گویای این تلاش دشمن بوده است.

تک‌های مختل‌کننده دشمن (نقشه شماره ۱۱)

دشمن که از تلاش‌های گسترده در اجرای عملیات آفندی در منطقه چزابه برای متوقف کردن عملیات در منطقه غرب دزفول - شوش نتیجه نگرفته بود، برای مقابله با آفند نیروهای ایرانی طرح پدافندی سپاه ۴ را تکمیل و سپس به منظور ایجاد اختلال در سازمان آفندی نیروهای خودی با انهدام و یا عقب راندن یکان‌ها و تصرف سرپل‌های غرب رودخانه کرخه اجرای تک‌های مختل‌کننده زیر را در دستور کار خود قرار داد تا خطوط پدافندی خود را به مانع طبیعی رودخانه کرخه متکی کند.

تک مختل‌کننده در منطقه شوش

دشمن در ساعت ۰۳۰۰ روز ۲۹ اسفندماه ۱۳۶۰ تک را با اجرای آتش سنگینی به مدت بیش از یک ساعت در منطقه شوش و عمارنه با نیرویی به استعداد دو تیپ تقویت شده زرهی آغاز و در ساعت ۰۱۵۰ پیشروی را به سمت مواضع یکان‌های تیپ ۲ لشکر ۷۷ پیاده و یکان‌هایی از سپاه پاسداران که در منطقه شوش در غرب رودخانه کرخه در حال آماده شدن برای حمله بودند، شروع کرد و درگیری سهمگینی را در این منطقه به وجود آورد. نیروهای مدافع در ساعات اولیه نبرد پیشروی متجاوز را سد کردند. دشمن با تقویت نیروهای خود تک را ادامه و موفق به ایجاد رخنه در مواضع تیپ ۲ قرارگاه فجر شد. ولی قرارگاه ضمن سد رخنه دشمن با وارد عمل کردن احتیاط، نیروهای دشمن را در داخل رخنه منهدم و رخنه را ترمیم کرد. تلاش آفندی دشمن با آغاز روشنایی روز در منطقه ادامه یافت و این بار نیز یکان‌های زرهی دشمن با پشتیبانی آتش سنگین توپخانه پیشروی را برای تصرف سرپل نیروهای ایرانی در غرب شوش ادامه دادند ولی بازهم مدافعین ایثارگر حمله

نیروهای متجاوز را دفع و در ساعت ۱۴۰۰ روز ۱۳۶۰/۱۲/۲۹ تک دشمن متوقف شد. در این عملیات رزمندگان دلاور قرارگاه فجر تعداد ۸۰ نفر از نیروهای دشمن را اسیر و ۷ دستگاه تانک متجاوزین را به غنیمت گرفتند و دشمن با قبول تلفات و خسارات سنگین از ادامه تک منصرف و به مواضع اولیه خود عقب‌نشینی کرد. در این درگیری از یکان‌های لشکر ۷۷ پیاده ۱۰ نفر شهید، ۲۷ نفر مجروح و یک افسر ایرانی به اسارت دشمن درآمد و یک فروند بالگرد به سبب آسیب وارده در جلو خاکریز نیروهای خودی روی زمین نشست که بعداً تخلیه شد.

تک مختل کننده در منطقه رقابیه (نقشه شماره ۱۱)

تک مختل کننده دیگر با یک تیپ پیاده و یک تیپ زرهی در منطقه رقابیه اجرا شد در حالی که یکان‌های تیپ ۵۵ هوارد با تیپ ۸ نجف سپاه پاسداران شناسایی‌ها را انجام و با ادغام نیروها آماده اجرای عملیات کربلا ۲ بودند در ساعت ۲۳۳۰ روز ۲۸ اسفندماه ۱۳۶۰ فرمانده گردان پیاده هوارد مستقر در منطقه چپ خط پدافندی تیپ با نیروهای تک‌ور دشمن درگیر شد که گردان موفق گردید با وارد کردن تلفات و ضایعات تک دشمن را دفع کند. همزمان فرمانده گردان مستقر در منطقه راست خط پدافندی تیپ اعلام کرد دشمن ضمن اجرای آتش سنگین بر روی مواضع خودی با دور زدن مواضع پدافندی از جناح راست گردان از مناطق رملی اشغال نشده عبور و مواضع استراحت گردان را اشغال کرده است. فرمانده تیپ هوارد با دو گردان ادغامی از دو جناح شمالی و جنوبی به منطقه رخنه شده (مواضع استراحت گردان) هجوم و با پرتاب نارنجک و آر. پی. جی ۷ به سنگرها تعداد زیادی از نفرات دشمن را به هلاکت رسانده و تعدادی موفق به فرار می‌شوند. نفرات در حال فرار دشمن با نیروهای خودی مستقر در مواضع پدافندی مقدم برخورد و جنگ تن به تن آغاز می‌شود و سرانجام در ساعت ۰۳۰۰ روز ۲۹ اسفندماه نیروهای تک‌ور دشمن منهدم می‌شوند. در سپیده‌دم روز ۲۹ اسفندماه گزارش فرماندهان گردان‌های در خط حاکمی از این بود که تانک‌ها و نفربرهای دشمن در فاصله ۷۰۰ متری آرایش گرفته و آماده اجرای تک هستند که با استفاده از جنگ‌افزارهای ضد تانک، تعدادی از تانک‌های دشمن منهدم و متجاوز به منظور تقلیل تلفات از ادامه تک خودداری کرد. در این عملیات دشمن با بجا گذاشتن ۹۵۰ کشته، ۱۵۵ اسیر و ۲۱ دستگاه تانک سوخته منطقه را ترک کرد و از نیروهای خودی ۳۰ نفر شهید و ۱۸۰ نفر زخمی شدند.

گرچه در اثر هوشیاری و ایثار و مقاومت رزمندگان اسلام تک‌های مختل کننده دشمن در غرب رودخانه کرخه به شکست نیروهای وی انجامید و این سرپل‌ها که مبنای مناسبی را برای آغاز تک یکان‌ها و تهدید جناحین نیروهای دشمن در مناطق مختلف فراهم کرده بودند، حفظ شد ولی دشمن موفق شد با وارد کردن تلفات و خساراتی به نیروهای قرارگاه فجر در منطقه شوش و نیروهای قرارگاه فتح در منطقه رقابیه در اجرای طرح عملیاتی کربلا ۲ (تجدید نظر شده) مشکل ایجاد کند و فرماندهان و طراحان قرارگاه کربلا را در شروع عملیات در زمان تعیین شده دچار تردید کنند و از این‌رو پس از هماهنگی دو فرمانده مشترک قرارگاه کربلا قرار شد فرماندهی سپاه پاسداران در فاصله زمانی چند ساعت با سریع‌ترین وسیله ترابری هوایی به تهران حرکت و حضوراً از رهبر کبیر انقلاب در مورد آغاز عملیات کسب تکلیف و به منطقه مراجعت کند و لذا در اجرای همزمان عملیات توسط قرارگاه‌های تابعه تغییراتی ایجاد شد که در فصل بعد (هدایت عملیات فتح‌المبین) توضیحات لازم بیان خواهد شد.

در مورد تک‌های مختل کننده دشمن سرلشکر عراقی و فیک السامرایبی در کتاب ویرانی‌های دروازه شرق

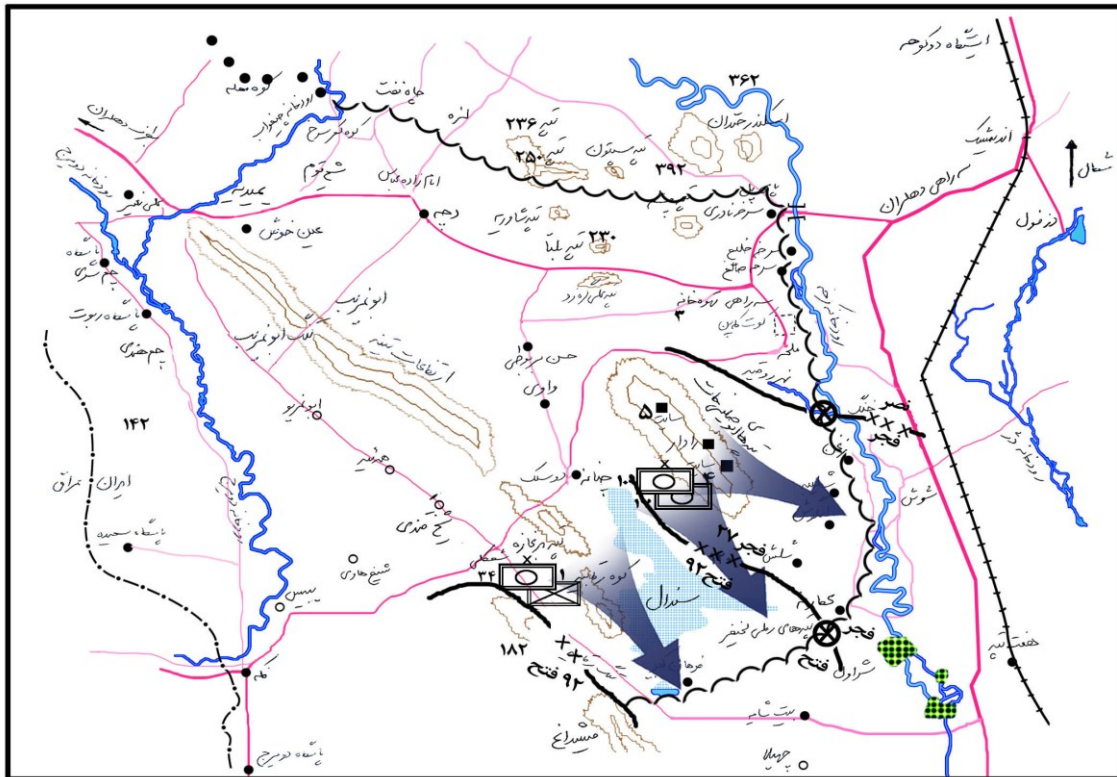
می‌نویسد:

«در اوایل مارس ۱۹۸۲ (اواخر اسفندماه ۱۳۶۰) به عربستان سعودی رفتم و در ریاض با هیئتی از افسران اطلاعات و امنیت نیروهای عربستان دیدار کردم تا به اطلاعاتی که داشتند دست یابم و آن‌گاه با شتاب به بغداد بازگشتم تا موضوع آمادگی نیروهای ایرانی را دنبال کنم. مقرر شد که نیروهای ما در منطقه رقابیه برای اختلال در امر تمرکز نیروهای ایرانی دست به عملیات بزنند. نام این عملیات "فوز العظیم" نهاده شد. و تیپ ۳۴ زرهی توانست به نحو مطلوب مسافت ۱۵ کیلومتر پیشروی کند اما برای اجتناب از در خطر قرار گرفتن جناح‌هایش پیشروی متوقف شد.»

همچنین خالد حسین نقیب نویسنده و کارشناس مسائل نظامی عراق که خود در آن ایام از جمله افسران

لشکر ۳ زرهی بوده درباره تک مختل دشمن می‌نویسد:

«لشکر ۳ زرهی که در منطقه مرزی شلمچه استقرار یافته بود بر اساس دستورهای صادره موظف شد به همراه تیپ‌های تابعه خود به منطقه شوش عزیمت کند. به این ترتیب یگان ما نیز به همراه واحدهای زرهی و مکانیزه به سمت منطقه رقابیه در ناحیه شوش حرکت کرد. در آن منطقه بیش از ده تیپ زرهی مستقل و تیپ‌های ۸ لشکر ۳ و ۱۲ لشکر ۳ و ۳۴ و ۹۶ و چند یگان دیگر استقرار یافته بودند. روز ۱۳۶۰/۱۲/۲۷ دستوری مبنی بر حمله نیروهای ما به منطقه مشرف به شهر شوش و استقرار در کنار رودخانه کرخه صادر شد. ناگفته نماند که رژیم عراق یک طرح ضربتی را برای بر هم زدن آرایش نیروهای ایرانی و ایجاد یأس و نومیدی این نیروها پس از وارد آوردن خساراتی بر آنان پی‌ریزی کرده بود و سعی داشت به این طریق از تهاجم نیروهای ایرانی جلوگیری کند. ۱۵ تیپ از تیپ‌های مأموریت ویژه (مهمت‌خاصه) نیز برای پشتیبانی از حمله‌هایی که قرار بود از منطقه رقابیه آغاز شود به حال آملاباش درآمدند. روز (۶۰/۱۲/۲۸) این تک‌بازدارنده نخست با آتش سنگین توپخانه و حملات هوایی آغاز و نیروهای عراقی ضمن پیشروی موفق شدند شکافی به عمق ۵ کیلومتر در خطوط دفاعی ایران ایجاد کنند. لیکن در دومین روز حمله به علت مقاومت شدید نیروهای ایران و حملات توپخانه آنان که خسارات بسیار سنگین بر نیروهای عراقی وارد ساخت پیشروی واحدهای عراقی متوقف شد. صدام حسین که برای نظارت بر روند عملیات شخصاً در منطقه برقاره قرارگاه تاکتیکی سپاه ۴ حضور داشت امیدوار بود با استفاده از مجرب‌ترین نیروهای زرهی عراق و با بهره‌گیری از حملات گسترده زمینی و هوایی، به فتوحی که نیروهای عراقی وعده داده بودند نایل شود. ولی نه تنها تلاش‌های آنان در برابر مقاومت نیروهای ایرانی بی‌ثمر ماند، بلکه خسارات و ضایعات سنگینی به نیروهای مهاجم وارد آمد. بعد از اینکه فرماندهان از پیشروی و تحقق اهداف از پیش تعیین شده منصرف شدند، در روز شنبه ۶۰/۱۲/۲۹ دستور عقب‌نشینی به قطعی که از آن حرکت کرده بودیم را صادر کردند. این عقب‌نشینی در زیر آتش سنگین نیروهای ایرانی انجام گرفت به گونه‌ای که مجبور شدیم در تاریکی شب، مهمات و تسلیحات و حتی کشته‌ها و مجروحین خود را به حال خود رها کنیم»^۱

نقشه شماره ۱۱: تکه‌های مختل کننده یگانهای سپاه ۴ عراق

فصل سوم

اجرا و هدایت عملیات فتح‌المبین

مقدمه

آخرین تلاش‌های عملیاتی دشمن در اجرای تک‌های مختل‌کننده در ۲۹ اسفندماه ۱۳۶۰ به‌منظور برهم زدن سازمان آفندی نیروهای خودی، منصرف کردن یا ایجاد وقفه در اجرای عملیات کربلا ۲ بی‌ثمر و در تصمیم فرماندهی مشترک قرارگاه کربلا خللی ایجاد نکرد و در ساعت ۱۹۰۰ اول فروردین‌ماه ۱۳۶۱ با پیام زیر طرح عملیاتی کربلا ۲ (تجدید نظر شده) به دستور عملیاتی تبدیل شد:

((از قرارگاه کربلا به قرارگاه‌های قدس، نصر، فجر، فتح، ساعت (س) روز (ر) ساعت ۰۰۳۰ روز ۶۱/۱/۲ با رمز بسم ا... القاصم الجبارین یا زهرا علیها السلام می‌باشد.))

بدین ترتیب عملیات کربلا ۲ تحت عنوان عملیات فتح‌المبین در زمان اعلام شده در منطقه عمومی غرب دزفول - شوش آغاز شد. در این عملیات قرارگاه کربلا با به‌کار بردن قرارگاه‌های قدس در شمال‌غربی و شمال، نصر در شمال‌شرقی، فجر در شرق و فتح در جنوب‌غربی مأموریت داشت با انهدام نیروهای دشمن عوارض حساس منطقه عین‌خوش و تنگ ابوغریب (تپه‌های علی‌گره‌زد و شاوریه - ارتفاعات ابوصلیبی‌خات - تنگ رقابیه - چنانه) و معابر ارتفاعات تینه (عین‌خوش، ابوغریب و دوسلک) را تصرف و در امتداد ارتفاعات تینه پدافند کند.

گرچه در این عملیات رعایت اصل غافلگیری مورد نظر بود تا یکان‌ها در پناه تاریکی و بدون استفاده از آتش تهیه به مواضع مقدم پدافندی دشمن نزدیک و در اولین تازش ضربات مؤثر و قطعی را به نیروهای او وارد سازند، ولی به سبب آگاهی دشمن از محل و حتی زمان اجرای عملیات، تک اکثر یکان‌های تک‌ور توسط نیروهای تأمینی دشمن کشف شد، ادامه پیشروی در تاریکی شب و در روشنایی روز با پشتیبانی آتش که قبلاً توسط یکان‌های توپخانه در سرتاسر منطقه از عین‌خوش در شمال‌غربی تا رقابیه در جنوب‌غربی در خط تماس نعلی‌شکل به طول تقریبی ۱۰۰ کیلومتر برای پشتیبانی از نیروهای تک‌ور روی مواضع پدافندی دشمن طرح‌ریزی شده بود انجام گرفت. عملیات فتح‌المبین در چهار مرحله اجرا گردید.

هدایت عملیات

وقایع روز ۱۳۶۱/۱/۲ (اولین روز نبرد) مرحله اول عملیات فتح المبین (نقشه شماره ۱۲)

قرارگاه قدس

این قرارگاه در شمال غربی و شمال منطقه، مأموریت داشت معبر عین خوش و تنگ ابوغریب را تصرف و در امتداد ارتفاعات تینه در منطقه مربوطه پدافند کند. دشمن در منطقه عین خوش که از خط تماس تا عین خوش بیش از ۱۶ کیلومتر فاصله بود یک تهدید جدی را بعید و دور از انتظار می دانست. به همین جهت خط دفاعی این منطقه به صورت پرده پوشش و پدافند به صورت نقطه اتکا با مسئولیت تیپ ۶۰ زرهی بود و تیپ ۱۰ زرهی در جنوب دچه به عنوان احتیاط قرار داشت. تصرف و نگهداری منطقه عین خوش توسط نیروهای خودی اصلی ترین راه ارتباطی لشکر ۱۰ زرهی و سایر یگان های دشمن که در اطراف این محور (سه راهی قهوه خانه - علی گره زد - عین خوش) گسترش یافته بودند، قطع می کرد و در موفقیت عملیات فتح المبین اثرات بسزایی را فراهم می کرد. این امر توجه مسئولین قرارگاه کربلا را جلب و برای اجرای عملیات در این منطقه برنامه ریزی های اساسی و منطقی به عمل آمد که حاصل آن افزایش نیروهای عمل کننده برآورده شده و باعث ایجاد تغییرات در طرح اولیه و تشکیل همین قرارگاه برای هدایت عملیات بود. این قرارگاه با سه یگان عمده ادغامی در خط، تیپ ۱۴ امام حسین (ع) و یک گردان پیاده از تیپ ۸۴ خرم آباد در جناح راست (غرب)، تیپ ۸۴ پیاده (منهای یک گردان) و تیپ ۴۱ ثارالله (-) در مرکز و تیپ ۲ زرهی لشکر ۹۲ زرهی و بقیه تیپ ثارالله در جناح چپ تک می کرد. چون قسمت اعظم یگان های تک وور (یکان های عمل کننده در جناح راست و مرکز منطقه) باید یک مسیر طولانی را (بیش از ۲۰ کیلومتر) در مناطق کوهستانی تپه ماهوری طی کرده و به موقع در مواضع تک مستقر می شدند تا بتوانند در رأس ساعت مقرر تک را آغاز کنند، لذا از آغاز تاریکی یکم فروردین ماه با استفاده از راه های پوشیده و مخفی حرکت را آغاز و موفق شدند به موقع در مواضع تک مستقر و در رأس ساعت تعیین شده با رعایت غافلگیری تک را شروع کنند. یگان های تک وور تلاش می کردند حتی الامکان از درگیر شدن با نیروهای تأمینی دشمن خودداری تا پس از وصول به مواضع دشمن ضربه قطعی را به نیروهای او وارد سازند. اولین درگیری در ساعت ۰۱۰۰ توسط یگان عمل کننده در مرکز در ارتفاعات کمرسرخ شروع و در ساعت ۰۱۳۰ ارتفاع مزبور به طور کامل اشغال و سپس در ساعت ۰۲۰۰ روستای شیخ قوم و تپه ۲۰۲ در ۷ کیلومتری شرق عین خوش تصرف شد. یگان عمل کننده در جناح چپ در شروع تک مقاومت های سبک دشمن را منهدم و با ادامه تک به سمت جنوب موفق شد در ساعت ۰۳۰۰ با انهدام نیروهای دشمن در شمال امامزاده عباس پیشروی را به سمت جاده آسفالتی ادامه دهد. یگان عمل کننده در جناح راست نیز تا ساعت ۰۴۰۰ موفق شد باغ و دامداری شماره ۷ در غرب عین خوش و آبادی یمیدیه در شرق عین خوش را اشغال و پل چیخواب را مورد تهدید جدی قرار داده و در ساعت ۰۴۴۰ آبادی عین خوش را محاصره و در ساعت ۰۵۳۰ مواضع عین خوش و سپس پل چهل دهنه چیخواب و پل عراقی ها بر روی رودخانه چیخواب را تصرف نمایند. یگان عمل کننده در مرکز در ادامه پیشروی ابتدا منطقه شمالی یروه و در ساعت ۰۷۰۰ منطقه یروه را اشغال و نیروهای دشمن به طرف رودخانه دویرج

عقب‌نشینی کردند. یکان عمل‌کننده در جناح چپ نیز در ادامه پیشروی پس از عبور از جاده آسفالته تک را به سمت تنگ ابوغریب ادامه داد. بدین ترتیب یکان‌های این قرارگاه تا ساعت ۰۷۰۰ موفق شدند با یک پیروزی درخشان اکثریت هدف‌های واگذاری را تصرف و تنها هدف باقیمانده تنگ ابوغریب و الحاق با یکان‌های قرارگاه نصر بود درحالی‌که یکان‌های عمل‌کننده در روشنایی روز بدون پوشش جناح چپ به سبب عدم پیشروی و الحاق یکان‌های قرارگاه نصر و پشتیبانی آتش کافی برای تصرف آخرین هدف در حال پیشروی بودند در مسیر امامزاده عباس - ابوغریب در اثر مقاومت گردان ۲۳ تانک تیپ ۶۰ زرهی لشکر ۱۰ زرهی متوقف شدند.

با فرا رسیدن روشنایی روز فرماندهان ارتش عراق فاجعه شکست را در منطقه‌ای که هرگز انتظار نداشتند مشاهده کردند و بلافاصله حرکت یکان‌های احتیاط نزدیک و دور سپاه ۴ عراق به منطقه آغاز شد و اهم تلاش دشمن برای باز پس‌گیری مناطق اشغال شده در این منطقه متمرکز گردید. دشمن در اولین اقدام نیروهای درگیر خود را در مسیر امامزاده عباس - ابوغریب تقویت و سپس با تمرکز آتش‌های توپخانه و پشتیبانی نزدیک هوایی تلفات و خساراتی به نیروهای تک‌ور خودی وارد و اولین پاتک را با تیپ ۱۰ زرهی بر علیه همین یکان از جناح چپ (شرق) اجرا و سرانجام پس از یک درگیری شدید بین طرفین متخاصم یکان‌های خودی به شمال جاده آسفالته عقب‌نشینی و وضعیت پدافندی اتخاذ کردند و لذا جناح چپ یکان مرکزی آسیب‌پذیر و مورد تهدید قرار گرفت.

در این عملیات تیپ ۱۰ زرهی قصد داشت از جناح باز، یکان‌های تک‌ور را محاصره کند. بالگردهای هوانیروز با وارد کردن خساراتی به دشمن موجبات رهایی یکان‌های خودی را فراهم کردند. در ساعت ۰۸۰۰ دومین پاتک دشمن با تیپ گارد جمهوری از سمت چم‌سری به عین‌خوش اجرا شد که این پاتک با وارد شدن تلفات و ضایعات به دشمن دفع شد. همزمان دشمن با سازماندهی نفرات پیاده در منطقه دامداری و باغ شماره ۷ و پل چیخواب پاتک کرد که این پاتک نیز دفع و نیروهای دشمن متلاشی شدند.

در ساعت ۱۰۰۰ دشمن با پایش جاده آسفالته در حوالی امامزاده عباس جناح چپ یکان‌های عمل‌کننده در مرکز را مورد تهدید قرار داد و از این ساعت به بعد پاتک‌های دشمن با تیپ مستقل ۱۰ زرهی و تیپ ۶ زرهی لشکر ۳ روی ارتفاعات کمرسرخ، شیخ قوم، تپه ۲۰۲ و آبادی یروه متمرکز شد. با وجود اینکه پاتک‌های دشمن توسط نیروی هوایی ارتش عراق از ارتفاع پایین پشتیبانی می‌شد، کلیه پاتک‌های دشمن در این منطقه نیز دفع شد.

در این درگیری‌ها ضمن وارد شدن تلفات و ضایعاتی به نیروهای دشمن، سه فروند هواپیما توسط هواپیماهای نیروی هوایی ارتش و یک فروند بالگرد توسط هوانیروز ساقط شد. عناصر مهندسی یکان‌های قرارگاه قدس از اولین ساعات روز اهم تلاش را در تهیه خاکریز و آرایش مواضع متصرفی متمرکز و در بعدازظهر روز جاری که پاتک‌های دشمن قطع گردید، فعالیت‌های مهندسی را افزایش دادند به طوری که در پایان روز اول خاکریز سراسری در مناطق مورد نیاز ایجاد و یکان‌ها به تجدید سازمان و تحکیم هدف پرداختند.

فرماندهی قرارگاه برای تقویت یکان‌ها و حفظ سرزمین‌های متصرفی در مقابل پاتک‌های بعدی دشمن درخواست اختصاص یکان رزمایشی و واگذاری تقدم پشتیبانی هوایی و هوانیروز را کرد.

قرارگاه نصر

این قرارگاه در شمال شرقی منطقه مأموریت قرار داشت ضمن انهدام نیروهای دشمن و تصرف اهداف خود در غرب رودخانه کرخه و پل نادری (کوت کاپون، سهرای قهوه‌خانه، تپه چشمه، ارتفاعات ۲۷۰ و ۳۵۰) ارتفاعات شاوریه و علی‌گه‌زد را تأمین و سپس با ادامه تک، مقاومت‌های باقیمانده دشمن را منهدم، با یکان‌های قرارگاه قدس الحاق و در امتداد ارتفاعات تینه در منطقه مربوط پدافند کند. قرارگاه با چهار یکان عمده ادغامی در خط، نصر پنج - تیپ ۵۸ ذوالفقار و یکان‌هایی از تیپ ۲۷ حضرت رسول(ص) - نصر دو - تیپ ۲ لشکر ۲۱ حمزه و بقیه تیپ ۲۷ حضرت رسول(ص) - نصر یک - تیپ ۱ لشکر ۲۱ حمزه و یکان‌هایی از تیپ ۷ ولی‌عصر(عج) - به ترتیب از غرب به شرق (راست به چپ) و نصر سه - تیپ ۳ لشکر ۲۱ حمزه و بقیه تیپ ۷ ولی‌عصر(عج) - در جنوب پل فلزی در منطقه کوت کاپون و نصر چهار - تیپ ۴ زرهی لشکر ۲۱ حمزه(ع) - در احتیاط تک را در موعد مقرر آغاز کرد. به سبب فاصله کم خط تماس بین نیروهای طرفین در منطقه نصر یک و سه در ساعات اولیه پیشروی، تک یکان‌ها کشف و آتش شدید توپخانه دشمن به روی یکان‌های عمل‌کننده باز شد. مع‌الوصف نیروهای تک‌ور این دو یکان موفق شدند از میادین مین و موانع ایجاد شده و تونل زیرزمینی (طرح یزد^۱) عبور کنند. کانال هندلی‌شکل اولین هدفی بود که در حدود یک ساعت پس از شروع تک با عبور یک گردان از نصر ۱ از تونل حفر شده اشغال شد و به دنبال آن تپه‌های یک و دو کوت کاپون به تصرف نیروهای نصر ۳ درآمد. تا ساعت ۰۳۰۰ بامداد آبادی‌های سرخه صالح، سرخه فلیح، تپه چشمه، سهرای قهوه‌خانه تصرف شد. نصر پنج پس از تصرف ارتفاع ۲۷۰، تپه ۳۵۰ را دور زده و تک را به سمت شاوریه ادامه و پس از درگیری شدید در ساعت ۰۳۰۰ تپه شاوریه را تصرف و نیروهای دشمن را در تپه ۳۵۰ پاکسازی کرد. این یکان که مأموریت داشت با ادامه پیشروی جناح چپ یکان‌های قرارگاه قدس را در دشت عباس پوشش دهد و با یکان مزبور الحاق کند. به علت بریدگی‌ها و تپه‌ای بودن مسیر نتوانست مستقیماً به پیشروی ادامه دهد و برای تکمیل مأموریت محوله با دور زدن موانع، نیروهای باقیمانده دشمن را پاکسازی کرد و در نتیجه ادامه پیشروی برای پوشش جناح چپ یکان‌های قرارگاه قدس میسر نشد.

نصر ۲ نیز در ساعت ۰۳۰۰ پس از تصرف تپه بلتا با طی مسافت طولانی در تپه‌های جوفینه و علی‌گه‌زد با دشمن درگیر و پس از یک نبرد سخت نیروهای دشمن را وادار به عقب‌نشینی و تپه‌های مزبور را در شمال و جنوب جاده آسفالته تصرف و کلیه نیروهای توپخانه لشکر ۱۰ زرهی مستقر در علی‌گه‌زد به وسیله رزمندگان نصر ۲ کشته یا اسیر و توپ‌ها به غنیمت گرفته شدند و لذا آتش توپخانه دشمن در قسمت اعظم منطقه قرارگاه نصر قطع شد. یکان‌های قرارگاه پس از تصرف هدف‌ها، پاکسازی در منطقه را آغاز کردند. دشمن در ساعت ۱۱۲۰ با جمع‌آوری پنجاه دستگاه تانک پراکنده از یکان‌های شکست خورده در منطقه کوت کاپون، سهرای قهوه‌خانه و

۱- تونل زیرزمینی در بهمن‌ماه سال ۱۳۵۹ به طول تقریبی ۴۳۰ متر به صورت نقب از مواضع خودی آغاز و تا چند متری جلو خاکریز دشمن در کانال هندلی شکل منتهی می‌شد توسط چند نفر از متخصصین یزدی حفر و در شب عملیات، انتهای نقب در منطقه دشمن باز و مورد استفاده قرار گرفت.

جوفینه آماده اجرای پاتک شد که با وارد عمل کردن نصر ۴ (احتیاط) ضمن وارد کردن تلفات و ضایعاتی به دشمن، پاتک را دفع و عناصر باقیمانده به صورت فرار منطقه را ترک کردند و بدین ترتیب جاده آسفالته پل نادری - سهراهی قهوه‌خانه - علی‌گروه‌زد اشغال و در پایش نیروهای خودی قرار گرفت. با آغاز پاتک‌های دشمن با احتیاط‌های محلی و نزدیک در قبل‌ازظهر روز اول نبرد در سرتاسر شمال منطقه به‌ویژه در دشت‌عباس بر علیه یکان‌های قرارگاه قدس ادامه پیشروی برای پاکسازی نیروهای دشمن در این منطقه و الحاق با یکان‌های قدس و اشغال ارتفاعات تینه برای یکان‌های نصر دو و پنج امکان‌پذیر نشد و یکان‌های مزبور برای حفظ و نگهداری دستاوردهای خود در سرزمین‌های متصرفی وضعیت پدافندی اتخاذ کردند. موفقیت یکان‌های نصر ۱ و ۳ در غرب کرخه موجب شد جناح شمالی لشکر ۱ مکانیزه دشمن در ارتفاعات ابوصلیبی‌خات مورد تهدید قرار گیرد. از این‌رو دشمن در ساعت ۱۷۵۰ دوم فروردین‌ماه با یک گردان پیاده - گردان ۳ تیپ ۴۲۶- و یک گردان تانک - گردان ۱ تانک تیپ ۱ مکانیزه لشکر ۱ مکانیزه- جناح مزبور را پوشش و ۲ تیپ پیاده - تیپ ۴۲۱ و ۶۰۲ پیاده- را به‌عنوان احتیاط در شمال تپه‌های ابوصلیبی‌خات مستقر کرد.

قرارگاه فجر

تپه‌های ابوصلیبی‌خات که تأمین آن به قرارگاه فجر واگذار شده بود با داشتن دید کافی به زمین‌های اطراف و استقرار سایت‌های پدافند هوایی^۱ از اولین روزهای جنگ برای متجاوزین عراقی اهمیت ویژه‌ای داشت. لشکر یک مکانیزه با زمین‌گیر شدن در این منطقه به‌تدریج با اشغال و آرایش مواضع پدافندی و ایجاد موانع مصنوعی در چندین رده از دامنه‌ها تا بالای آن و استقرار نیروی کافی، ضمن دیده‌بانی و پایش مناطق اطراف، تصرف آن را توسط نیروهای ایرانی از جبهه شرقی و جنوبی مشکل و حتی غیرممکن ساخته بود به‌طوری که صدام حسین در صورت اشغال این تپه‌ها کلید بصره را نوید داده بود. با استقرار لشکرهای ۷۷ پیاده و ۹۲ زرهی در منطقه شوش و رقابیه، تصرف تنگ رقابیه و چنانه و ارتفاعات غربی آن که موجب بسته شدن راه اصلی ارتباطی لشکر یک مکانیزه و سایر یکان‌های مستقر در جنوب منطقه و تهدید جدی ارتفاعات ابوصلیبی‌خات از طرف غرب آن تداعی می‌شد، مسئولین ارتش عراق را نگران ساخت و فرمانده سپاه ۴ برای مقابله با آن یکان‌های مناسبی را در این منطقه مستقر و برای دفع خطر در روز ۶۰/۱۲/۲۹ به یکان‌های این قرارگاه (سرپل غرب شوش) تک کرد. فرماندهی و مسئولین عملیات قرارگاه کربلا با آگاهی از موارد بالا و تلفاتی که یکان‌های قرارگاه فجر در تک مختل‌کننده دشمن متحمل شده بودند، اجرای عملیات همزمان این قرارگاه را با قرارگاه‌های قدس و نصر ضروری تشخیص دادند، زیرا ضمن درگیر کردن نیروهای دشمن در جبهه وسیع‌تر، یکان‌های احتیاط سپاه ۴ را که عمدتاً در این منطقه مستقر شده بودند، تثبیت و تسهیلات لازم برای سایر یکان‌های عمل‌کننده به‌ویژه قرارگاه قدس را فراهم می‌کرد.

۱- نیروی هوایی ارتش ایران در سال‌های قبل از انقلاب در روی این تپه‌ها دو سایت چهار و پنج پدافند هوایی دایر و به وسیله رادارهای موجود در مناطق مختلف، استان خوزستان را در مقابل نفوذ و تهدید هوایی از مرزهای غربی کشور حفاظت می‌کرد. به همین جهت ارتفاعات مزبور تپه‌های رادار نیز نامیده می‌شد.

قرارگاه فجر در شرق منطقه مأموریت داشت ابتدا ارتفاعات ابوصلیبی خات را تأمین و سپس با ادامه تک، واوی را تصرف و احتیاط فرماندهی قرارگاه کربلا را تشکیل دهد. قرارگاه با سه یکان عمده ادغامی در خط به ترتیب از جنوب به شمال (چپ به راست) فجر یک - تیپ ۱ لشکر ۷۷ پیاده و تیپ ۳۵ امام سجاد(ع) - فجر دو - تیپ ۲ لشکر ۷۷ پیاده و تیپ ۱۷ علی ابن ابی طالب(ع) - و فجر سه - تیپ ۳ لشکر ۷۷ پیاده و تیپ ۳۳ المهدي(عج) - تک را در موعد مقرر آغاز کرد. تک یکان‌های این قرارگاه نیز به علت فاصله کم خط تماس بین دو طرف متخاصم در ساعات اولیه پیشروی کشف و آتش شدید توپخانه دشمن بر روی یکان‌های عمل کننده باز شد و به سبب مقاومت سرسختانه نیروهای دشمن در خطوط مقدم پدافندی پیشروی هر سه یکان در خط به کندی انجام می‌گرفت ولی تلاش فوق‌العاده عناصر تک‌ور موجب شد مقاومت نیروهای دشمن در منطقه دو یکان شمالی و جنوبی درهم بشکند. گزارش ساعت ۰۴۱۵ قرارگاه حاکی است که دشمن در منطقه زغن اقدام به عقب‌نشینی کرده و تعدادی از نیروهای او به اسارت درآمدند. سرانجام فجر یک موفق شد نیروهای دشمن را در مواضع مستحکم تحت فشار قرار دهد و فجر ۳ موفق شد تا حوالی پل رفاییه پیشروی و با دشمن درگیر شود ولی دشمن با تقویت یکان‌های درخط، امکان پیشروی را مشکل و چون پیشروی محدود یکان‌های قرارگاه به دلیل از هم گسیختگی ثبات چندانی نداشت، قرارگاه کربلا در ساعت ۱۳۰۰ دوم فروردین‌ماه به قرارگاه فجر ابلاغ می‌کند که با استقرار در مواضع قابل پدافند و اتصال آنها به یکدیگر مانع قطع درگیری نیروهای دشمن شده و با تجدید سازمان آماده اجرای عملیات بعدی باشد. به هر حال در پایان روز اول عملیات، یکان‌های قرارگاه فجر ضمن درگیر کردن یکان‌های دشمن در مناطق مربوطه و حفظ تماس با دشمن در مناطق متصرفی مستقر و آماده اجرای عملیات بعدی شدند.

قرارگاه فتح

تک مختل کننده دشمن در ۲۹ اسفندماه ۱۳۶۰ در منطقه رقابیه^۱ روی یکان‌های قرارگاه فتح مشکلاتی را برای یکان‌های این قرارگاه نیز به وجود آورد و سازمان آفندی یکان‌ها به هم خورد و بسیاری از معابر ایجاد شده در میداین مین دشمن کشف و راه‌های نفوذی بسته شد و لذا اجرای عملیات همزمان این قرارگاه با سایر قرارگاه‌ها میسر نشد ولی به منظور وارد کردن تلفات و خسارات و درگیر کردن نیروهای دشمن و تثبیت یکان‌هایی از احتیاط سپاه ۴ و فراهم کردن تسهیلات لازم برای قرارگاه قدس، این قرارگاه با سازماندهی هشت تیم شکار تانک و اعزام آنها در ساعت ۲۴۰۰ روز ۶۱/۱/۱ برای انهدام تانک‌ها و نفربرهای دشمن مستقر در رقابیه عملیات سایر قرارگاه‌ها را پشتیبانی کرد.

۱- نام این عملیات در ارتش عراق عملیات «الفوز العظیم» می‌باشد که توسط تیپ ۳۴ زرهی لشکر ۱ مکانیزه اجرا شد.

نتایج کلی اولین روز عملیات

تدابیر منطقی اتخاذ شده در قرارگاه کربلا، پیش‌بینی فرماندهان ارتش عراق که تهدید اصلی را در جنوب‌غربی منطقه عملیات (تنگ رقابیه) برآورد و امکانات لازم را برای مقابله با آن فراهم کرده بودند، خنثی کرد. فرمانده سپاه ۴ و عناصر اطلاعاتی ارتش عراق در کسب اطلاعات از فعالیت‌های مهندسی در ارتفاعات شمال منطقه برای مرمت جاده‌ها و جابه‌جایی و تمرکز نیروهای خودی در ارتفاعات شمال منطقه کوتاهی کردند و به تصور فاصله مسافت زیاد بین خط تماس نیروها تا منطقه عین‌خوش از عمق‌دادن به مواضع پدافندی غفلت و با عدم پیش‌بینی و استقرار یکان‌های احتیاط مناسب و لازم در این منطقه بزرگترین اشتباه تاکتیکی را مرتکب شدند، زیرا هرگز تصور نمی‌کردند که تلاش مؤثر رزمندگان اسلام با پای کار آوردن امکانات مورد نیاز و بهره‌گیری از مسیرهای مخفی با دور زدن مواضع مقدم پدافندی آنان به عقبه لشکر ۱۰ زرهی متمرکز شود و حسن تدبیر فرماندهان قرارگاه قدس در رده‌های مختلف در اختفای عملیات و اقدامات مؤثر جهاد سازندگی و مهندسی ارتش در مرمت جاده‌ها در حداقل زمان ممکن امکان غافلگیری را فراهم کرد و ضربه قطعی در محلی که دشمن انتظار آن را نداشت وارد شد. دشمن از ساعات آغازین روشنایی روز با استفاده از احتیاط‌های محلی نزدیک در منطقه قرارگاه قدس پاتک کرد. کلیه پاتک‌ها در عین‌خوش و ارتفاعات کمرسرخ و تپه ۲۰۲ دفع شد ولی دشمن موفق شد در دشت‌عباس پیشروی یکان مأمور تصرف تنگ ابوغریب را که به دلایل زیر نتوانسته بود مأموریت خود را به انجام برساند، متوقف و با وارد کردن تلفات و خساراتی این یکان را وادار به عقب‌نشینی به شمال جاده آسفالت‌کرده و پایش جاده را در حوالی امامزاده عباس به دست بگیرد.

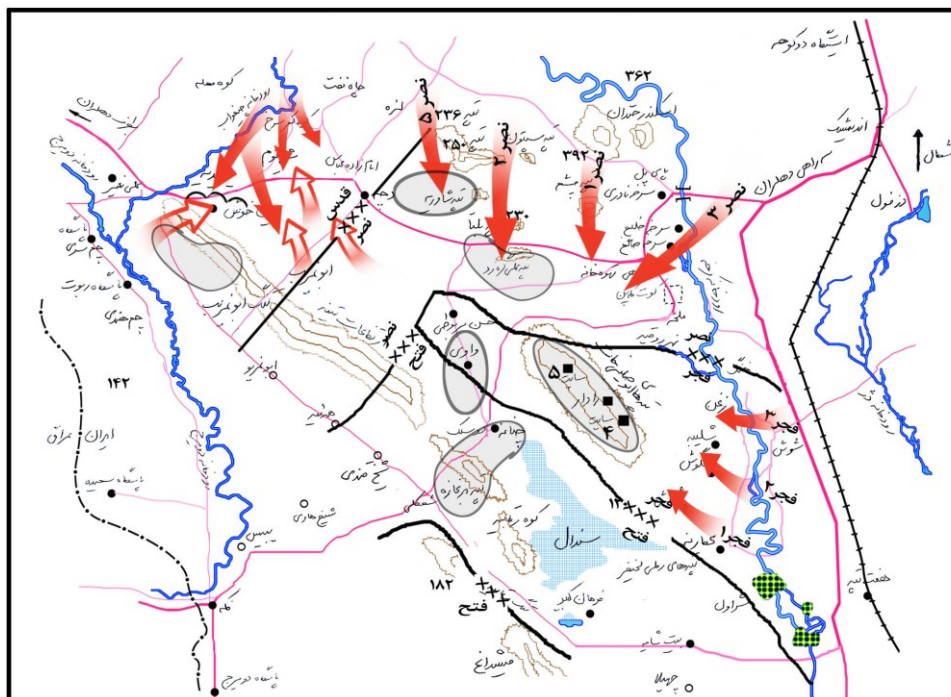
- به سبب اختفای عملیات و غافلگیر کردن دشمن، تیپ ۲ زرهی لشکر ۹۲ در فاصله زمانی بسیار کوتاه قبل از شروع عملیات در منطقه لزه مستقر شد در نتیجه فرصت کافی برای آمادگی عملیات را نداشت.
- جابه‌جایی تیپ ۲ زرهی از طریق جاده پاعلم به لزه به علت طولانی بودن مسیر و نامناسب بودن جاده در ارتفاعات شمال منطقه موجب فرسوده شدن تجهیزات و وسایل و خستگی نیروها گشته بود.
- اطلاعات واصله از عوامل اطلاعاتی و بررسی عکس هوایی ۶۰/۱۲/۲۲ فقط استقرار یک گردان تانک را تأیید می‌کرد درحالی‌که تیپ ۱۰ زرهی دشمن قبل از شروع عملیات (بین ۶۰/۱۲/۲۲ تا ۶۱/۱/۲) در حوالی دچه مستقر شده بود.
- آمادگی رزمی تیپ ۲ زرهی به سبب کسر سازمان نیروی انسانی و اقلام عمده در سطح پایینی قرار داشت ضمن اینکه خدمه تانک به علت ضعف آموزش نتوانستند از قدرت آتش تانک چیفتن در برد زیاد بهره‌برداری کنند.
- استعداد یکان پیاده ادغامی با این تیپ کافی نبود.
- به سبب وضعیت منطقه، یکان عمل‌کننده از پشتیبانی آتش کافی برخوردار نبود.
- جناح چپ (مشرق) قرارگاه قدس به علت اختلاف در سطح هدف‌های قرارگاه‌های نصر و قدس از یک سو و عدم پوشش توسط قرارگاه قدس.
- وسایل مهندسی کافی برای احداث خاکریز مناسب در جناح چپ قرارگاه قدس پیش‌بینی نشده بود، ضمن اینکه فرصتی برای این اقدام در اختیار نبود.

موفقیت محدود قرارگاه فجر و آماده نبودن قرارگاه فتح برای عملیات همزمان موجب شد که از بعدازظهر اولین روز عملیات، دشمن یکان‌های احتیاط خود را رده به رده از جنوب منطقه به دشت‌عباس و منطقه عین‌خوش اعزام کند. ولی تا وصول یکان‌های احتیاط دور دشمن به منطقه، یکان‌های قرارگاه قدس و نصر فرصت مناسبی را به دست آوردند تا با ایجاد خاکریز، تحکیم هدف و تجدید سازمان آمادگی نسبی را برای مقابله با پاتک‌های بعدی دشمن کسب کنند زیرا که اجرای پاتک‌های متوالی دشمن در روز دوم عملیات قطعی و حفظ دستاوردهای روز اول برای نیروهای خودی حیاتی بود تا مراحل بعدی عملیات با آماده شدن قرارگاه فتح در جنوب‌غربی منطقه عملیات به مورد اجرا گذارده شود. وضعیت موجود در قرارگاه کربلا نشانگر این بود که قرارگاه قدس در روز بعد با امواج پاتک‌های دشمن مواجه خواهد شد و در صورت عدم توانایی در حفظ دست‌آوردهای خود، عملیات فتح‌المبین با مشکل مواجه می‌شود لذا ضرورت اعزام نیروی تقویتی و اختصاص تقدم آتش‌های هوایی و هوانیروز به این قرارگاه تأیید شد و در همین راستا به تیپ ۳۷ زرهی تنها احتیاط قرارگاه کربلا دستور داده شد که در اسرع وقت از محل پراکندگی خود (در حوالی اهواز) حرکت و از طریق جاده پاعلم در لزه زیر امر قرارگاه قدس قرار گیرد و قرار شد سه گردان بسیجی از سپاه پاسداران نیز آماده و به سبب بسته شدن جاده در امامزاده عباس و طولانی و نامناسب بودن مسیر پاعلم - لزه برای صرفه‌جویی در وقت با بالگردهای هوانیروز به منطقه قرارگاه قدس ترابری شوند.

در پایان اولین روز عملیات (در اولین مرحله عملیات فتح‌المبین) رزمندگان اسلام موفق شدند چهار تیپ ۴۲۳ و ۵۰۵ پیاده و ۴۲ و ۶۰ زرهی دشمن را که از جنوب‌غربی پل نادری تا عین‌خوش در شمال جاده پدافند می‌کردند، به کلی نابود و با اسارت گرفتن ۴۶۰۰ نفر و کشته و زخمی کردن تعداد کثیری از نیروهای دشمن، همچنین با غنیمت گرفتن تعداد بی‌شماری تانک، نفربر، توپ‌های ۱۲۲، ۱۵۲، ۱۳۰ میلیمتری و انهدام تعداد زیادی تانک، نفربر و خودرو و ساقط کردن ۳ فروند هواپیما و یک فروند بالگرد تلفات و خسارات سنگینی به نیروهای دشمن وارد کنند. سیل حرکت یکان‌های تقویتی دشمن که از روزهای قبل از سایر نقاط کشور عراق به این منطقه آغاز شده بود در این روز شدت بیشتری گرفت مانند تغییر مکان گردان ۱۱۵ توپخانه از منطقه قصرشیرین به منطقه رقابیه، تیپ ۱۳ مهمات خاصه (ارتش خلقی) از پادگان التاجی بغداد به منطقه رقابیه و چنانه، تیپ‌های ۶۰۱ و ۶۰۲ جدیدالتأسیس از منطقه سلیمانیه به منطقه فکه، تیپ ۴۲۱ پیاده از منطقه بستان به منطقه تپه ابوصلیبی خات.

در این روز تقدم تلاش‌های هوانیروز و نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی در پشتیبانی از یکان‌های عمل‌کننده در منطقه عین‌خوش متمرکز شد. بالگردهای جنگنده هوانیروز ضمن اینکه با هجوم به یکان‌های پاتک‌کننده دشمن تلفات و خساراتی وارد کردند، یک فروند بالگرد متجاوزین را سرنگون کردند. همچنین نیروی هوایی با برقراری پوشش هوایی از دخالت مؤثر نیروی هوایی دشمن در پشتیبانی از پاتک‌های یکان‌های سطحی جلوگیری و موفق شدند سه فروند از هواپیماهای متجاوز را ساقط کنند.

نقشه شماره ۱۲: وضعیت یگانهای تک‌ور در پایان روز اول عملیات (۶۰/۱/۲) مرحله اول

وقایع روز ۱۳۶۱/۱/۳ (دومین روز نبرد)

قرارگاه قدس

درحالی‌که در طول شب آتش‌های شدید دشمن بر روی یگان‌های قرارگاه قدس به‌ویژه در ارتفاعات کمرسرخ و تپه ۲۰۲ و منطقه عین‌خوش قطع نشد. جابه‌جایی یگان‌های احتیاط دشمن به دشت‌عباس ادامه داشت. یگان‌های قرارگاه قدس ضمن آرایش مواضع اشغالی در سرزمین‌های متصرفی در ساعت ۰۳:۰۰ روز سوم فروردین‌ماه تعداد ۹۰ نفر از نیروهای داوطلب ادغامی را سازماندهی و برای شکار تانک به منطقه دشت‌عباس اعزام و این افراد موفق شدند با انهدام تعدادی تانک، تلفات و خساراتی به نیرویی از دشمن که برای اجرای پاتک آماده می‌شد وارد و به یگان‌های خود مراجعت کنند. در روز دوم عملیات، پاتک‌های پیاپی دشمن برای انهدام و یا عقب‌راندن یگان‌های خودی شروع شد. اولین پاتک در ساعت ۰۹:۳۰ با نیرویی با استعداد یک گردان تانک به ارتفاع کمرسرخ و شیخ‌قیوم اجرا شد که با مقاومت مدافعیین دفع شد. از ساعت ۱۰:۰۰ تا ۱۱:۰۰ یکانی با استعداد یک تیپ (تیپ گارد جمهوری) و نیروهای پیاده در دو مرحله در منطقه دامداری، غرب چیخواب و باغ شماره ۷ پاتک کردند که در هر دو مرحله با بجا گذاشتن تعدادی تلفات و خسارات مجبور به عقب‌نشینی شدند. همزمان با یک یگان تانک به شیخ‌قیوم و تپه ۲۰۲ پاتک شد و در ساعت ۱۱:۰۰ ارتفاع ۲۰۲ و آبادی شیخ‌قیوم به محاصره دشمن درآمد ولی مدافعیین با ایثار و مقاومت موفق شدند محاصره را شکسته و نیروهای دشمن را وادار به

عقب‌نشینی کند. از ساعت ۱۴۰۰ تا ۱۵۰۰ سه بار به‌طور متوالی به شیخ قیوم، تپه ۲۰۲ و آبادی یروه پاتک شد که باز هم به‌وسیله نیروهای خودی دفع شد. بررسی گزارشات یکان‌های این قرارگاه نشانگر این است که یکان‌های زرهی و مکانیزه و پیاده دشمن به‌صورت موجی وارد منطقه دشت عباس می‌شوند و با متوقف شدن پاتک هر یکان، یکان دیگری از آن عبور و پاتک را ادامه می‌داد تا نیروهای خودی را فرسوده و وادار به ترک موضع کند. آخرین پاتک در ساعت ۱۶۰۰ با نیروهای تازه‌نفس تپه ۶ زرهی - تپه ۱۴ مکانیزه و تپه ۱۰ زرهی که با تعدادی از گردان‌های پیاده تقویت شده بودند همزمان در سه محور زیر اجرا شد:

امامزاده عباس - ارتفاع کمرسرخ - شیخ قیوم

امامزاده عباس - تپه ۲۰۲

امامزاده عباس - مواضع عین‌خوش (در امتداد جاده اصلی)

مقاومت مدافعین، تلاش‌های دشمن را در اکثر مناطق خنثی و سرانجام در ساعت ۱۸۰۰ منطقه یروه و قسمت‌هایی از تپه ۲۰۲ و قسمت شرقی ارتفاع کمرسرخ به تصرف نیروهای دشمن درآمد و همزمان تلاش نیروهای دشمن در حوالی آبادی یروه و منطقه غرب عین‌خوش متمرکز شد ولی نتیجه‌ای حاصل نکردند. فرا رسیدن تاریکی شب و ریزش باران شدید از ساعت ۲۱۰۰ رحمت الهی برای رزمندگان ایران اسلامی بود زیرا در کمتر از یک ساعت تمام دشت و صحرا و سنگرها پر از آب شد و با ایجاد محدودیت در حرکات خودرویی ادامه پاتک‌های دشمن متوقف شد. درحالی‌که تداوم عملیات دشمن در شب به دنبال موفقیت‌های به‌دست آمده در روز شاید نیروهای ایرانی را در نگهداری سرزمین‌های اشغالی با مشکل مواجه می‌کرد. سرانجام روز دوم عملیات در منطقه قرارگاه قدس در حالی به پایان رسید که دشمن با وجود تلاش فوق‌العاده و اجرای پاتک‌های متوالی موفقیت چندانی بدست نیاورد و یکان‌های این قرارگاه توانستند قسمت اعظم مواضع خود را در شمال جاده اصلی، ارتفاعات کمرسرخ و عین‌خوش حفظ کنند و اگر در طول روز مواضعی به تصرف دشمن درآمد در حدی نبود که موقعیت مدافعین را متزلزل کند. فرماندهی قرارگاه قدس ضمن درخواست نیروی کمکی به یکان‌های تابعه دستور داد با تجدید سازمان و تحکیم مواضع پدافندی آماده اجرای عملیات باشند.

قرارگاه نصر

موفقیت دشمن در تصرف منطقه امامزاده عباس در روز قبل طبیعتاً یکان‌های نصر دو و پنج را که در شرق و شمال شرقی دچه و امامزاده عباس مستقر بودند تحت‌تأثیر قرار داد و لذا تلاش گسترده این دو یکان برای تحکیم هدف‌های متصرفی در تپه‌های شاوریه و علی‌گره‌زد متمرکز شد. در ساعت ۰۹۰۰ قرائنی از پاتک دشمن با یک یکان عمده زرهی به سمت علی‌گره‌زد و شاوریه مشاهده شد ولی اجرا نشد و نیروهای آرایش یافته دشمن به طرف غرب حرکت کردند. تثبیت وضعیت یکان‌های نصر پنج در تپه‌های شاوریه و نصر دو در تپه‌های علی‌گره‌زد در شمال و جنوب جاده اصلی موجبات بسته شدن عقبه نیروهای پراکنده دشمن را در غرب کرخه فراهم و در نتیجه تسهیلات لازم را برای یکان‌های نصر یک و سه که در حال پاکسازی مناطق مربوطه بودند، فراهم کرد.

قرارگاه فتح

در منطقه این قرارگاه در طول روز تبادل آتش توسط طرفین متخاصم به شدت ادامه داشت. قرارگاه فتح ضمن اینکه همانند شب قبل با اعزام تیم‌های شکار تانک خساراتی را به دشمن وارد کرد اهم تلاش خود را جهت آماده کردن معابر نفوذی در میادین مین دشمن و تجدید سازمان یکان‌های آسیب‌دیده متمرکز تا هرچه سریع‌تر آماده اجرای مأموریت محوله باشد. دشمن هم که وضعیت نیروهای حمله‌ور این قرارگاه را تثبیت شده می‌دید، با اطمینان بیشتری نیروهای احتیاط و تقویتی خود را متوجه منطقه قرارگاه قدس کرد.

قرارگاه فجر

دشمن ضمن وارد کردن نیروهای جدید به منطقه و تقویت مواضع پدافندی خود در منطقه این قرارگاه با اجرای پاتک کلیه یکان‌های در خط را تحت فشار قرار داد ولی با اجرای آتش توپخانه و استفاده از بالگردهای جنگنده هوانیروز و پشتیبانی نزدیک هوایی فعالیت‌های دشمن خنثی شد.

نتایج کلی در روز دوم عملیات

درحالی‌که در طول روز دوم نبرد قرارگاه قدس تحت امواج پاتک‌های دشمن قرار داشت و در منطقه سه قرارگاه دیگر، درگیری‌ها محدود بود اهم تلاش فرماندهی و عناصر عملیاتی قرارگاه کربلا در جهت اقدام اساسی برای کمک به قرارگاه قدس متمرکز شده بود. تیپ ۳۷ زرهی که در حال بارگیری و حرکت بود به علت مشکلات وسایل ترابری، طولانی و نامناسب بودن مسیر پاعلم - لزه بعید بنظر می‌رسید که بتواند به‌موقع به منطقه قرارگاه مزبور برسد و به سبب فراهم نشدن نیروهای بسیجی امکان اعزام سه گردان پیاده از سپاه پاسداران نیز میسر نشد ضمن اینکه وصول تیپ ۳۷ زرهی نیز نمی‌توانست مشکلات یکان‌های قرارگاه قدس را درحالی‌که نیروهای زرهی دشمن از آزادی عمل کامل برخوردار بودند و از شرق و غرب مناطق متصرفی یکان‌ها را تحت فشار قرار داده بودند، حل کند.

از این‌رو برای پیشگیری از انهدام کامل قرارگاه قدس دو راهکار وجود داشت:

راهکار یکم: اجرای عقب‌نشینی اختیاری در تاریکی شب.

راهکار دوم: درگیر کردن نیروهای دشمن در سایر مناطق عملیاتی به‌منظور کاهش و از بین بردن فشار دشمن در منطقه عین‌خوش و تقویت مؤثر قرارگاه قدس، هر چند که به دلیل عدم امکان کمک مؤثر به قرارگاه قدس به جهت عدم آمادگی کامل قرارگاه فتح برای اجرای عملیات، عدم توانایی قرارگاه فجر در شکستن مواضع مستحکم دشمن و درگیری اکثر یکان‌های قرارگاه نصر در پاکسازی منطقه بین غرب کرخه تا ارتفاعات علی‌گره‌زد و عدم امکان تقویت به‌موقع با یکان‌های تازه‌نفس. راهکار یکم بر راهکار دوم ارجحیت داشت ولی اصرار فرماندهان یکان‌های قرارگاه قدس به‌ویژه فرمانده تیپ ۱۴ امام حسین(ع) به ادامه مقاومت و نگهداری دستاوردهای خود تا آخرین نفس نیروهای قرارگاه کربلا را نیز در انتخاب راهکار دوم مصمم‌تر کرد و برنامه‌ریزی در جهت اجرای

عملیات در شمال و جنوب منطقه با حداقل امکانات موجود قرارگاه نصر و فتح مورد توجه قرار گرفت و به همین منظور از قرارگاه فتح خواسته شد که با امکانات موجود آماده اجرای عملیات در شب جاری باشد و چون قرارگاه نصر در روز جاری موفق شده بود با پاکسازی کامل نیروهای دشمن در طرفین جاده اصلی در منطقه غرب کرخه جاده پل نادری - سه‌راهی قهوه‌خانه - علی‌گره‌زد را آماده بهره‌برداری کند. با پیشنهاد فرمانده تیپ ۳۷ زرهی مسیر حرکت این تیپ بجای مسیر طولانی و نامناسب قبلی، از جاده آسفالت سه راهی دهلران - پل فلزی به طرف علی‌گره‌زد در نظر گرفته شد و در مأموریت تیپ هم تغییراتی داده شد و قرار شد در زیر امر قرارگاه نصر قرار گیرد. قرارگاه کربلا پس از هماهنگی‌های لازم با فرماندهان یکان‌های ذینفع دستور جزء به جزء شماره یک را تهیه و در همین روز صادر کرد که در اجرای آن مقرر شد:

قرارگاه نصر تیپ ۳۷ زرهی را در ساعت ۱۹۰۰ روز جاری در شرق ارتفاعات علی‌گره‌زد در کنترل عملیاتی گرفته و در سمت علی‌گره‌زد - دشت‌عباس و علی‌گره‌زد - حسن بربوطی تک کرده نیروهای دشمن را در منطقه منهدم، تنگ ابوغریب را تأمین و با یکان‌های قرارگاه قدس الحاق حاصل کند و به‌منظور جلوگیری از تهدید عقبه یکان‌های تک‌ور راه ورود نیروهای تقویتی دشمن را از حسن بربوطی به منطقه دشت‌عباس سد کند.

قرارگاه قدس ضمن حفظ مناطق متصرفی با سازماندهی و اعزام تیم‌های شکار تانک و عملیات محدود آفندی دشمن را در منطقه درگیر، تک یکان‌های نصر را با آتش پشتیبانی و با یکان‌های تک‌ور قرارگاه نصر در امتداد جاده امامزاده عباس - عین‌خوش الحاق کند.

همچنین طی امریه جداگانه‌ای که ابلاغ گردید، قرار شد:

- قرارگاه فتح همزمان با قرارگاه نصر تک کرده و مأموریت واگذاری در طرح عملیاتی کربلا ۲ (تجدید نظر شده) را اجرا کند.

- قرارگاه فجر نیز مجدداً مأموریت اولیه را در منطقه دنبال کند.

و بدین ترتیب مقرر شد مرحله دوم عملیات فتح‌المبین با شرکت کلیه قرارگاه‌های تابعه در ساعت ۰۱۰۰ چهارم فروردین‌ماه ۱۳۶۱ با رمز بسم الله الرحمن الرحیم، یا زهرا علیها السلام به‌منظور به دست گرفتن ابتکار عمل و جلوگیری از تداوم تهاجمات نیروهای دشمن در منطقه عین‌خوش آغاز شد. در این مرحله قرارگاه فتح تلاش اصلی قرارگاه کربلا را به عهده داشت. در این روز اهم تلاش هوانیروز و نیروی هوایی در پشتیبانی از عملیات یکان‌های قرارگاه قدس متمرکز شد و بالگردهای هوانیروز با وارد کردن تلفات و خساراتی به دشمن نقش بسزایی را در خنثی کردن پاتک‌های دشمن به عمل آوردند.

وقایع روز ۱۳۶۱/۱/۴ (سومین روز نبرد) مرحله دوم عملیات فتح‌المبین (نقشه شماره ۱۳)

قرارگاه فتح

این قرارگاه مأموریت داشت ابتدا تنگ رقابیه و ارتفاعات مجاور چنانه را تأمین و سپس با ادامه تک تپه برقازه را تصرف و در امتداد ارتفاعات تینه در منطقه مربوطه پدافند کند. قرارگاه با دو یکان در خط و دو یکان احتیاط

تک می‌کند. فتح دو - تیپ ۵۵ هوابرد، تیپ ۸ نجف و گروه رزمی سلمان از لشکر ۸۸ زرهی- در جنوب (جناح چپ) تلاش اصلی، تنگ رقابیه و ارتفاع جنوبی آن را تأمین و فتح چهار - تیپ ۲۵ کربلا و گردان ۲۳۱ تانک لشکر ۹۲ زرهی- در شمال (جناح راست) در مسیر فرهان کبیر، صعبه ۲، صعبه ۱، چم کوچک ارتفاع شمالی تنگ رقابیه را تصرف و با ادامه تک ارتفاع مجاور چنانچه را تأمین می‌کرد. فتح یک - تیپ ۱ لشکر ۹۲ زرهی- فتح دو را در داخل تنگ رقابیه دنبال و پس از تأمین تنگ رقابیه از یکان‌های فتح دو عبور و تک را به‌منظور تصرف ارتفاعات غرب چنانچه ادامه و در امتداد ارتفاعات تینه در منطقه مربوطه پدافند می‌کرد. فتح سه - تیپ ۳ لشکر ۹۲ زرهی و یکان‌هایی از تیپ ۲۵ کربلا- پس از تصرف ارتفاعات ابوصلیبی‌خات توسط قرارگاه فجر، از یکان‌های قرارگاه مزبور عبور و تک را به‌منظور تصرف ارتفاعات غرب چنانچه ادامه و در امتداد ارتفاعات تینه در منطقه مربوط پدافند می‌کرد. یکان‌های تک‌ور در خط برای رسیدن به مواضع تک باید مسیر طولانی را طی می‌کردند چون فتح دو برای تأمین هدف مربوطه تلاش اصلی را با اجرای مانور احاطه‌ای از طریق تنگ ذلیجان^۱ برای وصول به عقبه دشمن و تک پشتیبانی را با قسمتی از یکان‌ها برای درگیر کردن نیروهای دشمن در تنگ رقابیه در نظر گرفته بود و لذا در شب عملیات یکان‌هایی که برای عبور از تنگ ذلیجان سازماندهی شده بودند برای رسیدن به مواضع تک می‌بایستی هفده کیلومتر راهپیمایی کنند. در ساعت ۱۸۰۰ روز سوم فروردین‌ماه حرکت کردند و یکان‌های عمل‌کننده در داخل تنگ در ساعت ۱۹۰۰ همان روز پیشروی را آغاز کردند تا بتوانند از سه معبر ایجاد شده در میادین مین عبور کرده و در نزدیکی مواضع پدافندی دشمن آرایش گرفته و در زمان تعیین شده به سنگرهای دشمن یورش ببرند.

چون نیروهای فتح چهار در مسیر پیشروی خود موفق به پیدا کردن مسیرهای ایجادشده در میادین مین نشدند، ابتدا ساعت تک با یک ساعت تأخیر به ساعت ۰۲۰۰ موکول شد و باز هم به علت نرسیدن بعضی از یکان‌ها ساعت تک فتح چهار به تعویق افتاد و در نتیجه عملیات قرارگاه فتح منحصراً با فتح دو ادامه یافت. با وجود این که ساعت شروع تک یک ساعت به تعویق افتاده بود به سبب مناطق رملی و ذوعارضه بودن زمین و فواصل زیاد تا مواضع، یکان‌های تک‌ور تا ساعت ۰۴۰۰ روز چهارم فروردین‌ماه آمادگی خود را برای هجوم به سنگرهای دشمن اعلام نکردند، نگرانی از این بود که با آغاز روشنایی نیروهای تک‌ور در دام دشمن گرفتار شوند. به همین جهت فرماندهی مشترک قرارگاه فتح به‌منظور ارعاب نیروهای دشمن و تقویت روحی نیروهای خودی ناشی از سر و صدای تانک‌ها به فتح یک ابلاغ کرد که برای عبور از خط یکان‌های فتح دو در داخل تنگ حرکت کند. درحالی‌که با شروع حرکت یکان‌های فتح یک، صدای غرش تانک‌ها و ایجاد گرد و خاک فراوان، منطقه را تحت‌الشعاع قرار داده بود یکی از یکان‌های تک‌ور مأمور احاطه اعلام کرد که تعدادی از نیروهای دشمن دست‌ها را بالا برده و خواهان اسارت هستند ولی در چند سنگر در اثر مقاومت نفرات دشمن درگیری آغاز شده

۱- در روی تپه‌های میشداغ واقع در جنوب تنگ رقابیه، کوره راهی وجود داشت که تنگ ذلیجان نامیده می‌شد. چون این تپه‌ها فاقد نیروهای دشمن بود لذا جهاد سازندگی و مهندسی ارتش تلاش گسترده‌ای را در جهت قابل استفاده کردن این جاده به عمل آوردند و قبل از اجرای عملیات آماده بهره‌برداری نمودند و بدین ترتیب امکان عبور یکان‌های خودی را برای دور زدن مواضع پدافندی مستحکم دشمن در تنگ رقابیه فراهم کردند.

است و سپس سایر یکان‌های تک‌ور نیز گزارشاتی شبیه گزارش قبلی ارسال کردند. درحالی‌که تعداد اسرا مرتباً درحال افزایش بود نبرد تن به تن هم ادامه داشت ولی از ساعت ۰۹۰۰ به بعد آرامش در منطقه حکم‌فرما و یکان‌ها اشغال هدف‌ها و پایان مأموریت را اعلام کردند. فرمانده سپاه پاسداران قرارگاه فتح در گزارش وضعیت عملیاتی به وسیله بیسیم ابتدا سوره مبارکه فتح را تلاوت و اعلام کرد که نیروهای دشمن فوج فوج به اسارت رزمندگان اسلام درمی‌آیند. فتح یک در ادامه پیشروی در داخل تنگ از سمت دامنه‌های شمالی تنگ رقابیه که به سبب عدم پیشروی فتح چهار در دست دشمن باقی مانده بود در زیر آتش سنگین دشمن به‌ویژه جنگ‌افزارهای ضدتانک قرار گرفت و با پذیرش تلفات و ضایعات زیاد (۵۱۶ نفر تلفات نیروی انسانی، بیش از بیست دستگاه تانک و در حدود بیست دستگاه نفربر) در ساعت ۰۹۰۰ با عبور از تنگ رقابیه در محل پیش‌بینی شده مستقر و با یکان‌های فتح دو ضمن تجدید سازمان و تحکیم هدف آماده مقابله با پاتک‌های دشمن شدند. در این عملیات بیش از ۱۵۰۰۰ نفر از نیروهای دشمن کشته و زخمی و ۴۸۰۰ نفر به اسارت درآمدند که فرمانده تیپ ۱۱ مهمات خاصه سرتیپ دخیل هلالی^۱ تنها ژنرال اسیر شده عراقی جزو اسرا بود. همچنین غنایم بی‌شماری به‌خصوص تانک، نفربر و توپخانه نصیب رزمندگان اسلام شد.

تلفات یکان‌های ارتشی قرارگاه فتح ۱۵۰ نفر شهید و ۴۹۸ نفر مجروح و پنج نفر مفقودالایر بود. دشمن با استفاده از یکان‌های احتیاط محلی و نزدیک پاتک‌های متوالی را برای بازپس‌گیری مناطق از دست رفته اجرا کرد ولی در اثر مقاومت مدافعین موفقیتی به دست نیاوردند ضمن اینکه فعالیت‌های هوانیروز در خنثی شدن پاتک‌های دشمن اثر بسزایی داشت.

قرارگاه نصر

تیپ ۳۷ زرهی به سبب مشکلات ترابری موفق نشد به موقع وارد منطقه عملیات شود. عناصر پیشرو یکان در ساعت ۲۰۰۰ روز سوم فروردین‌ماه و تانک‌برهای حامل خودروهای شنی‌دار (تانک و نفربر) با چراغ روشن از ابتدای تاریکی تا ساعت ۰۵۰۰ روز چهارم فروردین‌ماه وارد منطقه شده و در شرق تپه‌های علی‌گره‌زد تانک‌ها و نفربرها از تانک‌برها پیاده و آماده اجرای مأموریت شدند.

برابر اعلام پست شنود حرکت این یکان با چراغ روشن در طول تاریکی شب که نشانگر وارد عمل شدن یکان عمده تقویتی بود توسط فرماندهان دشمن به رده بالا گزارش و مسلماً در روحیه متزلزل نیروهای دشمن اثرگذار بوده است. در اجرای مأموریت محوله، قرارگاه نصر در نظر داشت که نصر پنج (تیپ ۵۸ پیاده ذوالفقار و یکان‌هایی از تیپ ۲۷ حضرت رسول(ص) در سمت عمومی علی‌گره‌زد - امامزاده عباس تک کرده، دشمن را در منطقه منهدم، جاده دچه - ابوغریب را تأمین و با یکان‌های قرارگاه قدس در ابتدای جاده امامزاده عباس - عین‌خوش الحاق حاصل کند و نصر شش (تیپ ۳۷ زرهی) نصر پنج را دنبال و پشتیبانی نماید و نصر دو (تیپ دو لشکر ۲۱

۱- افسر بازنشسته که برای فرماندهی تیپ ۱۱ مهمات خاصه به خدمت احضار شده بود.

حمزه) نیز با پیشروی به سمت حسن بربوطی و تل واوی راه ورودی نیروهای دشمن را از طریق چنانه به منطقه دشت‌عباس سد کند.

فرمانده قرارگاه نصر (ارتش) که افسر عملیات قرارگاه و افسر رابط قرارگاه کربلا (ارتش) در معیت وی بودند، به‌منظور صرفه‌جویی در وقت در منطقه حضور یافته و در پشت ارتفاعات علی‌گه‌زد مأموریت و سمت پیشروی نصر پنج و شش را در زمین مشخص و مسئولیت هدایت عملیات را به فرمانده نصر پنج محول کرد. گرچه پیشروی یکان پیاده (نصر ۵) در روز روشن و زمین باز آسیب‌پذیر بود و از طرفی به علت کمبود زمان فرصتی برای شناسایی و انجام هماهنگی‌های لازم بین فرماندهان نصر پنج و شش میسر نبود ولی هر دو یکان به‌منظور تقلیل فشار نیروهای دشمن در منطقه عین‌خوش آمادگی خود را برای اجرای مأموریت اعلام کردند. لذا نصر پنج در شمال جاده آسفالته در سمت شاوریه - امامزاده عباس و نصر شش به دنبال نصر پنج در طرفین جاده آسفالته در سمت علی‌گه‌زد - دچه پیشروی را آغاز کردند.

نصر دو برای اجرای مأموریت محوله ضرورت داشت در جناح چپ با یکان‌های نصر یک که در حال پاکسازی منطقه از عناصر باقیمانده دشمن بودند الحاق تا از تأمین جناح باختری (چپ) یکان‌ها اطمینان حاصل کند و لذا عناصری از نصر دو موفق شدند با انهدام نیروهای پراکنده دشمن با یکان‌های نصر یک الحاق کنند و سپس نصر دو نیروی مناسبی را برای اخذ تماس و انجام شناسایی با رزم به‌منظور کسب اطلاع از وضعیت دشمن به منطقه حسن بربوطی و تل واوی اعزام کرد.

هنگامی که در ساعت ۰۶۳۰ یکان‌های نصر پنج در شمال و نصر شش در طرفین جاده اصلی (علی‌گه‌زد - امامزاده عباس) به سمت غرب در حال حرکت بودند همزمان یک یکان عمده دشمن نیز (احتمالاً تیپ ۱۲ زرهی ابن ولید) که به وسیله یک فروند بالگرد هدایت می‌شد از طریق چنانه وارد دشت‌عباس شده به سمت شمال غرب پیشروی می‌کرد درحالی‌که یک یکان عمده دیگر دشمن نیز (احتمالاً تیپ ۸ مکانیزه) به دنبال یکان مزبور وارد منطقه شد. قطعاً حضور یکان‌های نصر شش به وسیله سرنشینان بالگرد کشف و ضمن اینکه عناصر نصر شش نیز حرکت تانک‌ها و نفربرهای دشمن را رویت می‌کند. یکان‌های نصر پنج در ادامه پیشروی در ساعت ۰۷۱۰ وصول به امامزاده عباس و یکان‌های نصر شش عبور از آبادی دچه را اعلام کردند. فرمانده یکان تازه وارد دشمن که حضور و حرکت یکان‌های ایرانی به‌خصوص نصر شش را که یکان متحرک زرهی است یک خطر جدی برای تهدید عقبه یکان‌های خود تشخیص داده بود از ادامه حرکت به طرف عین‌خوش منصرف و با اتخاذ آرایش تاکتیکی آماده درگیری با یکان‌های نصر شش شد، درحالی‌که یکان متعاقب دشمن نیز تا روشن شدن وضعیت متوقف گردید. یکان‌های نصر شش که بدون پوشش جناح جنوبی (چپ) در حال پیشروی بودند با آتش تانک‌ها و جنگ‌افزارهای ضدتانک دشمن مواجه و با تحمل تلفات و خسارات سنگینی مجبور به توقف و با اشغال و آرایش مواضع تعجیلی در شمال جاده اصلی زمین‌گیر و وسایل مهندسی قرارگاه نصر و جهاد سازندگی با ایجاد خاکریز مواضع مناسبی را تهیه می‌کند.

با متوقف شدن یکان‌های نصر شش یکان‌های نصر پنج هم از ادامه پیشروی منصور و در حوالی امامزاده عباس در شمال جاده اصلی موضع گرفته و مستقر شدند. پشتیبانی آتش توپخانه قرارگاه نصر و توپخانه قرارگاه کربلا و وارد عمل شدن بالگردهای هجومی هوانیروز موجب شد که تلفات و خساراتی به دشمن وارد و از ادامه پیشروی نیروهای او جلوگیری شود. مشاهدات عینی عناصر قرارگاه نصر حاکی از این بود که دومین یکان عمده (تیپ ۸ مکانیزه) متوقف شده دشمن، همزمان با درگیری دو نیروی متخاصم از مسیر وارد شده مراجعت و منطقه دشت‌عباس را ترک کرد. به نظر می‌رسد فرمانده سپاه ۴ با دریافت خبر شکست نیروهایش در تنگ رقابیه و به‌منظور جلوگیری از تصرف تنگ برقازه، توسط نیروهای ایرانی تیپ ۸ مکانیزه را برای حفاظت و تأمین تنگ برقازه اعزام می‌کند.

یکان اعزامی نصر دو در بررسی وضعیت دشمن گزارش می‌کند که دشمن تعدادی از وسایل و تجهیزات خود را در منطقه حسن بربوطی منهدم تا به دست نیروهای ایرانی نیفتد. با اطلاعات بدست آمده یکان‌های نصر دو مشکلی برای ادامه پیشروی به سمت تل واوی برای ادامه پیشروی نداشتند ولی درگیری یکان‌های نصر شش و وضعیت جدید پیش‌آمده برای یکان‌های نصر پنج و شش موجب شد که نصر دو از ادامه پیشروی برای انجام مأموریت منصور شود زیرا جناح باختری (راست) یکان‌ها باز و مورد تهدید دشمن قرار می‌گرفت.

به هر حال دخالت نیروهای تازه نفس دشمن سبب شد که نه تنها نصرهای پنج و شش موفق به انجام مأموریت محوله نشدند. نصر دو نیز نتوانست راه ورودی دشمن را به دشت‌عباس سد کند. گزارش فرمانده نصر پنج در ساعت ۱۳۱۰ حاکی از این بود که فعالیت دشمن در منطقه فروکش کرده و آرامش نسبی در منطقه برقرار شده است. فرمانده یکان درگیر دشمن (تیپ ۱۲ زرهی) پس از اطمینان از تثبیت نیروهای ایرانی به‌منظور اجتناب از اتلاف وقت، مسئولیت منطقه را به گردان ۳۳ تانک واگذار و برای انجام مأموریت محوله نیروهای خود را به سمت عین‌خوش حرکت می‌دهد. ناگفته نماند که یکان‌های نصر یک و سه در همین مدت منطقه غرب کرخه را از وجود نیروهای دشمن پاکسازی و با ادامه پیشروی در امتداد سواحل شمالی رودخانه رفاییه به سمت جنوب مستقر می‌شوند.

قرارگاه قدس

تداوم بارندگی در طول شب رحمت خداوند را برای رزمندگان این قرارگاه به همراه داشت زیرا که تیم‌های شکار تانک یکان‌های این قرارگاه در ساعت ۰۳۰۰ بامداد موفق شدند به دشمن شیخون و ۳۱ دستگاه تانک و نفربر دشمن را منهدم کنند و از آغاز روشنایی نیز خلبانان شجاع هوانیروز با طرح‌ریزی قبلی در هجوم گسترده موفق شدند دوازده دستگاه از تانک‌های دشمن را که در گل فرو رفته بودند، به آتش کشیده و تلفات و خساراتی را به دشمن وارد کنند. به دنبال این موفقیت‌ها نه تنها ادامه پاتک از نیروهای دشمن سلب گردید بلکه در اجرای مأموریت واگذاری، یکان‌های قرارگاه قدس با آفند متقابل تلفات و خسارات دیگری به دشمن وارد و آنها را وادار به عقب‌نشینی کرده و تپه ۲۰۲ و آبادی شیخ قیوم را مجدداً تصرف کردند. در قبل از ظهر روز جاری دشمن به سبب

درگیری در دشت عباس نتوانست نیروهای تازه‌نفسی را به منطقه وارد و فعالیت چشمگیری را در منطقه قرارگاه قدس انجام دهد و تنها پاتک دشمن از سمت دویرج به مواضع عین‌خوش دفع شد. دشمن پس از قطع درگیری با یکان‌های نصر در منطقه دشت‌عباس در ساعت ۱۴۰۰ مجدداً آماده اجرای پاتک شد و در اولین اقدام خود برای بازپس‌گیری مناطقی که در قبل از ظهر توسط نیروهای ایرانی تصرف شده بود با تیپ ۱۲ زرهی پاتک کرد. و پس از یک نبرد شدید و طولانی در ساعت ۱۶۴۵ موفق شد مجدداً تپه ۲۰۲ را تصرف و قسمتی از آبادی شیخ قیوم را مورد تهدید قرار دهد. با شروع تاریکی از شدت عملیات دشمن کاسته شد و آرامش در منطقه حکم فرما شد.

قرارگاه فجر

این قرارگاه با آرایش قبلی تک را همزمان به مواضع دشمن آغاز و یکان‌های تک‌ور موفق شدند یکان‌های درخط دشمن را تحت فشار قرار دهند. فجر ۳ در حوالی پل رفاییه حدود ۴۰۰ نفر از پرسنل دشمن را به اسارت گرفته و آماده می‌شود آخرین مقاومت دشمن را در پل رفاییه در هم بشکنند، فجر ۲ با انهدام سه دستگاه تانک، یکان تانک دشمن را وادار به عقب‌نشینی می‌نماید و فجر ۱ در ادامه پیشروی در جلو تپه ۱۲۰ به میدان مین وسیعی برخورد می‌کند. دشمن به منظور حفظ مواضع خود تحت پوشش شدید آتش توپخانه اقدام به تقویت یکان‌های پدافندی نموده و پیشروی یکان‌های تک‌ور قرارگاه فجر را متوقف می‌نماید. گرچه رزمندگان این قرارگاه تلفات سنگینی به نیروهای دشمن وارد می‌نمایند ولی خود نیز به سبب حمله به مواضع مستحکم دشمن متحمل تلفات قابل ملاحظه‌ای می‌گردند. تثبیت نیروهای دشمن در این منطقه همانند مرحله اول موفقیت‌آمیز بود.

نتایج کلی در روز سوم نبرد

تجزیه و تحلیل نتیجه عملیات در روز سوم عملیات (مرحله دوم عملیات فتح‌المبین) نشانگر این است، درحالی‌که دشمن تلاش می‌نمود دست‌آوردهای با ارزش و مهم روز اول رزمندگان اسلام را با اجرای پاتک‌های مداوم در روز دوم و با تداوم آن در روز سوم خنثی نماید. تلاش و مقاومت سرسختانه رزمندگان قرارگاه قدس و اتخاذ تدابیر منطقی و اصولی قرارگاه کربلا در اجرای مرحله دوم عملیات با هجوم هر چهار قرارگاه تابعه ابتکار عمل را از دشمن سلب و مجدداً حاکمیت در صحنه عملیات فتح‌المبین نصیب رزمندگان ایران اسلامی گردید. در این عملیات گرچه قرارگاه فتح نتوانست کلیه اهداف خود را تصرف نماید ولی با اشغال تنگ رقابیه و ارتفاع جنوبی آن ضمن وارد کردن تلفات و خسارات سنگین به دشمن موفق شد:

- فرمانده سپاه ۴ عراق را در اعزام یکان‌های دیگر به منطقه عین‌خوش دچار تردید نموده و حتی یکی از یکان‌های عمده اعزامی را (تیپ ۸ مکانیزه) برای حفظ و نگهداری معبر برق‌زده (ارتفاعات غرب چنانه) برگشت داد. تا از بسته شدن عقبه لشکر ۱ مکانیزه و تهدید تپه‌های ابوصلیبی‌خات از غرب در صورت ادامه تک نیروهای ایرانی جلوگیری نماید در نتیجه از فشار دشمن در منطقه عین‌خوش کاسته شد.

- میل جنگجویی را در پرسنل دشمن کاهش دهد (گزارشات پست‌های شنود و تمایل پرسنل دشمن به اسارت مؤید این گفتار است).

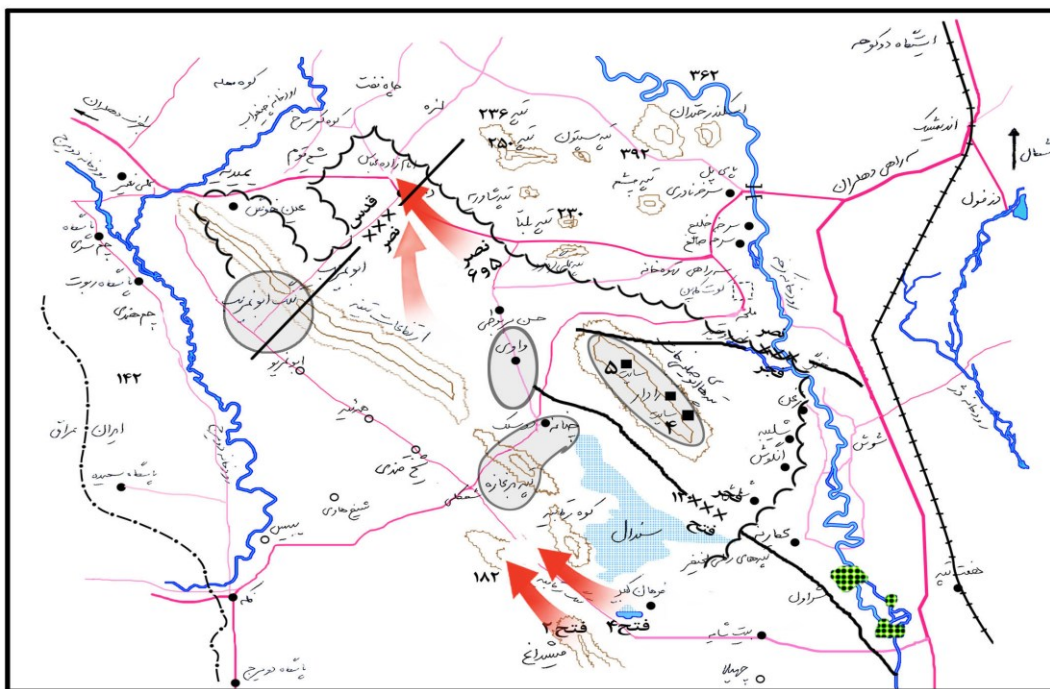
- به عقبه لشکر ۱ مکانیزه و سایر یکان‌های مستقر در این منطقه نزدیک شود. همچنین هر چند که یکان‌های قرارگاه نصر در اجرای تک در دشت‌عباس ظاهراً ناموفق بودند و تلفات و خساراتی هم متحمل شدند و به دلایل زیر نتوانستند مأموریت خود را به انجام برسانند:

- جابجایی و به پای کار آمدن تیپ ۳۷ زرهی به سبب مشکلات ترابری از ساعت ۱۹۰۰ روز سوم فروردین‌ماه به ساعت ۰۵۰۰ روز چهارم فروردین‌ماه و جمع‌آوری و ادغام نیروهای نصر پنج با تأخیر مواجه و در نتیجه تک بجای ساعت ۰۱۰۰ در ساعت ۰۵۳۰ همزمان با آغاز روشنایی روز شروع شد.

- به سبب فوریت عملیات برای دفع خطر از یکان‌های قرارگاه قدس به‌ویژه سقوط مواضع عین‌خوش فرصت کافی برای شناسایی و طرح‌ریزی و هماهنگی در اختیار یکان‌های اجرایی گذاشته نشد.

- حرکت نیرویی با استعداد یک تیپ زرهی دشمن به سمت عین‌خوش همزمان با شروع پیشروی یکان‌های نصر پنج و شش مصادف و تیپ مزبور برای رفع تهدید عقبه خود با این یکان‌ها درگیر و مانع پیشروی آنان گردید. ولی اقدامات قرارگاه نصر موجب گردید که تیپ تازه نفس اعزامی دشمن (تیپ ۱۲ زرهی) از انجام مأموریت اصلی منصرف و در نتیجه در قبل‌ازظهر چهارم فروردین‌ماه از هر گونه فشار دشمن در منطقه قرارگاه قدس جلوگیری گردد.

از طرف دیگر بهره‌برداری بموقع و مناسب از رحمت الهی که در اثر بارش شدید باران محدودیت‌هایی برای یکان‌های متحرک دشمن ایجاد شده بود و وارد نمودن تلفات و ضایعات سنگین به نیروهای درگل فرورفته دشمن در قبل‌ازظهر روز چهارم فروردین‌ماه به یکان‌های قدس فرصتی فراهم نمود که در همین فاصله زمانی از حالت دفاعی خارج و با اجرای آفند متقابل مناطق متصرفی دشمن را در روز قبل پس بگیرد. دشمن پس از قطع درگیری در دشت‌عباس به منطقه قرارگاه قدس وارد شد ولی به سبب آسیب‌های وارده و فاصله زمانی کوتاه نتوانست عمل عمده‌ای انجام دهد و فقط از دست‌داده‌های قبل‌ازظهر را پس گرفت و یکان‌های مستقر در مواضع عین‌خوش از آسیب دشمن در امان و با تجدید قوا آمادگی بیشتری را برای ادامه نبرد در روز بعد بدست آوردند و از طرف دیگر پیشروی و استقرار یکان‌های نصر یک و سه در حاشیه شمالی رودخانه رفاییه تهدید نیروهای دشمن را در ابوصلیبی‌خات از طرف شمال و شمال‌غرب فراهم و اجرای عملیات آتی را تسهیل و قرارگاه کربلا را برای طرح‌ریزی و اجرای مرحله سوم عملیات یاری داد و دشمن را در جابجایی یکان‌ها از جنوب منطقه (رقابیه - چنانه - فکه) به منطقه عین‌خوش بیش از پیش دچار تردید نمود. قرارگاه کربلا به‌منظور پیشبرد برنامه‌های آتی، تیپ ۳ لشکر ۹۲ زرهی را از ساعت ۲۴۰۰ روز ۶۱/۱/۴ تحت کنترل عملیاتی قرارگاه نصر قرار داد تا در حاشیه شمالی رودخانه رفاییه مستقر نماید. در پایان سومین روز عملیات (دومین مرحله عملیات فتح‌المبین) رزمندگان اسلام موفق شدند در این مدت بیش از ۹۰۰۰ نفر از افراد دشمن را به اسارت گرفته و بیش از ۲۰۰۰۰ نفر را کشته و زخمی و همچنین با انهدام و به غنیمت گرفتن صدها تانک و نفربر خسارات سنگینی را وارد و میل به جنگجویی و ادامه نبرد را در پرسنل دشمن بشدت کاهش دهند.

نقشه شماره ۱۳: وضعیت یگانها در پایان روز سوم عملیات (۶۰/۱/۴) مرحله دوم

وقایع روز ۱۳۶۱/۱/۵ (چهارمین روز نبرد)

قرارگاه قدس

در این روز بر خلاف انتظار قرارگاه کربلا و با اینکه دشمن نیروی احتیاط کافی در منطقه داشت، فعالیت عمده‌ای از طرف نیروی متخاصم مشاهده نشد و از این رو یگان‌های خودی پس از سه روز نبرد سنگین به تحکیم مواضع اشغال شده پرداختند. تبادل آتش در طول روز و شب ادامه داشت که در منطقه عین‌خوش از شدت بیشتری برخوردار بود، به‌خصوص از ساعت ۲۱۰۰ تا ۲۴۰۰ نیروهای مستقر در عین‌خوش از طرف غرب تپه‌های تینه نیز زیر آتش شدید دشمن قرار گرفتند. جابه‌جایی یگان‌ها از شروع تاریکی تا نیمه شب ادامه داشت. به‌نظر می‌رسید که دشمن یگان‌ها را برای عملیات روز بعد آماده می‌کند. در این روز عدم تمایل به ادامه نبرد در نیروهای دشمن و تمایل آنها به اسارت باز هم آشکار شد. گزارش فرمانده نصر ۵ که در شمال دشت‌عباس مستقر بود، قابل توجه است:

«۴۰ نفر از افراد عراقی که به وسیله رزمندگان این یگان اسیر می‌شوند، در بازجویی‌های مقدماتی اظهار می‌کنند که یک واحد با ۴۰ نفر نیرو آماده‌اند تا در صورت مناسب بودن وضعیت تسلیم شوند. فرمانده نصر ۵ چند نفر از اسرا را آزاد تا نفرات داوطلب را همراه بیاورند. پس از یک ساعت نفرات آزاد شده با ۴۰ نفر عراقی با ساز و برگ خود را تسلیم می‌کنند.» گزارش عناصر اطلاعاتی از وضعیت دشمن حاکی از این بود که تعداد ۷۷ دستگاه تانک و ۴۳ دستگاه نفربر (یک تیپ زرهی) در جنوب دچه و تعداد ۲۳ دستگاه تانک (یک گردان تانک) و ۲۴ دستگاه نفربر (حدود یک گردان مکانیزه) در حسن بربوطی مستقر شدند.

قرارگاه نصر

در این روز فعالیت عمده‌ای از دو طرف متخاصم صورت نگرفت. تلاش فرماندهان ذی‌نفع در شناسایی منطقه جنوب رودخانه رفاویه برای اجرای عملیات‌های آتی متمرکز شد.

قرارگاه فجر

فعالیت عمده‌ای از دو طرف متخاصم انجام نگرفت و تبادل آتش بین نیروهای طرفین ادامه یافت. مسئولین قرارگاه با تقویت نسبی یکان‌های تابعه و تجدید سازمان آنها آماده اجرای عملیات بعدی شدند.

قرارگاه فتح

چون ارتفاع شمالی تنگ رفاویه در اشغال نیروهای دشمن باقی مانده بود و برای پایش کامل تنگ و مقابله با پاتک‌های دشمن تصرف آن ضرورت داشت، از این‌رو به فتح ۲ مأموریت داده شد در آغاز تاریکی شب با اعزام یک یکان ادغامی تپه‌های مزبور را تصرف کند. یکان مأمور تک موفق شد مواضع دشمن را دور زده و از شمال نیروهای او را مورد هجوم قرار داده و با انهدام نیروهای دشمن هدف را تصرف و بدین ترتیب تنگ رفاویه با ارتفاعات طرفین آن به‌طور کامل در پایش نیروهای قرارگاه فتح قرار گرفت و گام دیگری به تهدید ارتفاعات ابوصلیبی‌خات از طرف جنوب‌غربی و جنوب برداشته شد.

نتایج کلی در روز چهارم عملیات

درحالی‌که در طول روز فعالیت عمده‌ای توسط نیروهای طرفین به عمل نیامد و فرماندهان یکان‌های ذینفع در قرارگاه نصر به شناسایی زمین منطقه و وضعیت دشمن در شمال و شمال‌غرب ارتفاعات ابوصلیبی‌خات و سازماندهی برای اجرای تک فعالیت می‌کردند، استقرار تیپ زرهی و دو گردان تانک و مکانیزه دشمن در دچه و حسن بربوطی توجه مسئولین قرارگاه کربلا را جلب کرده بود، زیرا درحالی‌که اهم تلاش نیروهای قرارگاه در جهت تهیه برآوردهای ستادی و طرح‌ریزی تک برای تصرف ارتفاعات ابوصلیبی‌خات متمرکز شده بود ولی توقف یکان‌های دشمن در مناطق ذکرشده نگران‌کننده بود، زیرا می‌توانست تهدید جدی برای عقبه یکان‌های تک‌ور باشد و این امر کاملاً منطقی بود زیرا فرمانده و عناصر ستادی سپاه ۴ دشمن با آگاهی از این که وقفه در اجرای پاتک در منطقه عین‌خوش به ضرر آنها می‌باشد از اعزام نیروهای تازه نفس به منطقه عین‌خوش منصرف شده بودند. پس نیت دشمن در نگهداری یکان‌های یاد شده فقط برای دفع تهدید جدید یعنی حفاظت از تپه‌های ابوصلیبی‌خات می‌توانست باشد. به هر حال دستور اجرای تک با اتخاذ مانور احاطه‌ای یک‌طرفه توسط یکان‌هایی از قرارگاه نصر و نیروی تثبیت‌کننده توسط قرارگاه فجر در ساعت ۰۱۰۰ شش فروردین‌ماه ۱۳۶۱ که در آن قرارگاه نصر سایت پنج و تپه برق‌زده و قرارگاه فجر سایت چهار و تپه رادار را تصرف می‌کردند، تهیه و صادر شد ولی به نظر می‌رسید که باید در مأموریت قرارگاه فجر تجدید نظر شود، زیرا چنانچه قرارگاه مزبور همانند مراحل

اول و دوم عملیات نتواند از مواضع متوالی و مستحکم دشمن عبور و هدف واگذاری را تصرف کند، مأموریت قرارگاه نصر نیز نیمه‌کاره و عدم تصرف کامل تپه‌های ابوصلیبی‌خات ممکن است مشکلاتی را به وجود آورد. از طرف دیگر ساعاتی قبل از شروع عملیات، گزارش حرکت و جابه‌جایی یکان‌های زرهی و مکانیزه دشمن در منطقه دچه و حسن بربوطی که ممکن بود دشمن به عقبه یکان‌های تک‌ور این قرارگاه حمله کند و در صورت وقوع، مشکلات فراوان را به بار آورد، واصل شد. هر چند که گزارش قرارگاه نصر حاکی از عدم فعالیت دشمن در منطقه بود ولی چون موقعیت و فعالیت‌های دشمن در خارج از منطقه این قرارگاه بود، فرماندهی مشترک قرارگاه کربلا را بر آن داشت که از اجرای تک در آن شب منصرف و از این‌رو دستور لغو و عدم اجرای تک، قبل از شروع صادر شد.

وقایع روز ۱۳۶۱/۱/۶ (پنجمین روز نبرد)

قرارگاه قدس

در این روز اقدام مؤثری از طرف نیروهای دشمن به عمل نیامد و یکان‌ها ضمن تحکیم مواضع، پاکسازی منطقه را از نیروهای بجا مانده دشمن شروع کردند. از بین رفتن میل به جنگجویی و عدم تمایل نیروهای دشمن به ادامه نبرد مجدداً در روز جاری آشکارتر شد. از ساعت ۰۸۳۰ در پاکسازی شمال عین‌خوش تعداد ۴۳۰ نفر نیروی تیپ ۶۰ ارتش عراق با وسایل و تجهیزات به اسارت درآمدند. تعداد اسرا به تدریج افزایش یافت، به طوری که در پایان روز به ۲۶۷۰ نفر رسید که فرمانده و معاون تیپ ۶۰ (سرهنگ ستاد خطاب عمر) هم جزو اسرا بودند. در همین روز تیپ عساکره از سپاه پاسداران برای تقویت یکان‌های این قرارگاه اعزام شد و از این‌رو قرارگاه تصمیم گرفت با به‌کار بردن تیپ مزبور تپه ۲۰۲ و منطقه یروه را تصرف کند ولی به سبب عدم آمادگی تیپ مزبور اجرای تک میسر نشد و به یکان‌ها دستور داده شد ضمن تحکیم مواضع متصرفی با اعزام تیم‌های شکار تانک و اجرای عملیات محدود نیروهای دشمن را فرسوده و میل به اسارت را در آنها افزایش دهند.

قرارگاه نصر

بررسی مجدد عناصر قرارگاه نصر در جهت تحرکات یکان‌های دشمن در شب قبل حاکی از این بود که فعالیت عمده‌ای از دشمن مشاهده نشده است. فرماندهی و مسئولین عملیات این قرارگاه در اولین ساعات روز از سمت رودخانه رفاییه و از نزدیک منطقه شمالی ارتفاعات ابوصلیبی‌خات (جناح چپ لشکر ۱ مکانیزه) را شناسایی کردند. عناصر دشمن که متوجه باز بودن جناح خود شده و با استقرار نیروهای ایرانی در شمال رودخانه رفاییه به تهدید جدی از این سمت پی برده بودند، با به‌کارگیری دو تیپ پیاده ۶۰۲ و ۴۲۱ علاوه بر یکان‌های مستقر قبلی در این منطقه در حال فعالیت‌های اولیه برای پوشاندن این جناح بودند. نتیجه شناسایی و مشاهدات عینی حاکی

از این بود که با وضعیت موجود این قرارگاه قادر است با به‌کار بردن نصر ۱ و ۳ ارتفاعات ابوصلیبی‌خات را تصرف کند. نیروهای فوق بلافاصله نتیجه شناسایی را حضوراً به فرماندهی قرارگاه کربلا اعلام و آمادگی خود را برای این عملیات در اسرع وقت و قبل از پوشاندن جناح دشمن اعلام کردند. موافقت شفاهی فرماندهی قرارگاه کربلا (ارتش و سپاه) به عنوان دستور آگهی تلقی و قرار شد تا صدور دستور تکمیلی قرارگاه نصر بدون فوت وقت اقدامات لازم را انجام و آماده اجرای عملیات در شب جاری باشد. فرماندهی قرارگاه نصر بلادرنگ با احضار فرماندهان مشترک نصرهای ۱ و ۳ از یک دیدگاه مناسب در روی زمین مأموریت هر دو یکان را ابلاغ و تأکید شد به‌منظور غافلگیری دشمن در تمام مدت عملیات در کلیه رده‌ها سکوت رادیویی به‌طور مطلق رعایت شود و کلیه بیسیم‌ها فقط به‌گوش و هیچ فردی حق صحبت حتی با رمز را ندارد.

قرارگاه فجر

درحالی‌که تبادل آتش بین دو نیروی متخاصم در جریان بود، یکان‌ها با ادامه تجدید سازمان آماده اجرای عملیات می‌شدند.

قرارگاه فتح

در منطقه عملیات قرارگاه به غیر از تبادل آتش فعالیت عمده‌ای توسط طرفین متخاصم به عمل نیامد.

نتایج کلی در روز پنجم عملیات

در روز ششم فروردین‌ماه نیز همانند روز قبل فعالیت عمده‌ای توسط نیروهای طرفین به عمل نیامد. گزارش نتیجه شناسایی مسئولین قرارگاه نصر و اعلام آمادگی برای اجرای عملیات که منجر به صدور دستور آگاهی شفاهی فرماندهی قرارگاه کربلا شد، مجدداً تلاش نیروهای عملیاتی قرارگاه را جهت طرح‌ریزی و تجدید نظر در دستورات قبلی معطوف و سرانجام با تأیید اجرای تک با اتخاذ رزمایش احاطه‌ای یک‌طرفه (نیروی احاطه‌کننده یکان‌هایی از قرارگاه نصر و نیروی تثبیت‌کننده توسط قرارگاه فجر) دستور تک با تغییراتی تهیه و صادر که در اجرای آن مقرر شد:

- قرارگاه نصر تک کرده، نیروهای دشمن را در منطقه منهدم و تپه‌های ابوصلیبی‌خات را تصرف و در امتداد خط آتش محدود با عناصر قرارگاه فجر الحاق و به‌منظور جلوگیری از دخالت نیروهای دشمن در شرق ارتفاعات تینه در منطقه آن قرارگاه جناح راست و عقبه خود را با نیروی مناسب حفظ کند.
- قرارگاه فجر تک کرده نیروهای دشمن را منهدم و خط شیر را تأمین و در امتداد خط آتش محدود با عناصر قرارگاه نصر الحاق کند. (خط شیر در شیب شرقی تپه رادار حدود ۴ کیلومتری عمق مواضع پدافندی دشمن تعیین شده بود).
- قرارگاه فتح ضمن حفظ و نگهداری مناطق متصرفی تک کرده چنانچه را تأمین کند.

- قرارگاه قدس ضمن پدافند در عین‌خوش و مناطق متصرفی با انجام عملیات ایذایی دشمن را در منطقه درگیر کند. بدین ترتیب قرار شد مرحله سوم عملیات فتح‌المبین با شرکت کلیه قرارگاه‌های تابعه در ساعت ۰۱۰۰ هفت فروردین‌ماه ۱۳۶۱ با رمز بسم‌الله القاصم الجبارین یا زهرا(س) به‌منظور انهدام و یا به اسارت درآوردن نیروهای دشمن آغاز شود. در این مرحله قرارگاه نصر تلاش اصلی قرارگاه کربلا را به عهده داشت.

وقایع روز ۱۳۶۱/۱/۷ (ششمین روز نبرد) مرحله سوم عملیات فتح‌المبین

(نقشه شماره ۱۴)

قرارگاه نصر

پیشروی یکان‌های قرارگاه (نصر ۱ و ۳) از ساعت ۲۳۰۰ روز ششم فروردین‌ماه در سمت عمومی شمال‌غربی - جنوب‌شرقی برای تصرف تپه‌های ابوصلیبی‌خات آغاز شد. در این عملیات نصر ۱ در غرب (راست)، سایت پنج و تپه رادار و نصر ۳ در شرق (چپ) سایت چهار را تصرف می‌کردند. چون فرصت کافی برای شناسایی یکان‌های عمل‌کننده در رده گروهان و گردان نبود و فاصله از مبدأ حرکت تا هدف نسبتاً زیاد و مسیر پیشروی ناشناخته و غافلگیری دشمن اهمیت بسزایی داشت، از این‌رو حرکت با تأنی و به کندی صورت می‌گرفت.

ساعت ۲۳۳۰ یعنی نیم ساعت پس از حرکت یکان‌ها، پست شنود قرارگاه کربلا اطلاع داد که دشمن با یک یکان زرهی در حال آماده شدن برای پاتک در منطقه قرارگاه نصر می‌باشد. این اطلاع بسیار با اهمیت و نگران‌کننده بود زیرا پاتک به عقبه یکان‌های تک‌ور احتمال داشت ضمن وارد شدن تلفات و خسارات سنگین وضعیت را به‌طور کامل عوض کند حتی به‌نظر رسید که از اجرای عملیات خودداری و دستور برگشت یکان‌های تک‌ور صادر شود، ولی امکان جمع‌آوری و برگشت یکان‌ها در تاریکی شب از داخل منطقه دشمن به هیچ وجه امکان‌پذیر نبود و از این‌رو با توکل به خدا به پیشروی ادامه و به نصر ۴ (احتیاط قرارگاه نصر) دستورات لازم برای مقابله با نیروهای دشمن داده شد. با این که آغاز درگیری در ساعت ۰۱۰۰ بامداد روز هفتم فروردین‌ماه اعلام شده بود، در آن ساعت هیچ‌گونه پیامی از یکان‌های عمل‌کننده شنیده نشد. زمان به سرعت می‌گذشت. به ساعت ۰۳۰۰ بامداد رسیدیم. باز هم خبری از یکان‌ها واصل نشد. درحالی‌که همه نگران وضعیت بودند در ساعت ۰۳۱۰ نصر ۳ برای هجوم به مواضع دشمن اعلام آمادگی کرد. چند دقیقه بعد نصر ۱ نیز پیشروی خود را به‌طرف سایت پنج اعلام کرد. از این‌رو در ساعت ۰۳۲۰ بامداد روز هفتم فروردین‌ماه با اعلام رمز عملیات توسط فرماندهی قرارگاه نصر، یکان‌های تک‌ور نصر ۱ و ۳ به مواضع دشمن هجوم و با دشمن درگیر شدند، با توجه به اینکه جهت کلی آرایش در مواضع پدافندی دشمن به سمت شرق بود، یکان‌های تک‌ور به جناح و عقبه نیروهای دشمن ضربه می‌زدند. گزارش نصر سه در ساعت ۰۳۵۵ حاکی از این بود که دشمن با گلوله‌های منور تمام منطقه را روشن کرده است که این عمل دشمن تسهیلات لازم را برای نیروهای تک‌ور فراهم کرد. درحالی‌که پیشروی و درگیری نیروهای تک‌ور در تپه‌های ابوصلیبی‌خات ادامه داشت به نصر ۲ دستور آماده‌باش داده شد تا در صورت نیاز در

منطقه نصر ۱ و ۳ وارد عمل شود. اطلاعات واصله حاکی از این بود که یکان‌های دشمن تا ساعت ۰۲۰۰ بامداد انتظار حمله نیروهای ایرانی را داشتند و لذا با تأخیر اجرای عملیات در شروع تک همگی به استراحت پرداخته بودند. پست شنود در ساعت ۰۵۱۱ اعلام کرد که هنوز تعدادی از افراد دشمن در خواب هستند. خبرهای واصله از جریان نبرد که مرتباً دریافت می‌شد خوشحال کننده بود. سرانجام در ساعت ۰۵۳۴ نصر ۱ اعلام کرد که تپه سایت پنج توسط یکان‌ها اشغال شد و هم‌اکنون به طرف تپه رادار در حال پیشروی هستیم. قرارگاه در ساعت ۰۵۴۵ به منظور پیش‌بینی‌های لازم به نصر ۷ - تیپ ۳ لشکر ۹۲ زرهی - که در حوالی ارتفاعات علی‌گره‌زد مستقر بود، دستور داد محل نصر ۲ را اشغال تا نصر ۲ بتواند در صورت لزوم وارد عمل شود. در ساعت ۰۶۰۵ پست شنود اعلام کرد که یکی از فرماندهان خط مقدم دشمن گزارش کرد دیگر نمی‌توانیم مقاومت کنیم و می‌خواهیم عقب‌نشینی کنیم. بیشتر نیروها متلاشی و روحیه خود را باخته‌اند و آتش توپخانه ایرانی‌ها شدیداً روی ما اثر گذاشته است. در ساعت ۰۶۴۷ یکی از قوی‌ترین استحکامات دشمن در شمال پل رفاییه توسط نصر ۳ شکسته شد و تسهیلات لازم برای یکان‌های فجر فراهم شد و در همان ساعت سایت چهار توسط نصر ۳ تصرف شد و با وصول یکان‌های نصر ۱ به تپه رادار، دامنه‌های غربی و رأس تپه‌های ابوصلیبی‌خات به‌طور کامل به تصرف رزمندگان اسلام درآمد. برابر اعلام پست شنود در حدود ساعت ۰۹۰۰ اولین عکس‌العمل دشمن با تیپ ۱۲ زرهی و چند یکان عمده دیگر که تعداد تانک‌ها و نفربرهای آن حدود ۳۰۰ دستگاه برآورد می‌شد، در حوالی روستای حسن بربوطی و واوی در حال حرکت به تپه‌های ابوصلیبی‌خات آغاز شد. بالگردهای هوانیروز با هجوم به یکان مزبور خسارات سنگینی را وارد کردند. قرارگاه بلافاصله به نصر ۴ - تیپ ۴ زرهی لشکر ۲۱ - و نصر ۷ - تیپ ۳ لشکر ۹۲ زرهی - دستور که آماده‌ی مقابله با تهدید زرهی دشمن باشند، ولی با از هم پاشیدن شیرازه یکان‌های دشمن عملاً این پاتک اجرا نشد. در ساعت ۰۹۴۱ یکان‌های نصر و فجر الحاق و پاکسازی منطقه آغاز شد و یکان‌های زرهی و مکانیزه دشمن با بی‌نظمی شروع به عقب‌نشینی کردند و هر یکانی که در تیررس نیروهای خودی قرار می‌گرفتند از تانک‌ها و نفربرها پیاده و تسلیم می‌شدند و یا با رها کردن خودروها و تجهیزات فرار می‌کردند و نفرات پیاده دشمن به اسارت درمی‌آمدند. به‌منظور جلوگیری از فرار دشمن، توپخانه لشکر ۲۱ حمزه با حداکثر توانایی خود منطقه عقب دشمن را در حوالی چنانه و دوسلک زیر آتش گرفت. بالگردهای عراقی برای نجات فرماندهان وارد منطقه شدند. در حوالی قرارگاه سپاه ۴ ازدحامی از فرماندهان نیروهای دشمن بود و انبارهای مهمات به آتش کشیده می‌شد تا به دست نیروهای ایرانی نیفتد. آتش توپخانه‌های دیده‌بانی شده در منطقه چنانه و دوسلک و حمله بالگردهای هوانیروز به تانک‌های سرگردان بیشترین تلفات را به دشمن وارد کرد. در ساعت ۱۰۴۵ معاون و در ساعت ۱۲۲۵ فرمانده تیپ یک لشکر یک مکانیزه (سرهنگ سردار) به اسارت درآمدند. در ساعت ۱۳۴۵ سرهنگ صباح کریم احمد فرمانده تیپ ۴۲۱ اسیر شد. نامبرده در بازجویی اولیه اعلام کرد که تیپ ۱۲ لشکر ۳ و تیپ ۴۲۱ پیاده که از منطقه بستان وارد شدند با تیپ‌های ۱۹ و ۳۸ لشکر ۷ پیاده و تیپ‌های ۷ و ۹ مهمات خاصه می‌خواهند با اجرای پاتک تپه‌های ابوصلیبی‌خات را پس بگیرند - خبر این پاتک در ساعت ۰۹۰۰ توسط پست شنود اعلام و اقدامات لازم به عمل آمده بود.

از ساعت ۱۵۰۰ روز هفتم فروردین‌ماه حالت سکون و رکود در منطقه عملیات حاکم و یکان‌های تک‌ور با ایجاد وضعیت پدافندی به سبب خستگی مفرط ادامه عملیات پاکسازی را به روز بعدی موکول کردند.

قرارگاه فجر

یکان‌های قرارگاه فجر در ساعت ۰۳۳۰ (۱۰ دقیقه پس از تهاجم یکان‌های نصر ۱ و ۳) تک را به‌منظور درهم‌شکستن مواضع دشمن آغاز کردند. در ساعت ۰۴۴۰ فجرهای ۱ و ۲ به میدان‌های مین برخورد کرده و مشغول بازکردن معابر از میدان‌های مین می‌شوند. در ساعت ۰۵۲۳ فجر ۳ در حوالی پل رفاییه با نیروهای دشمن درگیر شدند. با تصرف سایت‌های ۴ و ۵ و تپه رادار توسط یکان‌های نصر ۱ و ۳ نیروهای دشمن که به‌طور جدی از عقب و پهلوها مورد تهدید قرار گرفته بودند در مقاومت آنها به‌طور محسوس تزلزل ظاهر شد. فجر ۲ با ایجاد معابری در میدان‌های مین پیشروی را به سمت غرب ادامه داد. با تصرف قسمت شمالی پل رفاییه توسط یکان‌های نصر ۳ تسهیلاتی در عملیات یکان‌های فجر ۳ ایجاد و در ساعت ۰۷۵۰ پل رفاییه را تصرف کردند. گزارش فجر ۱ در ساعت ۰۹۲۸ حاکی از این بود که سازمان دشمن به‌هم ریخته و تعداد زیادی از نیروهایش به‌صورت مجتمع حالت تسلیم به‌خود گرفته‌اند. در ساعت ۰۹۴۱ ابتدا فجر ۳ و به‌تدریج فجرهای ۱ و ۲ با عبور از چندین رده مواضع پدافندی دشمن در امتداد خط آتش محدود با یکان‌های نصر ۱ و ۳ الحاق حاصل کردند. در این عملیات تعداد بی‌شماری از نیروهای دشمن اسیر و تعداد کثیری از تانک‌های دشمن منهدم یا به غنیمت گرفته شدند و در حدود ۷۰ دستگاه تانک دشمن در حال فرار در منطقه باتلاقی سندال به گل نشسته و خدمه آنها اسیر و تجهیزات آنها به غنیمت گرفته شدند.

قرارگاه فتح

این قرارگاه با به‌کار بردن فتح ۴ - تیپ ۲۵ کربلا و گردان ۲۳۱ تانک لشکر ۹۲ زرهی - تک را همزمان با قرارگاه‌های دیگر آغاز کرد. گزارش قرارگاه در ساعت ۰۷۴۵ حاکی از این بود که یکان‌های تک‌ور قرارگاه به طرف چنانچه در حال پیشروی هستند ولی به‌نظر می‌رسد عقب‌نشینی یکان‌های زرهی و مکانیزه و ازدحام نیروهای دشمن در حوالی چنانچه و معبر دوسلک امکان تصرف هدف را برای یکان‌های پیاده فتح میسر نمی‌ساخت. از این‌رو یکان‌های تک‌ور با پاکسازی منطقه آماده شدند در اولین فرصت مناسب اهداف واگذاری را تصرف کنند.

قرارگاه قدس

موفقیت رزمندگان اسلام در تپه‌های ابوصلیبی‌خات میل به ادامه مقاومت دشمن را در سراسر منطقه نبرد از بین برد. در ساعت ۱۰۰۰ نیروهای دشمن مواضع خود را در ارتفاع ۲۰۲ تخلیه و عقب‌نشینی کردند. این تپه‌ها در ساعت ۱۲۰۰ توسط یکان‌های قرارگاه اشغال و سپس پاکسازی منطقه آغاز شد. امامزاده عباس و شیخ قیوم

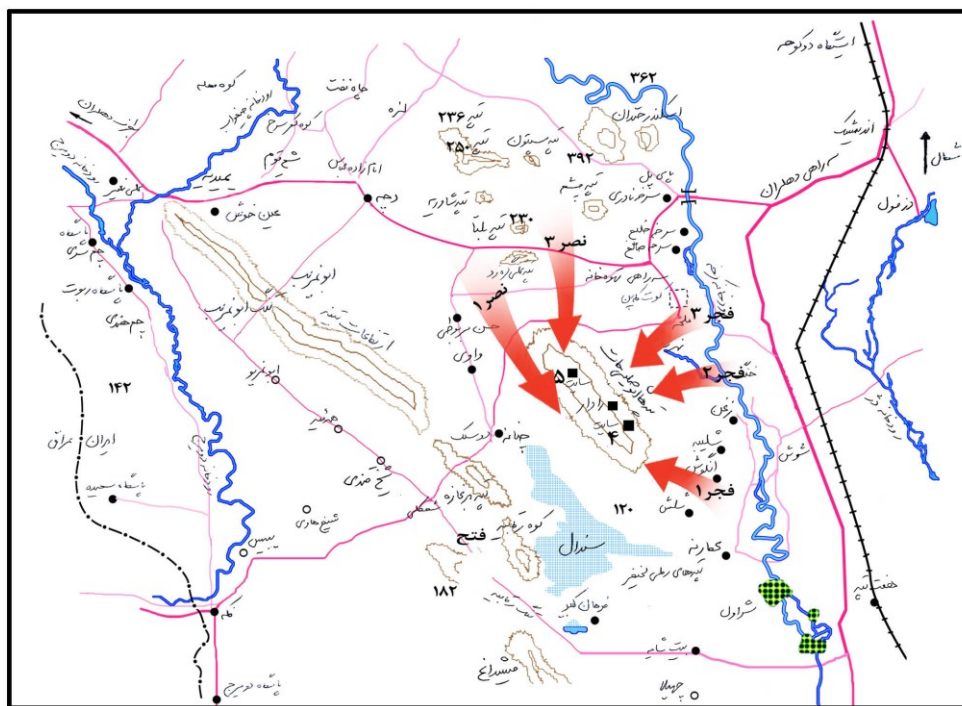
اشغال و نیروهای دشمن به اسارت درآمدند و اما مقاومت دشمن در تنگ ابوغریب ادامه داشت و در منطقه عین‌خوش نیز تحرکاتی از نیروهای دشمن انجام می‌شد.

نتایج کلی روز ششم عملیات

در این مرحله از عملیات یکی از مستحکم‌ترین مواضع پدافندی دشمن که با حداکثر نیروی ممکن نگهداری می‌شد، درهم شکست. در نگرشی اجمالی پیروزی در این نبرد در اثر طرح‌ریزی منطقی و اصولی و انتخاب نوع مانور مناسب و استفاده به‌موقع از موفقیت‌های به‌دست آمده و وارد کردن ضربه قطعی به نیروهای دشمن از منطقه آسیب‌پذیر حاصل شد ضمن اینکه تلاش و ایثار یکان‌های عمل‌کننده در اجرای سریع و به‌موقع و اتخاذ روش‌های مناسب در پیشروی که امکان غافلگیری را فراهم کرد. در موفقیت این عملیات اثر بسزایی داشت و درحالی‌که فرماندهان ارتش عراق در کلیه رده‌ها تصور می‌کردند و اطمینان داشتند این تپه را حفظ خواهند کرد. به سبب اقدامات ذکرشده، شکست سنگینی را پذیرا شدند. تا قبل از سقوط تپه‌های ابوصلیبی‌خات فرماندهان ارتش عراق امیدوار بودند با اجرای پاتک‌های متعدد با یکان‌های احتیاط مستقر در منطقه و سایر یکان‌های تقویتی که از دیگر مناطق وارد این منطقه می‌شدند نیروهای ایرانی را در عین‌خوش درهم شکسته و با در اختیار گرفتن کلیه معابر ارتفاعات تینه و عقبه‌های مطمئن بقیه نیروهای ایرانی را در سایر مناطق عقب رانده و به خواسته‌های خود خواهند رسید ولی شکست در عملیات روز جاری تمام باورها و امیدهای دشمن را نقش بر آب کرد و شاهد و ناظر بودیم که چگونه شیرازه ارتش سازمان یافته عراق متلاشی و از هم پاشید و نیروهای همین ارتش در هر درجه و مقام برای فرار از مهلکه از هم سبقت می‌گرفتند. به هر صورت درحالی‌که نیروهای تک‌ور در حال پاکسازی منطقه و جمع‌آوری نفرات باقیمانده دشمن بودند، مسئولین عملیات و اطلاعات قرارگاه کربلا سرگرم طرح‌ریزی برای تصرف آخرین اهداف باقیمانده - معبر برقازه و معبر ابوغریب- در اولین ساعات بامداد روز ۶/۱/۸ بودند اما به دلیل عدم آمادگی یکان‌های سپاه پاسداران برای اجرای عملیات در روز هشتم فروردین‌ماه به‌ناچار زمان ادامه تک به روز نهم فروردین‌ماه موکول شد. سرانجام دستور جزء به جزء شماره ۳ تهیه و صادر که در اجرای آن مقرر شد:

- قرارگاه نصر تک کرده و ارتفاعات تینه را در شمال معبر برقازه تأمین و با عناصر قرارگاه فتح الحاق و با پاکسازی عناصر باقیمانده دشمن در دشت‌عباس در امتداد تینه در منطقه مربوطه پدافند کند.
- قرارگاه فتح تک کرده و ارتفاعات تینه را در جنوب معبر برقازه تأمین و با عناصر قرارگاه نصر الحاق و در امتداد ارتفاعات تینه در منطقه مربوطه پدافند کند.
- قرارگاه قدس تا پایان پاکسازی منطقه توسط قرارگاه نصر از ورود عناصر باقیمانده دشمن به منطقه دشت‌عباس جلوگیری و در منطقه محوله در امتداد ارتفاعات تینه پدافند کند.
- قرارگاه فجر تک قرارگاه‌های نصر و فتح را پشتیبانی و احتیاط قرارگاه کربلا را تشکیل دهد.
- در اجرای این عملیات تقدم آتش به ترتیب به قرارگاه‌های نصر و فتح واگذار شد.

و بدین ترتیب مقرر شد آخرین مرحله عملیات فتح‌المبین با شرکت کلیه قرارگاه‌ها در ساعت ۰۱۰۰ نهم فروردین‌ماه ۱۳۶۱ به‌منظور انهدام یا اسارت نیروهای دشمن و دستیابی به غنایم جنگی بیشتر آغاز شود. صدام و فرمانده سپاه ۴ و سایر فرماندهان ارشد عراقی که در منطقه عماره و فکه و برقازه حضور داشتند، در این روز یقین کردند که این نبرد را همانند ثامن‌الائمه(ع) و طریق‌القدس باخته و اگر فکر عاجلی نکنند امکان ورود نیروهای ایرانی به داخل خاک عراق وجود دارد، از این‌رو با عجله هرچه ممکن با اعزام یگان‌های پیاده مانند تیپ‌های ۶۰۳ و ۶۰۴ و ۶۰۵ و ۹۱ و ۹۲ پیاده از سایر مناطق به منطقه عمومی فکه، مبادرت به تشکیل یک خط دفاعی سرتاسری و موازی مرز در ۵ کیلومتری غرب مرز فکه کردند تا ضمناً بتوانند در پوشش دفاعی آنها، یگان‌های منهدم شده خود را به عقب ببرند، تلاش دیگر آنها نجات یگان‌های زرهی و مکانیزه مستقر در شرق تینه بود که باید از طریق تنگ ابوغریب و مسیر چنانه - برقازه - فکه به غرب ارتفاعات تینه برده شوند تا در تشکیل خط دفاعی غرب فکه و در داخل خاک عراق به کار گرفته شوند.

نقشه شماره ۱۴: وضعیت یگانها در پایان روز ششم عملیات (۶۰/۱/۷) مرحله سوم

وقایع روز ۱۳۶۱/۱/۸ (هفتمین روز نبرد) مرحله چهارم عملیات فتح‌المبین (نقشه شماره ۱۵)

قرارگاه نصر

پاکسازی منطقه از اولین ساعات روشنایی روز توسط یگان‌های قرارگاه آغاز شد. فرمانده نصر ۲ با تعدادی از نیروهای تأمینی برای بررسی مجدد وضعیت دشمن به سمت آبادی حسن بربوطی و تل واوی حرکت و در ساعت ۰۹۲۵ صبح اعلام کرد که اکثر یگان‌های دشمن آبادی‌ها را خالی کرده‌اند و اهالی درخواست اشغال آنها را می‌کنند.

این عمل ضمن هماهنگی با یکان‌های همجوار در ساعت ۱۰۵۰ با اسارت تعدادی از افراد دشمن انجام شد و به نصر ۴ دستور داده شد که جناح راست یکان‌های نصر ۲ را پوشش کند و سپس به نصر ۵ در امامزاده عباس ابلاغ می‌شود با پیشروی به سمت جنوب غربی ضمن پاکسازی منطقه در دشت عباس در آبادی دچه با یکان‌های قرارگاه قدس الحاق کند که در ساعت ۱۱۱۰ الحاق یکان‌های دو قرارگاه صورت پذیرفته و به اتفاق به سمت تنگ ابوغریب پیشروی و پس از تصرف تنگ مزبور در امتداد ارتفاعات تینه مستقر شدند. نصر ۲ پیشروی را به سمت غرب چنانچه ادامه داد. یکان‌های نصر ۱ و ۳ ضمن پاکسازی تپه‌های ابوصلیبی خات پیشروی را به سمت غرب ادامه دادند. نیروهای دشمن هنوز در حال فرار به سمت غرب بودند. خدمه و سرنشینان بیش از صدها دستگاه تانک و نفربر که در باتلاق سندال فرو رفته بودند، خودروها را ترک، تعدادی اسیر و تعدادی به هلاکت رسیدند. نصر دو در ادامه پیشروی در ساعت ۱۶۲۰ وارد منطقه چنانچه شده و در ساعت ۱۷۰۰ هشت فروردین‌ماه در معبر برقازه با یکان‌های قرارگاه فتح الحاق و در امتداد ارتفاعات تینه مستقر شد.

قرارگاه فتح

یکان‌های این قرارگاه همانند یکان‌های قرارگاه نصر زودتر از زمان تعیین شده حرکت را به سمت چنانچه شروع کردند. فتح چهار در ادامه پیشروی به سمت شمال غرب ضمن پاکسازی منطقه به چنانچه وارد و پس از یک درگیری جزئی در ساعت ۱۷۰۰ هشت فروردین‌ماه در معبر برقازه با یکان‌های قرارگاه نصر الحاق و در امتداد ارتفاعات تینه مستقر شد.

قرارگاه قدس

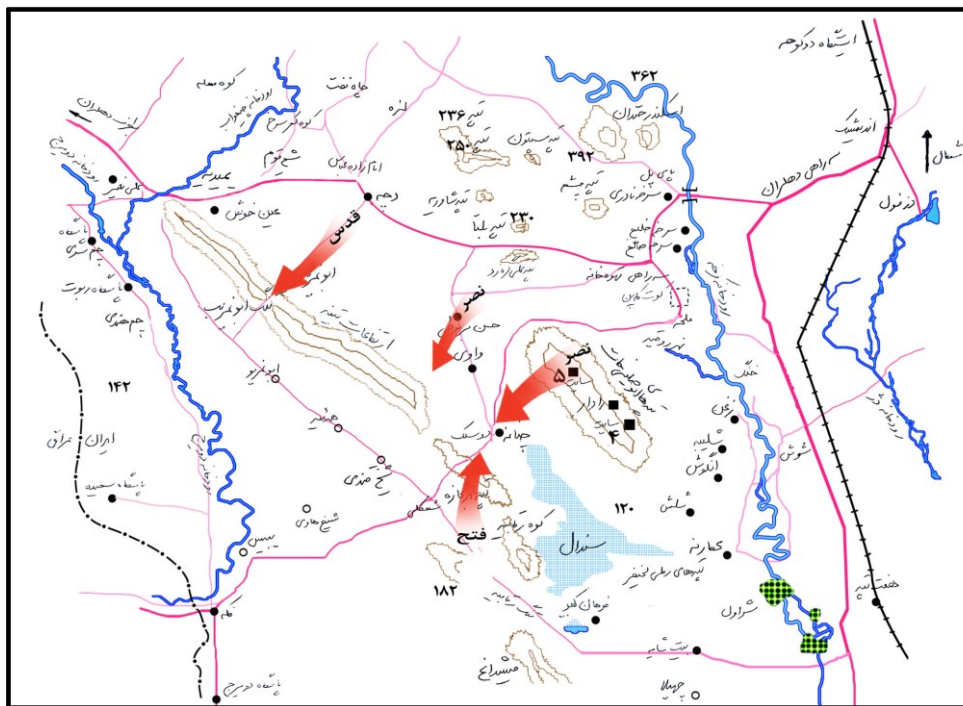
یکان‌های این قرارگاه نیز همزمان با حرکت قرارگاه نصر ۵ پیشروی را به سمت جنوب آغاز کرده و با پاکسازی منطقه دشت عباس در ساعت ۱۱۱۰ با یکان‌های قرارگاه نصر در دچه الحاق کردند. نیروهای دشمن در منطقه عملیات این قرارگاه هنوز مقاومت می‌کردند. گزارش خلبانان هوانیروز حاکی از این بود که یکانی از دشمن به استعداد تقریبی یک تیپ زرهی در داخل تنگ ابوغریب مستقر می‌باشد. قرارگاه کربلا برای تقویت قرارگاه قدس تیپ ۳۷ زرهی را از ساعت ۱۲۰۰ در پایش عملیاتی این قرارگاه قرار داد. در حمله بالگردهای هوانیروز به تیپ زرهی دشمن ۱۴ تانک و چند انبار مهمات به آتش کشیده می‌شود و نیروهای دشمن به صورت فرار منطقه را ترک کردند. با برطرف شدن تهدید دشمن یکان‌های قرارگاه قدس ضمن هماهنگی با یکان‌های قرارگاه نصر به طرف تنگ ابوغریب پیشروی و با تصرف تنگ مزبور در امتداد ارتفاعات تینه مستقر شدند.

قرارگاه فجر

یکان‌های قرارگاه ضمن پاکسازی تپه‌های ابوصلیبی خات احتیاط قرارگاه کربلا را تشکیل و آماده اجرای مأموریت‌های بعدی شدند.

نتایج کلی در روز هفتم عملیات

با وجود اینکه فرماندهی قرارگاه کربلا به سبب عدم آمادگی تعدادی از یکان‌ها روز هشتم فروردین‌ماه را برای پاکسازی منطقه نبرد از عناصر باقیمانده دشمن و تجدید سازمان و آماده شدن یکان‌ها برای ادامه عملیات در نظر گرفته بود. ولی افزایش روحیه تهاجمی و میل به جنگجویی آنان در کلیه قرارگاه‌های تابعه سبب شد آخرین مرحله عملیات فتح‌المبین بجای ۱۳۶۱/۱/۹ یک روز زودتر با حرکت یکان‌ها برای تصرف اهداف باقیمانده آغاز شد و شاهد بودیم که قبل از آغاز تاریکی هشتم فروردین‌ماه کلیه اهداف پیش‌بینی شده اشغال شد. در پایان روشنایی روز جاری وضعیت آنچنان تثبیت شده بود که قرارگاه کربلا خاتمه عملیات فتح‌المبین را اعلام کرد. بدین ترتیب در منطقه‌ای به مساحت بیش از ۲۲۰۰ کیلومتر مربع، در هفت روز نبرد مداوم در سایه تدبیر و ایثار، نصرت خداوند نصیب رزمندگان اسلام شد.

نقشه شماره ۱۵: وضعیت یگانها در پایان روز هفتم عملیات (۶۰/۱/۸) مرحله چهارم

فعالیت یکان‌های پشتیبانی رزمی در عملیات فتح‌المبین

در جریان هفت روز نبرد عملیات فتح‌المبین، ایثار و تلاش یکان‌های رزمایشی به‌طور کامل تشریح و فعالیت هر یک از یکان‌های پشتیبانی رزمی نیز اجمالاً بیان شد، ولی به‌منظور آشکار شدن فعالیت این یکان‌ها که در هدایت عملیات قرارگاه کربلا و قرارگاه‌های تابعه آن در لحظات حساس اثرات ارزنده‌ای داشتند، شمه‌ای از اقدامات آنان بیان می‌شود:

توپخانه صحرائی

در این عملیات گروه ۳۳ توپخانه مرکز تطبیق آتش قرارگاه کربلا را تشکیل و با بررسی طرح آتش قرارگاه‌های چهارگانه تابعه با پوشش تمام هدف‌های شناخته شده در سرتاسر منطقه از عین‌خوش در شمال‌غربی تا رقیبه در جنوب‌غربی در خط تماس نعلی شکل به طول تقریبی ۱۰۰ کیلومتر سنگین‌ترین آتش پشتیبانی را برای یکان‌های عمل‌کننده اجرا کردند.

در این طرح‌ریزی با ۲۲ گردان توپخانه صحرائی جمعاً ۳۴۸ لوله از کالیبرهای مختلف و ۱۱۲۰ لوله کاتیوشا در تمام منطقه کلیه هدف‌ها پوشش داده شده بود.

یکان‌های توپخانه علاوه بر مهمات واگذار شده برای هر قبضه در روز پنج برابر بار مبنای مهمات عملیاتی را که کلیه گردان‌های توپخانه ذخیره کرده بودند، در حدود ۳۵۰۰۰۰ گلوله تیراندازی کردند. به‌منظور روشن شدن تلاش فرماندهان و نیروهای یکان‌های توپخانه ذکر نکات زیر ضروری است:

- با توجه به اینکه عملیات در سرزمینی گسترده و به‌صورت سیال جریان داشت، تغییر موضع یکان‌های توپخانه متناسب با پیشروی یکان‌های رزمایشی که مستلزم جابه‌جایی مهمات برای سهولت دسترسی در مصرف آن است شایان توجه می‌باشد.

- نگهداری توپ‌ها با توجه به تیراندازی مداوم هر قبضه به‌نحوی که تداوم پشتیبانی در تمام مراحل عملیات فراهم شود، قابل توجه است.

هوانیروز

نقش هوانیروز در پشتیبانی و عکس‌العمل سریع و به‌موقع و مؤثر از رزمندگان تک‌ور بسیار کارساز بود. یکان‌های هوانیروز در پشتیبانی از یکان‌های سطحی اقدامات زیر را که در آن سرعت عمل در مکان مناسب عامل تعیین‌کننده بود انجام دادند:

- پشتیبانی آتش با بالگردهای کبرا

- تخلیه مجروحین از بیمارستان‌های صحرائی به بیمارستان‌های منطقه‌ای.

- جابه‌جایی نیروهای مسلح مردمی از آمادگاه دوکوهه به مناطق نبرد (بالگردها در مراجعت از مأموریت

مجروحین جنگی را تخلیه می‌کردند).

- حمل آذوقه و مهمات در بعضی مواقع به علت پیشروی سریع یکان‌ها

گرچه برای انجام فعالیت‌های بالا ۸۰ فروند بالگرد در طرح عملیاتی پیش‌بینی شده بود، ولی عملاً در اکثر روزها ۱۱۰ فروند بالگرد وارد عمل می‌شدند و با مصرف ۲۷۴۷۷ گلوله توپ ۲۰ میلیمتری، ۲۰۰ فروند موشک ضدتانک تاو و ۲۲۵۸ عدد راکت، ۱۱ فروند موشک ماوریک یکان‌ها را در مقابل پاتک‌های متعدد دشمن با آتش پشتیبانی کردند. همچنین با حمل ۲۶۹۵ نفر مجروحین جنگی و جابه‌جایی ۲۸۴۰ نفر و ترابری ۱۷۱ تن بار

(آذوقه مهمات) عملیات پشتیبانی خدمات رزمی را انجام دادند. فعالیت‌های بالا با ۴۰۷۷ ساعت پرواز در ۳۵۰۰ سورتی انجام شد.

یکی از اقدامات مؤثر هوانیروز در این عملیات استفاده از موشک ماوریک بود، نیروهای فنی و خلبانان، طرحی را که پروژه امید نامیده می‌شد با محاسبات و تغییراتی که در سامانه آن به وجود آوردند، از این موشک در روی بالگردها استفاده کردند. وقتی که این موشک با رعایت نکات فنی روی هدف قفل می‌شد، قدرت تخریبی بسیار بالایی را فراهم می‌کرد، به طوری که با شلیک یک موشک به منطقه‌ای که بیش از ۱۰ دستگاه تانک مستقر بود، همه را نابود و منهدم می‌کرد. در این عملیات هوانیروز علاوه بر مأموریت‌های ذاتی خود که ذکر شد با بالگردهای جنگی دشمن نیز درگیر شد کما اینکه در روز دوم عملیات هنگامی که در منطقه قرارگاه قدس بالگردهای دشمن یکان‌های پاتک‌کننده را پشتیبانی می‌کردند. بالگردهای کبرا یک فروند بالگرد عراقی را منهدم کردند. همچنین در مرحله دوم عملیات یکان‌های نصر ۶ را در دشت عباس یاری و موجبات رهایی این یکان‌ها را فراهم کردند. ضمن اینکه روز ششم عملیات (۱۳۶۱/۱/۷) هنگام عقب‌نشینی و فرار نیروهای دشمن یکی از بالگردهای متجاوز که در حال تخلیه فرماندهان عالی رتبه در منطقه چنانچه بود توسط بالگردهای هوانیروز ساقط شد. (در عملیات فتح‌المبین یک خلبان شهید و سه خلبان مجروح شدند).

نیروی هوایی ارتش^۱

در این عملیات نیروی هوایی علاوه بر پروازهای مستمر عکس‌برداری هوایی و شناسایی، یکان‌های رزمایشی را با بمباران نیروهای احتیاط دور و نزدیک دشمن، مناطق استقرار یکان‌های توپخانه، پاسگاه‌های فرماندهی، خطوط مواصلاتی و مراکز تدارکاتی، روزانه با ۲۰ سورتی (۶ سورتی از ارتفاع پایین و ۱۴ سورتی از ارتفاع بالا) پشتیبانی کردند. با استقرار سه آتشبار موشک هاک و اختصاص هواپیماهای (اف - ۱۴) و (اف - ۴) پوشش هوایی را در سطح متوسط و بالا برقرار و ضمن اینکه چند فروند هواپیمای متجاوز را مورد هدف قرار داده و ساقط کردند. با جلوگیری از دخالت هواپیماهای دشمن، یکان‌های رزمایشی را در مقابل بمباران هوایی حفاظت و آزادی عمل را برای بالگردهای هوانیروز فراهم کردند.

پدافند هوایی

علاوه بر حفاظت آسمان منطقه در ارتفاع متوسط و بالا توسط نیروی هوایی، یکان‌های پدافند هوایی سازمانی و مأمور (نیروی زمینی ارتش) با استقرار بیش از ۱۸۰ قبضه توپ، حفاظت هوایی یکان‌های رزمایشی، تأسیسات فرماندهی و آمادی و گردان‌های توپخانه صحرائی و قرارگاه‌های کربلا، قدس، نصر، فجر و فتح را در مقابل حملات هواپیماهای دشمن در سطح پایین برقرار کرده بودند.

مهندسی رزمی

تلاش یکان‌های مهندسی رزمی در ایجاد خاکریز و تهیه مواضع برای استقرار نیروها و امکان تحکیم هدف در فاصله زمانی بسیار محدود در مناطق متصرفی یکان‌های قرارگاه قدس اثرات بسزایی در نگهداری این مناطق و موفقیت در این عملیات را فراهم کردند، ولی برجسته‌ترین فعالیت یکان‌های مهندسی در جاده‌سازی و مرمت جاده‌ها آشکار شد. درحالی‌که برای حرکت یکان‌ها، کوه‌های میشداغ در جنوب و ارتفاعات ممله در شمال مانع حرکات خودرویی بود، تلاش گسترده، مستمر و شبانه‌روزی جهاد سازندگی و مهندسی ارتش موجب شد ظرف مدت کوتاهی جاده‌ای در جنوب از تنگ ذلیجان به پشت ارتفاعات میشداغ که به عقب مواضع مستحکم دشمن در تنگ رقابیه منتهی می‌شد، احداث گردد. ضمن اینکه مرمت جاده‌های شمال منطقه تسهیلات لازم را برای جابه‌جایی یکان‌ها فراهم کرد. عملیات جاده‌سازی در هر دو منطقه کوهستانی در فاصله زمانی محدود بسیار سخت بود زیرا که عناصر مهندسی با بریدن ارتفاعات صخره‌ای و خاک‌برداری وسیعی از تپه‌های میشداغ جاده را آماده بهره‌برداری کردند و یکان‌های تک‌ور با داشتن محور پیشروی نسبتاً مطمئنی وارد عمل شدند درحالی‌که دشمن به هیچ عنوان انتظار چنین عملی را نداشت.

اقدامات نه‌جا در عملیات فتح‌المبین^۱

- الف- ستاد قرارگاه ویژه عملیات هوایی جنوب مستقر در منطقه فتح‌المبین طی شماره ۴۷-۱/۹/۱-۱۶۰۰-۱۶۰۰ به فرماندهی قرارگاه کربلا ضمن تبریک پیروزی‌های فتح‌المبین (کربلا) نتایج فعالیت‌های قرارگاه ویژه عملیاتی هوایی جنوب را در فراهم کردن آتش پشتیبانی، دفاع هوایی منطقه نبرد، جمع‌آوری اطلاعات و عکسبرداری هوایی، خدمات پشتیبانی رزمی به شرح زیر گزارش می‌کند:
- ۱- آتش پشتیبانی هوایی (ارتفاع پست و بالا) ۲۰۲ سورتی توسط خلبانان «اف-۴» و «اف-۵» که ۳ سورتی غیرمؤثر بوده و ۱۰۴ سورتی بمباران از ارتفاع بالا مربوط به تاریخ ۶۰/۱۲/۱۵ الی ۶۱/۱/۲ می‌باشد.
  - ۲- پوشش هوایی و مراقبت مسلحانه هوایی ۲۶۹ سورتی توسط خلبانان هواپیماهای «اف-۱۴»، «اف-۴»، «اف-۵-ئی».
  - ۳- مأموریت عکسبرداری هوایی ۱۷ سورتی توسط خلبانان هواپیماهای «آر، اف ۴ ئی» که یک سورتی به‌علت نامساعد بودن هوا غیر مؤثر بوده است و ۱۱ سورتی عکسبرداری هوایی برای پشتیبانی اطلاعاتی از عملیات فتح‌المبین که از تاریخ ۶۰/۱۲/۱۵ انجام شده است.
  - ۴- تعداد ۴۵ سورتی پرواز سوخت‌رسانی در هوا توسط خلبانان هواپیماهای «بوئینگ ۷۰۷» و «بوئینگ ۷۴۷» در جهت پشتیبانی رزمی از عملیات فتح‌المبین انجام شده است.
  - ۵- تعداد ۱۶۰ سورتی پرواز خدماتی پشتیبانی رزمی توسط خلبانان هواپیماهای «اف-۲۷» و «سی-۱۳۰» و «جت فالکن» انجام شده است.
  - ۶- تعداد ۶۵۷۴ نفر مجروح از منطقه عملیاتی تخلیه شده است
  - ۷- ۱۰۱۲۷ نفر مأمور به منطقه عملیاتی ترابری هوایی شده‌اند.
  - ۸- تعداد ۷۶۳ تن مجروح (اسیر عراقی) از منطقه تخلیه شده‌اند. توسط هواپیما ترابری شده‌اند.
  - ۹- مقدار ۲۱۲۲۰۰ پوند بار به منطقه عملیاتی شامل (خون، دارو، غذا، برانکار، پتو و غیره) و نیز یک دستگاه بالابر ۸۰ تن و خودرو و ۱۸ پالت بار ترابری شده است.
  - ۱۰- تعداد ۱۳ فروند از هواپیماهای دشمن در طول عملیات فتح‌المبین مورد هدف جنگنده‌ها و یگان‌های پدافند نه‌جا قرار گرفته و سرنگون شده است.
- ب- آمار شهدای عملیات فتح‌المبین از تاریخ ۶۱/۱/۲ الی ۶۱/۱/۱۰ به شرح زیر است:

۱- کتاب «تاریخ نبردهای هوایی دفاع مقدس، ج ۵»

١ نفر	خلبان
٣ نفر	افسر غير خلبان
٥ نفر	درجه دار
٢٣ نفر	سرباز

روز شمار اقدامات نه‌جا در عملیات فتح‌المبین

- ۱- پس از دریافت طرح کربلا-۲ طی دستور عملیاتی ۶۴/۱۱/۳۰۰۱-۶۰/۱۲/۷-۳۰۰۱ «شبح-۳» طی شماره ۱۵۵۴-۰۶/۴-۲۰۱ و هـ ۳-۶۰/۱۱/۱۰ از قرارگاه ویژه عملیات هوایی جنوب به یکان‌های سازمان رزمی عملیات «کربلا-۲» صادر شد و به یکان‌های تحت امر قرارگاه ویژه عملیات هوایی جنوب ابلاغ شد و تاکید شد که گسترش‌ها انجام شود و روز «ر» وساعت «س» متعاقباً اعلام خواهد شد.
- ۲- در روز ۶۰/۱۲/۱۸ فرماندهی قرارگاه کربلا «سرهنگ علی صیاد شیرازی» دستور اجرای بمباران هوایی علیه قرارگاه تیپ یکم مکانیزه و تیپ ۲۷ مکانیزه و تیپ ۹۶ پیاده ارتش عراق را به‌منظور برهم زدن آرایش نظامی یکان‌های مذکور که قرار بود تک مختل کننده علیه یکان‌های قرارگاه نصر انجام بدهند، صادر کرد و همچنین دستور داد که عکس‌هایی پس از عملیات بمباران تهیه شود.
- عملیات بمباران در ساعت ۰۸:۰۰ بامداد آغاز شد و ۱۲ تن بمب بر روی هدف‌ها ریخته شد و عکس‌هایی در ساعت ۱۲:۰۰ همان روز گرفته شد و عملیات تک مختل کننده دشمن انجام نشد.
- ۳- در ساعت ۱۲:۰۰ روز ۶۰/۱۲/۱۹ دشمن با پرواز شناسایی در ارتفاع بالا توسط هواپیماهای بلندپرواز «میگ-۲۵» از گسترش نیروهای ایرانی عکس‌هایی گرفت و تلاش سامانه دفاع هوایی قرارگاه برای برهم زدن برنامه هواپیمای شناسایی دشمن به جایی نرسید.
- ۴- به درخواست فرمانده قرارگاه ویژه عملیات هوایی و تصویب فرمانده قرارگاه کربلا مقر موشک‌های «سام-۶» دفاع موشکی عراق درمختصات ۳۲۲۴ شمالی و ۴۷۷۳ شرقی در عین‌خوش در ساعت ۰۸:۰۰ بامداد روز ۶۰/۱۲/۲۲ زیر آتش توپخانه گروه ۳۳ قرار گرفت و همزمان هواپیماهای «اف-۴» ۲۰ تن بمب بر روی قرارگاه تیپ ۲۷ و تیپ یکم مکانیزه و تیپ ۹۶ ارتش عراق فرو ریختند. شواهد و قراین نشان می‌داد که تیپ ۹۶ صدمه فراوانی از این بمباران هوایی متحمل شد و تک مختل کننده عملی نشد.
- در ساعت ۰۸:۱۰ همان روز نیز قرارگاه تیپ ۲۴ مکانیزه ارتش عراق در جنوب غرب چنانچه که از اهداف قرارگاه فتح به شمار می‌رفت به مدت ده دقیقه بمباران شد و ۱۰ تن مهمات بر روی این تیپ فرو ریخته شد و به امر فرمانده قرارگاه کربلا در همین روز دفاع هوایی صحنه نبرد شامل برقراری پروازهای هواپیماهای «اف-۱۴» و «اف-۵» به صورت ۲ فروندی بر فراز قرارگاه کربلا و سایت‌های موشکی زمین به هوا برای دفاع موشکی صحنه نبرد و سامانه مراقبت رادارهای تاکتیکی صحنه نبرد و شنود الکترونیکی فعال شدند.
- ۵- در ساعت ۱۰:۰۰ صبح روز ۶۰/۱۲/۲۳ نخستین درگیری هوایی بین یکان‌های مراقبت و دفاع هوایی عملیات «کربلا-۲» با هواپیماهای دشمن روی داد. دو فروند هواپیمای دشمن که برای بمباران قرارگاه کربلا به منطقه پرواز کرده بودند، بر فراز این قرارگاه برای رهایی از شلیک موشک‌های فنی‌کس خلبانان «اف-۱۴» با شیرجه تند به سمت زمین روانه شدند، یکی از خلبانان دشمن نتوانست از شیرجه سالم به‌در آید و با زمین برخورد کرد و منهدم شد.

- ۶- در ساعت ۱۲۰۰ روز ۶۰/۱۲/۲۴ بنا به اوامر فرمانده قرارگاه کربلا و با اجرای «دستور رزمی ناصر» عکس هوایی از منطقه عملیاتی «کربلا ۲» تهیه شد و بی‌درنگ به قرارگاه فرستاده شد.
- ۷- در روز چهارشنبه بیست و پنجم اسفند ۶۰ در ساعت ۱۲۰۰ مجدداً از طریق دستور رزمی ناصر که یک گروه رزمی بود و شامل یکان‌هایی از هواپیمای «آر. اف-۴» شناسایی و عکسبرداری هوایی و هواپیمای بوئینگ سوخت‌رسان هوایی و هواپیماهای «اف-۱۴» مأمور مراقبت مسلحانه هوایی و هواپیمای خفاش مأمور جمع‌آوری اطلاعات الکترونیکی این عملیات، عکسبرداری هوایی از غرب دزفول انجام شد.
- ۸- به دستور فرماندهی قرارگاه کربلا در روز ۶۰/۱۲/۲۶ عملیات «ناصر» برای عکسبرداری هوایی از منطقه عملیاتی «کربلا ۲» انجام شد. در دستور عملیاتی شبخ ۲ مقرر شده بود که روزانه یک عکس هوایی توسط هواپیمای «آر. اف-۴» و دوربین «کا. آ-۹۰» از منطقه عملیاتی «کربلا ۲» گرفته شود.
- ۹- فرماندهی قرارگاه کربلا «رکن ۲» در روز ۶۰/۱۲/۲۶ مختصات جغرافیایی هدف‌هایی که باید در مراحل مختلف عملیات «کربلا ۲» بمباران هوایی می‌شدند، در اختیار فرمانده قرارگاه ویژه عملیات هوایی جنوب قرار داد.
- ۱۰- روز ۶۰/۱۲/۲۸ فرمانده قرارگاه کربلا دستور داد تا نقطه‌ای در نزدیکی چنانه به مختصات ۳۲۱۳ شمالی و ۴۷۵۶ شرقی راس ساعت ۰۸۰۰ بامداد بمباران هوایی می‌شدند، در اختیار فرمانده قرارگاه ویژه عملیات هوایی جنوب قرار داد. جنگی بر مواضع دشمن انجام شد و بلافاصله دستور انجام عکسبرداری هوایی از نتایج بمباران را صادر کرد که در ساعت ۱۰۴۵ عملیات عکسبرداری هوایی با اجرای دستور رزمی «ناصر» انجام شد و تصاویر در بعد از ظهر همان روز در اختیار رکن ۲ قرارگاه کربلا قرار گرفت. در این عملیات تیپ ۵۵ هوایرد و تیپ ۳ زرهی از لشکر ۹۲ بلافاصله باید نقطه بمباران شده را تصرف می‌کردند که هدف فتح نامیده می‌شد و در خلال مرحله اول عملیات «کربلا ۲» انجام شد. در این عملیات تیپ ۱۰ مستقل زرهی و تیپ ۴۲ زرهی بمباران شدند.
- ۱۱- روز ۶۰/۱۲/۲۹ عکس هوایی از موسیان، عین‌خوش، تا بستان و در برگشت از چنانه و رقابیه و بلندی‌های ابوصلیبی خات تهیه شد و به دستور رکن ۳ قرارگاه مجدداً تیپ ۱۰ مستقل زرهی و تیپ ۲۴ مکانیزه با ۲۰ تن مهمات جنگی هوایی بمباران شدند. مختصات محل بمباران شده ۳۲۱۴ شمالی و ۴۷۵۵ شرقی بود. یکی از هواپیماهای خودی توسط دفاع موشکی صحنه متعلق به لشکر یکم مکانیزه دشمن هدف قرار گرفت ولی سرنگون نشد. در همین روز قرارگاه ویژه عملیات هوایی جنوب روز «ر» را یکم فروردین ماه ۱۳۶۱ به کلیه واحدهای سازمان رزمی هوایی «شبخ ۳» طی شماره ۱۷۴۹-۰۶/۴-۲۰۱ و هـ ۶۰/۱۲/۲۹-۳ اعلام کرد.
- ۱۲- در روز ۶۱/۱/۱ فرمانده قرارگاه کربلا به یکان‌های توپخانه دستور داد تا برای سهولت در کار بمباران‌های هوایی و دور از خطر ماندن هواپیماهای بمب افکن خودی سایت موشکی «سام-۶» متعلق به سامانه دفاع موشکی صحنه نبرد مربوط به لشکر دهم زرهی واقع در مختصات ۳۲۰۲ شمالی و ۴۷۳۹ شرقی، ۳۲۰۸ شمالی و ۴۷۴۸ شرقی و مربوط به لشکر یکم مکانیزه ارتش عراق در ابوغریب به مختصات ۳۲۲۲ شمالی و ۴۷۴۴ شرقی را گلوله باران کنند تا از حجم آتش پشتیبانی هوایی در روز بعد حداکثر بهره برداری به عمل آید.

در همین روز قرارگاه ویژه عملیات هوایی طی شماره ۱۰-۱/۹/۱-۰۱۶۰۰-۴ ص ۶۱/۱/۱-۴ اجرای عملیات «کربلا-۲» را به یگان‌های رزمی هوایی مربوط به سازمان رزمی عملیات «کربلا-۲» (شبح-۳) ابلاغ کرد. در همین روز بالگردهای هوانیروز که مجهز به موشک ماوریک شده بودند علیه تانک‌های دشمن با این سلاح جدید وارد میدان نبرد شدند.

در همین روز برای به هدر دادن موشک‌های «سام-۶» از سامانه دفاع هوایی صحنه مربوط به لشکرهای دهم زرهی و یکم پیاده مکانیزه ارتش عراق هواپیماهای «RPV» (آر. پی. وی) بدون سرنشین به پرواز در آمدند و قرار شد که پیش از آغاز هر یک از عملیات بمباران هوایی، این هواپیماها به صورت طعمه وارد آسمان منطقه عملیات «کربلا ۲» شوند.

در همین روز در ساعت ۱۱۳۰ در یک نبرد هوایی هواپیماهای بمب افکن دشمن بر فراز قرارگاه قدس با یکی از خلبانان هواپیمای «اف-۱۴» مأمور دفاع هوایی منطقه عملیات «کربلا ۲» درگیر شدند و یک فروند آنها با موشک فنیکس سرنگون شد و بقیه از آسمان منطقه گریختند.

۱۳- در روز ۶۱/۱/۲ ساعت ۰۶۳۰ قرارگاه تیپ ۱۷ زرهی از لشکر دهم زرهی واقع در شمال چنانه در مختصات ۳۲۱۲ شمالی و ۴۷۵۵ شرقی با ۲۰ تن مهمات هوایی در هم کوبیده شد و در ساعت ۰۶۵۰ به مدت یک ساعت قرارگاه تیپ ۴۲۶ واقع در غرب شوش با ۸ تن مهمات هوایی مورد حمله هوایی قرار گرفت. این تیپ نزدیکترین یگان دشمن به لجمن بود و از نظر اصابت بمب‌ها به نیروهای خودی بسیار حساس بود.

در ساعت ۰۹۱۹ یگان‌های تیپ ۱۰ زرهی دشمن در غرب چنانه با ۲۰ تن مهمات هوایی به مدت ۳۰ دقیقه زیر آتش هوایی قرار گرفتند.

در ساعت ۱۵۳۱ تیپ ۴۲ از لشکر دهم زرهی و تیپ گارد مرزی ارتش عراق با ۲۰ تن مهمات به مدت ۳۰ دقیقه بمباران شدند.

در ساعت ۱۵۴۰ هدف فتح در جنوب چنانه به مدت ۳۰ دقیقه با ۱۵ تن مهمات هوایی مورد حمله هوایی قرار گرفت.

بی‌درنگ تیپ ۴۲۴ پیاده و تیپ ۹۹ با ۲۰ تن بمب هوایی مورد تک هوایی قرار گرفتند. در ساعت ۱۱۲۳ بر فراز قرارگاه قدس، هواپیماهای جنگنده بمب‌افکن دشمن از نوع میراژ با هواپیماهای «اف-۱۴» مأمور دفاع هوایی منطقه عملیات درگیر شدند و یک فروند از هواپیماهای دشمن در موقعیت ۳۲۲۵ شمالی و ۴۷۲۵ شرقی در غرب عین‌خوش سرنگون شد.

در ساعت ۱۵۳۵ در یک درگیری هوایی بر فراز شوشتر یک فروند از هواپیماهای جنگنده بمب افکن دشمن هدف موشک فنیکس خلبانان «اف-۱۴» قرار گرفت و در جنوب شوش سرنگون شد.

در همین روز از منطقه عملیاتی «کربلا ۲» در محور چنانه تا فکه عکس هوایی تهیه شد. در این عملیات تعداد ۶ فروند موشک «سام-۶» به سوی هواپیمای «آر. اف-۴» شناسایی از سوی دشمن شلیک شد و آسیبی به هواپیمای شناسایی وارد نیامد.

در همین روز تعداد ۲۸۴۶ نفر از کارکنان نظامی و رزمندگان از تهران به اهواز ترابری هوایی شدند و ۱۵۹۸ نفر مجروح در عملیات «کربلا ۲» به تهران منتقل شدند.

۱۴- در ساعت ۱۳۳۰ در روز ۶۱/۱/۳ بر فراز منطقه عملیات «کربلا ۲» در آسمان شوش بین هواپیماهای جنگنده بمبافکن دشمن و هواپیماهای «اف-۱۴» درگیری شدیدی روی داد که در این عملیات یک فروند از هواپیماهای دشمن مورد اصابت موشک قرار گرفت و در همان منطقه شوش سقوط کرد و بلافاصله هواپیمای دیگری از دشمن درگیر موشک هواپیمای خودی شد و بر فراز قرارگاه کربلا سقوط کرد. خلبان آن بنام «صالح عیاش حسین السامرای» توسط رزمندگان قرارگاه مذکور دستگیر شد.

در ساعت ۰۷۳۰ بامداد تیپ‌های ۴۲۶ در منطقه شرق سایت ۴ و ۵ و ۹۶ بنابر خواسته رکن ۳ قرارگاه با پرتاب ۳۵ تن مهمات جنگی هوایی بمباران شدند. این بمباران برای دستیابی قرارگاه فجر به عملیات تثبیت بود. از ساعت ۱۴۰۰ تا ۱۵۲۵ تیپ ۴۲ از لشکر دهم زرهی و تیپ دهم مستقل زرهی با ۳۳ تن بمب که بر آنها فرو ریخته شد، بمباران شدند و این کار مقدمات حمله قرارگاه فتح و آتش پشتیبانی هوایی برای تصرف هدف فتح بود. در ساعت ۱۰۵۵ نیروها و ادوات زرهی دشمن در غرب شوش با ۲ تن مهمات جنگی مورد حملات هوایی قرار گرفتند.

در ساعت ۱۲۰۰ از منطقه عملیاتی «کربلا ۲» شامل منطقه شوش، چنانه، عین‌خوش، موسیان با اتکا به دستور رزمی «ناصر» عکسبرداری هوایی انجام شد و در غروب همین روز عکس‌ها در اختیار فرمانده و ارکان قرارگاه کربلا گذاشته شد.

در همین زمان یک فروند هواپیمای جنگنده بمب افکن دشمن توسط آتش توپخانه دفاع هوایی به زیر کشیده شد و یک فروند دیگر توسط موشک فنیکس سرنگون شد. ادوات جنگی تیپ ۴۲ زرهی ارتش عراق برای چندمین بار زیر آتش ۲ تن بمب‌های جنگی هوایی قرار گرفت. و قرار شد که ۱۶ فروند هواپیما به غرب سایت‌های تپه‌های ابوصلیبی‌خات حمله کنند که فرمانده قرارگاه کربلا با توجه به جابه‌جا شدن لجمن و خط تماس با دشمن، این عملیات را متوقف کرد.

۱۵- روز ۶۱/۱/۳ خبر خوشی توسط رزمندگان قرارگاه نصر انتشار یافت که حکایت از آزاد شدن سایت‌های ۴ و ۵ هوایی واقع در تپه‌های ابوصلیبی‌خات بود و این خبر زیباترین خبر برای نیروی هوایی در طول یک‌سال و نیم جنگ بود. خبر دادند که ۳۰ دستگاه تانک سالم و ۱۰۰۰۰ نفر اسیر گرفته‌اند و فرمانده تیپ ۹۶ دشمن در ساعت ۱۲۴۵ به اسارت در آمده و قرارگاه قدس نیز دهکده‌های شیخ قوم و عین‌خوش و تپه‌های علی‌گره‌زد را از دشمن باز پس گرفته بودند. فرماندهان قرارگاه‌های فجر و فتح با مقاومت شدید دشمن روبرو شده بودند و نیاز فراوان به آتش پشتیبانی هوایی برای درهم شکستن مقاومت دشمن داشتند.

در ساعات ۱۰۱۵، ۱۵۵۰، ۱۷۰۰ نیروها و ادوات جنگی تیپ ۴۲۶ و تیپ ۱۰ زرهی و ۲۴ مکانیزه بمباران شدند و ۱۴ تن مهمات بر آنها فرو ریخته شد.

اجرا و هدایت عملیات فتح‌المبین ۱۳۱/

در ساعت ۱۶۰۵ در یک درگیری هوایی یک فروند هواپیمای بمب‌افکن دشمن با شلیک موشک اسپارو بر فراز منطقه عملیاتی سرنگون شد. در این روز ۱۹۱۲ نفر رزمنده به فرودگاه دزفول انتقال داده شدند و ۸۴۸ نفر مجروح جنگی از منطقه با سامانه هواپیمایی نظامی به خارج از منطقه انتقال داده شدند.

۱۶- در روز ۶۱/۱/۵ در ساعت ۷۲۵ در یک درگیری هوایی بین جنگنده دفاع هوایی عملیات و جنگنده بمب افکن دشمن، یک فروند هواپیمای دشمن در ۵ مایلی شمال غرب اهواز با شلیک موشک اسپارو توسط هواپیمای خودی سرنگون شد.

در این روز ۷۵۶ نفر مجروح از فرودگاه دزفول به خارج از منطقه عملیاتی «کربلا ۲» انتقال داده شدند.

۱۷- روز شنبه ۶۱/۱/۶ با آغاز روشنایی روز در ساعت ۰۷۰۰ بامداد تیپ ۳۴ زرهی از لشکر یکم با ۲۰ تن مهمات جنگی مورد حمله هوایی قرار گرفت.

سایت موشکی دفاع هوایی واقع در مختصات ۳۲۱۷۱۵ شمالی و ۴۷۵۵۱۰ شرقی که در نزدیکی تیپ ۱۷ زرهی ارتش عراق موضع داشت توسط توپخانه‌ای که از عراقی‌ها به غنیمت گرفته شده بود گلوله باران شد تا خلبانان و هواپیماهای نه‌جا در امنیت بیشتری به عملیات خود بپردازند.

۱۸- روز ۶۱/۱/۷ در ساعت ۱۱۲۴ هواپیمای جنگنده بمب‌افکن دشمن توسط شلیک موشک هاوک (موشکی صحنه) بر فراز تپه‌های ابوصلیبی خات (۳۲۱۱ شمالی و ۴۸۰۶) مورد اصابت قرار گرفته و سرنگون شد.

در ساعت ۱۵۳۵ در یک درگیری هوایی یک فروند جنگنده بمب‌افکن دشمن بر فراز شوش هدف موشک اسپارو شلیک شده از جنگنده ایرانی مأمور دفاع هوایی صحنه قرار گرفته و در شمال غرب شوش سقوط کرد.

در ساعت ۱۷۳۰ یک فروند دیگر از جنگنده بمب افکن‌های دشمن توسط موشک فنیکس شلیک شده از جنگنده ایرانی بر فراز منطقه ساقط شد.

در ساعت ۱۲۰۰ عکس هوایی با اجرای دستور رزمی «ناصر» از منطقه عملیاتی «کربلا ۲» تهیه و بی‌درنگ در غروب آن روز توسط هواپیمای جت فالکن به قرارگاه کربلا فرستاده شد.

در ساعت ۱۲۴۵ فرمانده قرارگاه کربلا تشخیص داد که نیروهای دشمن در جنوب دشت عباس بمباران شوند و جنگنده بمب افکن‌های مأمور عملیات «کربلا ۲» با ۸ تن مهمات جنگی هدف مذکور را مورد حمله هوایی قرار دادند.

در این روز ۶۸۰ تن مجروح و ۶۷ نفر مجروح ارتش عراق که در بین اسرا بودند به خارج از منطقه عملیاتی «کربلا ۲» که از این پس فتح‌المبین نامیده می‌شد، انتقال داده شدند.

۱۹- روز ۶۱/۱/۸ دشمن با ۸۵ فروند هواپیمای جنگنده بمب‌افکن در مقاطع مختلف به منطقه عملیاتی فتح‌المبین حمله‌ور شد و دفاع هوایی صحنه نبرد در این عملیات توانست به خوبی حملات هوایی دشمن را دفع کند.

فصل چهارم

خاتمه عملیات فتح‌المبین

وظایف یکان‌ها

قرارگاه کربلا با اعلام خاتمه عملیات کربلا ۲ - فتح‌المبین - با بررسی‌های ستادی و اطمینان از حفظ و نگهداری مناطق متصرفی با حداقل نیروی مورد نیاز و رعایت صرفه‌جویی در قوا به‌منظور تمرکز حداکثر قدرت رزمی برای اجرای عملیات آتی - کربلا ۳ - دستور جزء به جزء شماره ۴ را تهیه و در اولین ساعات روز ۱۳۶۱/۱/۹ صادر کرد. در اجرای آن مقرر شد:

- تیپ ۸۴ خرم‌آباد، کلیه یکان‌های مستقر در منطقه عملیاتی قرارگاه قدس را تا ساعت ۲۴۰۰ روز ۱۳۶۱/۱/۱۱ تعویض و مسئولیت پدافند از منطقه را به‌عهده گرفته و از همان تاریخ در کنترل عملیاتی لشکر ۷۷ پیاده قرار گیرد.

- لشکر ۷۷ پیاده، کلیه یکان‌های قرارگاه نصر و فتح را تا ساعت ۲۴۰۰ روز ۱۳۶۱/۱/۱۱ در امتداد ارتفاعات تینه تعویض و تیپ ۸۴ خرم‌آباد را از همان تاریخ در کنترل عملیاتی گرفته و پدافند از منطقه واگذاری را از ساعت ۲۴۰۰ روز ۱۳۶۱/۱/۱۱ با استفاده از یکان‌های ژاندارمری مستقر در محل از چنگوله تا میشداغ به‌عهده بگیرد.

- بقیه یکان‌های نیروی زمینی ارتش و یکان‌های سپاه پاسداران مستقر در منطقه پس از رهایی از خط به مناطق تعیین شده حرکت و آماده اجرای عملیات بعدی باشند.

دستاوردهای عملیات فتح‌المبین

مناطق آزادشده

آزادسازی ۲۲۰۰ کیلومتر مربع از سرزمین‌های اشغالی در غرب رودخانه کرخه تا شرق رودخانه دوبرج شامل: تپه‌های ابوصلیبی‌خات، علی‌گره‌زد، شاوریه، دشت‌عباس، دشت دهلران، رشته ارتفاعات تینه با معابر حساس آن (عین‌خوش، ابوغریب و دوسلک) و تنگ رقابیه و تعداد زیادی روستاهای غرب کرخه.

تلفات نیروی انسانی

کشته و زخمی شدن ۲۵۰۰۰ نفر و اسارت ۱۵۴۵۰ نفر (بیش از ۴۵ افسر از جمله یک سرتیپ و یازده نفر غیر عراقی)

تجهیزات منهدم شده

تانک ۳۶۰ دستگاه، نفربر ۱۵۰ دستگاه، هواپیما سه فروند، بالگرد سه فروند، چندین انبار مهمات، خودروهای سبک و سنگین و ماشین آلات مهندسی و جنگ افزارهای انفرادی و اجتماعی به مقدار زیاد.

غنائم سالم بدست آمده

تانک ۱۵۰ دستگاه، نفربر ۱۷۰ دستگاه، خودرو ۵۰۰ دستگاه، انواع توپ ۱۶۵ قبضه

یکان‌های منهدم شده دشمن

تیپ‌های ۱ و ۲۷ مکانیزه، ۳۴ و ۵۱ زرهی لشکر ۱ مکانیزه - تیپ‌های ۱۷ و ۴۲ و ۶۰ زرهی لشکر ۱۰ زرهی - تیپ ۶ زرهی لشکر ۳ زرهی - تیپ‌های ۱۱، ۱۳، ۱۴، ۱۵ و ۱۹ ارتش خلقی و ۹۳، ۹۶، ۹۹، ۴۲۱، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۶، ۵۰۵ و ۶۰۲ پیاده تیپ ۱۴ مکانیزه لشکر ۹ و تعداد زیادی گردان‌های توپخانه و گردان‌های متفرقه و گروهان‌های کماندو که از ۲۰ درصد تا ۱۰۰ درصد در منطقه منهدم شدند.

تلفات و ضایعات بالا، قدرت رزمی عراق را کاهش، روحیه نیروهای دشمن را به شدت تقلیل داده و میل جنگجویی و تمایل به ادامه نبرد را در یکان‌های متجاوز به شدت پایین آورد.

موفقیت‌های پی در پی به خصوص پیروزی درخشان رزمندگان اسلام در این عملیات و آزاد شدن قسمت گسترده‌ای از سرزمین‌های اشغالی نه تنها روحیه رزمندگان را بالا برد بلکه میل به جنگجویی و ادامه نبرد برای بیرون راندن متجاوزین از ایران اسلامی را افزایش داد.

با تصرف ارتفاعات تینه و پایش معابر اجباری آن امکان صرفه‌جویی در قوا را به منظور تمرکز توان رزمی بیشتر برای آزادسازی خرمشهر فراهم کرد.

شهرهای دزفول، اندیمشک و شوش از برد آتش توپخانه دشمن خارج و با آزاد شدن کلیه روستاهای موجود در منطقه به‌ویژه در سواحل غرب و شرق کرخه تعداد زیادی از جنگ‌زدگان آواره به خانه و کاشانه خود مراجعت کردند.

پیروزی بزرگ در عملیات فتح‌المبین جذب نیروهای بسیج مردمی را برای حضور در جبهه‌ها افزایش و همچنین ملت ایران را در پشتیبانی از رزمندگان راغب‌تر و مصمم‌تر کرد.

پیروزی در این عملیات زمینه‌های تبلیغات سیاسی، نظامی و روانی را برای مسئولین نظام فراهم کرد. عملیات فتح‌المبین موجبات وحشت سران کشورهای حوزه خلیج فارس را که از عراق پشتیبانی می‌کردند، فراهم و ابرقدرت‌های غرب و شرق را در برنامه‌ریزی‌های سیاسی خود وادار به تجدید نظر کرد.

تجزیه و تحلیل عملیات فتح‌المبین

عملیات فتح‌المبین که در اولین روزهای سال ۱۳۶۱ بعد از هجده ماه تجاوز عراق آغاز شد، در مقایسه با نبردهای متعددی که بین دو نیروی متخاصم در این مدت به وقوع پیوسته بود بدون تردید از نظر وسعت عملیات، استعداد نیروهای عمل‌کننده، به‌کار بردن رزمایش‌های متنوع اجرای مراحل عملیات پی در پی و مقاومت و پایداری رزمندگان دلاور اسلام در مقابل عکس‌العمل‌های دشمن در جریان نبرد بزرگترین و عظیم‌ترین آنها بود. با وجود این که دو ارگان ارتش و سپاه از رده گروه، دسته و... تا بالاترین قرارگاه هدایت‌کننده (قرارگاه کربلا) به صورت ادغامی و از فرماندهی مشترک برخوردار بودند و ظاهراً وحدت فرماندهی (یکی از اصول جنگ) نادیده گرفته شده بود، ولی اهداف مشترک رزمندگان در کلیه رده‌ها در جهت عقب‌راندن و انهدام نیروهای دشمن و آزادکردن سرزمین‌های اشغالی آنچنان وحدت و هماهنگی ایجاد کرده بود که نظیر آن در قبل و بعد از این عملیات کمتر مشاهده شد. در این عملیات هرچند که حداکثر نیروی ممکن توسط ارتش و سپاه متمرکز شده بود ولی در مقایسه عوامل فیزیکی، توان رزمی طرفین متخاصم، برتری عمده‌ای نسبت به هم نداشتند:

- استعداد نیروی دشمن در حدود نیرویی معادل ۵ لشکر پیاده، ۱ لشکر مکانیزه و ۴ لشکر زرهی که با بیش از ۲۰ گردان توپخانه پشتیبانی می‌شد.

- استعداد نیروی خودی بیش از چهار لشکر از ارتش (۲ لشکر پیاده، ۱ لشکر زرهی، ۳ تیپ مستقل پیاده و دو تیپ زرهی) و در حدود ۴ لشکر از سپاه پاسداران که با ۲۲ گردان توپخانه پشتیبانی می‌شد.

ولی برتری مطلق تعدادی از عوامل غیرفیزیکی توان رزمی (ایمان، روحیه، میل به جنگجویی، حمیت قسمتی و...) و بهره‌برداری از عوامل برترساز توان رزمی (هماهنگی، اطلاعات، عملیات مهندسی، استفاده صحیح از زمین و...) رزمندگان اسلام را قادر ساخت در مدت یک هفته با وارد کردن تلفات و خسارات سنگین، خفت‌بارترین شکست را تا آن تاریخ به ارتش عراق وارد کنند. به‌طوریکه در دو روز پایانی نبرد نیروهای ارتش غاصب در هر درجه و مقام در فرار از صحنه نبرد از همدیگر گوی سبقت را می‌ربودند. معمولاً تاریخ نگاران در بیان نتایج جنگ‌های محلی، منطقه‌ای و یا جهانی، عمدتاً محاسن ارتش پیروز و معایب ارتش مغلوب را مورد بحث قرار می‌دهند. ولی در این کتاب نکات برجسته و ضعف هر دو نیروی متخاصم مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است تا برای خوانندگان در هر قشری به فراخور حال خود قابل بهره‌برداری باشد.

نکات برجسته رزمندگان ایران اسلامی

طرح‌ریزی در مراحل مختلف عملیات

مقدمتاً لازم به توضیح است که فرماندهان و عناصر عملیات قرارگاه کربلا و قرارگاه‌های تابعه - قدس، نصر، فجر و فتح- در تمام مراحل طرح‌ریزی حتی‌الامکان از درگیری با مواضع مستحکم دشمن اجتناب و با در نظر گرفتن نکات زیر اهم تلاش‌ها را برای وصول به عقبه‌های دشمن به منظور قطع خطوط مواصلات و خاموش کردن توپخانه‌های پشتیبانی کننده او که از عوامل مؤثر در پیروزی است متمرکز کردند.

- تجربه نبردهای قبلی نشان داده بود که هرگونه رزمایش‌های جبهه‌ای یا رخنه‌ای معمولاً موفقیت چندانی نداشته و عمدتاً با شکست و یا با تلفات و خسارات سنگین همراه می‌باشد. متجاوز پس از آخرین تهاجم ناموفق در ۱۳۵۹/۸/۹ و با اطمینان از اینکه هرگز قادر نخواهد بود در این منطقه پیشروی کند، در مدت ۱۷ ماه مواضع پدافندی خود را آرایش و با ایجاد موانع مصنوعی متعدد خطوط پدافندی را مستحکم کرد. گسترش و آرایش نیروهای دشمن و اخبار و اطلاعات واصله از گشتی‌های رزمی و شناسایی و سایر عوامل اطلاعاتی نشانگر این بود که باید حتی‌الامکان از اجرای رزمایش‌های جبهه‌ای و رخنه‌ای اجتناب شود.

- همان‌طور که در فصل قبل بیان شد، در پنج ماهه اول جنگ خط تماس نیروها در منطقه غرب دزفول - شوش در امتداد رودخانه کرخه قرار داشت. فقط در سیزده مهرماه ۱۳۵۹ نیروی زمینی ارتش موفق شده بود در منطقه پل نادری سرپلی به عمق سه تا پنج کیلومتر و به عرض شش کیلومتر که تصرف شده بود، توسعه و نگهداری کند. در اسفندماه ۱۳۵۹ لشکر ۲۱ پیاده حمزه با اجرای عملیات ایذایی در منطقه رقابیه تا عمق چهل کیلومتری غرب کرخه پیشروی و در حوالی تنگ رقابیه مستقر شد و سپس از فروردین‌ماه ۱۳۶۰ با اجرای تک‌های محدود موفق شد ضمن توسعه سرپل در سرخه‌نادری، با تصرف عوارض حساس در منطقه شوش و کوت‌کاپون سرپلهایی را در غرب رودخانه کرخه تصرف و نگهداری کند. مجموعه اقدامات بالا و دست‌آوردهای آن در اولین سال جنگ تحمیلی موجب شد که قبل از طرح‌ریزی و اجرای عملیات فتح‌المبین کلیه یکان‌های رزمایشی لشکر ۲۱ پیاده حمزه در سرپل‌های متصرفی در غرب کرخه و تیپ ۸۴ خرم‌آباد در ارتفاعات شمالی منطقه دشت‌عباس و تیپ ۵۵ هوابرد در حوالی تنگ رقابیه مستقر شوند؛ در نتیجه دشمن عملاً از سه طرف در احاطه یکان‌های نیروی زمینی ارتش قرار گرفت و یکان‌ها در اکثر مناطق به نقاط آسیب‌پذیر و جناح و عقبه‌های دشمن دسترسی پیدا کرده بودند.

طرح‌ریزی در قرارگاه کربلا

مسئولین عملیات با توجه به موارد فوق تلاش اصلی را با اجرای رزمایش احاطه‌ای دوطرفه در دستور کار خود قرار دادند. یک بازوی احاطه در شمال غربی توسط قرارگاه قدس برای تأمین ارتفاعات عین‌خوش و تنگ ابوغریب و

بازوی دیگر احاطه در جنوب غربی توسط قرارگاه فتح برای تأمین تنگ رقابیه و تصرف معبر برقاره در نظر گرفته شد؛ زیرا که اهداف مزبور عوارض حساس منطقه در امتداد ارتفاعات تینه محسوب و قابلیت پدافندی مناسبی داشتند. ضمن اینکه راه‌های تدارکاتی، تقویت و مسیر عقب‌نشینی یکان‌های دشمن مستقر در منطقه قطع و از مواضع مستحکم پدافندی دشمن در کرانه‌های غربی کرخه و شمال شرقی منطقه در سرپل سرخه‌نادر اجتناب می‌شد. در حالی که قرارگاه‌های فجر و نصر ضمن حفظ فشار و تثبیت نیروهای متجاوز با مانور نفوذی در مواضع آرایش یافته دشمن در غرب کرخه و شمال شرقی منطقه تک می‌کردند.

طرح ریزی در قرارگاه قدس

این قرارگاه تلاش اصلی را با اجرای رزمایشی احاطه یک‌طرفه در نظر گرفته بود. نیروی احاطه‌کننده - تیپ ۱۴ امام حسین (ع) و یک گردان پیاده از تیپ ۸۴ خرم‌آباد- در جناح راست با اجتناب از مواضع دشمن در غرب رودخانه چیخواب از ارتفاعات ممله به سمت جاده، عین‌خوش را تصرف می‌کرد؛ در حالی که تیپ ۸۴ خرم‌آباد (-) و تیپ ۴۱ ثارالله (-) در مرکز، در سمت عمومی جاده چاه نفت پیشروی و ارتفاع کمرسرخ و تپه ۲۰۲ را اشغال و تیپ ۲ لشکر ۹۲ زرهی و یکان‌هایی از تیپ ۴۱ ثارالله در جناح چپ در سمت لزه، امامزاده عباس و تنگ ابوغریب پیشروی، تنگ ابوغریب را تأمین و از ورود دشمن از جنوب شرقی به منطقه دشت‌عباس جلوگیری می‌کرد.

طرح ریزی در قرارگاه نصر

این قرارگاه نیز تلاش اصلی را با اجرای رزمایش احاطه یک‌طرفه در نظر گرفته بود. نیروی احاطه‌کننده شامل نصر ۲ - تیپ ۲ لشکر ۲۱ پیاده حمزه و تیپ ۲۷ حضرت رسول (ص)- و نصر پنج - تیپ ۵۸ ذوالفقار و یکان‌هایی از تیپ ۲۷ حضرت رسول (ص)- در جناح راست در عمق مواضع دشمن، ارتفاعات علی‌گره‌زد و تپه شاوریه را تأمین می‌کردند. در حالی که نصر ۱ - تیپ ۱ لشکر ۲۱ پیاده حمزه و یکان‌هایی از تیپ ۷ ولی‌عصر (عج)- و نصر ۳ - تیپ ۳ لشکر ۲۱ پیاده حمزه و بقیه تیپ ۷ ولی‌عصر (عج)- ضمن حفظ فشار و تثبیت نیروهای دشمن با فن نفوذ تاکتیکی از معابر ایجاد شده متعدد در میادین مین و تونل حفاری شده (طرح یزد) در مواضع آرایش یافته متجاوز رخنه کرده و هدف‌های مربوطه را تأمین می‌کردند.

طرح ریزی قرارگاه فتح

این قرارگاه نیز تلاش اصلی را با اجرای رزمایش احاطه یک‌طرفه در نظر گرفته بود. نیروی احاطه‌کننده قسمت عمده‌ای از فتح ۲ - تیپ ۵۵ هوابرد و تیپ ۸ نجف- با عبور از تنگ ذلیجان در ارتفاعات میشداغ از جناح جنوبی (چپ) مواضع مستحکم دشمن را در تنگ رقابیه دور زده و به عمق مواضع دشمن دست می‌یافت؛ در حالی که قسمتی از یکان‌های فتح ۲ از تنگ رقابیه و فتح ۴ - تیپ ۲۵ کربلا و گردان ۲۳۱ تانک لشکر ۹۲ زرهی- در سمت دامنه‌های شرقی کوه رقابیه در جناح شمالی (راست) با مانور نفوذی از معابر ایجاد شده در میادین مین دشمن در مواضع آرایش یافته متجاوز رخنه و هدف‌های خود را تأمین می‌کرد و سپس

فتح ۱ - تیپ ۱ لشکر ۹۲ زرهی - با عبور از فتح دو در تنگ رقابیه و فتح ۳ - تیپ ۳ لشکر ۹۲ زرهی - پس از موفقیت قرارگاه فجر و تصرف ارتفاعات ابوصلیبی خات با عبور از عناصر قرارگاه مزبور به ترتیب ارتفاعات شمالی و جنوبی ارتفاعات تینه را در معبر دوسلک تصرف می کردند. ناگفته نماند قرارگاه فتح به سبب آسیب‌های وارده در تک مختل‌کننده دشمن در ۱۳۶۰/۱۲/۲۹ نتوانست همزمان با قرارگاه‌های دیگر در مرحله اول عملیات شرکت کنند.

طرح‌ریزی مرحله دوم عملیات

موفقیت‌های قرارگاه قدس و نصر در شمال منطقه موجب شد که همان‌طور که پیش‌بینی شده بود، دشمن با اجرای پاتک‌های متعدد در دو روز اول عملیات یکان‌های قرارگاه قدس را به شدت تحت فشار بگذارد. به‌منظور جلوگیری از آزادی عمل دشمن و به‌دست آوردن ابتکار عملیات، قرارگاه کربلا مرحله دوم عملیات را طرح‌ریزی کرد. در این مرحله نیز تلاش اصلی قرارگاه با اجرای رزمایش احاطه‌ای دو طرفه در دستور کار قرار گرفت. یک بازوی احاطه با قسمتی از یکان‌های قرارگاه نصر در شمال‌غربی برای تأمین تنگ ابوغریب و بازوی دیگر احاطه در جنوب‌غربی توسط قرارگاه فتح برای تأمین تنگ رقابیه و تصرف معبر برقازه در نظر گرفته شد. درحالی‌که قرارگاه فجر کماکان ضمن حفظ فشار و تثبیت نیروهای دشمن به مواضع آرایش یافته او در غرب کرخه تک می‌کرد.

طرح‌ریزی مرحله سوم عملیات

موفقیت قرارگاه نصر در غرب کرخه و استقرار نصرهای ۱ و ۳ در شمال رودخانه رفاییه موقعیت مناسبی را فراهم آورد. قرارگاه کربلا از ضعفی که در آرایش دشمن در شمال و شمال‌غربی ارتفاعات ابوصلیبی خات وجود داشت، بهره‌برداری و به عقب و جناح مواضع دشمن دسترسی پیدا کرد. به‌منظور انهدام نیروهای دشمن و تصرف تپه‌های ابوصلیبی خات قرارگاه کربلا مرحله سوم عملیات را طرح‌ریزی کرد. در این مرحله نیز تلاش اصلی قرارگاه با اجرای رزمایش احاطه یک‌طرفه توسط نصرهای یک و سه از قرارگاه نصر در نظر گرفته شد؛ درحالی‌که قرارگاه فجر کماکان به‌عنوان نیروی تثبیت‌کننده به مواضع آرایش یافته دشمن در غرب کرخه تک می‌کرد.

طرح‌ریزی مرحله چهارم عملیات

با سقوط تپه‌های ابوصلیبی خات، سپاه ۴ ارتش سازمان یافته عراق متلاشی شد و یأس و ناامیدی و عدم تمایل به ادامه نبرد در کلیه نیروهای دشمن آشکار و عقب‌نشینی و فرار نیروهای دشمن آغاز شد. در نتیجه عملیات مورخه ۱۳۶۱/۱/۸ در واقع یک حرکت برای اخذ تماس که با یک رزم تصادمی در تپه برقازه و یک رزم تصادمی در تنگ ابوغریب توأم بود که منجر به تصرف ارتفاعات برقازه و تنگ ابوغریب شد.

تمرکز نیرو با صرفه جویی در قوا در سایر مناطق

لشکر ۲۱ پیاده حمزه - سه تیپ پیاده و یک تیپ زرهی- و تیپ‌های مستقل ۵۵ پیاده هواپرد و ۸۴ پیاده خرم‌آباد در منطقه غرب دزفول - شوش در مواضع پدافندی با دشمن در تماس بودند. برای طرح‌ریزی و اجرای عملیات کربلا ۲ در منطقه وسیع ضرورت داشت حداکثر نیروی ممکن از سایر مناطق برداشت و در این منطقه متمرکز شوند. عملیات موفق ثامن‌الائمه(ع) و انهدام نیروهای دشمن در سواحل شرقی رودخانه کارون و همچنین در عملیات موفق طریق‌القدس که نیروهای خودی از امتیاز عارضه جغرافیایی تنگ چزابه، شرق هورالعظیم و سواحل شمالی رودخانه نیسان برخوردار شدند. موانع طبیعی بین نیروهای طرفین از تنگ چزابه تا دهانه فاو امکان پدافند در قسمت وسیعی از خط تماس با نیروی کمتر و امکان کاربرد اصل صرفه جویی در قوا را فراهم و لشکرهای ۷۷ پیاده و ۹۲ زرهی و تیپ مستقل ۳۷ زرهی از خطوط پدافندی آزاد و به منطقه غرب دزفول - شوش اعزام شدند. ضمن اینکه تیپ ۵۸ پیاده ذوالفقار و تعدادی گردان‌های پیاده و تانک از مناطق غرب و شمال غرب رها و به منطقه مذکور عزیمت کردند. بدین ترتیب نیروی زمینی ارتش حداکثر نیروی ممکن، ۳ لشکر و ۴ تیپ مستقل - ۹ تیپ پیاده و ۵ تیپ زرهی- و ۲۷ گردان توپخانه صحرائی و پدافند هوایی و چهار پایگاه هوانیروز و نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی شامل: ۱۶ گردان پروازی و ۳ گردان هاگ - خیبر، تبوک و کوثر- و ۶ گردان اورلیکن و ۲۳ میلیمتری و دو گردان رادار برای عملیات متمرکز کردند.

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نیز با تمرکز نیروهای سازمانی خود و با جذب نیروهای مردمی موفق شد نیروی برآورده شده را در مراحل اولیه طرح‌ریزی - ۹۰۰۰ نفر- را تا حدود دو برابر افزایش داده و در چهار قرارگاه لشکری - ۱۰ تیپ پیاده- در عملیات کربلا ۲ شرکت دهد. تمرکز نیرو امکان درگیر کردن نیروهای عراقی را در چندین منطقه فراهم کرد.

فعالیت‌های مهندسی رزمی

نامناسب بودن وضع جاده در ارتفاعات شمال غربی و عدم وجود جاده در جنوب غربی منطقه، حرکت نیروهای مأمور احاطه را با مشکلات فراوانی مواجه کرده بود؛ زیرا که ارتفاعات مملو و مورموری در شمال غربی مشکلاتی برای حرکت یکان‌ها به خصوص تانک‌برها فراهم و تپه‌های میشداغ در جنوب غربی مانع حرکات خودرویی بودند. از طرف دیگر یکان‌های قرارگاه قدس برای جابه‌جایی در مدت زمان کوتاه برای رعایت اختفای عملیات و استقرار در مناطق مربوطه می‌باید از جاده پاعلم - لزه که از جاده اندیمشک - خرم‌آباد جدا و از ارتفاعات شمال منطقه عبور می‌کرد، استفاده کنند و این جاده کوهستانی به علت عرض کم، پیچ‌های تند و شیب‌های نامناسب نیاز به مرمت اساسی داشت. رفع مشکلات بالا فقط با فعالیت گسترده یکان‌های مهندسی امکان‌پذیر بود. از این‌رو جهاد سازندگی و مهندسی ارتش با تلاش مستمر و شبانه‌روزی توانستند با بازسازی جاده پاعلم - لزه امکان جابه‌جایی را برای یکان‌ها، حتی برای عبور خودروهای سنگین شنی‌دار با تانک‌برها میسر سازند و در مدت زمان کوتاهی برای بهره‌برداری آماده کنند و همچنین جاده دیگری از تنگ ذلیجان به پشت تپه‌های میشداغ که به عقب مواضع

مستحکم دشمن در تنگ رقابیه منتهی می‌شد، احداث کنند. عملیات جاده‌سازی در هر دو منطقه به‌ویژه در تنگ ذلیجان یک فعالیت استثنایی و مافوق تصور بود؛ زیرا عناصر مهندسی در این اقدام با بریدن کوه صخره‌ای و خاکبرداری عظیم از بالای ارتفاعات موفق به ایجاد جاده شدند. یکان‌های مهندسی در اقدام بعدی در اولین روز عملیات در منطقه قرارگاه قدس با ایجاد خاکریزهای مناسب در منطقه عین‌خوش و دامنه ارتفاعات شمالی امکان تحکیم هدف را برای یکان‌ها فراهم کردند.

رعایت اصل غافلگیری

حضور مستمر نیروهای مردمی در منطقه خوزستان مسئله‌ای نبود که از چشم دشمن مخفی بماند، ولی استقرار لشکرهای ۷۷ پیاده و ۹۲ زرهی در اسفندماه ۱۳۶۰ در منطقه شوش و رقابیه چیز دیگری بود که قراین و شواهد اجرای یک عملیات آفندی گسترده در قسمت جنوبی منطقه به‌منظور قطع عقبه لشکر ۱ مکنایزه و سایر یکان‌های مستقر در این منطقه را آشکار کرده بود. از این‌رو فرمانده سپاه چهارم و مسئولین رده بالای ارتش عراق برای خنثی کردن تهدید از این سمت اهم تلاش خود را در این منطقه متمرکز و ضمن اعزام نیروهای تقویتی، به‌منظور برهم زدن سازمان آفندی نیروهای خودی در ۶۰/۱۲/۲۹ در جبهه رقابیه و شوش تک کرد. دشمن تصور می‌کرد در این عملیات تهاجمی تلفات و خسارات سنگینی را به نیروهای ما وارد کرده است، به‌طوری‌که در کوتاه مدت توانایی اجرای عملیات آفندی را نخواهیم داشت. از طرف دیگر دشمن هرگز انتظار حمله گسترده نیروهای ایرانی را از ارتفاعات شمال‌غربی منطقه را هم نداشت. زیرا نه تنها تمرکز نیرویی در این منطقه مشاهده نکرده بود، بلکه به سبب طولانی بودن مسیر در منطقه کوهستانی، تک نیروهای ایرانی را به عین‌خوش بعید می‌دانست و لذا تلاش گسترده ما در اختفای عملیات در این منطقه با اعزام دیر هنگام یکان‌ها و اجرای حرکات در تاریکی شب، برقراری پایش عبور و مرور و ایجاد محدودیت در شناسایی منطقه موجبات غافلگیری دشمن را در مرحله اول عملیات فراهم کرد و مواضع و منطقه عین‌خوش و کلیه ارتفاعات شمالی منطقه که دشمن هرگز انتظار آن را نداشت توسط رزمندگان اسلام تصرف و تأمین شود.

بسته شدن راه اصلی لشکر ۱۰ زرهی در عین‌خوش و تلفات و خسارات سنگین که به نیروهای دشمن در قسمت شمالی وارد شده بود، توجه مسئولین ارتش عراق را که با یک فاجعه بزرگ مواجه شده بودند به این منطقه جلب کرد و اکثر نیروهای تقویتی و احتیاط منطقه رقابیه، به عین‌خوش اعزام شدند. در نتیجه دشمن از تمرکز توان رزمی نیروهای به‌کار گرفته شده ما در جبهه رقابیه غافل ماند؛ درحالی‌که این یکان‌ها با تجدید سازمان سریع موفق شده بودند آمادگی رزمی نسبی را برای عملیات آفندی کسب کنند. از طرف دیگر چون فعالیت‌های جاده‌سازی در تنگ ذلیجان با سرعت و اختفای کامل انجام گرفت، دشمن از قصد ما که دور زدن مواضع مستحکم پدافندی وی در تنگ رقابیه بود آگاه نشد. در نتیجه یکان‌های قرارگاه فتح موفق شدند با عبور از تنگ مزبور به عقبه مواضع دشمن دسترسی و در مرحله دوم عملیات او را غافلگیر کنند.

با تصرف عین‌خوش و تنگ رقابیه در مراحل اول و دوم عملیات دشمن انتظار داشت که ما با ادامه تک از شمال و جنوب تنگ ابوغریب و معبر برقازه را تأمین و عقبه نیروهای او را در ارتفاعات تینه ببندیم. در نتیجه بیشترین

تلاش را متوجه این دو قسمت کرد. از طرف دیگر مقاومت نیروهای دشمن در مقابل قرارگاه فجر این تصور را برای او به وجود آورده بود که خواهد توانست کماکان تپه‌های مزبور را حفظ کند. از این رو قرارگاه کربلا با اتخاذ یک رزمایش احاطه یک طرفه، از شمال و شمال غرب با به کارگیری یکان‌هایی از قرارگاه نصر به جناح و عقبه نیروهای دشمن در تپه‌های ابوصلیبی خات موفق شد در مرحله سوم عملیات نیز نیروی دشمن را غافلگیر کند.

مداومت عملیات

شروع حمله بلافاصله نیروهای ایران اسلامی بعد از تک مختل کننده در ۲۹ اسفندماه که دشمن اصلاً انتظار آن را نداشت و اجرای پی در پی مراحل عملیات ابتکار عمل را از دشمن سلب و حاکمیت را در صحنه نبرد نصیب رزمندگان اسلام کرد. در حالی که پس از اجرای مرحله یکم عملیات فرماندهان ارتش عراق تصور می کردند با پاتک‌های متوالی توسط یکان‌های تازه نفس قادر خواهند بود عین خوش را تصرف و ابتکار عمل را به دست بگیرند. با اجرای مرحله دوم عملیات نه تنها دستاوردهای مرحله اول عملیات تثبیت شد بلکه نیروهای متجاوز تعادل خود را از دست داده و در اتخاذ تصمیم عاقلانه متزلزل شدند و تنها امید دشمن نگهداری تپه‌های ابوصلیبی خات بود. به همین جهت در حفظ معابر برقازه و ابوگریب تلاش می کرد. با اجرای مرحله سوم عملیات تمام پیش‌بینی‌های دشمن نقش بر آب شد و یکان‌های سازمان یافته عراق متلاشی شد و با فرار نیروها از صحنه نبرد کلیه معابر ارتفاعات تینه توسط رزمندگان اسلام اشغال شد.

اطلاعات

از آغاز طرح‌ریزی تا شروع عملیات فتح‌المبین که در حدود چهار ماه طول کشید، فرماندهان در تمام رده‌ها و در هر فرصت مناسب برای کسب اطلاعات کامل، از وضعیت زمین، موانع مصنوعی ایجاد شده و گسترش دشمن در مناطق مربوطه شناسایی کردند؛ ضمن اینکه اعزام مداوم گشتی‌ها برای کسب اطلاعات بر دانستنی‌ها اضافه می کرد. نیروی هوایی با تهیه عکس‌های هوایی مورد نیاز قرارگاه‌ها نقش برجسته‌ای را ایفا کرد و به طوری که جزئیات گسترش و استعداد دشمن از خطوط مقدم تا عمق منطقه برای مسئولین آشکار شده بود. مجموعه این عوامل فرماندهان و ستاد، آنها را در تهیه طرح‌های مقدماتی و تکمیل طرح‌ها یاری می داد، به طوری که قرارگاه کربلا با آگاهی کامل از آخرین گسترش دشمن و در نظر گرفتن سایر عوامل چند روز قبل از اجرا در طرح عملیاتی تجدید نظر به عمل آورد که نتایج بسیار ارزشمندی را در پی داشت.

هماهنگی در طرح‌ریزی و هدایت عملیات

از آغاز طرح‌ریزی تا پایان عملیات فتح‌المبین در کلیه رده‌های فرماندهی هماهنگی‌های لازم به عمل می آمد. شورهای ستادی مکرر با حضور فرماندهان یکان‌ها تا رده تیپ و مسئولین ستاد آنها در قرارگاه کربلا یا قرارگاه‌های تابعه موجب می شد که مشکلات و نارسایی‌های یکان‌ها بررسی و برطرف گردد. این هماهنگی در مراحل اجرایی و

هدایت عملیات نیز ادامه داشت. به نظر می‌رسید ادغام نیروهای ارتشی، سپاهی و بسیجی با دو بافت جداگانه در رده‌های پایین اجرایی مشکلاتی را فراهم کند. اما عملاً خلاف این تفکر مشاهده شد و همه رزمندگان ارتش، سپاه و بسیج با حسن تفاهم و هماهنگی کامل مأموریت محوله را به انجام رساندند. به‌طور کلی عوامل ستادی و اجرایی با هماهنگی و همکاری متقابل و اعتقاد به هدف مشترک همانند یک تیم واحد عمل کردند و پیروز صحنه‌های نبرد بودند.

روحیه و میل به جنگجویی

از آغاز تجاوز ارتش عراق و اشغال سرزمین ایران اسلامی هر فرد ایرانی در اقشار مختلف به‌ویژه نیروهای رزمنده، اعتقاد داشتند و مصمم بودند که باید میهن اسلامی خود را از وجود متجاوزین بعثی پاک کنند. این انگیزه به‌صورت تکلیف روزمره تجلی پیدا کرده بود و همه برای وصول به این آرمان بزرگ روزشماری می‌کردند و منتظر فراهم شدن زمینه‌های مناسب بودند. کسب موفقیت‌های کوچک با اجرای تک‌های محدود و عملیات ایذایی در اولین سال جنگ تحمیلی در سرتاسر جبهه‌ها، پیروزی در عملیات شرق کارون و آزادسازی بستان قدم به قدم موجبات توسعه و افزایش روحیه را در رزمندگان فراهم و میل به جنگجویی و ادامه نبرد تا وصول به اهداف تعیین شده را بالا برده و اثرات همین انگیزه در عملیات فتح‌المبین بیش از پیش ظاهر شد؛ زیرا شاهد بودیم که در طول یک هفته نبرد مداوم که از آغاز تاریکی شب پیشروی در مسیرهای طولانی و درگیری با دشمن و از بامداد تا پایان روشنایی روز مقابله با پاتک‌های متوالی دشمن جریان داشت و فرصت استراحت و تجدید قوا برای نیروها وجود نداشت، ذره‌ای از مقاومت رزمندگان اسلام کاسته نشد.

نقاط ضعف رزمندگان ایران اسلامی

عدم وجود احتیاط مناسب در اکثر یکان‌ها

هرچند که نیروی زمینی ارتش با قبول خطر در صحنه عملیات خوزستان حداکثر نیروی ممکن را از خطوط پدافندی برداشت و در اکثر مناطق، پدافند به پرده پوشش تبدیل شده بود تا امکان تمرکز نیرو در منطقه غرب دزفول - شوش فراهم شود، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نیز حداکثر یکان‌های سازمانی و نیروهای داوطلب بسیج مردمی را به این منطقه اختصاص داده بود، ولی به سبب گستردگی بیش از حد جبهه و افزایش استعداد نیروهای دشمن تا حدود ده لشکر در این منطقه، اجباراً کلیه یکان‌های هر دو ارگان (ارتش و سپاه) به قرارگاه‌های قدس، فجر، نصر و فتح اختصاص داده شد و یکان احتیاط قرارگاه کربلا که در یک جبهه بیش از ۱۰۰ کیلومتر صف‌آرایی کرده بود فقط یک تیپ زرهی (-) و قرارگاه‌های تابعه نیز اکثر فاقد احتیاط بودند. با نگرش اجمالی به جریان حوادث نبرد در مراحل مختلف عملیات ملاحظه می‌شود:

در مرحله اول عملیات: هنگامی که یکان‌های تک‌ور قرارگاه قدس در دشت‌عباس در اثر مقاومت دشمن متوقف شدند، فرمانده قرارگاه به سبب نداشتن احتیاط که یکی از ابزار ارزشمند و اساسی اعمال نفوذ فرماندهی در صحنه نبرد است، نتوانست برای حفظ دور تک و یا پوشش جناح باز یکان اقدام مؤثری انجام دهد و لذا به تیپ ۱۰ زرهی دشمن فرصت داده شد با اجرای پاتک یکان مزبور را از جناح تهدید و وادار به عقب‌نشینی کند و چنانچه قرارگاه فتح مشکلات عناصر تک‌ور را به سبب آسیب‌های وارده در اثر تک مختل‌کننده دشمن با داشتن احتیاط مناسب جبران می‌کرد و در اولین مرحله عملیات همزمان با تصرف عین‌خوش، تنگ ابوغریب و تنگ رقابیه نیز تصرف می‌شد، نه تنها فقط یکان‌های قرارگاه قدس تحت فشار مداوم دشمن قرار نمی‌گرفتند شاید عملیات فتح‌المبین در یکی دو روز اول با تحمیل تلفات و خسارات سنگین‌تر به دشمن به انجام می‌رسید. درحالی‌که قرارگاه نصر به سبب داشتن احتیاط اولین پاتک دشمن را در قبل‌ازظهر روز اول عملیات در سهراهی قهوه‌خانه با بکارگیری تیپ ۴ زرهی (احتیاط) به سرعت خنثی کرد.

در مرحله دوم عملیات گرچه احتیاط کوچک قرارگاه کربلا به سبب تأخیر در وارد عمل شدن و عدم آشنایی فرماندهان به منطقه به علت نبودن فرصت شناسایی نتوانست اقدام مؤثری انجام دهد، ولی حضور و اقدام همین یکان موجب شد که با درگیر شدن نیروی تازه نفس دشمن از فشار نیروهای او در منطقه قرارگاه قدس حتی برای چند ساعت کاسته شود. درحالی‌که در همین فرصت یکان‌های قرارگاه مزبور با آفند متقابل متصرفات دشمن را در روز قبل نیز پس می‌گیرند.

در مرحله سوم عملیات که هدف اساسی، انهدام نیروهای دشمن بود، هنگامی که یکان‌های سازمان یافته دشمن متلاشی شدند و عقب‌نشینی اجباری (فرار) به یکان‌های ارتش عراق تحمیل شد، قرارگاه کربلا در صورت داشتن احتیاط مناسب می‌توانست با اجرای عملیات تعاقب از موفقیت بدست آمده استفاده و گلوگاه‌های فرار دشمن (معبور برقازه و ابوغریب) را پایش کند تا از فرار نیروهای او که عمدتاً آماده اسارت بودند، جلوگیری و حتی خود را به مرزهای بین‌المللی رسانیده و تعداد اسرا و تلفات نیروی انسانی را به بیش از دو برابر و غنائم بدست آمده را به چند برابر افزایش دهد. درحالی‌که به علت همین نقیصه به دشمن اجازه داده شد که با اجرای عقب‌نشینی اختیاری، بیشتر یکان‌های خود را از مهلکه نجات دهد.

استتار و اختفا

اکثر فرماندهان و نیروهای یکان‌ها به مسئله مهم و اساسی استتار و اختفا توجه نمی‌کردند، عدم تمرکز و رعایت تفرقه در محل‌های باز رعایت نمی‌شد. با وجود اینکه اکثر خودروهای شنی‌دار و چرخدار و جنگ‌افزارهای اجتماعی تور استتار داشتند، اقدام جدی در استفاده از آنها به عمل نمی‌آمد و فرماندهان نیز کوتاهی نیروها را نادیده می‌گرفتند. حتی رانندگانی که در مسیر دید و تیر مستقیم دشمن حرکت می‌کردند، نسبت به کدر کردن قسمت‌های شفاف وسیله نقلیه خود اقدام نمی‌کردند.

کندی در حرکات

گسترده‌گی منطقه عملیات، گسترش بیش از حد یکان‌ها، کمبود وسایل سنگین ترابری، نامناسب بودن جنس زمین در مناطق کوهستانی شمال منطقه امکان جابه‌جایی سریع یکان‌ها به‌خصوص خودروهایی شنی‌دار را به‌شدت محدود می‌کرد. هرچند که تلاش مستمر و شبانه‌روزی جهاد سازندگی و مهندسی ارتش سبب تسهیلاتی در حرکات می‌شد، ولی کافی نبود. بالاجبار قسمتی از جابه‌جایی یکان‌ها در روشنایی روز که در مقابل حملات هوایی به‌شدت آسیب‌پذیر بودند، انجام می‌گرفت. انتقال تیپ ۲ زرهی لشکر ۹۲ زرهی از منطقه اهواز به شمال دشت عباس (لزّه) از طریق جاده پاعلم با مشکلات زیادی مواجه شد؛ زیرا کمبود وسایل ترابری سنگین، خاکی بودن، شیب‌های زیاد و پیچ‌های تند جاده در شرایط نامناسب جوی که عمدتاً با ریزش باران همراه بود، سبب کندی حرکات، فرسایش وسایل و به‌ویژه خستگی بیش از حد نیروهای یکان شد که روی بازده عملیاتی این تیپ اثرات نامطلوبی گذاشت. جابه‌جایی تیپ ۳۷ زرهی نیز به منطقه علی‌گره‌زد برای شرکت در مرحله دوم عملیات به سبب وجود تعدادی از مشکلات فوق‌به‌موقع انجام نگرفت و با ده ساعت تأخیر وارد منطقه شد، در نتیجه عملیات بجای تاریکی شب در آغاز روشنایی روز شروع شد که با مشکلاتی مواجه شد.

ارتباط و مخابرات

گرچه در مراحل طرح‌ریزی، یکان‌ها در خطوط پدافندی از باسیم استفاده می‌کردند و در نتیجه تأمین ارتباط و مخابرات تا حد ممکن رعایت می‌شد ولی با شروع عملیات به علت وسعت منطقه عملیات و تعداد یکان‌های عمل‌کننده عدم تجانس در یکان‌های ادغامی در کلیه رده‌ها، رعایت تأمین ارتباط و مخابرات از بین می‌رفت. کما اینکه یکان‌ها در برخورد به مخاطرات جدی موقعیت دقیق و نقاط ضعف و مشکلات خود را به‌طور کشف و بدون توجه به فعالیت پست‌های شنود دشمن اعلام می‌داشتند که احتمالاً در بعضی مواقع با عکس‌العمل دشمن مواجه و خساراتی متحمل می‌شدند و اگر واکنشی متوجه آنان نمی‌شد، دشمن توانایی اقدام مؤثری را نداشت.

کارایی محدود یکان‌های زرهی

یکان‌های زرهی با برخورداری از قدرت آتش، حفاظت زرهی، تحرک عالی در سرزمین‌های هموار و ذوعارضه و اثر ضربت در صورتی که به‌صورت توده به‌کار برده شوند، در انواع عملیات آفندی به‌خصوص در عملیات استفاده از موفقیت و تعاقب کارایی بسزایی دارند، ضمن اینکه مناسب‌ترین یکان برای مقابله با یکان‌های زرهی دشمن در تک هماهنگ شده می‌باشند به شرط اینکه خدمه از آموزش مناسب برخوردار و مهارت کافی داشته باشند. زیرا که تانک بهترین جنس افزار ضدتانک است. منتهی اگر خدمه تانک نتوانند در حداقل زمان ممکن (معمولاً دوازده ثانیه) با شلیک، تانک مقابل را مورد اصابت قرار دهند، باید انتظار انهدام تانک خود را داشته باشند. مهارت در خدمه تانک با اجرای آموزش‌های مصوبه انفرادی و یکانی و به‌طور مستمر حاصل می‌شود. همان‌طور که در صفحات قبلی نیز بیان شد، از سه سال قبل از شروع جنگ تحمیلی

به سبب جریانات قبل و بعد از انقلاب اکثر خدمه تانک‌ها به‌صورت مختلف از شغل اصلی منفک شدند، کمبود خدمه از یک طرف و تجربه کم خدمه از طرف دیگر و تعطیل شدن آموزش‌های مصوبه در مدت زمان طولانی موجب شد که یکان‌های زرهی کارایی رزمی خود را از دست بدهند. با شروع جنگ گرچه در اثر درگیری‌های پی در پی تجربه جنگی خدمه تانک‌ها افزایش یافت، ولی عدم جایگزین تانک‌های آسیب‌دیده با تانک‌های مشابه و کمبود خدمه هر تانک به سبب کمبود نیروهای متخصص موجبات تقلیل آمادگی رزمی را در یکان‌های زرهی فراهم کرد. در نتیجه یکان‌ها در اکثر نبردها به‌صورت یکان‌های دنبال پشتیبان مورد استفاده قرار گرفتند. از این‌رو در همین عملیات شاهد بودیم که در دشت‌عباس در برخورد تیپ ۲ زرهی و تیپ ۳۷ زرهی با یکان‌های زرهی دشمن موفقیتی نصیب یکان‌های ما نشد.

نقاط قوت ارتش عراق

داشتن اطلاعات از وضعیت نیروهای ایرانی

اطلاعات به‌دست آمده در مورد کیفیت نیروهای ایرانی در منطقه عملیات فتح‌المبین خوب و دقیق بوده است. بر اساس چنین اطلاعاتی بود عراق نیروهای خود را در منطقه تقویت و یکان‌های احتیاط را در منطقه متمرکز کرد و با آگاهی از زمان دقیق شروع عملیات فتح‌المبین، یکان‌های خود را در آماده باش کامل نگه داشته بود.

اجرای تک‌های ایذایی مختل‌کننده

بر اساس اطلاعات دریافتی و آگاهی از تمرکز نیروهای ایرانی در منطقه غرب دزفول در ۱۳۶۰/۱۱/۱۷ در منطقه چزابه برای تصرف شهر بُستان و به‌هم ریختن آرایش نیروهای ایرانی اقدام به تک کرد. گرچه دستاورد عمده‌ای در منطقه عملیات نداشت، ولی در اجرای عملیات فتح‌المبین یک ماه وقفه ایجاد کرد. همچنین پس از اطلاع از زمان دقیق حمله نیروهای ایرانی تک‌های مختل‌کننده‌ای را در منطقه رقابیه و شوش انجام داد؛ هر چند که در این عملیات نیز موفقیت چندانی بدست نیاورد، ولی با وارد کردن خساراتی به نیروهای ایرانی به‌خصوص یکان‌های قرارگاه فتح، اجرای عملیات همزمان این قرارگاه را در عملیات فتح‌المبین غیرممکن ساخت. اگر تصمیم قاطع فرماندهان مشترک قرارگاه کربلا نبود، امکان داشت اجرای عملیات فتح‌المبین مورد سؤال واقع شود.

عقب‌نشینی با رعایت اصول

با سقوط تپه ابوصلیبی خات و پاشیده شدن شیرازه ارتش عراق هرچند که عقب‌نشینی اجباری (فرار) به نیروهای دشمن تحمیل شده بود و تنها راه نجات یکان‌ها، خروج از صحنه نبرد و از دو تنگ ابوغریب و برقازه بود، ولی مسئولین ارتش عراق ضمن صدور دستور عقب‌نشینی، طبق اصول از یکان‌های احتیاط در هر دو تنگ مزبور

در روزهای ۷ و ۱۳۶۱/۱/۸ در نقش نیروی پوشش استفاده کردند تا پوشش عقب‌نشینی یکان‌های درحال فرار را فراهم کنند و این یکان‌ها از نزدیک شدن نیروهای ایرانی به هر دو تنگ جلوگیری می‌کردند، بدین ترتیب میزان خسارات را به مقدار زیاد تقلیل دادند. رزم تصادمی در روز هشتم فروردین‌ماه در چنانه و هجوم بالگردهای هوانیروز به تیپ زرهی عراق در تنگ ابوغریب که به عقب‌نشینی منجر شد، نشانگر این فعالیت می‌باشد.

نقاط ضعف ارتش عراق

عدم ارائه دقیق اطلاعات

یکان‌های ارتش عراق از اولین روزهای جنگ عادت کرده بودند گزارشات نادرستی از وضعیت جبهه و جریان درگیری در مناطق مربوطه ارسال کنند و قرارگاه‌های رده‌های بالا هم بر اساس همان اطلاعات ارائه شده اقداماتی اتخاذ می‌کردند که عمدتاً ناقص و بی‌فایده بود. این مسئله برای فرماندهان رده بالا در ارتش عراق به‌صورت مشکل درآمده بود، زیرا به صحت گزارشات ارسالی یکان‌ها اطمینان نداشتند. به‌طور مثال، فرمانده لشکر ۱۰ زرهی یکی از افسران ارشد خود را برای اطمینان از گزارش تیپ ۶۰ زرهی مستقر در شمال دشت‌عباس مبنی بر تک نیروهای ایرانی در عملیات غرب دزفول (فتح‌المبین) به منطقه اعزام می‌کند که این افسر به دست نیروهای ایرانی اسیر می‌شود.

تنزل شدید روحیه نیروها

نیروهای ارتش عراق به سبب طولانی شدن جنگ و تحمل تلفات و خسارات سنگین در یک سال اخیر در تک‌های محدود و عملیات آفندی گسترده در شرق کارون و منطقه بستان، هیچ انگیزه‌ای برای ادامه جنگ نداشتند. از این‌رو در جریان نبرد در غرب دزفول - شوش میل به ادامه نبرد و جنگجویی در نیروها از بین رفته بود و به محض فراهم شدن فرصت مناسب، به‌صورت انفرادی یا گروهی و حتی یکانی به اسارت نیروهای ایرانی درمی‌آمدند.

وسعت جبهه در مواضع دفاعی

در اولین روزهای تجاوز، یکان‌های ارتش عراق در اشغال سرزمین‌های غرب کرخه، به‌خصوص ارتفاعات شمال منطقه غفلت کردند. درحالی‌که اگر خطوط پدافندی را با استفاده از مانع طبیعی رودخانه کرخه آرایش می‌دادند، ارتفاعات سرکوب شمال منطقه را پایش می‌کردند، مشکلات فراوانی در هر نوع عملیات برای نیروهای ایرانی فراهم می‌شد. اشتباهات اولیه در طول اولین سال جنگ تحمیلی تداوم داشت، زیرا که تصرف سرپل‌هایی در غرب کرخه با اشغال عوارض حساس منطقه، حضور و استقرار نیروهای ایرانی در منطقه رقابیه و تصرف، نگهداری و توسعه سرپل سرخه‌نادری و پیشروی خیز به خیز در ارتفاعات شمال منطقه موقعیت خطوط پدافندی او را متزلزل کرد و یکان‌های ارتش عراق اجباراً مواضع دفاعی نامناسب و طولانی را در این منطقه برگزیدند به‌طوری‌که طول جبهه لشکر ۱ مکانیزه

حدود ۷۰ کیلومتر و طول جبهه لشکر ۱۰ زرهی حدود ۹۰ کیلومتر بود. درحالی که جناح شمالی لشکر ۱۰ زرهی و جناح جنوبی لشکر ۱ مکانیزه در اختیار نیروهای ایرانی بود. در نتیجه عقبه و راه‌های اصلی تدارکاتی هر دو لشکر به شدت تهدید می‌شد، طولانی بودن جبهه وسیع موجب شد:

- انسجام مواضع پدافندی مختل، شکاف و مناطق اشغال نشده بین یکان‌ها امکان نفوذ را فراهم کند.
- به علت نیروی کم متناسب با گستردگی جبهه‌ها در خطوط تماس بجز در تپه‌های ابوصلیبی‌خات خطوط پدافند تضعیف و از عمق مناطق پدافند کاسته شد. به‌طوری که لشکر ۱۰ مجبور شد در منطقه شمال دشت‌عباس تا دهلران به‌صورت نقاط اتکا پدافند کند.

کم بودن مواضع مصنوعی و عدم پشتیبانی از آنها

موانع در مقایسه با وسعت جبهه، کم‌عمق و غیرکافی بود، ضمن اینکه از پشتیبانی لازم و کافی برخوردار نبود درحالی که ضرورت داشت با آتش کافی پوشش و توسط عناصر تأمین و گشتی‌ها مرتباً پایش می‌شد و با استفاده از همین نقاط ضعف، نیروهای ایرانی توانستند معابر نفوذی متعددی را در میادین مین ایجاد و عبور کنند و حتی در شمال منطقه در شب‌های قبل از شروع عملیات به سهولت تا جاده اصلی سهراهی قهوه‌خانه - علی‌گره‌زد نفوذ می‌کردند.

کاهش کارایی یکان‌های پشتیبانی آتش

بهره‌برداری از موقعیت ارتفاعات شمال منطقه برای دیده‌بانی و هدایت آتش، تسلط نیروهای ایرانی را بر مواضع توپخانه عراقی‌ها به همراه داشت. در نتیجه یکان‌های ارتش عراق نه تنها متحمل خسارات سنگینی شدند که یکی از مهمترین عوامل پیروزی در جنگ یعنی پشتیبانی آتش مؤثر را از دست دادند. ضمن اینکه دیده‌بانان عراقی از مناطق دیده‌بانی مناسب محروم شده بودند.

واگذاری مواضع دفاعی به یکان‌های زرهی

از اشتباهات فاحش ارتش عراق قرار دادن واحدهای زرهی در خطوط مقدم دفاعی بجای یکان‌های پیاده بود. انجام مسئولیت پدافندی در خارج از مرزهای کشور نیاز به یکان‌های بیشتری دارد و سازماندهی پدافند متحرک تفکر بسیار قابل قبولی است، زیرا به دلیل وسعت مناطق دفاعی منطقی است که قطعه زمینی در تصرف طرف مهاجم گذاشته شود و سپس با بهره‌برداری از یکان‌های زرهی آنها را نابود کرد. این فکر از طرف فرماندهی عراق مطرح شد، ولی در عمل این اندیشه به مورد اجرا درنیامد و قرارگاه‌های عالی ارتش نیز اجرای آنها را بر یکان‌ها تحمیل نکردند. از این‌رو در اکثر مواضع مقدم پدافندی از نیروهای زرهی استفاده می‌شد، به‌طوری که تیپ‌های ۳۴، ۴۲، ۵۱ و ۶۰ زرهی و گردان‌های تانک از تیپ‌های مکانیزه در خطوط مقدم دفاعی مستقر بودند.

پیام امام خمینی (ره) به رزمندگان اسلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ

اخبار غرورآفرین جبهه‌های نبرد علیه قوای شیطانی را یکی بعد از دیگری دریافت نمودم. قلم قاصر است که احساسات خویش را ابراز کنم به قوای مسلح که خدایشان نصرت آخرین را نصیب فرماید. تبریک عرض می‌کنم. مبارک باد بر شما عزیزان افتخارآفرین، پیروزی بزرگی را که با یاری ملائکه الله و نصرت ملکوت اعلیٰ نصیب اسلام و کشور عزیز ایران، کشور بقیه الله الاعظم، ارواحنا له الفدا نمودید. رحمت واسعه خداوند بر آن مادران و پدرانی که شما شجاعان نبرد در میدان کارزار و مجاهدان با نفس در شب‌های نورانی را در دامن پاکشان تربیت نمودند. مژده باد به شما جوانان برومند در تحصیل رضای پروردگار که از بالاترین سنگرهای روحانی و جسمانی ظاهری و باطنی پیروزید. مبارک باد بر بقیه الله ارواحنا له الفدا وجود چنین رزمندگان ارزشمند و مجاهدان فی سبیل الله که آبروی اسلام را حفظ، ملت ایران را روسپید و مجاهدان راه خدا را سرافراز نمودید. ملت بزرگ ایران و فرزندان اسلام به شما سلحشوران افتخار می‌کنند. آفرین بر شما که میهن خود را بر بال ملائکه الله نشاندید و در میان ملل جهان سرافراز نمودید. مبارک باد بر ملت چنین جوانان رزمنده‌ای و بر شما چنین ملت قدردانی که به مجرد فتح و پیروزی توسط رزمندگان به دعا و شادی برخاستید. اینجانب از دوردست و بازوی قدرتمند شما را که دست خدا بالای آن است، می‌بوسم و بر این بوسه افتخار می‌کنم.

شما دین خود را بر اسلام عزیز و میهن شریف ادا کردید و طمع ابرقدرت‌ها و مزدوران آنان را از کشور خود بریدید و سخاوتمندانه در راه شرف و عزت اسلام جهاد کردید. «یا لیتنی کنت معکم فافوز فوزا عظیما» درود بر فرماندهان بزرگوار، رزمندگان و بر همه مجاهدان راه عظمت کشور و اسلام و نفرت و لعنت بر منافقان و منحرفانی که می‌خواستند یکی از انبارهای مهمات چنین مجاهدانی را به آتش بکشند و غضب و سخط خداوند بر آن خدانشناسانی که با کمک به صدام عقلی می‌خواستند او را نجات دهند، و شکر بی‌پایان خداوندی را که توانستید مفتضحانه، نیروهای کفر را در بارگاه قادر متعال بی‌آبرو و در پیشگاه ملت‌های مسلمان منفور نمایید. من از خداوند تعالی نصرت نهایی شما عزیزان و شکست مخالفان حق را خواستارم.

درود بر شما و رحمت بر شهیدان راه حق و شهدای جبهه نبرد حق علیه باطل سلام بر عباد الله الصالحین.

روح الله الموسوی الخمینی

تاریخ ۱۳۶۱/۱/۱۰

بازتاب‌های عملیات

ملت بزرگوار ایران اسلامی، مردم قهرمان ایران، پیروزی نبرد فتح‌المبین را با تمام وجود جشن گرفتند. این بزرگترین پیروزی نیروهای مسلح ما تا آن روز بود که ما را با توجه به وجود کاستی‌های متعدد و گسترده تجهیزاتی، به خودباوری و ایمان کامل رسانید.

در این میان، ارتش جمهوری اسلامی ایران بعد از نابسامانی‌هایی که در فصول گذشته مروری بر آن داشتیم، کفایت و جایگاه خود را در بین ملت ایران تثبیت و نهادینه کرد.

تنش بین ارتش جمهوری اسلامی و سپاه پاسداران که در ابتدای تشکیل این نیرو و به‌ویژه در دوران ریاست جمهوری بنی‌صدر احساس می‌شد، به‌طرز قابل توجهی کاهش یافت و در سایه وحدت و یکانگی و تجربیات نبردهای قبلی، و علاوه بر آن، حضور گسترده نهاد نظامی دیگری، یعنی نیروهای بسیج، برای مردم و رهبری هیچ جای شکی باقی نگذاشت که نظام جمهوری اسلامی قادر به تداوم جنگ تا بیرون‌راندن دشمن و احقاق و پیروزی نهایی می‌باشد.

الله‌اکبر، الله‌اکبر، الله‌اکبر. میزان شادی و غرور و احساس و ابراز سپاس ملت ایران از نیروهای مسلح را به بهترین نحو ممکن و شیواترین بیان، از پیام تاریخی مورخه ۱۳۶۱/۱/۱۰ حضرت امام خمینی(ره) می‌توان درک کرد.

بازتاب این پیروزی در بین کشورهای مختلف عکس‌العمل‌های یک سو ایجاد کرد. اولین بازتاب را صدام حسین که گيجی و سردرگمی خود را از اثرات این شکست هنوز از دست نداده بود، ابراز کرد.

خبرگزاری رویتر به نقل از خبرگزاری عراق خبر زیر را در تاریخ ۱۳۶۱/۱/۷ مخابره کرد:

«صدام حسین امروز خواستار آتش‌بس و حل و فصل مناقشه با ایران از راه‌های صلح‌آمیز که حقوق عادلانه تاریخی و قانونی را تضمین کند، شد.»^۱

از طرف دیگر و از دیدگاه نظامی، این شکست، این انهدام از سپاه ۴ عراق و از همه مهمتر ضعف و تزلزل شدید روحی و از دست‌دادن اعتماد به نفس و پایش یکان‌ها چنان آشکار و اثرگذار بود که صدام مجبور شد برای تقلیل فشار روحی نیروهایش به شکست در این نبرد اعتراف و از آنان دلجویی کند.

نیویورک تایمز خبر داد که صدام حسین طی پیامی از نیروهای سپاه چهارم عراق خواست :

«از عقب‌نشینی خطوط دفاعی خود ناراحت نبوده و به وظیفه خود در نابودی قدرت جنگی دشمن عمل کنید.»^۲

در سطح جهانی روشن بود که خبرگزاری‌ها به نقل از نظریه متخصصان نظامی خود اخبار این پیروزی نظام جمهوری اسلامی را پخش و اعلام کنند.

رادیو بی بی سی در این رابطه می‌گوید:

۱- از خونین شهر تا خرمشهر- مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ ص ۸۸.

۲- تاریخ دفاع مقدس، تألیف دکتر منصوری لاریجانی، ص ۱۴۱.

«نظر متخصصان امور اطلاعاتی غرب روشن است که ایران در درگیری‌های اخیر با عراق (فتح‌المبین) دست برنده دارد. متخصصان نظامی در غرب این عملیات را پیروزی بزرگ ایران می‌دانند. نیروهای مسلح ایران نفرات بیشتری در اختیار داشته و از روحیه بسیار خوبی برخوردارند.»^۱

ولی آنچه که قابل ذکر است، نگرانی ابرقدرت‌های غرب و شرق از این پیروزی بود. درحالی‌که دولت شوروی سابق که یکی از پشتیبانی‌کننده‌های اصلی ارتش رژیم بعث عراق در این جنگ بود، پیروزی ایران را به سکوت برگزار کرد، دولت‌های غربی آن را زنگ خطری برای کشورهای منطقه تلقی کردند.

رادبو بی بی سی با تأکید بر پیروزی رزمندگان اسلام و نتایج و ابعاد رو به گسترش آن در منطقه اشاره می‌کند:

«چشم‌انداز پیروزی نهایی ایران، و سرانجام سقوط رژیم صدام حسین را باید زنگ خطری برای بسیاری از کشورهای منطقه تلقی کرد. چنین شکستی برای صدام می‌تواند ملاحظات صرفاً نظامی را بر تمام منطقه‌ای حاکم کند که اهمیت سیاسی و استراتژیک آن بسیار قابل توجه است.»^۲

و این پیروزی که به دنبال پیروزی‌های قبلی (ثامن‌الائمه(ع) و طریق‌القدس) و نوید تداوم آن در آینده بود و مسلماً تأثیرات قاطعی بر منافع آمریکا و غرب در منطقه داشت، مهمترین مسأله بود که در رسانه‌ها به آن اشاره می‌شد. بدیهی بود که باید محور کلیه تلاش‌های دیپلماتیک آنها قرار گیرد.

ابوغازله وزیر دفاع مصر از آمریکا خواست تا برای خنثی کردن نتیجه احتمالی پیروزی‌های اخیر ایران در جبهه جنگ با عراق، اقدامات لازم را به عمل آورد.

حبیب شطی دبیرکل سازمان کنفرانس اسلامی نیز اظهار داشت:

«اوضاع خاورمیانه به مرحله بسیار جدی و خطرناکی رسیده است.»^۳

کشورهای عربی منطقه به دلیل حمایت بی‌دریغ از عراق، از تغییر روند جنگ به سود ایران نگران بودند. روزنامه واشنگتن پست در این زمینه نوشته است:

«بسیاری از کشورهای نفت‌خیز طرفدار غرب در خلیج فارس از جمله شبه جزیره عربستان و کویت از عراق حمایت کرده و بنابراین دلیل کافی برای ترس از ایران را دارند.»^۴

در این میان آمریکایی‌ها که می‌پنداشتند دولت انقلابی ایران به شدت تضعیف شده است و در معرض سقوط قرار دارد. با تعجب پیروزی نبرد فتح‌المبین را نظاره‌گر بودند. خبرگزاری آسوشیتدپرس از واشنگتن گزارش می‌دهد:

«ایران پس از برتری یافتن بر نیروهای عراقی در جبهه جنگ و پس از فایق آمدن بر چریک‌های ضددولتی (منافقین) اکنون کشورهای نفت‌خیز خلیج فارس را به وقوع انقلاب در آنها تهدید کرده است. سیاستمداران آمریکایی در محافل خصوصی می‌گفتند: "آیت‌الله خمینی بر خلاف تصور ما سقوط نکرد. وی در قدرت است."»^۵

۳- از خونین‌شهر تا خرمشهر، به نقل از گزارش ویژه ۱۳۶۱/۱/۱۱ خبرگزاری جمهوری اسلامی، ص ۸۸.

۱- همان مدرک، ص ۸۹.

۲- همان مدرک، ص ۸۹.

۳- خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران - گزارش ویژه مورخه ۱۳۶۱/۱/۲۹.

۱- جنگ، بازیابی، ثبات ص ۲۱۲.

در این بحث ضرورت ندارد تمام نقطه نظرات صاحب‌نظران و مفسرین دولت‌های غربی ذکر شود. از این‌رو در خاتمه به سخنان صدام حسین که در ۱۳۶۱/۱/۲۳ در مجلس ملی این کشور که به‌دنبال اطلاع از فعالیت‌های رزمندگان اسلام برای طرح‌ریزی و تمرکز نیرو برای اجرای عملیات معروف به بیت‌المقدس و آزادسازی خرمشهر اظهار کرد، اشاره می‌کنیم:

«در حال حاضر هدف اساسی ما این است که از ورود نیروهای مسلح ایران به قلمرو خاک عراق جلوگیری به عمل آوریم. تا زمانی که جنگ ادامه دارد بر ملت ماست که هر قدر می‌توانیم به عمق خاک دشمن نفوذ کنیم تا مانع گلوله‌باران شهرهایمان از سوی دشمن شویم. آنها در این عملیات (فتح‌المبین) قصد داشتند وارد عماره شوند.»^۱

روحیه بالا و عزم رزمندگان اسلام در بیرون راندن دشمن و به‌ویژه آزادسازی خرمشهر موجب شد که بلافاصله روز بعد از پایان نبرد فتح‌المبین یعنی از روز ۱۳۶۱/۱/۹ برنامه‌ریزی و تمرکز و جابه‌جایی نیروها را در منطقه غرب اهواز و شرق کارون برای رویارویی در نبرد سرنوشت‌ساز دیگری که بعداً بیت‌المقدس نام گرفت و در ۱۳۶۱/۲/۱۰ در منطقه بسیار وسیع‌تر از منطقه فتح‌المبین اجرا شد، شاهد باشیم و این چنین بود سرانجام نبرد فتح‌المبین که نتایج آن علاوه بر تقویت قدرت مانور دیپلماسی ایران در منطقه و صحنه‌های بین‌المللی از نظر سیاسی و بالا رفتن توان رزمی نیروهای مسلح با حضور گسترده ملت سلحشور ایران در صحنه‌های نبرد بعدی و استفاده از تجربیات رزمی و وسایل اغتنامی در سایه وحدت همه نیروها از نظر نظامی موجب ازدیاد، وحدت، اعتبار و حیثیت نظام انقلابی جمهوری اسلامی در سطح جهان شد. لذا جا دارد که به روح پرفتوح شهدای عملیات فتح‌المبین درود بفرستیم و از کلیه آحاد این ملت و به‌ویژه رزمندگان ارتش، سپاه، بسیج و جهاد سازندگی تشکر کنیم و همان‌طوری که حضرت آیت‌الله خامنه‌ای فرمودند:

«این جنگ، یک گنج است. آیا ما خواهیم توانست از این گنج استفاده کنیم؟ آن ۸ سال جنگ، بایستی تاریخ ما را تغذیه کند.»

آری نبرد فتح‌المبین یکی از بهترین فرازهای این گنج بوده است و امید است که این خدمت‌نویسندگان کتاب بتواند تغذیه‌کنندگان تاریخ ایران اسلامی باشد.

منابع

- درودیان، محمد، **خونین‌شهر تا خرمشهر**، چاپ پنجم، جلد اول؛ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۷۹.
- درودیان، محمد، **جنگ؛ بازیابی؛ ثبات** (بررسی تحولات سیاسی نظامی از سال ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۱)، چاپ اول، جلد دوم؛ تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۷۸.
- منصوری لاریجانی، اسماعیل (۱۳۳۷)، **تاریخ دفاع مقدس ویژه دانشجویان سراسر کشور**، چاپ اول؛ تهران: انتشارات سلیمی، ۱۳۸۰.
- بهزاد، حسین، مرگل علی بابایی، **همپای صاعقه**، چاپ اول، جلد یکم؛ تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۹.
- السامرای، رفیق، **ویرانی دروازه شرقی؛ ترجمه عدنان قارونی؛ چاپ دوم؛ تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مرکز فرهنگی، معاونت انتشارات، مدیریت کتاب، ۱۳۷۷.**
- خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران؛ خبرنامه‌ها**

سرتیپ علی صیادشیرازی ف نزا (ف ق کربلا) در حال توجیه از روی نقشه؛ برداشت میدانی سال ۱۳۷۶ در منطقه عملیاتی فتح المبین

سرتیپ علی صیادشیرازی - آقای علی بیگ جعفری، گپار لشکر ۹۲ هنگام پرواز در منطقه فتح المبین سال ۱۳۷۷

از چپ به راست: سرتیپ ۲ امرالله شهبازی ف ق قدس، سرتیپ ۲ شاهان بهبهانی، افسر عملیات ق کربلا سرتیپ ملی صیادشیرازی ف نزا (ف ق کربلا)، سرهنگ فردپور، تصویر در برداشت میدانی سال ۱۳۷۶

- سرهنگ حسین حسینی سعدی، فرمانده قرارگاه نصر (در حال دید بانی با دوربین دوچشم)
  - سرهنگ ستاد نصر اله معین وزیری، افسر رابط قرارگاه کربلا در قرارگاه نصر (سمت راست فرمانده قرارگاه نصر)
  - سرهنگ علی محمد سالار کیا، رئیس رکن سوم قرارگاه نصر (سمت چپ فرمانده قرارگاه نصر)
- هدایت مرحله یکم عملیات فتی المبین (ساعت صبح روز دوم فروردین سال ۱۳۷۶) روی تپه علی گر زد

از راست به چپ: سرتیپ ۲ رزمی - سرتیپ یعقوب علیاری - سرتیپ ۲ ناظم - سرتیپ حسنی سعدی - سرتیپ ۲ سخدری - سرهنگ سلطانی - سرتیپ ۲ سالارکیا - سرتیپ سلیم جاهد - سرهنگ واعظی - سرتیپ ۲ حاجی سلطانی - سرتیپ ۲ میرحسینی - سرتیپ شاهین راد و سرتیپ ۲ براتی

جمعی از پرسنل قرارگاه عملیاتی فتح در عملیات فتح المبین در ۱۳۷۶

در پایگاه چهارم شکاری دزفول

از راست به چپ: سرهنگ شمس زاده - سرتیپ ۲ آجوری - سرتیپ ۲ مدارایی، سرتیپ ۲ صادقی گویا، سرتیپ ۲ عبدالله خالقیان

فرماندهان، اعضاء ستاد و شرکت کنندگان قرارگاه عملیاتی جنوب در منطقه عملیاتی فتّ المبین، برداشت میدانی ۱۳۷۶
از راست به چپ: رهنگ محمدباقر صفایی - سرهنگ حسین رسولی - سرهنگ اصغر شمس زاده - سرهنگ حسین کاظمی - سرتیپ ۲ نجاتعلی
صادقی گویا - سرتیپ ۲ زین العابدین آجوری - سرهنگ عباس مجیدی صالحی

فرماندهان، اعضاء ستاد قرارگاه عملیاتی فجر در عملیات فتّ المبین در برداشت میدانی ۱۳۷۶

به ترتیب از راست به چپ:

سرتیپ ۲ ابوالقاسم جاودانی - سرتیپ ۲ روح الله سروری - سرهنگ قاسم نعمت الهی - سرتیپ ۲ عظیم ازگمی - سرهنگ حمید
شهریاری - سرتیپ ۲ منوچهر امینیان و سرتیپ ۲ کیومرث میرشکرایی

سرهن ۰۰ - سرتیپ ۲ لهراسبی - سرتیپ ۲ کریم - سرتیپ ۱ سلام - سرپ صیاد شیرازی - سرتیپ ۲ شهباز - سرهنگ پنج - سرهنگ بیضاوی ۰۰ - سرتیپ ۲ برانوند. تصویر در برداشت میدانی ۱۳۷۶ در منطقه عملیات فتح المبین.

منطقه سایت و رادار تصویر در سال ۱۳۷۶

منطقه عیر خوش تصویر در سال ۱۳۷۷

منطقه امامزاده عباس (سال ۳۷۶)

خاتمه عملیات ۱۵۹

پل عبدالخان سال ۱۳۷۶

پل رفاییه

تنگ ابوغریب تصویر در سال ۱۳۷۷

تنگ ذلیجان

فهرست اسناد درلوح فشرده پیوست

فصل یکم

اسناد قرارگاه کربلا

صفحه	عنوان سند
۱۰	دستور پدافندی خندق
۱۶	جلسه مورخه ۶۰/۴/۲۲ شورای عالی دفاع
۲۰	خلاصه عملیاتی ۸۴ در ۶۰/۵/۱۴ (تک محدود)
۲۱	دستورالعمل تعویض تی ۵۵ هد با تی ۲ زرهی ل ۱۶
۲۷	یادداشت اداری ف نزاجا در رابطه با تشکیل جلسه
۲۸	یادداشت اداری ف نزاجا در رابطه با طرح کربلا ۲
۳۰	برآورد اطلاعاتی شماره ۹
۴۱	برآورد اطلاعاتی شماره ۳ سپاه پاسداران
۵۴	دستورالعمل جابجایی یکانها
۵۹	دستور جزء به جزء شماره ۱۸
۶۳	برآورد وضعیت عملیاتی شماره ۱ کربلا ۲ و پی نوشت ف نزاجا و تصمیم فرماندهی
۸۰	پیام امام امت به مناسبت فتح منطقه کربلا ۱
۸۲	بررسی منطقه عملیات شماره ۲ خوزستان
۹۶	دستورالعمل تعویض تی ۲ ل ۲۱ به منظور به پای کار آوردن ل ۷۷
۹۹	دستور جزء به جزء شماره ۲۰ کربلا ۱ تی ۵۵ در کنترل ل ۷۷ از تاریخ ۶۰/۱۰/۲۷
۱۰۱	دستور جزء به جزء شماره ۲۲
۱۰۴	دستورالعمل تعویض تی ۱ و ۳ ل ۹۲ و آزاد کردن ل ۹۲ جهت کربلا ۲
۱۰۸	طرح عملیاتی شماره ۱ کربلا ۲
۱۳۷	قسمتی از سخنان امام خمینی به فرماندهان جنوب
۱۳۸	تشکیل دو مرحله جلسه در رابطه با بررسی طرح کربلا ۲ در مورخه ۶۰/۱۱/۱۳
۱۴۳	نحوه ادغام نیروهای ارتش و سپاه
۱۵۱	دستورالعمل تعویض تی م ل ۹۲ و یک گردان از تی ل ۹۲ توسط ل ۱۶
۱۵۴	دستور حرکت تی ۲ به منطقه از؟؟ به ل ۹۲ در ۶۰/۱۲/۳
۱۵۵	دستور جزء به جزء شماره ۲ (تی ۵۸ از زیر امر ق م ع خارج و زیر امر ل ۲۱ در جنوب و گد ۱۳۹ از زیر امر ق م ع خارج و زیر امر تی ۸۴ در جنوب)

۱۵۸	تغییرات طرح عملیاتی شماره ۱ کربلا ۲ در ۶۰/۱۲/۷
۱۶۰	دستور جزء به جزء شماره ۲۳ در ۶۰/۱۲/۱۴
۱۶۲	معرفی تیم عملیاتی جهت تشکیل قرارگاه قدس در ۶۰/۱۲/۱۵
۱۶۳	قرارگاههای چهارگانه سپاه پاسداران در ۶۰/۱۲/۲۱
۱۶۹	طرح عملیاتی کربلا (تجدید نظر شده) در اسفند ماه ۶۰
۲۳۱	طرح عملیاتی کربلا (تهیه شده توسط سپاه)
۲۳۷	دستورات برای آمادگی جهت عملیات کربلا در ۶۰/۱۲/۲۱
۲۴۵	ارسال طرح عملیاتی کربلا در ۶۰/۱۲/۲۲
۲۴۶	فعالیت ق م نزا (کربلا) در پادگان تی ۲ دزفول در ۶۰/۱۲/۲۳
۲۴۷	دستورالعمل تشکیل قرارگاه قدس در ۶۰/۱۲/۲۴
۲۴۹	دستور جزء به جزء شماره ۲۴ (تعویض تی ۳۷ توسط تی ۴۰ و تی ۳۷ احتیاط قرارگاه کربلا)
۲۵۲	اعلام وصول و نظریات سماجا ۳ در رابطه با طرح کربلا
۲۵۶	دستور آگهی به قرارگاههای چهارگانه جهت آمادگی اجرای عملیات
۲۵۷	گزارش وضعیت قرارگاه نصر (لشکر ۲۱)
۲۵۸	گزارش قرارگاه فتح در رابطه با تک دشمن به مواضع هوابرد در ساعت ۰۰۳۰ روز ۶۰/۱۲/۲۹
۲۵۹	گزارش ق فجر (ل ۷۷) در رابطه با تک دشمن در ۶۰/۱۲/۲۹
۲۶۰	گزارش ق فجر در رابطه با تک مورخه ۶۰/۱۲/۲۹ پیرو گزارش بالا
۲۶۱	گزارش ق قدس به ق کربلا در ۶۰/۱۲/۲۹
۲۶۲	گزارش عملیات کربلا به م عاط (مدع) در ۶۰/۱۲/۲۹
۲۶۳	دستور به چهار قرارگاه در ۶۰/۱۲/۲۹
۲۶۴	خلاصه وضعیت تک ۶۰/۱۲/۲۹ دشمن به تی ۵۵ در رقابیه
۲۶۵	کربلا ۲ اعلام ساعت س (رمز عملیات) در ۶۱/۱/۱
۲۶۶	دستور جزء به جزء شماره ۱ به دستور عملیاتی کربلا
۲۶۷	گزارش تی ۵۵ در رابطه با تک ۶۱/۱/۴ در رقابیه
۲۷۴	دستور جزء به جزء شماره ۲ به دستور عملیاتی کربلا در ۶۱/۱/۶
۲۷۶	دستور جزء به جزء شماره ۳ به دستور عملیاتی کربلا در ۶۱/۱/۷
۲۷۸	دستور جزء به جزء شماره ۴ به دستور عملیاتی کربلا در ۶۱/۱/۹
۲۸۱	پیرو دستور جزء به جزء شماره ۴ در رابطه با سازمان برای رزم توپخانه
۲۸۳	دستور جزء به جزء شماره ۵ لشکر ۲۱ در ۶۱/۱/۱۰
۲۸۷	جدول حوادث قرارگاه کربلا در ۶۱/۱/۱ تا ۶۱/۱/۹

۳۱۷	وضعیت قرارگاه نصر در تاریخ ۶۱/۱/۱۰
۳۱۸	نامه به قرارگاه قدس در مورد رهایی تیپهای ۲ ل ۹۲ و تی ۳۷ در ۶۱/۱/۱۰
۳۱۹	نامه به قدس، نصر، فجر و فتح در ۶۱/۱/۱۰
۳۲۰	دستور جزء به جزء شماره ۵ ق قدس در ۶۱/۱/۱۰
۳۲۳	دستور جزء به جزء شماره ۶ لشکر ۹۲ در ۶۱/۱/۱۱
۳۲۸	دستورات ل ۷۷ به یکان‌های تابعه در ۶۱/۱/۱۱
۳۳۱	وضعیت یکان‌های دشمن که از ۶۱/۱/۱۱ الی ۶۱/۱/۹ منهدم و یا دچار تلفات شده‌اند
۳۳۵	پیام حضرت امام خمینی (ره) در خصوص عملیات فتح‌المبین
۳۳۷	گزارش هوانیروز در عملیات کربلا ۲
۳۴۱	تجزیه و تحلیل لشکر ۱ مکانیزه در ۶۰/۱۲/۲۲
۳۴۴	تجزیه و تحلیل لشکر ۱۵ پیاده عراق در ۶۱/۱/۱۹

فصل دوم

اسناد قرارگاه قدس

۳۴۸	طرح عملیاتی شماره ۱ مهدی در ۶۰/۱۲/۲۷
۳۵۴	پیام ۲-۳-۰۳-۳۰۰۱-۶۰/۱۲/۲۹ ق قدس در خصوص مهمات توپخانه
۳۵۵	پیام ۱۷-۰۲-۳۰۰۱-۶۰/۱۲/۲۹ ق قدس
۳۵۶	دستور آگهی به تی ۲ دزفول و تی ۸۴ در ۶۱/۱/۱
۳۵۷	اعلام رمز عملیات به تی ۲ دزفول و تی ۸۴ در ۶۱/۱/۱
۳۵۸	پیام تی ۸۴ در رسیدن به روی ارتفاع ۲۰۲ در ۶۱/۱/۱
۳۵۹	خلاصه اطلاعاتی شماره ۱ ق قدس در ۶۱/۱/۱
۳۶۰	دستور جزء به جزء شماره ۱ ق قدس در ۶۱/۱/۲
۳۶۲	خلاصه اطلاعاتی شماره ۳ ق قدس در ۶۱/۱/۲
۳۶۳	خلاصه اطلاعاتی شماره ۴ ق قدس در ۶۱/۱/۲
۳۶۴	پیام به تی ۲ دزفول در خصوص تک به منطقه امام زاده عباس در ۶۱/۱/۲
۳۶۵	گزارش تی ۸۴ در ۶۱/۱/۳
۳۶۶	گزارش تی ۸۴ در ۶۱/۱/۳
۳۶۷	پیام شماره ۵۳-۱۱-۳۰۰۱-۶۱/۱/۳ ق کربلا به تیپ ۳۷
۳۶۸	خلاصه اطلاعاتی شماره ۵ ق قدس در ۶۱/۱/۳
۳۶۹	خلاصه اطلاعاتی شماره ۶ ق قدس در ۶۱/۱/۳

۳۷۲	خلاصه اطلاعاتی شماره ۷ ق قدس در ۶۱/۱/۴
۳۷۳	خلاصه اطلاعاتی شماره ۸ ق قدس در ۶۱/۱/۴
۳۷۴	گزارش نوبه‌ای عملیاتی شماره ۲ در ۶۱/۱/۵
۳۷۵	گزارش نوبه‌ای عملیاتی شماره ۳ در ۶۱/۱/۵
۳۷۶	گزارش نوبه‌ای عملیاتی شماره ۳ در ۶۱/۱/۵
۳۷۷	دستور جزء به جزء شماره ۲ ق قدس در ۶۱/۱/۶
۳۷۸	خلاصه اطلاعاتی شماره ۱۱ ق قدس در ۶۱/۱/۶
۳۷۹	خلاصه اطلاعاتی شماره ۱۲ ق قدس در ۶۱/۱/۷
۳۸۱	گزارش نوبه‌ای عملیاتی شماره ۴ ق قدس در ۶۱/۱/۷
۳۸۳	گزارش تی ۸۴ در ۶۱/۱/۷
۳۸۴	گزارش تأمین خط سرخ توسط تی ۸۴ در ۶۱/۱/۷
۳۸۵	پیام شماره ۱۳۱-۰۲-۳۰۰۱-۶۱/۱/۷ ق قدس
۳۸۶	پیام شماره ۱۶۶-۱۱-۳۰۰۱-۶۱/۱/۸ ق کربلا
۳۸۷	پیام ۳/۵۱۸۴ در ۶۱/۱/۹ تی ۸۴
۳۸۸	دستور جزء به جزء شماره ۳ به دستور عملیاتی مهدی در ۶۱/۱/۹
۳۸۹	دستور جزء به جزء شماره ۴ به دستور عملیاتی مهدی در ۶۱/۱/۹
۳۹۰	دستور جزء به جزء شماره ۵ ق قدس در ۶۱/۱/۱۰
۳۹۲	دستور جزء به جزء شماره ۶ ق قدس در ۶۱/۱/۱۰
۳۹۳	پیام شماره ۱۷۱-۰۲-۳۰۰۱-۶۱/۱/۱۰ ق قدس به تی ۲ دزفول

فصل سوم

اسناد قرارگاه نصر

۳۹۶	دستور جزء به جزء شماره ۶ لشکر ۲۱ حمزه (۲۶ مهر ماه ۶۰)
۳۹۹	دستورالعمل تعویض تی ۵۵ هوارد و تی ۲ زنجان (شروع تعویض از ۶۰/۸/۹)
۴۰۱	دستور عملیاتی شماره ۴ لشکر ۲۱ (دستور پدافندی) در ۶۰/۸/۱۰
۴۰۸	تشکیل تیپ زرهی در ۶۰/۹/۲
۴۱۰	دستور جزء به جزء شماره ۱۸ در رابطه با تعویض یکان‌ها در ۶۰/۹/۵
۴۱۴	دستور جزء به جزء شماره ۲۰ قرارگاه مقدم نزاها در ۶۰/۱۰/۲۰
۴۱۶	طرح عملیاتی شماره ۱ سیدالشهدا (۱۹ دیماه ۱۳۶۰)
۴۲۵	دستور عملیاتی شماره ۵ لشکر ۲۱ حمزه (بهمن ماه ۱۳۶۰)

۴۳۶	پیوست پشتیبانی آتش به دستور عملیاتی شماره ۵ (بهمن ماه ۱۳۶۰)
۴۴۱	مأموریت واگذاری به قرارگاه نصر
۴۴۳	دستور جزء به جزء شماره ۲۳ در ۶۰/۱۲/۱۴
۴۴۴	طرح عملیاتی نصر (اسفند ماه ۱۳۶۰)
۴۶۴	نامه شماره ۱۹۰-۱۱-۳۰۰۱ در ۶۰/۱۲/۲۹ آمادگی اجرای عملیات در شب جاری
۳۶۵	اعلام رمز عملیات فتح‌المبین در ۶۱/۱/۱
۴۶۹	دستور جزء به جزء شماره ۱ قرارگاه تاکتیکی نصر در ۶۱/۱/۳
۴۷۱	گزارش تیپ ۳۷ در ۶۱/۱/۴
۴۷۲	دستور جزء به جزء شماره ۲ در ۶۱/۱/۵
۴۷۴	نامه شماره ۱۳۴-۱۱-۳۰۰۱ در ۶۱/۱/۶ قرارگاه مقدم نذاجا در مورد تی ۳۷ و تی ۵۸
۴۷۵	دستور جزء به جزء شماره ۲ قرارگاه تاکتیکی نصر در ۶۱/۱/۶
۴۷۸	دستور جزء به جزء شماره ۳ قرارگاه تاکتیکی نصر در ۶۱/۱/۷
۴۸۰	دستور آگهی در ۶۱/۱/۷
۴۸۱	دستور جزء به جزء شماره ۴ قرارگاه تاکتیکی نصر در ۶۱/۱/۸
۴۸۴	دستور آگهی نصر ۷ در ۶۱/۱/۸
۴۸۵	دستور آگهی ف . ق . فجر- فتح - قدس در ۶۱/۱/۸
۴۸۶	نامه به ف . قرارگاه نصر و قدس در ۶۱/۱/۸
۴۸۷	نامه به فرمانده های نصر - فتح در ۶۱/۱/۸
۴۸۸	دستور جزء به جزء شماره ۱ در ۶۱/۱/۸
۴۹۱	دستور جزء به جزء شماره ۵ قرارگاه تاکتیکی نصر در ۶۱/۱/۱۰
۴۹۵	گزارش وضعیت در ۶۱/۱/۱۰
۴۹۶	دستور جزء به جزء شماره ۲ در ۶۱/۱/۱۲
۵۰۰	خلاصه‌ای از سازمان رزم یکان‌های مانوری
۵۰۶	صورت اسامی فرماندهان و مسئولین لشکر ۲۱ حمزه در عملیات فتح‌المبین تا رده گردان

فصل چهارم

اسناد قرارگاه فجر

۵۱۴	دستور پدافندی و بازسازی لشکر پس از اجرای عملیات ثامن الائمه (علیه السلام)
۵۱۹	دستور جزء به جزء شماره ۱۷
۴۲۳	دستورالعمل جابه‌جایی یکان‌ها در ۶۰/۸/۲۹

۵۲۸	دستور جزء به جزء شماره ۱۶ در ۶۰/۹/۵
۵۴۱	دستور جزء به جزء شماره ۱۸ در ۶۰/۹/۵
۵۴۵	گردهمایی فرماندهان جهت توجیه دو مأموریت جدید
۵۴۷	گردهمایی فرماندهان جهت توجیه تعویض یکان‌های لشکر
۵۴۹	دستورالعمل تعویض یکان‌های در خط لشکر ۷۷
۵۵۳	دستور اعزام تیپ ۱ لشکر ۷۷
۵۵۵	دستور جزء به جزء شماره ۱۹ در ۶۰/۱۰/۷
۵۵۸	دستور تعویض تیپ ۲ ل ۲۱ در ۶۰/۱۰/۱۳
۵۶۱	دستورالعمل تغییر مکان یکان‌های تیپ ۱ ل ۷۷ به هفت تپه
۵۶۴	دستورالعمل تعویض تیپ ۲ ل ۲۱ در ۶۰/۱۰/۱۵
۵۶۹	دستور جزء به جزء شماره ۱ ل ۷۷ در ۶۰/۱۰/۱۷
۵۷۱	دستور پدافندی شماره ۱ صابر در ۶۰/۱۱/۱
۶۲۲	گزارش نوبه‌ای اطلاعاتی شماره ۳۸۷ در ۶۰/۱۱/۱۴
۶۲۸	تحركات مشکوک دشمن
۶۳۳	دستور عملیاتی شماره ۲ (دستور پدافندی صابر)
۶۸۶	دستور جزء به جزء شماره ۲۱
۶۹۰	بررسی طرح کربلا ۲ در ۶۰/۱۱/۱۴
۶۹۴	تغییر در گردش یکان‌ها به منظور پدافند مطمئن‌تر در ۶۰/۱۱/۲۷
۶۹۶	دستور جزء به جزء شماره ۲۲
۷۰۲	برآوردهای ستادی در ۶۰/۱۲/۱۲
۷۲۵	چارت سازمانی ادغام
۷۳۳	طرح عملیاتی فجر در ۶۰/۱۲/۲۹
۸۲۰	دستور شماره ۲۰۱/۰۸/۱/۷۱ در ۶۰/۱/۳
۸۲۲	دستور شماره ۲۰۱/۰۸/۱/۱۴۳ در ۶۱/۱/۵
۸۲۴	دستور شماره ۲۰۱/۰۸/۱/۲۱۶ در ۶۱/۱/۸
۸۲۶	جدول حوادث قرارگاه فجر

فصل پنجم

اسناد قرارگاه فتح

۸۶۰	دستورالعمل تعویض تی ۵۵ هوآبرد تی ۲ زرهی قافلانکوه
۸۶۲	دستور جزء به جزء شماره ۱۷ قرارگاه کربلا
۸۶۶	دستورالعمل تعویض تی ۱ تی ۳ ل ۹۲ در ۶۰/۱۰/۲۰
۸۶۹	طرح عملیاتی شماره ۱ سلمان (تی ۵۵ هوآبرد) در بهمن ماه ۶۰
۸۷۵	دستور جزء به جزء شماره ۱ به دستور عملیاتی سلمان در ۶۰/۱۰/۲۴
۸۷۷	طرح عملیاتی فتح کربلا ۲ (ل ۹۲) در اسفند ماه ۶۰
۸۸۸	پیوست ب اطلاعات به طرح عملیاتی فتح
۸۹۳	پیوست ت (پشتیبانی آتش) به طرح عملیاتی فتح
۸۹۵	پیوست ج اداری و لجستیکی به طرح عملیاتی فتح کربلا ۲
۹۰۰	پیوست چ - لیست نقاط کنترلی
۹۰۱	طرح عملیاتی فتح ۳ (الف و ب)
۹۰۷	طرح عملیاتی شماره ۱ نور (هوآبرد) در فروردین ماه ۶۱
۹۱۵	پیوست الف اطلاعات به طرح شماره ۱ نور
۹۲۰	لیست آماج به ضمیمه طرح آتش توپخانه
۹۳۱	پیوست ث مخابرات به طرح نور
۹۳۴	گزارش ق فتح در رابطه با تک مختل کننده عراق در ۶۰/۱۲/۲۹
۹۳۵	بررسی و تحلیل عملیات فتح ۲ (هوآبرد) در تک مختل کننده عراق در ۶۱/۱/۱۹
۹۴۴	پیام ۱۹۰-۱۱-۳۰۰۱ مورخ ۶۰/۱۲/۲۹ کربلا
۹۴۵	پیام ۴۹/۲۱۸۸-۲۰۱ مورخ ۶۱/۱/۱ ق فتح
۹۴۶	دستور جزء به جزء شماره ۱ قرارگاه فتح در ۶۱/۱/۱
۹۴۸	دستور جزء به جزء شماره ۲ قرارگاه فتح در ۶۱/۱/۲
۹۵۰	نامه ۷۷-۱۱-۳۰۰۱ مورخ ۶۱/۱/۳ کربلا
۹۵۱	ساعت اجرای عملیات فتح در ۶۱/۱/۳
۹۵۲	تشکر نزاآ از قرارگاه فتح در ۶۱/۱/۴

نمایه

ت

تپه ۲۴۲: تپه، ۵۵
تپه ۲۴۶: تپه، ۵۶
تپه ۳۴۲: تپه، ۵۷
تپه ۳۵۰: منطقه، ۲۳، ۵۷، ۵۸، ۶۴، ۸۲، ۹۶
تپه چشمه: منطقه، ۵۵، ۵۶، ۵۹، ۶۹، ۸۲، ۸۵، ۹۶
تپه‌های تینه، ۲۳، ۳۱، ۳۵، ۶۴، ۶۸، ۱۱۱
تپه‌های رادار، ۲۳، ۹۷
تپه‌های رملی لخیضر، ۲۳، ۶۴
تیپ ۱۴ امام حسین (ع)، ۷۷، ۹۴، ۱۳۷
تیپ ۲۳ نوهده، ۶۳
تیپ ۲۵ کربلا، ۷۸، ۱۰۵، ۱۱۷، ۱۳۷
تیپ ۳۴ زرهی، ۲۶، ۲۸، ۲۹، ۳۶، ۵۴، ۸۳، ۹۰
تیپ ۴۱ ثارالله، ۷۷
تیپ ۴۲ زرهی، ۳۳، ۳۵، ۳۶، ۳۹، ۴۲، ۸۵
تیپ ۵۸ ذوالفقار، ۷۶، ۷۷، ۹۶، ۱۳۷
تیپ ۶۰ زرهی، ۹۴، ۱۴۶

ج

جوفینه: تپه، ۹۶

چ

چانه: منطقه، ۲۵، ۳۳، ۳۶، ۵۱، ۶۴، ۶۵، ۶۷، ۶۹، ۷۰، ۷۳، ۷۴، ۸۰، ۸۳، ۸۵، ۸۷، ۹۳، ۹۷، ۱۰۰، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۷، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۴، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۳، ۱۴۶
چنگوله: منطقه، ۱۳۳
چهیلا: دشت، ۲۳، ۵۴، ۶۴
چیخواب: رودخانه فصلی، ۲۳، ۹۴، ۹۵، ۱۰۱، ۱۳۷
چیلان: پاسگاه مرزی، ۲۵، ۲۶

ح

حلفاییه: منطقه، ۲۵، ۲۸
حمرین: ارتفاعات مرزی، ۲۳، ۲۹

آ

آتشبار: ۱۳۰ م، ۱۷، ۲۵، ۲۷، ۳۷، ۵۳، ۵۹، ۶۰، ۷۲، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۱، ۸۵، ۸۷، ۱۲۳

ا

ابوصلیبی‌خات: تپه، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۸، ۳۶، ۳۷، ۴۲، ۵۶، ۶۴، ۶۵، ۶۷، ۶۹، ۷۰، ۷۳، ۷۶، ۸۰، ۸۲، ۸۳، ۸۵، ۹۳، ۹۷، ۹۸، ۱۰۰، ۱۰۵، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۲۰، ۱۳۳، ۱۳۸، ۱۴۱، ۱۴۵
ابوغریب: معبر، ۶۴، ۶۵، ۸۰، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۹، ۱۰۴، ۱۰۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۳۳، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶
اسکندر خندان: تپه، ۲۳، ۳۹، ۴۰، ۴۳، ۵۱، ۵۲
امام‌زاده عباس: منطقه، ۲۶، ۲۷، ۳۳، ۶۴، ۶۵، ۸۳، ۹۴، ۹۵، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۱۷، ۱۱۹، ۱۳۷
اندیمشک: شهر، ۲۴، ۲۶، ۲۸، ۳۲، ۳۳، ۳۹، ۵۱، ۵۷، ۶۳، ۱۳۴، ۱۳۹
ایلام: استان، ۱۹، ۲۱، ۲۳، ۳۰، ۷۷

ب

برقازه: تپه، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۴۰، ۴۱، ۴۷، ۶۴، ۶۵، ۸۲، ۸۳، ۸۵، ۹۱، ۱۰۴، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۲، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۳۶، ۱۳۸، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۳، ۱۴۵
بستان: شهر، ۲۱، ۲۵، ۲۴، ۲۶، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۶، ۳۷، ۷۵، ۱۰۰، ۱۱۶، ۱۴۲، ۱۴۵، ۱۴۶
بسیج مردمی، ۷۲، ۷۶، ۱۳۴، ۱۴۲
بندقییر: منطقه، ۲۳
بیات: پاسگاه مرزی، ۲۶

پ

پشتکوه: منطقه، ۲۳
پل شناور: بی‌ام‌پی، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۵۸
پل فلزی، ۳۸، ۴۰، ۹۶، ۱۰۴

خ

خرم‌آباد: شهر، ۲۴، ۲۶، ۲۷، ۳۰، ۳۶، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۲، ۴۷، ۵۲، ۵۵،
 ۵۷، ۹۴، ۱۳۳، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۹
 خرولی: تپه، ۳۹، ۴۰، ۴۳، ۵۱، ۵۲، ۶۴

د

دچه: منطقه، ۳۳، ۳۵، ۵۷، ۶۵، ۸۵، ۸۷، ۹۴، ۹۹، ۱۰۲، ۱۰۶، ۱۰۷،
 ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۲۰
 دزفول: شهر، ۱۹، ۲۱، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۸، ۲۹، ۳۱، ۳۳، ۳۵، ۳۶،
 ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۷، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲،
 ۵۳، ۵۵، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۶، ۶۷، ۷۰، ۷۳، ۷۴، ۷۵،
 ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۸، ۹۳، ۱۳۴، ۱۳۶، ۱۳۹، ۱۴۲، ۱۴۵، ۱۴۶
 دشت عباس: ارتفاعات، ۳۳، ۳۵، ۴۱، ۵۲، ۵۳، ۵۷، ۶۸، ۸۰، ۸۵، ۹۶،
 ۹۷، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱،
 ۱۱۸، ۱۲۰، ۱۲۳، ۱۲۳، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷
 دهلران: منطقه، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۶، ۸۴، ۱۰۴،
 ۱۳۳، ۱۴۷
 دهلیز: تپه، ۳۰، ۴۴، ۴۵، ۵۷
 دوسلک: تپه، ۲۳، ۸۳، ۸۵، ۸۸، ۹۳، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۳۳، ۱۳۸
 دوکوهه: منطقه، ۳۱، ۳۳، ۱۲۲
 دویرج: رودخانه؛ پاسگاه مرزی، ۲۳، ۲۵، ۲۶، ۲۹، ۳۱، ۶۵، ۶۸، ۹۴،
 ۱۰۹، ۱۳۳

ذ

ذلیجان: تنگه، ۶۴، ۶۵، ۱۰۵، ۱۲۴، ۱۳۷، ۱۳۹، ۱۴۰

ر

ربوط: پاسگاه مرزی؛ منطقه، ۲۹، ۳۹
 رزم نزدیک، ۳۶
 رشته کوه سیاه: سلسله جبال، ۲۳
 رفاییه: رودخانه، ۴۴، ۵۸، ۶۸، ۹۸، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۶،
 ۱۱۷، ۱۳۸
 رمیله: پل، ۲۵، ۲۸
 روز نهم آبان ماه، ۴۸، ۴۹

ز

زاگرس: سلسله جبال، ۲۳
 زبیدات: منطقه، ۲۸، ۲۹
 زغن: منطقه، ۵۶، ۸۲، ۹۸

س

سابله: رودخانه، ۷۰، ۷۱
 سایت ۵: جاده، ۴۰
 سپاه دوم، ۱۹
 سپاه سوم، ۱۹
 سپاه یکم، ۱۹
 سپتون: منطقه، ۲۳، ۴۳، ۵۱، ۵۲، ۵۷، ۶۴
 سرخه صالح: روستا، ۳۷، ۹۶
 سرخه فلیح: روستا، ۳۷، ۹۶
 سرخه مشطط: روستا، ۳۷
 سرخه نادری: منطقه، ۲۴، ۲۸، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۴۰، ۴۳، ۴۵، ۴۷، ۴۸،
 ۵۲، ۵۵، ۸۲، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۴۶
 سمیده: پاسگاه مرزی، ۲۵، ۲۶، ۲۹
 سندال: منطقه باتلاقی، ۶۴، ۸۵، ۱۱۷، ۱۲۰
 سهراهی قهوه‌خانه، ۲۴، ۲۵، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۴۲، ۴۴، ۵۵، ۶۴، ۶۵، ۹۴،
 ۹۶، ۹۷، ۱۰۴، ۱۴۳، ۱۴۷

ش

شاهین: گروه رزمی، ۵۴
 شاوریه: منطقه، ۲۳، ۳۳، ۳۶، ۳۷، ۵۷، ۶۳، ۶۴، ۷۰، ۷۳، ۸۰، ۸۵، ۹۳،
 ۹۶، ۱۰۲، ۱۰۷، ۱۳۳، ۱۳۷
 شرهانی: منطقه، ۲۸، ۲۹، ۵۱
 شلیبه: منطقه، ۵۶، ۵۹
 شمکلی: تنگه، ۵۴
 شوش: شهر، ۱۹، ۲۱، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۸، ۳۳، ۳۶، ۴۰، ۴۲، ۴۷، ۴۹،
 ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۵، ۵۶، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۲، ۶۳، ۶۵، ۷۱، ۷۵،
 ۷۶، ۸۲، ۸۳، ۸۸، ۹۰، ۹۱، ۹۳، ۹۷، ۱۳۴، ۱۳۶، ۱۳۹، ۱۴۰،
 ۱۴۲، ۱۴۵، ۱۴۶
 شیخ قیوم: روستا، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۷
 شیخ‌حاوی: منطقه، ۳۱

ج

لزه: منطقه, ۶۵, ۷۴, ۹۹, ۱۰۰, ۱۰۳, ۱۳۷, ۱۳۹, ۱۴۴
 لشکر ۱, ۲۶, ۲۸, ۲۹, ۳۰, ۳۳, ۳۵, ۳۷, ۴۰, ۴۱, ۴۲, ۴۷, ۴۹, ۵۱, ۵۴, ۵۶, ۷۳, ۷۶, ۸۳, ۸۵, ۹۷, ۱۰۹, ۱۱۰, ۱۱۳, ۱۳۴, ۱۴۰, ۱۴۶, ۱۴۷

لشکر ۱۰ زرهی عراق, ۳۶, ۳۸, ۴۰, ۴۱, ۴۲, ۴۳, ۴۵, ۵۵
 لشکر ۲۱ حمزه, ۲۵, ۳۳, ۳۸, ۴۳, ۴۵, ۴۷, ۴۹, ۵۰, ۵۴, ۵۵, ۵۶, ۵۷, ۶۳, ۷۱, ۹۶, ۱۰۷, ۱۱۶
 لشکر ۹۲ زرهی, ۲۵, ۲۹, ۳۰, ۳۳, ۳۸, ۴۷, ۶۱, ۶۳, ۶۶, ۷۰, ۷۱, ۷۳, ۷۴, ۷۵, ۷۶, ۷۷, ۷۸, ۹۴, ۱۰۵, ۱۱۰, ۱۱۶, ۱۱۷, ۱۳۷, ۱۴۴

م

مانور احاطه‌ای دوطرفه, ۳۶, ۷۶, ۱۳۶
 ممله: منطقه, ۲۳, ۵۲, ۶۴, ۶۵, ۷۰, ۸۴, ۱۲۴, ۱۳۷, ۱۳۹
 مهران: دشت, ۲۶, ۲۷, ۳۰
 موسیان: شهر, ۲۳, ۲۹, ۳۰, ۳۱
 میشداغ: منطقه, ۵۴, ۶۴, ۱۰۵, ۱۲۴, ۱۳۳, ۱۳۷, ۱۳۹

ن

نبعه: تپه‌های رملی, ۷۵
 نهرعنبر: پاسگاه مرزی, ۲۵, ۳۹
 نیروی هوایی, ۲۶, ۲۸, ۳۰, ۳۲, ۳۴, ۳۶, ۴۲, ۴۷, ۴۸, ۴۹, ۵۹, ۷۳, ۸۱, ۹۵, ۹۷, ۱۰۰, ۱۰۴, ۱۲۳, ۱۲۴, ۱۴۱
 نیسان: رودخانه, ۶۲, ۷۰, ۷۱, ۱۳۹

ه

هفت‌تپه: منطقه, ۶۳, ۷۱, ۷۴

و

واوی: منطقه, ۳۳, ۷۳, ۸۰, ۹۸, ۱۰۷, ۱۰۸, ۱۱۶, ۱۱۹

ی

یروه: منطقه, ۹۴, ۱۰۲, ۱۱۳
 یمیدیه: روستا, ۹۴

ع

علی‌گزه‌زد: منطقه, ۲۵, ۳۱, ۳۳, ۳۵, ۳۶, ۳۷, ۳۹, ۴۰, ۴۳, ۴۴, ۵۵, ۵۷, ۶۴, ۶۵, ۶۷, ۶۸, ۶۹, ۷۰, ۷۳, ۸۰, ۸۷, ۹۳, ۹۴, ۹۶, ۹۷
 ۱۰۲, ۱۰۳, ۱۰۴, ۱۰۶, ۱۰۷, ۱۱۶, ۱۳۳, ۱۳۷, ۱۴۴, ۱۴۷

عملیات ایذایی, ۲۲, ۳۶, ۵۳, ۵۴, ۵۸, ۸۲, ۱۱۴, ۱۳۶, ۱۴۲
 عملیات پوشش هوایی, ۷۳, ۸۱
 عملیات تأخیری, ۳۰, ۳۱, ۳۳
 عملیات هلی‌برن, ۵۴
 عین‌خوش: منطقه, ۲۳, ۲۴, ۲۵, ۲۷, ۲۸, ۲۹, ۳۰, ۳۱, ۳۳, ۳۶, ۳۸
 ۳۹, ۴۰, ۴۱, ۴۷, ۵۱, ۵۲, ۵۳, ۶۴, ۶۵, ۶۷, ۶۸, ۶۹, ۷۰, ۷۳, ۷۴, ۷۶, ۷۷, ۸۰, ۸۴, ۸۵, ۸۷, ۸۸, ۹۳, ۹۴, ۹۵, ۹۹, ۱۰۰, ۱۰۱, ۱۰۲, ۱۰۳, ۱۰۴, ۱۰۶, ۱۰۷, ۱۰۸, ۱۰۹, ۱۱۰, ۱۱۱, ۱۱۲, ۱۱۳, ۱۱۴, ۱۱۷, ۱۱۸, ۱۲۲, ۱۳۳, ۱۳۶, ۱۳۷, ۱۴۰, ۱۴۳, ۱۴۱

ف

فتح‌المبین: عملیات, ۲۱, ۲۴, ۵۲, ۵۳, ۵۸, ۵۹, ۸۳, ۸۸, ۹۰, ۹۳, ۹۴, ۱۰۰, ۱۰۴, ۱۰۹, ۱۱۰, ۱۱۴, ۱۱۵, ۱۱۸, ۱۱۹, ۱۲۱, ۱۲۳, ۱۳۳, ۱۳۴, ۱۳۵, ۱۳۶, ۱۴۱, ۱۴۲, ۱۴۳, ۱۴۵, ۱۴۶, ۱۴۹, ۱۵۱, ۱۵۰
 فکه: پاسگاه مرزی, ۲۳, ۲۴, ۲۵, ۲۶, ۲۸, ۲۹, ۳۰, ۳۱, ۵۱, ۶۵, ۸۶, ۸۸, ۱۱۰, ۱۱۹

ک

کارون: رودخانه, ۲۳, ۶۱, ۶۳, ۷۶, ۱۳۹, ۱۴۲, ۱۴۶, ۱۵۱
 کبیرکوه: کوه, ۲۳, ۶۴
 کرخه: رودخانه, ۲۱, ۲۳, ۲۴, ۲۵, ۲۶, ۲۷, ۲۸, ۳۰, ۳۳, ۳۶, ۳۷, ۳۸, ۳۹, ۴۰, ۴۱, ۴۲, ۴۳, ۴۴, ۴۵, ۴۷, ۴۸, ۴۹, ۵۱, ۵۲, ۵۵, ۵۶, ۵۷, ۵۸, ۵۹, ۶۴, ۶۹, ۷۵, ۸۲, ۸۴, ۸۵, ۸۸, ۹۰, ۹۱, ۹۶, ۹۷, ۱۰۲, ۱۰۳, ۱۰۴, ۱۰۸, ۱۳۳, ۱۳۴, ۱۳۶, ۱۳۷, ۱۳۸, ۱۴۶
 کمرسرخ: منطقه, ۲۳, ۵۲, ۶۵, ۹۴, ۹۵, ۹۹, ۱۰۱, ۱۰۲, ۱۳۷

گ

گردان ۲۸۳ سوار زرهی, ۲۵, ۲۶, ۲۹, ۳۱, ۳۳, ۳۵

Fatholmobin Operation Karbala Base

Seyed Aliakbar Mousavi Ghavidel

**War Cognizance Committee Of
Martyr Lieutenant General Ali Sayyad Shirazi**